

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Politologie – politologie

Disertační práce

Ekologické proudy v Československu

Ecological Issues in Czechoslovakia

vedoucí práce

prof. PaedDr. Mgr. Miroslav Vaněk, Ph.D.

2016

Jan Hruběš

Děkuji vedoucímu práce, prof. PaedDr. Mgr. Miroslavu Vaňkovi, Ph.D., za metodické vedení, cenné rady a připomínky k tématu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Mostě dne 31. 5. 2016

.....
Jan Hruběš

ABSTRAKT

Práce se zabývá vývojem ekologického hnutí v Československu. Svoji pozornost zaměřuje především k vývoji ekologických iniciativ a ekologického diskurzu v době komunistické nesvobody a v době celospolečenských změn v listopadu 1989 do období rozpadu Občanského fóra v roce 1991. Nedílnou součástí je rovněž analýza vzniku a vývoje Strany zelených, která se stala předmětem scénářů a pokusů o provedení politických reforem v rámci komunistického režimu. Cílem práce je zjistit, jak téma ochrany přírody rezonovalo především v oblasti opozičních a režimních struktur a jaký osud jej následoval v období porevolučního vývoje následovaný otázkou, proč došlo k postupnému úpadku ekologického povědomí ve společnosti. Ke splnění cíle práce byla využita metoda orální historie, jež zprostředkovává pohledy oslovených narátorů – pamětníků problematiky úlohy ekologické karty. Tímto přístupem se snaží nahradit především chybějící archivní materiály. Formou obsahové analýzy a komparace se práce pokouší srovnávat procesy probíhající v západní Evropě s ekologickou tématikou v Československu. Práce se oborově nachází na pomezí historie, politologie, ale také sociologie, přičemž zdůrazňuje akcent historicko-politologický.

Ze závěru práce vyplývá, že ekologická karta v rámci československé společnosti získala silnou tradici, která byla rozvíjena i v době nesvobody, což poskytovalo možnost úniku před nedemokratickým režimem. Tento vývoj měl však svou dynamiku, která vyvrcholila tím, že se z ekologie stal nástroj, který přispěl k pádu režimu. Instrumentální charakter „zelené karty“ a její revoluční úloha během přechodu k demokracii se prokázala v následujících měsících, kdy téma ochrany přírody ve společnosti upadalo. Bylo nahrazeno lákavou představou ekonomického blahobytu a neomylného systému neregulované tržní ekonomiky. Společenské klima tím prokázalo, že jeho vazby na postmaterialistické hodnoty v duchu západoevropských tendencí byly, vyjma úzkých politických kruhů, ve skutečném politickém životě nereálné.

Klíčová slova: environmentalismus, komunistický režim, Strana zelených, postmaterialismus, grassroot democracy, politická transformace, ekologické hnutí, přechod k demokracii

ABSTRACT

The thesis deals with the development of the environmental movement in Czechoslovakia. It focuses especially on the development of ecological initiatives and environmental discussions in the times of communist unfreedom and in the times of social changes in November 1989 until the time of disintegration of the Civic Forum (OF) in 1991. An integral part of it is also an analysis of the formation and development of the Green Party (Strana zelených), which became the subject of scripts for attempting political reforms within the communist regime. The aim of the thesis is to find out, how the topic of nature protection resonated especially within the opposition and regime structures and what was their fate in times after the revolution followed by question why there was a gradual decline of the environmental awareness in the society. The method of oral history was used to fulfill the aims, which mediates the views of narrators – witnesses of the issues of environmental topics. This approach tries to compensate for missing archive materials. The thesis tries to compare the ongoing processes in western Europe with the environmental topics in Czechoslovakia through content analysis and comparison. The thesis borders on history, politology and sociology and emphasizes the historical-politological accent.

The conclusion states that the environmental topic had a strong tradition even in the times of unfreedom, which provided the possibility of escape from the undemocratic regime. Nevertheless, this development peaked in making ecology a tool which contributed to the fall of the regime. The instrumental character of the „green card“ and its revolutionary task during the transition to democracy proved itself in the following months, when the topic of nature protection declined in the society. It was replaced by a tempting notion of economic prosperity and infallible system of unregulated free market economy. The social climate proved by this that its relations to postmaterialistic values of western Europe were except for narrow political circles unrealistic in real political life.

Key words: environmentalism, communist regime, Green Party, postmaterialism, grassroot democracy, political transformation, environmental movement, transition to democracy

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. Metodologická část a teoretická východiska.....	11
1.1 Orální historie	12
1.2 Literatura a zdroje	16
1.3 K problematice „zeleného“ myšlení a politiky	19
1.3.1 Ekologismus, environmentalismus, udržitelný rozvoj	21
1.4 K vývoji ekologického hnutí a stran v Západní Evropě	27
1.4.1 Zelená revoluce v Evropě?	29
1.4.2 Bündnis90/ Die Grünen – Německo	35
1.4.3 Miljopartiet de Gröna – Švédsko	39
2. Ekologické aktivity v českých zemích.....	43
2.1 Potlačování občanských aktivit.....	46
2.2 Woodcraft – vzhůru do přírody.....	50
2.3 Od „malé“ k „velké“ ekologii TIS	56
2.3.1 Aktivity TISu	59
2.3.2 Ukončení činnosti.....	62
2.4 Pod „ochranou“ státních orgánů	64
2.4.1 Brontosaurus	65
2.4.2 Český svaz ochránců přírody	68
2.4.3 Ekologická sekce.....	72
2.5 Charta 77.....	77
2.5.1 Krize společnosti a světa jako odraz filosofického v myšlení Jana Patočky	81
2.5.2 Ekologická společnost.....	88
3. Od ekologie k aktivismu a politice	91
3. 1 Nové opoziční subjekty.....	94
3.1.1 Opozice a mladá generace na poli ekologie	96
3.2 Teplické demonstrace	106
3.3 Situace uvnitř stranického aparátu	107
3.3.1 Palácový převrat pod zeleným pláštěm?	112
4. „Zelená“ revoluce?	122

4.1 Občanské fórum nebo politická strana?	123
4.2 Zelený kruh – raději občanská platforma než nedůvěryhodná strana.....	125
4.3 Kolik bylo zelených?	131
4.3.1 Strana zelených nebo Zelená alternativa?	132
4.3.2 Cesta k zelenému sňatku	138
4.3.3 Zelení a první svobodné volby 1990	145
4.4 Zelení na Slovensku	150
5. Zelená euforie a deziluze.....	153
5.1 Zelený parlament	154
5.2 Ekologické nadšení už jen mezi elitami?	156
5.3 Postmaterialismus v Československu?.....	165
 ZÁVĚR	 170
SEZNAM ZKRATEK	178
LITERATURA	180
PŘÍLOHOVÁ ČÁST	193

ÚVOD

Název práce „Ekologické proudy v Československu“ může evokovat zdání, že se práce bude podrobně zabývat charakteristikou a vývojem ekologického hnutí a „ochranářství“ na území Čech a Slovenska od doby vzniku samostatného státu v roce 1918. Tento ambiciózní cíl však nemůže odpovídat rozsahu a míře její analytické hloubky. Její název proto vychází z předpokladu, že řada otázek souvisejících především se vztahem československé společnosti k přírodě v době komunistického režimu a v době přechodu k demokracii souvisí právě s předcházejícím obdobím a vývojem, který nelze opomenout. Tradice spojená s rozvojem průmyslu či s rozvojem ochranářských spolků, nemá své jednoznačné hranice v roce 1948 nebo 1989 a nelze ji proto ignorovat.

K napsání tohoto textu mne vedla dvojí motivace. První z nich souvisí s mou vlastní zkušeností člověka, který celý svůj život žije v prostředí, jež vykazuje znaky trvalého poškození lidí a přírody. Svůj život trávím v severočeském Mostě, tedy ve městě, které bylo tvrdě zasaženo jak událostmi souvisejícími s koncem 2. světové války, tak enormním zatížením životního prostředí, které při srovnání s ostatními částmi republiky trvá dodnes. Region s obyvatelstvem, jehož ambice na kvalitu života jsou nižší, dodnes doplácí na přírodní destrukci krajiny, ale i obyvatel. Mostecko vždy vítězí v nejhorších parametrech kvality lidského života. Právě na Mostecku je patrné, jak se ochrana kvality životního prostředí projevuje na celospolečenském klimatu tohoto regionu. Dalo by se říci, že důkazem o platnosti holistického přístupu k ochraně přírody je právě region Mostecka a severozápadních Čech.

Druhým motivem je obecně postulovaný přístup k lidem, jež se snaží chránit zájmy přírody, a kteří jsou často stavěni do role nepřítele systému. I proto dnes tato témata rozdělují společnost, neboť ochrana přírody v sobě neimplikuje jen fyzickou ochranu krajiny, ale také revizi fungování právního státu a demokratických institucí, prostřednictvím nichž ekologická hnutí a iniciativy prosazují ochranu veřejného zájmu. Co činí oblast ochrany přírody unikátní, je její univerzalita ve smyslu občanské angažovanosti, neboť hranice mezi ryzí ochranou přírody a aktivitami či participací v oblasti politiky je velmi tenká, což je viditelné zejména u systémů s nedemokratickou vládou.

Otisk ekologických iniciativ nechal svou stopu i v nedemokratickém Československu. Vlivem komunistické ideologie, jež za svůj základní smysl považovala počty tun vyrobené oceli, práci a orientaci na těžký průmysl, docházelo k ekologické aktivizaci adekvátně podle toho, jak bylo poškozováno životní prostředí. Ochrana životního prostředí a ekologické aktivity se staly jediným možným, téměř pololegálním ventilem, kde bylo možné vyjadřovat vedle úzce profilovaných ekologických témat také otázky související s vývojem společenského dění. Svůj význam sehrála ekologická sdružení nebo odborníci, kteří se ocitali v pololegálních sférách. Důležitý význam získalo téma životního prostředí v procesu demokratické tranzice po roce 1989. Jednalo se o jeden z významných zdrojů vedoucí k delegitimizaci komunistického režimu. Zelená karta byla proto atraktivní jak pro opoziční subjekty, tak i pro pragmaticky uvažující reformisty uvnitř komunistického vedení.

Práce se zabývá několika otázkami, které sledují jednak chronologický vývoj ekologického hnutí se snahou definovat jeho kořeny, ale také se jej pokoušejí srovnat se západními procesy 70. a 80. let, kde vrcholila postmateriální vlna, která zasáhla i do podoby stranických systémů. Jejím záměrem je definovat, jak se tyto procesy vzájemně podobaly či nepodobaly, ale také do jaké míry měly tyto procesy odraz v československé společnosti mezi elitami nebo v ekologickém disentu. S tímto cílem souvisí i další otázka, jež navazuje na myšlenkový odkaz Václava Havla. Jedná se především o jeho alternativu mezi kapitalismem a dirigisticky řízeným komunistickým systémem, proti kterým se vymezoval ve své esejí „Moc bezmocných“. Součástí tohoto zamyšlení je i analýza Patočkova díla „Kacířské eseje o filosofii dějin“. Patočka vnímal problematiku Evropy skrze studenou válku, ale i skrze vytěžování přírody. Práce se proto snaží zachytit moment, který svědčí o Patočkově reflexi tohoto tématu. Práce si rovněž klade otázku, jakou roli sehrála pomyslná „zelená karta“ v procesu demokratické tranzice a v úvahách jednotlivých aktérů. Její součástí je proto analýza stavu uvnitř stranického aparátu a charakteristika osobní angažovanosti členů stranického vedení. Naproti tomu jsou akcentovány i aktivity vycházející zdola, které se na konci 80. let rozvíjely v duchu uvolněnější atmosféry. Popularitě zelených témat koncem 80. let odpovídala i snaha o založení stran „zeleného typu“. Těchto stran či uskupení se v posledních měsících roku 1989 objevila celá řada. Nově konstituovaná Strana zelených, která se oficiálně ustanovila na sjezdu v únoru 1990, se následně potýkala se stigmatem

strany založené tajnou bezpečností. Práce se pokouší zjistit, jak Strana zelených vznikla a proč ekologický dissent a elity stranu nepodporovaly a vstupovaly do jiných politických subjektů. Za tímto účelem práce používá především metodu orální historie s využitím rozhovorů narátorů a pamětníků zkoumaného období, dále dobových archivních materiálů, které byly poskytnuty od samotných narátorů. Tématem práce je i analýza volebního neúspěchu Strany zelených v prostředí prvních svobodných voleb v červnu 1990. Poslední část práce mapuje vývoj ekologického diskursu a tématu životního prostředí v Československu, který naznačuje jeho postupný úpadek. Po zásadní změně politických podmínek a pádu komunistického režimu se již oblast životního prostředí nehodila do scénářů ekonomické transformace, kterou nabídl Václav Klaus. Práce se proto snaží vysvětlit, proč „zelená karta“ pomalu ustupovala jiným tématům spojeným především s vývojem Občanského fóra a jeho nástupnickými subjekty.

1. Metodologická část a teoretická východiska

Práce, která se zabývá otázkou ochrany životního prostředí v Československu, získává značně široký záběr. Ten je vyjádřen především v potřebě postihnout několik odborných a společenských oblastí. I když se text pokouší akcentovat především koncept politologicko-historický, nelze ignorovat filosofická východiska, východiska sociologická či východiska zacházející přímo do exaktních věd, díky nimž se mapovaly důsledky neuspokojivého stavu životního prostředí v Československu. Cesta, která se zprvu snaží být jednoduchá, otevírá mnohá úskalí a představuje především bezpočetné množství literatury a zdrojů ke studiu analýz a komparaci procesů, které probíhaly od 70. let v západní Evropě včetně těch, které se odehrávaly v normalizačním Československu.

Z pohledu československého prostředí, kde se zejména v české části rozvíjela silná tradice „souznění s přírodou“ v podobě trampingu či woodcraftu, je potřeba komparovat a vyhodnocovat procesy, které získaly svou historickou tradici v dobách Rakouska-Uherska, v průmyslově vyspělé nové Československé republice, v době komunistického režimu a v neposlední řadě v období počátku rodící se demokracie a v době prvních dvou let po revolučním roce 1989. Autorovi se díky rozsáhlosti záběru práce jak tematickému, tak i chronologickému, otevrou nečekané perspektivy, které obsahují nutnost pochopit, že environmentální hnutí není monotematický prostor už jen proto, že je tvořen určitými holistickými požadavky na systémovou změnu, které artikulovalo především ekologické hnutí od dob „tiché revoluce“ zejména v západní Evropě.¹

Z tohoto pohledu se pro účely práce ukázala jako důležitá potřeba charakterizovat procesy, které vedly k aktivizaci zejména mladé generace proti dlouhodobě etablovanému systému politických stran, jež se v rigidním systému zabývaly klasickými materiálními tématy na straně jedné, a reflektovat procesy, které odrážely zcela pragmatičtější pohledy na ochranu životního prostředí v Československu na straně druhé. Zároveň se však projevila nutnost sáhnout chronologicky hlouběji než jen do doby normalizace a doby, kdy se v západní Evropě objevovala nová postmateriální témata.

---

¹ Inglehart, R. 1971. „The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post – Industrial Societies“. *American Political Science Review* 65, s. 991-1017.

Vypracovat práci pouze na předpokladu, že autor práce pocházející z Mostecka chce blíže pochopit jednání ekologické subkultury a zelených politických subjektů především v době společenské transformace 90. let, se ukázala jako zjednodušená. Naopak z ní vyplynula nutnost prostudovat širokou škálu literatury, která se zabývala exaktními, historickými, politologickými a sociologickými fakty a zákonitostmi, které se vztahovaly nejen k životnímu prostředí, ale také k povaze režimu v Československu a jeho základu v kontrastu se západoevropským politickým prostředím a požadavky na jejich proměnu.

V rámci komparativní metody byla zvolena cesta představení a charakteristiky vybraných zemí Evropy, kde byla charakterizována cesta ekologického hnutí a zelených stran v rámci rigidních stranických systémů, kde se objevila nová postmaterialistická konfliktní linie. Pro tento případ byla vybrána zejména cesta zelených stran a hnutí v Německu a Švédsku, kde se zelené strany profilovaly především z antijaderného hnutí. Cílem těchto dvou případových studií bylo zdůraznit jejich vývoj, který o několik desítek let později připomíná vývoj dnešních environmentálních subjektů, případně politických stran v českém politickém prostředí. V tomto smyslu bylo nemožné nevidět problémy, které vygenerovalo prostředí klasických politických stran, od kterých se myšlenky zelených subjektů, ať už v podobě environmentálních skupin či stran, zásadně odlišovaly. Odlišnost se projektovala především do formy organizační otevřenosti nových politických subjektů (decentralizace), kde horizontální struktura nových celků dominovala nad strukturami hierarchickými, ale také do podoby výrazné politické nezkušenosti, jež byla konfrontována s potřebou nových politických stran přizpůsobit se prostředí s profesionalizovanými stranami. Předrevoluční analogii v Československu k těmto procesům vytvářelo působení ekologického disentu, který byl stejně jako ekologické hnutí v Evropě strukturován na bázi celospolečenského hnutí s prvky grassroot demokracie.

1.1 Orální historie

Při zpracování práce jsem použil jako jeden z hlavních metodologických postupů metodu orální historie. Prvotní účel pro aplikaci této metody směřoval především k substituci nedostatku archivních zdrojů, které se týkají především politických změn v roce 1989, ovšem kontextuálně byly rozhovory doplněny i další částí práce, neboť se ukázalo, že

vzpomínky narátorů jsou cenným subjektivním doplňkem, který přibližuje odosobněná fakta. Základem orální historie je vyprávění nebo rozhovor mezi badatelem a narátorem. Jeho podstatou je život vypravěče, který se obvykle vztahuje na všední události a každodenní život člověka. Výhodou této metody je především skutečnost, že dokáže zosobnit mnohdy odosobněná fakta a poskytnout zkoumanému předmětu a události subjektivní rovinu. Vedle rozhovoru může mít orální historie i formu sepsaného zážitku, která se však od formy ústní odlišuje především možností autocenzury vypravěče, který se snaží korigovat svůj písemný projev tak, aby vypadal kultivovaně. Jeho vyjádření proto ztrácí spontánní formu, neboť narátor volí projevy tak, že přemýšlí nad zvolenými slovy a výrazy. Naopak mluvený projev je daleko častěji spontánnější, vitálnější a konkrétnější, což vyplývá především z odlišného způsobu myšlení a prožívání vzpomínek narátora. Ústní forma, která je vedena formou dialogu, je rovněž podobnější běžné řeči, čímž lépe zachycuje atmosféru, která je popisována. Rozdíly mluveného a psaného projevu se proto uplatňují jak po obsahové stránce, formální stránce, tak po stránce syntaxe.²

Písemné zdroje, které měla metoda orální historie v práci nahradit, se týkaly především období a procesů vedoucích ke vzniku Strany zelených. Svůj význam však orální historie sehrála i při sběru dojmů narátorů, kteří vysvětlovali porevoluční deziluzi ochranářů a ekologů, vyplývající z odvrácení zájmu československé společnosti od ochrany životního prostředí. Účelem bylo tedy nahradit jednak písemné zdroje, ale také zprostředkovat názory narátorů na změnu celospolečenského postoje k otázce, která sehrála významnou roli při odstranění starého režimu. V tomto ohledu se orální historie jeví jako nezastupitelná, neboť právě rozhovory s narátory nahrazují zdroje, které jsou buď ztraceny, nebo byly zničeny, což se většinou projevuje při studiu společností totalitního období. Materiály, které souvisely jednak s působností státní bezpečnosti, prognostického ústavu, ale i záměry komunistického vedení, které by byly k tématu relevantní, jsou pravděpodobně zničeny. Autorovi nezbývalo spolehnout se na soukromé archivy a rozhovory pamětníků, které, jak může kritik namítnout, jsou vždy ovlivněny subjektivní stránkou vypravěče. Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že ani u písemných zdrojů,

---

² VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: Votobia, 2002, s. 35.

materiálů státní bezpečnosti, scénářů, ale i zpráv k plénu ÚV KSČ, nelze vyloučit subjektivitu autora.

Rozhovory, které tato metoda využívá, jsou strukturované, čímž se svým charakterem odlišují od spontánní výměny názorů. To předurčuje i rozdílné postavení badatele a narátora, které je nerovné. Z hlediska badatele rozhovor sleduje určitý záměr, většinou takový, který vede k objasnění určitého jevu či události. Otázky, které badatel sleduje, jsou většinou pečlivě připravené a jsou sestaveny do určitého sledu. Každý badatel by měl být připraven a nejprve se obeznámit s životním příběhem narátora tak, aby mohl klást kompetentní dotazy. Samotný rozhovor je formou kvalitativního výzkumu, v němž je badatel *de facto* nástrojem, který je v osobním kontaktu s narátorem. Tento typ výzkumu umožňuje osobní zaujetí tazatele, možnost vcítění se do situace, pocitů a postojů narátora. Před realizací samotného rozhovoru se badatel s narátorem neznají. Je proto klíčové, aby byl mezi oběma stranami navozen vztah důvěry. To je klíčové zejména v případech narátorů, kteří jsou často tzv. „vytěžováni“ jinými zájemci o rozhovor. Tato situace nastává především v případech, kdy předchozí rozhovory vedly k negativním zkušenostem v oblastech předchozího výzkumu. Velmi často je tento jev viditelný u bývalých funkcionářů KSČ, jejichž neochota k rozhovoru může souviset i s pocitem jejich nejistoty. Zkušenost při práci ukázala, že tito narátoři jsou často velmi opatrní a neochotní k rozhovorům z mnoha důvodů, jejichž skutečné příčiny badatel nezná. Velmi často se proto stává, že narátoři se vymlouvají na nedostatek času nebo na skutečnost, že si již mnoho věcí nepamatuji s odkazem na špatný zdravotní stav.³

Pokud však narátor souhlasí a rozhovor či rozhovory se skutečně realizují, je třeba mezi narátorem a badatelem navodit pocit vzájemného bezpečí a důvěry, který je předpokladem pro jeho spontánnost a upřímnost. Splnění tohoto úkolu závisí na mnoha faktorech, jedním z nich je schopnost badatele zvolit vhodné komunikační nástroje a posílit v narátorovi pocit bezpečí. Vzájemnou důvěru posilují i kompetence badatele v okruhu pokládaných dotazů, a stejně tak jeho znalosti, jež se týkají samotné osoby narátora. Z tohoto důvodu je vhodné seznámit se s životopisem narátora, s jeho texty či dílem. Svůj vliv na průběh rozhovoru a na celkovou atmosféru mají i další faktory, jako

---

³ *Ibid.*, s. 35.

je například věkový rozdíl, ale také charakter otázek, které mohou zasahovat do intimity soukromých vztahů narátora. V tomto případě je třeba brát v úvahu, do jaké míry mohou být získané informace pravdivé.⁴

Klíčovým faktorem v rámci uplatnění metody orální historie hraje i vztah narátora a badatele, který by měl být v tomto případě asymetrický. Nerovnost vyplývá především z odlišných cílů obou stran rozhovoru. Rolí badatele, jehož úkolem je sledování „strategického cíle“, je především aktivní naslouchání, které respektuje narátora a jeho vyjadřování v otázkách, na které se badatel ptá. V případě, že narátor od otázky odbočí, je úlohou badatele aktivně dovést narátora zpět ke kladeným otázkám, například prostřednictvím doplňujících otázek. Během rozhovoru má svůj nemalý význam i neverbální komunikace, která hraje roli v celkové atmosféře rozhovoru.

Metoda orální historie má dvě hlavní formy: interview a životopisné vyprávění. Pro potřeby této práce bylo klíčové využití interview, které se zaměřuje na objasnění některých historických událostí a jevů, případně vztahů mezi lidmi. V rámci interview je tazatel aktivnější, frekvence dotazů jsou vyšší a otázky směřují k objasnění určitého historického problému či události. Nicméně i v rámci této podoby výzkumu v rámci orální historie nechybí snaha zachytit atmosféru doby. Tímto postupem dochází k doplnění již existujících písemných pramenů nebo doplnění faktů, které nejsou písemnými prameny nijak dokumentovány. Naopak životopisné vyprávění je charakteristické pro vyprávění, která jsou zaměřená na skutečné životní prožitky, jež determinovaly chování narátora v minulosti. Problémy, kterým musel čelit, ovlivňovaly jeho chování a prožitky. Právě díky prožitkům napojeným na přítomnost dochází k napojení minulosti na přítomnost, která vytváří zprostředkovaný obraz historie v určitém konstruktu přítomnosti.⁵

Záměrem práce je vysvětlit především procesy týkající se vzniku Strany zelených, etablování ochránářské subkultury a také otázky související s ekonomickou a společenskou transformací, jež relativně krátce po revolučním roce 1989 nahradila

---

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*, s. 37.

ekologický diskurz a zájem veřejnosti o ochranu životního prostředí. V rámci výzkumu proběhly strukturované rozhovory s osobnostmi, které se angažovaly v oblasti ochrany životního prostředí před rokem 1989. Jmenovitě šlo o Bedřicha Moldana, Václava Mezřického a Petra Pakostu. Rozhovory byly realizovány také s Milanem Horáčkem, českým disidentem, který spoluzakládal německou stranu zelených, a který byl blízkým přítelem Václava Havla. Další rozhovory se uskutečnily s osobnostmi, které sice v ekologickém disentu nepůsobily, ale měly svůj podíl na vzniku Strany zelených – jednalo se o prvního předsedu SZ a zakladatele strany Jana Ječmínka, představitele Zelené alternativy Mikuláše Tomina a dále pozdějšího předsedu strany Jiřího Čejku. Významným příspěvkem pro zpracovávané téma se stal se rozhovor s Ivanem Ryndou, sociálním ekologem a bývalým poslancem Federálního shromáždění za Občanské hnutí.

Vedle těchto narátorů jsem se pokusil kontaktovat i bývalého představitele předsednictva ÚV KSČ, místopředsedu české vlády Rudolfa Hegenbarta. Zůstalo však pouze u písemné formy kontaktu. Dalším potencionálním narátorem se stal Alojz Lorenc, náčelník Státní bezpečnosti, který při prvním kontaktu k rozhovoru svolil, nicméně na další výzvy spojené s konkrétními detaily schůzky nereagoval. Z pohledu tazatele se ukázala jedna podstatná zkušenost. Čím více odhaluje tazatel svůj záměr, tím méně jsou narátoři tohoto typu ochotní ke spolupráci. Svou roli mohl sehrát fakt, že v době, kdy byl osloven Rudolf Hegenbart – listopad 2014 – vrcholilo období, kdy se blížily oslavy 25. výročí sametové revoluce.

1.2 Literatura a zdroje

Literaturu, která se tématem zabývá, je možno rozdělit do několika oblastí. První oblast postihuje politologicko-historická literatura, která se věnuje především stavu životního prostředí v Československu a jeho vazbou na ekologické iniciativy a na komunistický režim. V tomto ohledu jsou klíčové publikace Miroslava Vaňka. Zejména jeho publikace „Nedalo se tady dýchat“ je nesporným přínosem pro výzkum v této oblasti a jak prokázal samotný výzkum mezi pamětníky, je Vaňkova kniha důvěrně známa všem účastníkům. Svůj nesporný význam získaly i jiné Vaňkovy publikace a odborné články, které se vztahovaly ke generačním proměnám, k subkulturním projevům ekologického hnutí či

alternativním pohledům na ochranu přírody tzv. „zdola.“⁶ Pohledy pamětníků zejména z oblasti ekologických elit se ukázaly jako klíčové pro nastínění reality doby přerodu z nedemokratického na demokratický systém, která využila ekologickou problematiku jako nástroj legitimizující zásadní společenské změny. Tuto roli ekologie si uvědomovali i aktéři hrající roli v přechodu k demokracii, včetně vybraných představitelů komunistického režimu, kteří na ekologickou kartu vysloveně sázeli.

Mezi další zdroje práce patří sociologická literatura, která se zabývá především novou formou zprostředkovávání zájmů a společenským protestem v 70. a 80. letech 20. století. Tato práce se pokouší srovnávat procesy, které ve stejné době probíhaly v Československu na úrovni ekologického disentu, ale zároveň se pokouší zachytit charakter ekologického hnutí v době přerodu k demokracii. Pro pochopení, co je environmentální či ekologické hnutí, bylo nutné přijmout sociologické hypotézy operující především s generační proměnou a jevy, které s požadavky nové generace souvisely. Ze sociologické literatury bych velmi rád zmínil publikaci Adama Fagana, která se však zabývá ekologickým hnutím v institucionalizované rovině pohlížené „západní optikou“ a opomíjí v Československu „původní“ ekologický disent a pojem ekologické skupiny chápe ve smyslu západních profesionalizovaných nátlakových skupin. Dalším významným zdrojem byly články Petra Jehličky, které ze sociologického pohledu rozpracovaly osud Strany zelených a její vývoj.

V kombinaci s ryze environmentální literaturou, kam patřily zcela zlomové publikace, mezi které patřily například „Meze růstu“, práce sleduje i možné souvislosti s vazbou na disent. Ta se objevila především v jednom z posledních filosofických děl Jana Patočky, jehož myšlenky jsou reflektovány v eseji Václava Havla „Moc bezmocných“. Svůj nesporný význam má tedy i přístup filosofický, který se týká jednak pojetí občanské aktivity v podobě Charty 77 a myšlenek, na kterých stála kritika komunistického režimu a společnosti, ale i kritika kapitalistického systému na západě.⁷ Někteří představitelé

---

⁶ VANĚK, Miroslav (ed.). *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a intelligence*. 2009. Praha: Academia, 2009. Historie (Academia).

⁷ Z Patočkova díla jde o Kacířské eseje: PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. 3. opravené vydání. Praha: Oikoymenh, 2007. Oikoúmené (OIKOYMENH), sv. 136.

opozičních subjektů vystupovali podobným způsobem a zřejmě byli i inspirováni myšlenkami a protestem „tiché revoluce“ a dalšími publikacemi.⁸

Z oblasti politologie nelze opomenout zdroje, které se zabývají povahou komunistického režimu v Československu a jeho vývojem, jeho vztahem k opozičním skupinám, ale také k ambicím, které se objevovaly v samotné skupině reformních komunistů cítících určitou šanci na udržení status quo v druhé polovině roku 1989. Zcela relevantní a pro výzkum potřebné se ukázaly zdroje popisující vztahy uvnitř stranického aparátu. Důležitou součástí analýzy byla i práce Milana Otáhal, která se zabývá rolí opozice v době komunistického režimu, ale také problematikou vnitřního napětí uvnitř stranického aparátu.⁹ Díky zpřístupněným materiálům se mi podařilo sesbírat materiály, které svědčí o osobních ambicích vybraných funkcionářů komunistické strany. Práce díky těmto zdrojům podrobněji rozpracovává „ekologický“ diskurz uvnitř komunistické strany, se kterým je počítáno jako se scénářem reformního vývoje KSČ. Z tohoto pohledu děkuji za zprostředkování osobního archivu Tomáši Vilímkovi, díky jehož pomoci došlo ke zprostředkování archivu Milana Otáhal, kde se nacházely dosud nezveřejněné rozhovory s Rudolfem Hegenbartem, stejně jako jeho nezveřejněná politická autobiografie. Další významné publikace tvoří příspěvky Jiřího Suka „Labyrintem revoluce“ nebo Jan Bureše, jenž ve svých knihách definuje jednak celospolečenský obrat od ekologických otázek směrem k politické transformaci prostřednictvím úporné vůle po ekonomické transformaci, kterou společnosti nabídl Václav Klaus, ale definuje i základní konfliktní linie, které předurčily povahu českého stranického systému.

Zdroje, které jsou v domácím prostředí dostupné, však zcela opomíjejí vznik Strany zelených a pozadí jejího vzniku. I proto snad na toto téma nevznikla žádná kompletní publikace, jež by se tématem zabývala. Téma výrazněji analyzuje v několika publikacích Miroslav Vaněk a v jedné z kapitol také Pavel Pečínka, který svou knihu „Zelená zleva?“ představil jako komparativní studii, jež srovnává zelené politické subjekty napříč celou

---

⁸ Jednalo se například o knihu bioložky Rachel Carsonové. Srov. CARSON, Rachel. *Silent spring*. 40th anniversary ed., 1st Mariner Books ed. Boston: Houghton Mifflin, 2002. ISBN 06-182-5305-X.

⁹ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Maxdorf, 1994. Historia nova.

Evropou. Za zcestné musím označit snahy některých článků, které striktně rozlišují neformální snahy o zakládání politické strany zeleného typu v posledních dnech a měsících režimu a stavem, který definuje politickou stranu *de iure*, tedy s absencí kritického pohledu, který v tomto případě Stranu zelených „vyvíňuje“ z vazeb na tajnou bezpečnost. Jak prokázala analýza zdrojů, je však možné sesbírat alespoň dílčí svědectví prostřednictvím dobových časopisů, jako bylo oficiální periodikum ČSOP časopis Nika a její „pololegální varianta“ Depeše Niky nebo Ekologický bulletin Ivana Dejmalá, který rovněž vhodně doplňuje některé dobové reálie a popisuje chaotický vznik Strany zelených. Při práci jsem využil i toho, že jsou dosud dostupní pamětníci – zakladatelé strany, se kterými jsem vedl strukturované rozhovory. Podobný postup byl zvolen i v případě vyhodnocování příčin oslabování ekologického diskurzu.

1.3 K problematice „zeleného“ myšlení a politiky

Vztah k přírodě je starý jako lidstvo samo. Hovořit přímo o ekologii ve vědeckém smyslu sice nelze, avšak je možné odkazovat na různé druhy mytologií, náboženství a mytologická pouta odkazující na vztah k přírodě. Pojmenování toho, co je ekologie nebo co je environmentalismus, je ovšem jako vždy otázkou mnohem složitější. Na problematiku je mnoho pohledů, může jít například o přístup filosofický, sociologický anebo veskrze utilitaristický či pragmatický.

V tomto ohledu je jistě na místě připomenout, že tato práce si neklade za cíl přesně definovat tyto pojmy v hlubokém odborném rozsahu, neboť tento cíl by byl jistě velmi ambiciózní a hodil by se lépe pro práce filosofického charakteru, ale také proto, že se tato disertační práce pohybuje v rovině společenských věd a z tohoto pohledu by také do problematiky „exaktní definice“ měli promluvit odborníci z oblasti přírodních věd. Pohledem do historie lze však zjistit, že pojem ekologie je termínem, který má své kořeny již v 19. století v roce 1866, kdy jej poprvé použil německý zoolog Ernst Haeckel, který ji označil jako „výzkum celkových vztahů živočicha k jeho organickému i neorganickému prostředí.“¹⁰ Naopak pojem environmentalismus je chápán šířeji, obvykle

---

¹⁰ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, Politologie (Eurolex Bohemia). s. 255.

jako souhrn myšlenek, jež představují ochranářské a protekcionistické postoje směrem k přírodě. Environmentalismus lze vnímat jako pojem, který zastřešuje náboženské, ideologické, politické a ekonomické postoje, které stojí na přesvědčení, že lidské chování na tomto světě je třeba vnímat s ohledem na vztah k přírodě, která vytváří podmínky k životu a svět lze tak vnímat také v kontextu přírody, jež představuje podstatnou součást našeho života, kterou přímo či nepřímo lidstvo ovlivňuje.¹¹

Ekologii je možno chápat jako zvláštní odvětví biologie, která po studiu přírody dochází k závěru, že i rostliny a živočichové jsou tvořeni a udržováni „samoregulujícími“ přírodními systémy, ekosystémy, jež jsou tvořeny živými i neživými prvky. Na světlo světa přicházejí pojmy jako je ekosystém nebo biodiverzita, které předpokládají, že každý prvek, ať živý anebo neživý naplňuje v ekosystému svou jedinečnou funkci. I ekologie upozornila na problémy, které zdůrazňovaly rozpor mezi přírodou a jejím pojetím jako pouhého zdroje vyčerpatelných zásob. Stoupenci ekologie naopak ukázali, že lidskou existenci ovlivňuje předivo různých na sebe navzájem navázaných interakcí jak mezi jednotlivci, ale také mezi prostředím, ve kterém člověk žije a které jej determinuje v odkazu na živou i neživou přírodu. Ekologičtí stoupenci varovali nejen před katastrofálními důsledky vyčerpávání přírodních zdrojů člověkem, ale také před lidským egoismem, který vnímá přírodu jako pouhý zdroj zásob, přičemž si neuvědomuje jejich vyčerpatelnost. Takové chování vyvolává nerovnováhu mezi člověkem a přírodou, respektive mezi ekosystémy, které jsou ve vzájemné interakci, a takové chování může mít dle ekologů zhoubné důsledky a na samotné lidstvo.

Následně začaly v 60. a 70. letech na Západě vznikat ekologické organizace a zájmové skupiny, které lobovaly za zlepšení stavu životního prostředí. Mezi takové organizace patřila například mezinárodní organizace Greenpeace nebo Přátelé země, které se vyznačovaly aktivistickým jednáním a nátlakovou formou vlivu. Jednalo se například o protijaderné hnutí nebo hnutí a skupiny, které se zasazují o ochranu ovzduší, vod a zdravého životního prostředí pro člověka. Obě organizace vznikly v roce 1971 a dodnes působí v několika desítkách zemí včetně České republiky.¹²

---

¹¹ *Ibid.*, s. 255.

¹² FAGAN, Adam. *Environment and democracy in the Czech Republic The Environmental Movement in the Transition Process*. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2004, s. 77 - 80.

Hlavním tématem ekologických aktivistů se stala ochrana přírody, proto jejich organizace byly označovány jako monotematické. Aktivisté především kritizovali základní politické procesy, které se definovaly jako antropocentrické, tedy vycházejí vstříc člověku a ignorující zájmy přírody. Tento stav kritizoval David Ehrenfeld jako „aroganci humanismu“, přičemž hovořil o pojmech, pod kterými člověk přemýšlí, značil je jako lidské kategorie, tj. kategorie společenských tříd, jednotlivců nebo národů. V důsledku toho došlo k narušení vztahu mezi lidským druhem a jeho prostředím.¹³

1.3.1 Ekologismus, environmentalismus, udržitelný rozvoj

V „zelené“ ideologicko-politické teorii se lze setkat s pojmy ekologismus a enviromentalismus. Někdy je však pojem environmentalismus vnímám jako umírněná odbočka „zeleného“ politického myšlení.¹⁴ Rozdíl mezi ekologismem a environmentalismem tkví především v poli působnosti a ve smyslu vnímání přírody ve vztahu k člověku. Zatímco environmentalismus představuje platformu, která připomíná důležitost vztahu k přírodě jen v kontextu potřeb samotného člověka, ekologismus je ve svém významu širší v tom smyslu, že nechápe přírodu jako zdroj či vlastnictví člověka, které mu je dáno k dispozici, ale především jako rovnocenného partnera, kterého je třeba plně začlenit do života člověka. Toto pojetí vychází z rozčlenění ekologie, jež představil v roce 1973 Arne Naess, a upozornil na rozpor mezi „hlubinnou“ a „mělkou“ ekologií.¹⁵

V tomto pojmosloví je však potřeba rozlišit některé pojmy, jednak pojem ekologie, který Rynda vnímá jako tvrdou exaktní vědu – tj. technickou vědou, kterou jest ošetřována příroda, dále environmentalismus, který je vnímám a představován jako ideologie, tedy myšlenkový systém a trvale udržitelný rozvoj, jenž je pro Ryndu kulturou založenou na třech pilířích: ekologickém, sociálním a ekonomickém.¹⁶

---

¹³ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 257. Politologie (Eurolex Bohemia). Cit. podle EHRENFELD, W. David. *The Arrogance of Humanism*. Oxford.

University Press, 1981, 304 p.

¹⁴ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, Politologie (Eurolex Bohemia). s. 257.

¹⁵ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozár: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 112 – 122.

¹⁶ KUNC, Jiří a Zdeněk PINC. *Demokracie a ústavnost*. 2. rozšířené vydání. Praha: Karolinum, 1999, s. 267.

Je tedy patrné, že ani ekologické myšlení se neobešlo bez obsahových sporů a rozdílů. Nejvýznamnější spory, které postihly například nově vznikající zelené strany v západní Evropě, se promítly do členění na hlubinnou a mělkou ekologii právě v duchu Naessova díla. Hlubinná ekologie vychází z ekocentrického principu, a naopak pojem mělká ekologie vychází z antropocentrismu. Hlubinná ekologie kritizuje vztah člověka k přírodě, který ji vnímá jako zdroj svých zásob a de facto jako instrument, jenž slouží k životu člověka. Proto kritizuje koncept moderní společnosti, kde je člověk vnímán jako pán přírody a ta naopak jako zdroj zásob k přežití. Stoupenci hlubinné ekologie vnímají Zemi a přírodu jako partnery, jako vnitřní hodnotu, jež by se měla integrovat do života člověka, který z této pozice nenadřazenosti (partnerství) přistupuje k přírodě, k Zemi jako takové.¹⁷ Hlubinní ekologové například tvrdí, že svoboda člověka a její míra závisí na procesu identifikace s vnějším okolím, a tedy i s přírodou. Lidé podle těchto myšlenek představují součást ekosféry a stejně tak jako ostatní její části, jejich přežití závisí na vyrovnaném stavu mezi jednotlivými částmi.¹⁸ Hlubinná ekologie tvrdí, že lidé nejsou na vyšší úrovni než příroda, ale naopak jsou její přirozenou součástí, kritizuje proto jejich představu vlády lidí nad přírodou. Naess například argumentuje tím, že výše lidské svobody závisí na procesu identifikace s vnějšími silami přírody. Lidé vlastně představují pouze část ekosféry závislé na vyrovnaném vztahu mezi člověkem a zbytkem přírody, proto lze hovořit o sociální ekologii. Jde opět o pohled biocentrický. Mělká ekologie se naopak vyznačuje racionálnější přístupem k přírodě, kdy člověk není nucen zásadně změnit své myšlení, jen postačí učinit určitá opatření zajišťující ohleduplnější vztah k přírodě. Člověk sám dává hodnotu přírodě, příroda sama je pro něj varovným signálem před katastrofou a člověk sám může zajistit opatření, která prodlouží kvalitu jeho života. Rozdíl mezi hlubinnou a mělkou ekologií můžeme převést na terminologii obsahově silnějších a komplexnějších pojmů, zasahujících do politické oblasti, kterými jsou environmentalismus a ekologismus.¹⁹

---

¹⁷ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 115 – 122.

¹⁸ BURCHELL, Jon. *The Evolution of Green Politics: development and change within European Green Parties*. Sterling, VA: Earthscan Publications, 2002, s. 13.

¹⁹ *Ibid.*, s. 12 - 16.

Dualitě mezi hlubinnou a mělkou ekologií odpovídá obsahová rozdílnost mezi jednoslovnými pojmy ekologismus a environmentalismus. Ekologismus, pod kterým je v tomto případě vnímám především hlubší a závažnější význam v oblasti vztahu člověka a přírody, stojí na kritice moderní průmyslové společnosti. Přičemž jedním z hlavních argumentů je, že moderní společnost musí přehodnotit své základní hodnoty směrem k přírodě především tím, že musí začít vnímat její limity, které se vztahují především k intenzivnímu ekonomickému růstu a populační explozi. Na tyto výzvy není dle stoupenců ekologismu moderní průmyslová společnost schopna reagovat. Neschopnost moderní společnosti uznat a reagovat na dysbalanci mezi člověkem a přírodou je integrována do moderního industrialismu, jenž hledá ospravedlnění své role v dominanci člověka nad přírodou. Intenzivní důraz na volný trh plodí dle stoupenců ekologismu příliš mnoho soutěživosti a individualismu, v jehož pozadí stojí industrialismus ovládající svět, ale také člověka. Hodnoty ekologismu stojí především na reakci proti materialistickému pojetí světa a vědy. Spočívají tedy v tom, co je vnímáno jako pokus člověka ovládat přírodu prostřednictvím technologického rozvoje.

Tento problém je možné dle stoupenců ekologismu řešit tím, že se člověk odhodlá hledat nové způsoby vztahu k přírodě, které jsou založeny na kooperaci a vzájemném respektu, nikoliv na dominanci člověka. Dosažení tohoto stavu však s sebou nese radikální převrat technologického, politického a ideologického vývoje, na kterém je tradiční systém založen. Jednou z takových cest je koncept udržitelného rozvoje a koncept udržitelné společnosti. Jde o model, který poskytuje širší koncept řešení, pohledů a metod nežli ty, které nabízí moderní industriální společnost založená na konzumu a materiálních statcích.²⁰

Naopak alternativou k hlubinné ekologii a ekologismu, je sociální, antropocentrický vztah k přírodě, který vlivem pragmatismu přejala většina etablovaných západních stran v západní Evropě.²¹ Tento druh přístupu bývá také označován jako „lehký“ či „mělký“ přístup. V tomto smyslu je relevantní používat i pojem environmentalismus, pod nějž patří manažerský přístup směrem k přírodě a přírodním tématům, zatímco ekologismus

---

²⁰ *Ibid.*, s. 13.

²¹ Na rozdíl od hnutí, která klasickým politickým stranám vytýkala organizační rigiditu a monopolizaci moci.

hledá cestu k radikální přeměně přístupu člověka ke světu přírody.²² Základním měřítkem pro rozlišení ekologismu a environmentalismu je přístup člověka k přírodě, kde je na jedné straně člověk schopen hrát roli manažera v oblasti přírodních procesů a zároveň zachovat životaschopnou přírodu a všechny organismy napříč biosférickou komunitou. Ochrana přírody a přírodních zdrojů v tomto smyslu proto vychází z principu, který vychází antropocentrického pohledu (člověk vládne přírodě), tedy je veden pohnutkami, jež člověka k ochraně přírody jednoduše nutí, neboť je komplementárně spojená s ohrožením existence. Zhroucení biosféry a přírodních zdrojů slouží jako varovný signál, který by mohl vést k nedostatku potravin, otravě půdy, vody či ovzduší, a to je také motivem člověka k ochraně přírody z antropocentrického pohledu. Příroda je z antropocentrického pohledu krásnou, ale také důležitou kulisou, kterou si člověk musí uchovat z existenciálních důvodů.²³

S ekologismem a environmentálním myšlením je také v souvztažnosti pojem holismus, který celkem vyplývá z potřeby vnímat spojitosti mezi jednotlivými částmi přírody, které jsou propleteny širokým pletivem vztahů a vzájemných interakcí. Termín holismus zavedl v roce 1926 burský generál a pozdější premiér Jižní Afriky Jan Smuts, a to za účelem vyjádření teze, že přírodě lze porozumět jako celku, nikoliv tedy skrze její jednotlivé části. Nejen Smuts ale i další autoři kritizovali vědecký redukcionismus a konstruktivismus, kterým chybí širší báze, která by je vedla k otevřenosti a nadhledu.²⁴ Věda ve své podstatě dělá jednu chybu, neboť veškeré části svého zájmu redukuje na předmět studia svého zájmu, které studuje odděleně a nestuduje je ve vzájemných interakcích s okolním prostředím a v konečném důsledku i v interakci k celku. Jako příklad je často znázorňována například medicína, která chápala nemoc jako součást poruchy určitého orgánu nebo určitých buněk v těle a dle tohoto přístupu se takováto nemoc rovněž léčila. Chybou takového přístupu je ignorování celku a dalších souvislostí, o které by se medicína směrem ke zkoumanému problému měla opírat. V případě léčeného pacienta zcela chyběl zájem o psychické, sociální či environmentální faktory v jeho životě, které nepřímo působí ve prospěch či neprospěch pacienta. Moderní věda je

---

²² BURCHELL, Jon. *The evolution of Green Politics: Development and Change within European Green Parties*. Sterling, VA: Earthscan Publications, 2002, s. 13.

²³ V dalších částech práce bude používán rozšířenější termín environmentalismus.

²⁴ Z tohoto pohledu jde například o stoupence fenomenologie, za zakladatele tohoto filosofického směru je považován Edmund Husserl. V českém prostředí se filosofické disciplíně věnoval například Jan Patočka.

v tomto ohledu pod silnou kritikou, neboť je obviňována z rozkouskování jednotlivých částí zájmu a naopak z ignorace souvztažností mezi celkem a jednotlivostmi. To stoupence holismu vede k přesvědčení, že moderní věda odpovídá za to, že se lidé naučili, jak vytěžovat přírodu a přírodní bohatství bez ohledu na uvědomění, jaké dopady bude mít chování člověka na ostatní přírodní systémy či subsystémy, jež jsou přímo či nepřímo navázány na jednotlivé zdroje. Dle stoupenců holismu je třeba i ve vědě prosazovat systémový přístup, který vidění světa neredukuje na jednotlivé problémy, ale zdůrazňuje vztahy, který upřednostňuje pohled na problémy v kontextu vztahů k celku.²⁵

Koncept udržitelného rozvoje je nesmírně složitým pojmem, který v sobě obsahuje řadu myšlenek a konceptů, což znesnadňuje jeho definici. Lze jej chápat jako pokus o řešení hrozeb, které lidstvo potkalo v důsledku ekologické krize. Jednou z cest jak tento pojem nahlížet je jeho vnímání jako systému mnoha opatření (nikoliv jen ekologických), ale také sociálních či ekonomických, které řeší základní strategie lidského společenství směrem k řešení životních hrozeb planety s důrazem na uchování životního prostředí a přírody jako takové. Opatření, která jsou do pojmu udržitelného rozvoje zahrnuta, nejsou jen ryze technologickými aspekty, ale také koncepty etickými, psychologickými, sociálními či kulturními. Nejde tedy jen metody výrobní, hospodářské či metody hospodaření se zdroji, metody hospodaření s odpady, ale jeho součástí je také hledání cest vedoucích k vytváření hodnotových, politických a společenských postojů, které zdůrazňují potřebu harmonizace vztahů mezi člověkem a přírodou. Lze tedy říci, že neexistuje společenská oblast, kam by koncept udržitelného rozvoje nezasahoval. Koncept udržitelného rozvoje byl například institucionalizován do koncepčního programu pro 21. století, jenž byl nazván jako Agenda 21 a přijat jako výstup konference o životním prostředí v Rio de Janeiru v roce 1992.

Udržitelný život vyžaduje re-edukaci společnosti na úkor konzumerismu, který by měl ustupovat do pozadí ve prospěch zajištění základních potřeb a schopnosti využívání vlastních zdrojů, a to nejen v materiální rovině, ale také v politických konceptech, kde je důležitý princip subsidiarity a rovněž realizace politiky v pojetí decentralizace „zdola“.

---

²⁵ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2008, s. 262.

Zde je naznačen další významný akcent ekologismu ale i environmentalismu, a to důležitost lokálního akcentu ve správě věcí veřejných. Dle ekologistů je nejlepší formou demokracie samospráva, tj. blízkost člověka své lokalitě a možnosti rozhodování na komunitním konceptu tak, aby došlo k posílení vazeb uvnitř komunity a došlo k oslabení soutěživosti a individualismu mezi jednotlivci. Základní podstata těchto myšlenek v oblasti politiky tak vychází z předpokladu, že silnější lokální autonomie zvyšuje pravděpodobnost odpovědnějšího chování jedinců ve společenské sféře.²⁶ Zelené strany tento pojem přejaly pod heslem „mysli globálně, jednej lokálně“. Zkratkovitým pojmem pro udržitelný rozvoj je jeho minimální definice, která jej označuje za takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby.²⁷

Taková teze naznačuje etický rozměr konceptu udržitelného rozvoje společnosti. Projevem etické stránky je především odpovědnost a solidarita směrem k budoucím generacím, která by měla předat přírodu a životní prostředí celistvé s nenarušenými přírodními zdroji alespoň do té míry, do jaké je to možné. Etický rozměr udržitelného rozvoje se však neprojevuje jen v časové ose, ale také v prostoru, a to zejména v kontextu odpovědnosti bohatého Severu směrem k chudému Jihu. Podpora řešení a přijetí odpovědnosti v tomto prostorovém kontinuu je jedinou možnou cestou vedoucí k zabránění střetů mezi národy.

Další rovina je ekonomická, která v kontextu udržitelného rozvoje přijímá fakt, že Země je jediným a také konečným zdrojem surovin. Koncepce udržitelného rozvoje tím reaguje na neoklasické ekonomické paradigma, které jednostranně přeceňuje význam soběstačnosti a relativizuje, případně opomíjí, hodnotu přírody jako takové, a relativizuje vyčerpitelnost surovinových zásob. Příroda sama o sobě neexistuje, svůj smysl získává až tehdy, má-li sama o sobě ekonomický (tržní) význam. Dalším významnou rovinou udržitelného rozvoje je oblast přírodovědná, v jejímž rámci je kladen důraz na ochranu ekosystémů a rozmanitosti přírody, a to na všech úrovních ekologické a biologické komplexity. Zachování důrazné různosti (biodiverzity) je v kontextu udržitelného rozvoje

---

²⁶ BURCHELL, Jon. *The evolution of green politics: development and change within European Green Parties*. Sterling, VA: Earthscan Publications, 2002, s. 13.

²⁷ Srov. Brundtlandová, Gro Harlem (ed.): *Naše společná budoucnost*, Academia, Praha 1991.

chápano jako klíčové pro udržení stability a rovnováhy drtivé většiny systémů, tedy i přírody a společnosti. Poslední významnou rovinou udržitelného rozvoje je oblast společensko-vědní, v tomto smyslu se především jedná o ochotu a schopnost obyvatel bohatého Severu se uskromnit ve své nadbytečné spotřebě na straně jedné a na straně druhé prokázat dostatečné technologické úsilí a vyvinout úsporné a nenáročné technologie, jež by byly schopny zajistit rozvoj. Stojí zde tedy dva pojmy: skromnost konzumem zavaleného člověka na jedné straně a jeho rozvoj a schopnost vyvíjet nenáročné technologie a inovativní hospodářské postupy. Rozvoj by však neměl být zaměřován za kvantitativní růst, zejména ekonomický. Hlavním rysem rozvoje by se měla stát jeho kvalitativní stránka, tedy rozvoj kvality života a nového životního stylu, jenž stojí na duševním bohatství založeném na rozvoji humanitních ideálů a hodnot. Naopak cílem života není jen přežití a existence, ale je kladen důraz na lidské poznání, prožívání a lidský důmysl. Jde de facto o proklamaci ideálů humanismu, lidských práv a svobod, k nimž by samozřejmě měla patřit i práva přírody a lidská úcta k ní a k samotnému životu.

1.4 K vývoji ekologického hnutí a stran v Západní Evropě

O ekologickém hnutí se v Evropě hovoří od 60. let 20. století, nicméně myšlenky spjaté s ochranou přírody jsou daleko starší. Autoři zeleného myšlení totiž vděčí starověkým pohanským náboženstvím, která odkazovala na koncepty Matky země, ale například i východním náboženstvím jako hinduismus, buddhismus či taoismus.²⁸

Palčivější důraz na myšlenky zeleného hnutí však souvisí s procesem industrializace a urbanizace v 19. století, kdy se vytvářela silná nostalgie po životě v přírodě nebo na venkově. Tam, kde rostla urbanizace rychleji, se tato touha objevila intenzivněji a reakce na industrialismus byla silnější. Za dobrý příklad poslouží například Německo, které se koncem 19. století během třiceti let proměnilo v průmyslovou velmoc, jež se byla schopna ekonomicky postavit Spojeným státům americkým nebo Velké Británii. Jak upozorňuje Andrew Heywood, tato situace postavila Německo před situaci, kdy se zde

---

²⁸ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 256.

začaly objevovat mýty o nezkaženosti a důstojnosti lidského rolnického života a vznik mládežnického hnutí za „život v nezkažené přírodě.“²⁹

Intenzivnější a silnější industrializace však vyvolávala především v Evropě silnější tlak po kořenech, jež se váží na potřebu poutat se k přírodě. Konec druhé poloviny 20. století je příkladem období, kdy zelené hnutí a následně i zelené politické strany prožívaly boom, a to zejména v prostoru západní Evropy. Své místo v masovějším měřítku získaly myšlenky zelené politiky a ideologie v 60. letech a následně i v 70. letech, kdy byl západní svět otřesen ropnou krizí, která poprvé výrazněji upozornila svět západního blahobytu, že zdroje ropy a dalších fosilních paliv nejsou nevyčerpatelné. V tomto kontextu vznikala řada prací, které reflektovaly neúměrný růst spotřeby člověka na jedné straně a vzestup chudoby třetího světa na straně druhé. V roce 1962 vyšla kniha Američanky Rachel Carsonové „Tiché jaro“, která se zabývala využíváním pesticidů a dalších chemikálií a jejich negativním dopadem na zdraví člověka a dalších organismů v přírodě. Vydání takové publikace bylo ve své době (psal se rok 1962) velmi odvážné. Kniha vyvolala silnou polemiku i odpor, avšak díky výzkumu, kterým Carsonová prokázala škodlivost pesticidů, a díky jejímu úsilí došlo k legislativním změnám v oblasti zemědělství nejen ve Spojených státech amerických.³⁰ V roce 1971 se objevila Harrimanova kniha „Jak přežít“³¹, o rok později kniha „Návod na přežití“ z rukou E. Goldsmitha.³² Významným mezníkem a impulsem se také stala kniha Římského klubu „Meze růstu“, která vyšla v roce 1972. Jejími autory byli manželé Meadowsovi.³³

Reakce na sebe nenechala dlouho čekat, vydané knihy vedly k ustanovení první zelené strany ve Velké Británii (Green Party) o rok později v roce 1973. Velká debata se vedla nejen na základě konkrétních ekologických dopadů, ale také v návaznosti na politickou debatu, kterou vyvolalo zveřejnění „Návodu na přežití“, z něhož autoři identifikovali tyto klíčové myšlenky: Za prvé panovalo zde přesvědčení, že znaky materialistické společnosti založené pouze na agresivním růstu, materiálním konzumu a čerpání

---

²⁹ *Ibid.*

³⁰ CARSON, Rachel. *Silent Spring*. 2002. New York: Mariner Books, 1962.

³¹ HARRIMAN, Paul R. Ehrlich and Richard L. *How to be a survivor*. London: Ballantine Books Ltd, 1971.

³² GOLDSMITH, Edward. *A Blueprint for survival*. Harmondsworth: Penguin, 1972, 3-139 p.

³³ MEADOWS, Donella H, Jørgen RANDERS a Dennis L MEADOWS. *Limits to growth: the 30-year update*. London: Earthscan, 2005.

přírodních zdrojů, povedou nutně k ohrožení bezpečného života na Zemi a k záhube lidstva. Za druhé se zde objevila obava, že i přes varovné signály ekologů a vědců, nebudou odpovědné vlády brát tyto argumenty vážně, ale naopak je budou relativizovat. Za třetí vyplynula potřeba mezinárodní spolupráce v podobě hnutí, které by bylo zaměřeno na vědce a průmyslníky tak, jako v případě Římského klubu. Pokud by to bylo nutné, měly tyto iniciativy získávat i politický status a soutěžit v rámci volebního procesu o přízeň voličů. Za čtvrté se projevila potřeba formulovat novou filosofii, světonázor, který by vysvětloval jak žít udržitelným způsobem života, neboť jedině tak mohla být nová hnutí úspěšná jak v politickém procesu, tak i v procesu v ovlivňování veřejného mínění.³⁴

Kniha „Meze růstu“ sloužila jako podklad pro konferenci Organizace spojených národů o životním prostředí, jež se konala v roce 1972 ve Stockholmu. Zpracovaná studie analyzovala vývoj světového hospodářství od roku 1900 do roku 1970, přičemž konstatovala, že hospodářský růst se zvyšuje exponenciální řadou, ovšem současně s ním rostou i jiné parametry, mezi které patří například znečištění životního prostředí a rovněž čerpání přírodních zdrojů. „Meze růstu“ se věnovaly otázce nedostatku nerostných surovin a dospěly k závěru, že by mohlo dojít během několika málo desetiletí k možnému nedostatku surovin, zejména ropy. Tento nedostatek by dle autorů knihy měl nedozírné společenské důsledky, které by vedly k nevídané ekonomické a společenské krizi. Kniha vznesla elementární otázky, které poukazovaly na dosavadní tendence vývoje ekonomického růstu a jeho negativních konsekvencí. Je možné, aby byl ekonomický a hospodářský růst udržitelný i v daleké budoucnosti? Autoři knihy dospěli k názoru, že nikoliv, neboť stejně jako nedostatek surovin je pro svět nebezpečný i hospodářský růst, který nereflktuje schopnost regenerace životního prostředí.³⁵

1.4.1 Zelená revoluce v Evropě?

Pro-environmentální myšlení se v západní Evropě objevilo především v průběhu 70. let 20. století. Ideje tohoto charakteru přicházely z řad nové, materiálním nedostatkem

---

³⁴ RICHARDSON, Dick a Chris ROOTES. *The Green challenge: the development of Green parties in Europe*. New York: Routledge, 1995, s. 4.

³⁵ MOLDAN, Bedřich: Meze růstu po 40 letech, *Sedmá generace*, Vol. 21 (2012), No. 3, s. 38 – 39.

nezasažené generace, jejímž problémem nebyl nedostatek materiálních statků, ale naopak témata, která byla generována novými konfliktními liniemi, v tomto případě šlo především o témata v konfliktní linii materialismu a postmaterialismu.³⁶ Revolta mládeže, která se projevovala nejen ve změně stylu oblékání, ale také v kritice životního stylu vlastních rodičů a chování voličů, v pacifismu a environmentalismu. Tyto změny se projevovaly především v oblastech změny stranických systémů, volatility voličů, jež se ukázaly silné především ve skandinávských zemích, avšak různě intenzivně.³⁷

Západní Evropu (zejména Německo) zachvátila vlna anti-stranictví, které mnohé evropské politické systémy dovedly k „rozmrzáni“ klasických stranických vzorců a vznik nových konfliktních linií. Požadavky spojení s decentralizací stranické moci směrem k posilování prvků participační demokracie se objevovaly zejména ve Skandinávii, ale také v Německu nebo v Nizozemí.³⁸

Samotná otázka environmentálního hnutí je spojena především s druhou polovinou 20. století. Souvisí s posunem hodnot zejména mladé a střední generace, která již nezažila útrapné chvíle druhé světové války. První zelené strany vznikaly v 70. letech 20. století a v některých parlamentech získaly mandát již o dekádu později. V dnešní době jsou zelené strany – zejména v západoevropském měřítku – součástí etablované parlamentní rodiny. Po pádu komunismu v Evropě se však začaly „zabydlovat“ i v její východní části. Na parlamentní úrovni se často nacházely nebo nacházejí v Německu, Švédsku, Finsku,

---

³⁶ Pod pojmem postmaterialismus jsou myšleny teze myšlenkové proudu západní Evropy typické pro mladou válkou nezasaženou generaci, která se hodnotově posunula od materiálních hodnot směrem k hodnotám vyššího řádu jako je například pospolitost, možnost seberealizace, kvalita života a životního prostředí. Autorem tohoto termínu je americký politolog Ronald F. Inglehart, který ve svých měřeních (v letech 1970 – 1988) prokázal větší spojitost s postmateriálními hodnotami u mladé generace, nežli tomu bylo u generace starší. Srov. Inglehart, R. 1971. „The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post – Industrial Societies“. *American Political Science Review*, 65.

³⁷ Zatímco například změny stranické identifikace Dánska byly téměř revoluční a během jednoho roku (1973) došlo ke zdvojnásobení politických stran v parlamentu a de facto k politickému zemětřesení, tak ve Švédsku docházelo ke změnám gradualisticky. Zde se výkyvy změny preferencí voličů objevily až v 80. letech 20. století. Srov. STRMISKA, Maxmilián. *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, s. 22.

³⁸ Rozmrzáni stranických systémů v Evropě znamenalo de facto nový impuls k přestavění dosavadních modelů stranických systémů ve většině západní Evropy v duchu nového štěpení materialismus – postmaterialismus. Srov. Lipset, M. S. - Rokkan, S. (1967): *Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction*, In: *Party Systems and Voter Alignments. Cross – National Perspectives*, The Free Press, New York. V českém politologickém prostředí se tomuto tématu podrobně věnuje například politolog Miloš Brunclík.

Francii, Itálii nebo v Belgii. Z hlediska zelených se zde etablovala zvláštní skupina společnosti, pro kterou jsou důležité právě postmateriální hodnoty, jejichž součástí je nejen ekologicky odpovědná politika, ale také otázky pacifismu, feminismu či lidských práv. Výše uvedené teze rozvedl Ronald Inglehart, který popisuje společnost, jež nezažila druhou světovou válku a de facto žije jen v blahobytu. Popisuje ji jako mladou, nedostatkem nepostiženou mladou generaci, u níž dochází k posunu od materiálních hodnot směrem k hodnotám nekonvenčním, alternativním, a to směrem k pacifismu, ochraně životního prostředí či feminismu. Inglehart v této souvislosti hovoří o *tiché revoluci v Evropě*.³⁹

Mezi další zdroje vzniku a rozvoje zelených stran je považován rozvoj aktivismu v oblasti antijaderného hnutí, z něhož se vyvinula a později etablovala řada zelených stran. Typickým příkladem jsou například Zelení v Německu. Dalším impulsem se pro vznik stran a hnutí nového typu stalo nové intelektuální prostředí a směry kritizujícího konzumní styl společnosti. Jeho kritika se zaměřovala na bezhlavou spotřebu a efektivní ekonomický výkon.⁴⁰

Obecně je zkoumání zelených stran spjato především se západní Evropou, neboť v době vzniku zelené stranické rodiny nedocházelo vlivem nedemokratických podmínek k podobnému scénáři ve střední a východní Evropě.⁴¹ Nejideálnější předpoklady pro rozvoj zelených byl tam, kde se „zdola“ vyprofilovalo silné protestní ekologické hnutí a kde nepůsobila strana, která by nahrazovala zelený elektorát (například liberální strana) a konečně i v zemích, které se vyznačovaly silnou tradicí středo-levicových vlád společně s neo-korporativistickým modelem zprostředkování zájmů.⁴²

---

³⁹ Inglehart, R. 1971. „The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post – Industrial Societies“. *American Political Science Review*, 65.

⁴⁰ HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. 1. vydání. Praha: Grada, 2010, s. 83-84.

⁴¹ Přesto se i v českém prostředí objevují publikace, které se ekologickými aktivitami zabývají, významná je v tomto smyslu publikace Miroslava Vaňka *Nedalo se tady dýchat*: VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v nakl. Maxdorf, 1996. 170 s.

⁴² HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. 1. vydání. Praha: Grada, 2010, s. 83-84.

Velmi přínosnou typologizaci, v rámci níž lze sledovat vývoj zelených stran, představil Mogens Pedersen. Podle jeho analýzy jsou malé politické strany charakterizovány svou konečností a jsou tedy dříve či později odsouzeny k zániku. Jsou jako lidé, kteří procházejí jednotlivé fáze svého života (dětství, dospělost, stáří). V každé této oddělené etapě se vyznačují svými specifickými vlastnostmi a z tohoto pohledu mohou být také sledovány a analyzovány. Základní Pedersonova představa je taková, že „životní příběh“ malé politické strany je rozdělen do čtyř fází, mezi kterými jsou následující „hranice“ či „prahy“ – práh deklarace, práh autorizace, práh reprezentace a práh relevance.⁴³ Z pohledu analýzy v západní Evropě překročilo práh deklarace a autorizace v období od roku 1973 do roku 1989 celkem 17 zelených stran.⁴⁴

Ve dvanácti evropských zemích překročily zelené strany práh reprezentace. Poprvé tedy získaly křesla v těchto národních parlamentech:⁴⁵

1981 – Belgie
1983 – Švýcarsko, Finsko a
Německo
1984 – Lucembursko
1986 – Rakousko
1987 – Itálie
1988 – Švédsko
1989 – Irsko, Nizozemí a Řecko
1997 – Francie

---

⁴³ *Práh deklarace* - jde o fázi, kdy se skupina jedinců rozhodne na účasti ve volbách. *Práh autorizace* - jedná se o hranici legislativního ukotvení politické strany tak, aby splňovala veškeré zákonné podmínky pro to, aby mohla být politickou stranou a mohla se účastnit volebního procesu. *Práh reprezentace* - je hranicí, kterou strana překročí v případě, že obdrží křesla v parlamentu. *Práh relevance* - je momentem, kdy se malá strana stane důležitá pro formování vládní koalice anebo se podílí na výstupech vládní politiky. Srov. POGUNTKE, Thomas a Ferdinand MÜLLER-ROMMEL. *Green parties in national governments*. Portland, OR: F. Cass, 2002, s. 3.

⁴⁴ Velká Británie (1973), Francie a Belgie (1978), Finsko a Lucembursko (1979) Německo (1980), Portugalsko, Švédsko a Irsko (1981), Rakousko (1982), Nizozemí, Švýcarsko a Dánsko (1983), Španělsko (1984), Itálie (1986), Norsko (1988) a Řecko (1989). Srov. dále POGUNTKE, Thomas a Ferdinand MÜLLER-ROMMEL. *Green parties in national governments*. Portland, OR: F. Cass, 2002, s. 4.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 4.

Pro účely této práce je stěžejní podrobnější analýza stran, které prolomily práh reprezentace a práh relevance. Pouze v pěti zemích v Evropě nebyl u zelených stran překročen. Vzhledem k prostému většinovému volebnímu systému se jedná o Velkou Británii. Mezi další země, kde nebyl práh reprezentace překročen, patří Norsko a dále pak Španělsko, Portugalsko a Dánsko. Naopak práh relevance překročilo více stran. Tuto hranici lze zkoumat ze dvou perspektiv, nejprve se jedná o perspektivu zkušenosti z „před-parlamentního“ období dále pak o perspektivu samotného působení v národních parlamentech. Důraz musí být také kladen na období od samotného získání křesel v národním parlamentu po participaci strany ve vládě. Ferdinand Müller-Rommel,⁴⁶ aplikující Pedersonovu teorii na zelené strany, vyvozuje hypotézu, že čím delší je zkušenost před-parlamentní a parlamentní, tím lepší jsou vyjednávací a rozhodovací dovednosti těchto stran jak na úrovni parlamentu, tak i na úrovni samotných vlád.⁴⁷

V analýze je zajímavé sledovat linii životnosti těchto stran. Téměř všechny strany ve svém stranickém životě přeskočily alespoň jeden z výše zmiňovaných „prahů“. Žádná zelená strana prakticky do roku 2000 neukončila svou činnost a v jeho terminologii tedy nezemřela. Výjimkou se staly jen tři strany, a to v Řecku, Itálii a ve Švédsku. V posledních dvou případech se však zelení do národních parlamentů opět vrátili. Rommel proto i zelené diverzifikuje podle jejich zkušeností.⁴⁸

Zelené strany si v prostředí stranických rodin našly své místo, a to zejména v osmdesátých a devadesátých letech 20. století. I přes svůj „antistranický“ charakter byly

---

⁴⁶ *Ibid.*, s. 5-6.

⁴⁷ Nejdelší (šestileté) před-parlamentní zkušenosti získali Zelení ve Francii a Švédsku. Následování jsou pětiletou zkušeností zelených Lucembursku. V Německu, Belgii a Rakousku, předparlamentní období trvalo tři roky, v Irsku pak dva roky. Hned v prvních volbách se do národních parlamentů dostali zelené strany ve Švýcarsku, Řecku, Nizozemí, Itálii a Finsku. Samotná zkušenost působení v národních parlamentech je pak zkušenost zelených stran nejdelší v Belgii (19 let), Finsku, Švýcarsku a Německu (17 let), Lucembursku (16 let), Rakousku (14 let), Itálii (13 let), Nizozemsku a Irsku (11 let), Švédsku (9let), Řecku (4 roky) a Francii (3 roky). Celkem v pěti státech strany překročily práh relevance, tj. přímo či nepřímo participovaly ve vládních koalicích. Do vlád nejprve vstoupili finští Zelení v roce 1995, následování Italy v roce 1996, Francií v roce 1997, Německem v roce 1998 a konečně Belgií v roce 1999. *Ibid.*, s. 3-4.

⁴⁸ Strany, které mají bohaté zkušenosti z před-parlamentního a parlamentního období před tím, než vstoupily do vlády (Německo a Finsko). Rommel je označuje jako „zelené profesionály“ Strany, které mají dlouho zkušenost z parlamentní praxe a naopak krátce působily v před-parlamentním prostředí (Belgie a Itálie). Strany, které mají dlouhodobé zkušenosti z před-parlamentní praxe (Francie), *Ibid.*, s. 5.

donuceny přijmout základní institucionální pravidla hry. Vznik zelených stran vycházel z drtivé většiny z tzv. nového sociálního hnutí, reprezentujícího nová sociální paradigmat, jež se nacházejí v opozici vůči tradičním hodnotám moderní industriální společnosti. Důraz byl v tomto kontextu kladen spíše na „kvalitu života“, nežli na osobní materiální zabezpečení se zaměřením na zdravé životní prostředí nebo například práv žen. V tomto směru je také podstatné poznamenat, že tato hnutí mají dlouhou historii a nejsou známa jen ze šedesátých let, ale i z dob dřívějších.

Inovace, které byly přineseny generační výměnou do rigidního stranického prostředí, se dostávaly i do oblasti stranické organizace. Nová struktura sociálních hnutí a skupin je rovněž dalším podstatným faktem, jenž ovlivňoval podobu zelených stran, alespoň v počátcích jejich fungování. Myšlenka decentralizace moci jak uvnitř samotných subjektů, tak i snaha prosadit je v politickém boji, směřovala především k decentralizované otevřené demokratické společnosti. Toto pravidlo platí jednak pro strany samotné, ale také pro vize související s organizací státu, kde zelené strany prosazují značnou míru politické participace občana ve formě angažovanosti na straně občanské společnosti nebo prostřednictvím nástrojů přímé demokracie. Zdůrazňován je naopak nový moderní „odlehčený“ stát. Tato teze pak logicky odpovídá i „ne-institucionální podobě“ některých zelených stran a hnutí. Na základě těchto myšlenek je rozvinuta je teze tzv. *grassroot democracy*, tj. demokracie vyvěrající od kořenů či zdola, jako nový koncept vedení správy země za vyšší účasti a aktivní participace občanů, možnosti odvolání poslanců či dokonce jejich rotace.⁴⁹ Tento koncept byl sympatický i Václavu Havlovi, který jej vnímal jako formu občanské participace.⁵⁰

Specifika nových postmateriálních stran se zřetelně projevila na ose levice – pravice. Ideologické kontinuum je pro zelené strany poněkud problematické, neboť samotné zelené strany obvykle označovaly zařazení na ose levice – pravice za neplatné a to díky „novému politickému stylu“ a také „anti-stranictví“, které se pokusily do politiky vnést. Nicméně kořeny hnutí v západní Evropě jsou na ose levice – pravice snadněji určitelné. Z počátku fungování těchto stran se jednalo spíše o neo-marxistické a ex-anarchistické

---

⁴⁹ HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. 1. vydání. Praha: Grada, 2010, s. 86.

⁵⁰ Rozhovor autora s Milanem Horáčkem, Praha 8. 12. 2015.

názory, jež tyto strany situovaly doleva. Odtud je také známá melounová ironie „Navrch zelený, uvnitř červený.“ I tyto názory se však v průběhu času pod tlakem politické praxe proměňovaly. Zatímco v ekonomickém růstu a kapitalismu viděla tato hnutí na Západě zkázu, spása byla naopak vnímána na straně situace silnějšího a regulujícího státu. Ve východní části Evropy však situace vypadala odlišně. Zde, po problematických zkušenostech s neutěšenou situací „socialistického“ životního prostředí, se strany profilely spíše pravicově, neboť zkušenosti se socialistickou průmyslovou výrobou ji vedly směrem ke kapitalismu a pravicovému vidění politiky. Některé strany se tomuto vymezení bránily.⁵¹ Jak tedy souhrnně identifikovat zelené strany? Kitschelt identifikoval základní znaky zelených stran, mezi které patřila jejich slabá strukturace, jež se váže na kořeny vyplývající z vazeb na protestní hnutí; odmítnutí tradiční, byrokratické organizace stran s důrazem na decentralizační tendence a horizontální strukturu mocenských vazeb. Poslední znakem je důraz na kolektivní rozhodování a častější participaci jednotlivých členů politické strany.⁵²

1.4.2 Bündnis90/ Die Grünen – Německo

Pro účely této práce je podstatné věnovat se německým Zeleným. Za pozornost stojí zejména díky svému významu, neboť němečtí Zelení jsou vnímáni jako „matka zelených stran v Evropě“, a to navzdory faktu, že němečtí Zelení se nestali první stranou, která se probojovala do parlamentu a své evropské prvenství také nezískala svou účastí v exekutivě.⁵³ Neméně významný faktem je také skutečnost, že spoluzakladatelem zelených v Německu byl Milan Horáček, československý disident, který v roce 1968 emigroval do Německa a po celou dobu svého působení zůstal ve spojení s československým disentem.⁵⁴

---

⁵¹ BURCHELL, Jon. *The Evolution of Green Politics: Development and Change within European Green Parties*. Sterling, VA: Earthscan Publications, 2002, s. 16.

⁵² Kitschelt dodává, že členové těchto stran se spíše etablovali z levo- středové politické scény mladých vzdělaných příznivců pracujících v oblasti školství, zdravotnictví a kultury. Srov. BURCHELL, Jon. *The Evolution of Green Politics: Development and Change within European Green Parties*. Sterling, VA: Earthscan Publications, 2002, s. 17.

⁵³ MÜLLER-ROMMEL, Ferdinand a Thomas. POGUNTKE. *Green parties in national governments*. Portland, OR: F. Cass, 2002, s. 78.

⁵⁴ Rozhovor autora s Milanem Horáčkem, Praha 8. 12. 2015.

Počátky vzniku této strany lze sledovat již od poloviny sedmdesátých let z aktivit antijaderného, feministického a pacifistického hnutí, které se etablovalo „zdola“ nejdříve na bázi jednotlivých spolkových zemí. „Anti-stranická“ strana oficiálně vznikla 13. ledna 1980 a dala si název Die Grünen (Zelení). Sestávala se zejména z příznivců antijaderného hnutí, neo-marxistů a nakrátko také subjektů krajní pravice. Sama strana se profilovala jako strana čtyř zásad – ekologická, sociální, radikálně demokratická a nenásilná. Pokrokový duch strany vyzdvihovalo heslo: „Nejsme ani vlevo ani vpravo, ale vpředu.“⁵⁵ Kořeny vzniku strany se však odrazily na jejích vnitřních problémech. Strana se de facto již od svého vzniku potýkala s ostrým stranickým sporem týkajícím se programového vymezení a cílů. Proto se dá hovořit o dvou skupinách: první vycházela z kořenů strany, tedy příznivců alternativních hnutí, kteří ve svém programu usilovali o radikální změny ve společnosti v duchu hlubinné ekologie (*Fundis*) a těch, kteří se snažili o pragmatickou politiku a tedy i přijetí tradičních zákonitostí tradičního politického prostředí (*Realos*), v němž viděli možnost alespoň částečné realizace svých cílů.⁵⁶ Koalice s ostatními stranami na zemské a později federální úrovni, které prosazovali realisté, byly pragmatickou cestou jak představit zelenou politiku většinové, tj. středové části voličů. Realos se dostali do role zprostředkovatele minoritního sociálního hnutí na parlamentní a později i vládní úrovni. Zároveň prosazovali restrukturalizaci a profesionalizaci stranického prostředí, jež by mohlo být podporováno na širší sociální bázi. Naopak radikálové odmítali taktický přístup a pragmatické cíle, jež vyplývaly z volebního zisku a úsilí o kompromis hnutí, vnímali jako zradu předvolebních ideálů. Cestu pro změnu proto neviděli v koalici či nepřímé podpoře tradičních stran, ale v efektivní komunikaci se společností, kde měl parlament fungovat jako jeviště k proklamaci cílů Zelených. Zatímco objektem zájmu radikálů se stala široká levicová sociální hnutí ekologického charakteru, realisté viděli svůj elektorát zejména u střední třídy obyvatel, jimž by nabídla vizi informované – ekologicky orientované industriální společnosti. V tomto smyslu konflikt uvnitř německých zelených není jen obyčejnou stranickou šarvátkou, nýbrž zásadním hodnotovým sporem uvnitř strany.⁵⁷

---

⁵⁵ PEČÍNKA, Pavel. *Zelená zleva?: historie ekologických stran v Evropě*. 1. vydání. Praha: G plus G., 2002, s. 22.

⁵⁶ BURCHELL, Jon. *The evolution of green politics: development and change within European Green Parties*. Sterling, VA: Earthscan Publications, 2002, s. 21.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 22.

Realita postupem doby ukázala, že princip „grassroot demokracie“ není kompatibilní s podmínkami tradičního stranického boje a parlamentní demokracie. V tomto smyslu se konflikt u německých Zelených stal dilematem ve smyslu, jak udržet principy nových sociálních hnutí, z nichž strana vznikla a na druhou stranu jak dosáhnout rozvoje strany v tradičním parlamentním prostředí a zároveň efektivně prosazovat zelenou politiku. Tento problém, jak již bylo naznačeno, se stal problémem všech evropských zelených stran, jež se staly součástí národních parlamentů nebo svým vlivem participovaly na vládní politice. Terminologii *realos* versus *fundis* lze z tohoto důvodu rozšířit na různé formy názvosloví, která se v různých politických systémech usadila. Známa jsou proto tato dichotomická označení jako „světlí“ a „tmaví“, „realisté“ a „fundamentalisté“ anebo dokonce „elektoralisté“ a „decentralisté“. Případ tohoto zásadního členění je produktem nehomogenity zelených stran v Evropě.⁵⁸ Konečně podobná situace se ukázala i v případě českých Zelených, kteří zažili v závěru Topolánkovy vlády podobný scénář ve svém vnitropolitickém prostředí, kde debata stále pokračuje.

Němečtí Zelení se po neúspěchu v roce 1990 pokusili o profesionalizaci strany, což de facto znamenalo vítězství pragmatiků. V roce 1993 došlo ke spojení západoněmeckých Zelených s hnutím skupinou Svazek 90 (Bündnis 90), jehož kořeny sahaly do bývalého východního Německa. Svazek vznikl spojením následujících tří uskupení hájící lidská práva: Nové Fórum, Iniciativa pro mír a lidská práva a Demokracie nyní. Spojením strana změnila svůj název na Bündnis 90/Zelení.⁵⁹

Straně se poprvé podařilo proniknout na parlamentní úroveň již o tři roky později, čímž se zvýšil počet parlamentních stran v Bundestagu na čtyři a byl tak prolomen klasický systém „dvou a půl“ stran. Vítězství pragmatiků uvnitř Zelených znamenalo jejich významnější roli v politice. Od roku 1999 se pak strana stala pod vedením Joschky Fischera významným vládním aktérem. V koaliční smlouvě se Sociální demokracií (SPD) Zelení rezignovali na mnoho předvolebních slibů, mezi něž patřilo okamžité zdražení cen benzínu nebo bezodkladné uzavření jaderných elektráren. Naopak, Joschka Fischer prosazoval z pozice ministra zahraničí vojenský zásah NATO v Kosovu, což

---

⁵⁸ *Ibid.*, s. 13-15.

⁵⁹ Bündnis90/ Die Grünen.

zásadně odporovalo pacifistickému charakteru strany. Program strany odpovídal vítězství pragmatiků. Byl zaměřen na ochranu životního prostředí s akcentem na tržní hospodářství regulované kontrolou státu. Významná se stala lidskoprávní tematika, otázka rovného postavení žen a mužů a pochopitelně také uvolnění hierarchické roviny mocenských vztahů směrem k horizontálnímu členění struktury moci, její decentralizace a posilování participačních prvků v politice, včetně přímé demokracie. Němečtí Zelení dokonce navrhovali takzvaný rotační princip, který by zajistil výměnu poslanců v průběhu volebního období. Prosazována byla také zásada, že místo v parlamentu či vládě znamenalo povinnost zbavit se své stranické funkce. To posléze vedlo k určitým problémům v kontinuitě mezi stranou samotnou a těmi, kteří fungovali na úrovni praktické parlamentní či vládní politiky. Joschka Fischer, který na jednom ze stranických kongresů tento princip napadl jako nepraktický, byl odmítnut.⁶⁰

Další klíčovou otázkou byla pro Zelené otázka zrušení atomových elektráren, kterou strana proklamovala ve svém volebním programu. V důsledku koaličních dohod bylo dosaženo konsensu, že tento krok musí být komunikován se zástupci energetického průmyslu. Výsledkem byla dohoda vskutku v duchu pragmatismu a zněla tak, že každá jaderná elektrárna, která bude uvedena do komerčního provozu, bude mít životnost 32 let, avšak v případě, že bude zrušena starší elektrárna dříve, prodlouží se životnost nově uvedené elektrárny o léta, která by mohla starší elektrárna ještě pracovat. V dlouhodobé perspektivě proto nemělo toto opatření de facto žádnou hodnotu.⁶¹

Ekonomické teze Zelených se vyprofilovaly hned na několika bázích, do nichž je možné začlenit počátky vyplývající z neo-marxistických postojů v 80. letech až po neo-liberální ekonomické teze, které dominovaly v době participace strany ve vládě. Neo-marxistické a radikálně levicové názory opouštěly stranu již od 90. let díky vítězství realistů.. Vládní

---

⁶⁰ Program také částečně odpovídal pacifistickému rozměru strany, i když po vítězství pragmatiků ve straně, zaznamenal určitou modifikaci. Násilí jako prostředek vyjednávání bylo odmítnuto, avšak válka jako prostředek diplomacie byla uznána jako poslední politický prostředek. Zajímavý byl také postoj Zelených k evropské integraci, který se z počátku projevoval váhavě až odmítavě, neboť jádrem kritiky evropanství byla zejména obava, že vyšší ekonomický růst vyplývající z evropské integrace, povede následně k větší spotřebě, která se negativně projeví v negativních důsledcích na životním prostředí. Srov. POGUNTKE. *Green Parties in national governments*: R. Portland, OR: F. Cass, 2002.

⁶¹ MÜLLER-ROMMEL, Ferdinand. a Thomas. POGUNTKE. *Green parties in national governments*. Portland, OR: F. Cass, 2002, s. 97 - 98.

zodpovědnost pak některé Zelené přivedla až k neoliberálním myšlenkám, které prosazovali spolu s moderním křídlem uvnitř SPD. K tomuto konceptu však vedla poměrně evoluční cesta – konfrontace ideálů a praktické politiky. Ale v programu rezonovaly i výjimky, které Zelení nemohli překročit – tou nejviditelnější se stala podmínka ekologického zdanění.⁶²

Vedle částečně úspěšného zavedení ekologické daně prosazovali Zelení multikulturalistický koncept politiky, který se odrážel v jejich návrhu na dvojí občanství, které po diskusích uvnitř koalice bylo prosazeno. V tomto ohledu byli Zelení spolu s liberály (FDP) nejliberálnější stranou. Zelení rovněž prosadili registrované partnerství homosexuálů, nové protidrogové politiky a také kroky k posílení feministických postojů.⁶³

Na příkladu německých Zelených je patrné, jak se museli vypořádat jednak se svým vnitřním bojem a jednak s realitou parlamentní demokracie v rukou stranických pravidel. Politická praxe a jejich účast ve vládě je donutila přeformulovat některé teze a dokonce i vize, které by původně pro Zelené byly nepřekročitelné. Zelení se naučili být realističtí v tom, co mohli dosáhnout jako koaliční partner s SPD. Vnějšími okolnostmi byli donuceni se naučit rozlišovat politiku, kterou jejich voliči, aktivisté a členové očekávali a politiku, která měla reálnou šanci na realizaci v prostředí koaliční vlády s SPD.

1.4.3 Miljopartiet de Gröna – Švédsko

Podobnost švédských a německých Zelených je do jisté míry velmi patrná. Švédští Zelení se, podobně jako v Německu, etablovali na protijaderném hnutí a rovněž stáli za změnou tradičního stranického prostředí i inkorporací nových témat do politiky vycházejících z 60. a 70. let. Ostatně samotná tematika jaderné energetiky dominovala diskusím i u ostatních zavedených stran. Spory o jadernou energetiku se ve Švédsku vyhrótily zejména po nehodě v jaderném zařízení *Three Mile Island* v roce 1979.⁶⁴ Pro švédskou Sociální

---

⁶² Ve svém programu Zelení navrhovali jako základní ekonomický parametr ekologickou daň a rovněž zdražení benzínu. Srov. MÜLLER-ROMMEL, Ferdinand. a Thomas. POGUNTKE. *Green parties in national governments*. Portland, OR: F. Cass, 2002, s. 99.

⁶³ PEČÍNKA, Pavel. *Zelená zleva?: historie ekologických stran v Evropě*. 1. vydání. Praha: G plus G., 2002, s. 37.

⁶⁴ Jaderné zařízení v USA, kde došlo v roce 1979 k částečnému roztavení reaktoru a úniku radiace.

demokracii to znamenalo značný tlak ze strany veřejnosti a také nutnost vyhlásit referendum o jaderné energetice. Referendum se sice konalo, ale zákaz jaderných elektráren byl odmítnut. Přesto mělo na protiatomové hnutí kladný vliv, neboť díky samotnému referendu došlo ke sjednocení protijaderných hnutí, které bylo platformou pro vznik zelené strany.

Samotná strana *Miljopartiet de Gröna* (Strana Zelených) vznikla v roce 1981 jako strana Ochránců životního prostředí. Strana šla do prvních voleb s velkým očekáváním, ovšem 4% hranici pro vstup do parlamentu nepřekročila. Ve volbách, které se konaly v roce 1982, získala jen 1,7 % hlasů. O tři roky později v roce 1985 si dokonce pohoršila a ve volebním klání získala o 0,2% hlasů méně. Tím byla strana de facto izolována od společnosti, státní podpora byla minimální a neměla rovněž žádný prostor v médiích. Přesto byla poměrně úspěšná na místní a regionální úrovni, kde neexistovala omezovací klauzule. Do parlamentu se strana dostala až v roce 1988, tedy dva roky po havárii v jaderné elektrárně Černobyl. Strana okamžitě požadovala uzavření všech jaderných elektráren do roku 1991. Ve volbách následně strana získala 5,5 % hlasů a 20 křesel v parlamentu. Úspěšnost straně přinesla jednak otázka Černobylu, ale také další společenské problémy, mezi něž patřila politická korupce. Hlas pro stranu nebyl tedy jen ryze ekologický, ale také protestní.⁶⁵

Díky úspěchům ve volbách rostla straně členská základna a byla prezentována v médiích. Existenci strany v parlamentu reflektovaly rovněž strany tradičního typu, které environmentální témata prosazovaly do svého programu. Po volebním úspěchu však strana ztrácela dech. Zájem o ekologické otázky klesal, neboť prioritou se stávala ekonomická témata a strana se také potýkala s vnitřními problémy zejména v oblasti mediální komunikace, kdy si jednotliví mluvčí strany značně odporovali. Strana navíc řešila svou orientaci na pravo-levé škále, i když sama sebe proklamovala jako subjekt, pro který není toto ideologické kontinuum relevantní. Přesto veřejnost vnímala tuto stranu spíše jako levicovou, neboť odmítala podporovat konzervativce, v jejichž čele stál Carl Bild. Dalším pomyslným hřebíčkem do rakve této straně byl nedostatek kompetencí

---

⁶⁵ BURCHELL, Jon. *The Evolution of Green Politics: Development and Change within European Green Parties*. Sterling, VA: Earthscan Publications, 2002, s. 71.

v jiných, než zelených témat. Všechny tyto faktory nakonec způsobily, že v dalších volbách v roce 1991 získala jen 3,4% hlasů.⁶⁶

Volební neúspěch donutil Zelené přehodnotit svůj program poučit se z předchozího vývoje. Strana představila tzv. „šedivý“ program, který nebral v úvahu jen ryze ekologické otázky, ale orientoval se zejména na euroskeptické postoje. Strana se navíc více profesionalizovala a ukázala efektivnější výkony v oblasti předvolební kampaně. Ve volbách v roce 1998 proto získala 5 % hlasů a spolu s nimi i 16 poslaneckých křesel.⁶⁷ V povolebních jednáních se ukázalo, že levicové strany budou potřebovat podporu, tu získali právě od Zelených formou tolerance z parlamentních křesel. Podpora byla vyměněna za menší ústupky vůči Zeleným. Rozhodnutí strany zmírnit svou rétoriku proti Evropské unii do jisté míry způsobil volební úspěchy strany do Evropského parlamentu v roce 1999. Strana byla vášnivým zastáncem vystoupení Švédska z EU. Nicméně po volebním úspěchu, kdy získala 9,5% hlasů a dvě poslanecká křesla, strana ustoupila od svého požadavku na konání referenda o vystoupení z EU. Ze všech evropských Zelených byli právě ti švédští k instituci EU nejskeptičtější.⁶⁸

Reálná politika, parlamentní a vládní zodpovědnost ukázala zeleným stranám v Evropě, jak těžké, ne-li nemožné, je neodchýlit se od svých ideálů a zároveň udržet si svůj vliv a moc v parlamentu, vládě nebo při jednání s koaličními partnery. Zelené strany, vycházející většinou z protestního hnutí, anti-jaderného, ekologického, pacifistického či feministického, přijaly pravidla hry, jejich organizaci a jejich vize, které se staly v kontrastu s klasickou parlamentně-stranickou politikou nejen neslučitelné, ale v prvních okamžicích až anti systémové.

V duchu nové politiky a svého „anti-stranictví“, se zelené strany pokoušely prosazovat myšlenky protestních hnutí, z jejichž kořenů vycházely. V rámci posunu společnosti směrem k postmateriálním hodnotám, byly nositelkou myšlenek nové demokracie, založené na principu maximální participace občanů a transparentnosti. Tyto vize –

---

⁶⁶ *Ibid.*, s. 72.

⁶⁷ *Ibid.*, s. 73.

⁶⁸ PEČÍNKA, Pavel. *Zelená zleva?: historie ekologických stran v Evropě*. 1. vydání. Praha: G plus G., 2002, s. 129.

grassroot democracy – samy aplikovaly na své stranické struktuře. Z počátku se jejich kořeny – v nezávislých sociálních hnutích – odrážely na jejich programu a struktuře. Nejen pro svůj program, ale také pro svůj protestní charakter, který se vymezoval proti zkosnatělému stranickému systému v mnoha zemích, získaly zelené strany hlasy do národních parlamentů v 80. a 90. letech. „Ani vlevo, ani vpravo, ale dopředu“, takové vize přilákaly řady „protestních“ voličů. Programové teze stran vyslyšeli především příslušníci vzdělané střední třídy, zejména z oblasti kultury, vzdělání a zdravotnictví. Na příkladu německých Zelených je patrné, jak se ideály postupem času měnily v pragmatickou politiku. Původní struktura členů, jež se pohybovala od neo-marxistů až po extrémní pravici, se měnila se vzrůstající parlamentní a následně vládní odpovědností. Stranu zachvátil konflikt mezi radikály a pragmatiky. Konečné vítězství pragmatiků, kteří prosazovali kompromisy, vedlo k profesionalizaci strany. Stejně jako němečtí Zelení i ti švédští vznikli převážně z antijaderného hnutí. Poučení z volebního neúspěchu se dokázali vyvarovat dalšímu debaklu a po své profesionalizaci nabídli nový „šedivý“ program. Profesionalizovaná volební kampaň na voliče zabrala a strana se vrátila do parlamentu. I zde zvítězil pragmatismus, který vyslyšel zejména negativní vnímání Evropské Unie v této severské zemi. Obecně můžeme považovat za největší bolest zelených stran jejich vnitřní konflikty, vyvěrající z programové orientace. Hlubinná nebo mělká ekologie? Pragmatismus nebo radikalismus? To jsou otázky, na které si jednotlivé zelené strany musely odpovědět. Znamenalo to pro ně mnohé komplikace, zejména vnitřní konflikty. Pokud byl tento boj alespoň částečně vyřešen, čekala strany konfrontace nová, na poli „profesionální“ politiky.

2. Ekologické aktivity v českých zemích

Ačkoliv je ekologické hnutí vnímáno jako poměrně mladé, přičemž z něj agregovaná stranická rodina je považována za nejmladší, lze v české tradici nalézt hluboké kořeny hnutí, které se ekologickým aktivitám podobají. Spolčování a vytváření spolků na českém území sahá již do 15. století a je součástí české politické „participační“ kultury. Příkladem je husitské hnutí, které se stalo pro české země symbolem a vrcholem boje za duchovní a náboženské svobody, čímž se otisk husitství znatelně projevil v dalších etapách společenského vývoje a kultury v českých zemích. Protekcionistický charakter tohoto hnutí se projevil především jako součást ochrany národních svobod proti mocenskému útlaku, historické nespravedlnosti, ze které vyvěrala inspirace pro pozdější environmentální hnutí. Ekologické aktivity zejména v době počínající industriální revoluce v českých zemích byly později vnímány jako aktuální manifestace mocenské „poroby“, která vyvěrala a čerpala z husitské tradice, přičemž využívala zejména úspěšné formy mobilizace a politické opozice husitského hnutí.⁶⁹

Environmentální hnutí se v českém případě posouvá k aktivitám, jejichž cestu je možno sledovat skrze ochranářské aktivity. Jejich kořeny čerpají z osvícenství, romantismu a také z určitých romantických pohnutek, které souvisejí s ochranou vlastní domoviny. Kořeny moderního environmentálního hnutí mohou být spojovány se spolky a spolčovací činností v době habsburského impéria. Příklad jistého znepokojení v souvislosti s ochranou přírody a tedy i domoviny, je možné sledovat ve vzniku ochranářských spolků na Šumavě v druhé polovině 19. století. Jedním z příkladů je založení rezervace chránící panenskou přírodu Jižních Čech, v níž se angažovala rakouská aristokracie, která rezervaci založila na začátku 19. století.⁷⁰

Ve stejném období vznikaly další formy spolkové činnosti, mezi nejznámější patří takzvané „okrašlovací spolky“, které se zaměřovaly i na ochranu krajiny. Hlavním myšlenkovým zdrojem ideje okrašlování stojí romantické představy, které čerpají z ideálu krásy. Krása se stala pro členy spolků něčím reálným a důležitým. Podle

---

⁶⁹ FAGAN, Adam. *Environment and Democracy in the Czech Republic: The Environmental Movement in the Transition Process*. 1. Cheltenham: Edward Elgar, 2004, s. 50.

⁷⁰ *Ibid.*, s. 52.

stoupenců tohoto „hnutí“ je cit pro krásu vrozen všem a krása tak souvisí nejen s obydlím, ale také s jeho okolím a krajinou. Ve své podstatě okrašlovací spolky vycházely ze vztahu ke krajině a tedy i domovu, čímž se ve členech spolku projevoval lokální patriotismus.⁷¹

Ochranářské hnutí 19. století bylo propojeno i s určitou mírou nacionalistického nádechu, jednalo se de facto o jistý druh eklekticismu, který v jednotlivých spolcích propojoval mnohé zájmy, které ve svém celku měly zastávat princip národní suverenity, což se projektovalo do kulturních, národních aktivit, ale také činností, jež získávaly podobu občanského aktivismu a občanského protestu. Podle Fagana demokratické struktury založené právě na tomto konceptu občanského aktivismu se staly předpokladem pro vznik nového československého státu v roce 1918.⁷²

Český aktivismus byl v tomto ohledu ve srovnání se zbytkem Evropy poměrně brzký, neboť v Evropě došlo k jeho rozvoji až ke konci 19. století. Důvod náskoku českých zemí vyplýval především ze silné a rapidní industrializace, a to už v rámci Habsburské monarchie, což umožnilo rozvoj nezávislé a diferencované občanské společnosti, která se stala motorem boje za práva národního hnutí proti rakouské nadvládě. Spojení rychlé modernizace a inovace v oblasti výroby a technologií na straně jedné, a na straně druhé boj za národní nezávislost vymezující se proti rigidnímu a konzervativnímu habsburskému impériu na straně druhé, vedl k radikalizaci jednak občanské společnosti, ale také institucí. Jak upozorňuje Fagan, možná by občanská společnost v českých zemích byla méně radikální za jiných podmínek, nicméně existence silně vzdělané a obecně odborně zdatné společnosti v kontrastu s rigidním prostředím sloužila jako radikalizační faktor pro jinak liberální společnost.⁷³

Občanská společnost a občanský aktivismus v době před vznikem samostatného státu hrály roli skrytého paralelního či alternativního systému před jeho samotným vznikem. Existence okrašlovacích spolků je poměrně dobře zdokumentována. Okrašlovací spolky

---

⁷¹ BLAŽEK, Jan. Novodobé okrašlování. *Sedmá generace* [online]. 2010, (6) [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/novodobe-okraslovani>

⁷² FAGAN, Adam. *Environment and Democracy in the Czech Republic: The Environmental Movement in the Transition Process*. 1. Cheltenham: Edward Elgar, 2004, s. 52.

⁷³ *Ibid.*, s. 50.

jsou ve své době podporovány zejména střední třídou a intelektuály. Z dostupné statistiky vyplývá, že v době svého největšího rozkvětu okrašlovací spolky sdružovaly až 50 tisíc členů, kteří se sdružovali v 378 registrovaných dílčích a zastřešovacích organizacích. Spolky byly především protekcionistickými skupinami a svým charakterem byly podobné těm, které působily ve Velké Británii ke konci 19. století. Objevovaly se v nich tendence, které zdůrazňovaly zejména v apolitické rovině modernizaci, ale jejich vliv se v čase politizoval, zejména v posledních letech habsburské monarchie.⁷⁴

Vznik samostatného Československého státu znamenal další rozvoj v duchu rozvoje industrialismu a ekonomického růstu. Ve své době bylo Československo v první desítce států s nejvyšším průmyslovým rozvojem a také s nejvyšší životní úrovní ve východní střední Evropě. Industrializace Československa postupovala od základního rozvoje lehkého průmyslu, který v 19. století posiloval a jenž byl po roce 1850 následován rozvojem železnice a těžké průmyslové výroby. V roce 1930 bylo 34,4 % československých obyvatel zaměstnáno v průmyslu a svou industrializací Československo předčilo Francii, Rakousko i Itálii, přičemž srovnání sneslo například s Velkou Británií. Vyspělost ekonomiky První československé republiky se rovněž ukazovala na struktuře zaměstnanosti. Více než polovina obyvatel republiky byla zaměstnána v sektoru služeb, bankovníctví, obchodování a dopravě. Ekologické hnutí a ekologické aktivity byly až do roku 1948, kdy přišel únorový puč, nerozeznatelné od podobných hnutí v západní Evropě. Z pohledu zelené ideologie by se toto hnutí dalo označit jako antropocentrické, neboť jeho příznivci reagovali na míru vysoké industrializace a podle Fagana získávalo i politickou podporu a to zejména kontextu demokratického prostředí v období První republiky. Podmínky pro rozvoj občanské společnosti a hnutí, která vyjadřovala svůj vztah k přírodě, souvisí zejména s rozvojem chytrých technologií a vysokou úrovní vědeckého rozvoje tehdejšího Československa. Vlivem historických událostí se Československo stalo zemí, kde se dařilo rozvoji moderních technologií a moderního průmyslu. České země v době habsburské monarchie byly „izolovány“ i například tím, že veškeré vysoké vojenské a administrativní funkce v monarchii byly obsazovány Rakušany. Díky této situaci se vzdělaná česká elita

---

⁷⁴ *Ibid.*, s. 53.

orientovala na obchod, průmysl a služby. Výsledkem tohoto procesu se stal poměrně odborně zdatný a sofistikovaný trh práce, který produkoval dostatečný počet odborně vzdělaných zaměstnanců pro průmysl a jehož tradice započala již v roce 1707, kdy na území Čech vznikaly první odborné školy, které se v průběhu 19. století rozšiřovaly nejen co do počtu, ale také co do specializace na průmysl, obchod, zemědělství. Ve 20. letech 20. století se Československo mohlo pochlubit rozsáhlou sítí specializovaných vzdělávacích institucí, odborných škol a univerzit, jejichž učební a vědecké programy se zabývaly otázkami ekologie a životního prostředí. Tento zájem se časem agregoval do sítí odborníků a vědců, kteří se připojili k síti ochránářských organizací jako členové nebo jako experti, kteří organizacím poskytovali poradenský servis. Propojení odborného zázemí mezi ochránářskými spolky a experty z oblasti inteligence se ukázalo jako zásadní například na konci 80. let 20. století, a to při kritickém stavu životního prostředí na konci komunistického režimu.⁷⁵

2.1 Potlačování občanských aktivit

V důsledku válečných a okupačních událostí došlo v českých zemích k potlačení spolčovacích aktivit včetně ochránářských. Po roce 1945 se vrátila na scénu řada dobrovolnických organizací a asociací. Svobodná doba i po druhé světové válce však neměla dlouhé trvání. Po roce 1948, kdy se komunisté dostali k moci únorovým převratem, došlo k radikálnímu omezení politického pluralismu a forem občanské společnosti v duchu komunistické ideologie a prosazování zájmů Sovětského svazu. Absence liberálního prostředí neumožňovala jakoukoliv existenci sdružení a v prostředí limitovaného pluralismu mohly existovat jen spolky a sdružení, které byly pod kontrolou Národní fronty, a které prošly jejím schválením. Československá lidová demokracie patřila mezi satelity Sovětského svazu, kde vlivem politických čistek na počátku 50. let docházelo k celospolečenské deziluzi.

Sovětský model totalitního státu, který byl v první fázi komunistického režimu v Československu aplikován, měl svá vlastní specifika. Jedním z nich byla vedle vedoucí úlohy strany a dalších charakteristik typických pro totalitní režim, také metoda masové

---

⁷⁵ *Ibid.*, s. 54 – 55.

mobilizace, jejímž prostřednictvím představitelé režimu ovládali celou společnost.⁷⁶ I z tohoto důvodu docházelo k potlačení aktivní a participativní účasti jednotlivců po roce 1948. Přesto se však v jeho rámci objevovaly tajné nebo pololegální organizace, které fungovaly v rámci disentu nebo v polooficiálních strukturách.

V běžných demokratických systémech probíhá zapojení obyvatel do politiky tak, že je na předem stanovené volební období navolena odpovědná politická elita. Sovětský model předpokládal a následně i uplatňoval zapojení mas do procesu byrokratizace politiky na úrovni jediné masové politické strany. Zatímco liberální demokratické režimy poskytují možnost odvolat politiky po uplynulém volebním období, komunistické režimy v duchu sovětského proklamují zájmy proletariátu tím, že adorují historický materialismus a staví jej do světla hlavního zájmu komunistické strany. Tímto legitimizují její nadvládu, neboť se komunistické strany stávají předvojem (avantgardou) proletariátu, který jednou naplní svou historickou úlohu. Podle marxistických myšlenek jsou to politické strany, které jsou definovány tím, že zosobňují třídní vidění společnosti a zastupují zájmy jednotlivých společenských tříd. Z tohoto důvodu nemohou takové strany existovat v komunistické společnosti, neboť třídní konflikt je dle komunistických idejí třeba vymýtit. Díky třídnímu konfliktu komunistické strany legitimizovaly svou hegemonii a nárok na politický monopol ve společnosti, zejména v exekutivě pod praporem ochrany zájmu dělnické třídy.

Komunistické režimy, vzhledem k tomu, že přežily několik dekad, pochopitelně procházely svým vývojem a to v závislosti na vývoji jednak v mateřské zemi – Sovětském svazu, ale také v závislosti na vývoji v jednotlivých lidových demokraciích. Tato skutečnost posléze v období liberalizace, kterou si některé lidové demokracie prošly, poskytovala možnost určité participace v pozdějším období. Přestože komunistické režimy byly definovány jako totalitní, existoval rozdíl mezi realitou a tím, co bylo psáno na papíře.⁷⁷ Jedním z důvodů bylo například byrokratické prostředí a vliv nátlakových skupin uvnitř komunistických stran.⁷⁸ Díky tomu se v systému vlády komunistických

---

⁷⁶ Ke znakům totalitních režimů např. ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií: [empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě]*. Praha: Portál, 2000, s. 225 – 238.

⁷⁷ Srov. SCHAPIRO, Leonard Bertram. *Totalitarianism*. London: Pall Mall Press, 1972.

⁷⁸ V tomto ohledu připomeňme Miroslava Nováka, který upozorňuje na skutečnost, že na rozdíl od plurality politických stran existuje vliv nátlakových skupin ve všech režimech, včetně těch nedemokratických. Srov.

režimů založených na demokratickém centralismu objevovaly trhliny. Na počátku 50. let se v Československu rozvinula stranická disciplína do té míry, že veškeré participační a iniciační hlasy obyvatel po samostatné angažovanosti byly potlačovány.

V letech následujících po roce 1948 zasahovala komunistická strana nejen do ekonomiky, ale také do občanské společnosti. Postupně centralizovala a ovládla celé hospodářství, včetně veřejné sféry, vzdělávání a náboženství. Významným zlomem se pro občanské aktivity stal rok 1951, kdy došlo k rozpuštění dobrovolných a společenských organizací. Tento fakt se dostal do rozporu s dlouhou tradicí, která umožňovala dobrovolnou organizaci v českých zemích již od roku 1849 a na kterou byl právní nárok, a proto je příznačné, že v rozvinuté občanské společnosti se sdružovalo na 70 000 obyvatel.⁷⁹ Spolková činnost byla nově od roku 1951 podrobena souhlasu Národního výboru. Organizační řád spolků dle nového zákona nově schvaloval krajský národní výbor a organizace se širší a celostátní působností také Ministerstvo vnitra.⁸⁰

Novým spolčovacím zákonem režim zlomil poslední možný organizovaný odpor občanské společnosti, která již dlouhá desetiletí byla otevřenou platformou pro nepolitickou, ale i částečně politickou činnost. Byl to také jeden z posledních organizovaných počinů, které vyjadřovaly názor obyvatel tzv. „zdola“, což v kontextu sovětsky orientované politiky Československa ironicky připomínalo Stalinovu „shora“ nastolenou revoluci v SSSR, kdy zejména tvrdá legislativa nastolovala tuhý režim nastavený především proti politickým oponentům a pro posilování role státní bezpečnosti. Výsledkem celospolečenské paranoie, kterou posilovala i neblahá ekonomická situace Československé lidové demokracie na konci 40. let a počátku 50. let, byla především snaha hledat viníka neutěšené ekonomické situace, potřeba vyhledat nového, nejlépe vnitřního nepřítele, který by poskytl legitimitu režimu, jemuž v důsledku ekonomické nestability hrozila delegitimace.

NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 222 - 237.

⁷⁹ FAGAN, Adam. *Environment and Democracy in the Czech Republic: The Environmental Movement in the Transition Process*. 1. Cheltenham: Edward Elgar, 2004, s. 50.

⁸⁰ Československá republika. Zákon o dobrovolných organizacích a shromážděních. In: 68/1951. 1951.

Výsledkem tohoto procesu byly procesy 50. let, které se staly jedním z traumat českých a slovenských dějin, zinscenované procesy, které byly inspirovány stalinskými čistkami a procesy v Sovětském Svazu ve 30. letech 20. století. Zdejšími vyšetřovateli pomáhali i sovětští poradci, kteří byli z oněch 30. let velmi zkušení v tom, jak dostat z neprávem obviněných přiznání ke zcela vykonstruovaným zločinům. Budováním iluze o skrytých zločinech docházelo k posilování pocitu spiknutí, jehož projevem byl také princip notoriety⁸¹, díky němuž se Komunistická strana vypořádala s aktivisty, pravověrnými idealisty, ale také s politickými oponenty z řad ostatních politických stran.

Od počátku 50. let, po té, co komunisté pučem převzali v únoru 1948 moc, se prostřednictvím zinscenovaných procesů komunisté zbavili vybraných nepohodlných členů sociální demokracie, antinacistických aktivistů, bývalých účastníků občanské války ve Španělsku, kteří byli odsouzeni ke krutým trestům nebo byli popraveni.⁸² V prostředí společenské atmosféry, kde bylo možné kohokoliv zatknout bez ohledu na právní ochranu, si každý pečlivě rozmyslel, zdali se bude v politických stranách či spolcích angažovat či nikoliv. Atmosféra vedla naopak k utlumení politické participace občanů a jejich angažovanosti mimo rámec oficiální politiky KSČ. I když strany, které se staly součástí národní fronty, formálně existovaly (včetně jejich vlastních stranických orgánů), jednalo se jen o formální instituce bez skutečného vlivu a jejich jedinou funkcí bylo budit dojem plurality politických stran v rámci systému Národní fronty.

Vlnu postupného probuzení občanského a celkově i politického prostoru znamenalo období po roce 1956, kdy byl na XX. Sjezdu KSSS odhalen Stalinův kult osobnosti. V českém prostředí, kde destalinizace probíhala pomaleji než v ostatních lidových demokraciích, se zprvu jednalo především o první náznaky ze strany intelektuálů. Jako jedna z prvních se objevila aktivita spisovatelů, kteří projevíli první náznaky kritiky a reflexe směrem k režimu na II. sjezdu Svazu československých spisovatelů. Svaz, který byl založen na svém I. sjezdu v březnu 1949 ustanovil konání svého druhého sjezdu na

---

⁸¹ Právní vysvětlení principu notoriety ve své podstatě znamenalo, že pokud je něco všeobecně známou skutečností, není třeba ji dokazovat.

⁸² Mezi nejznámější oběti politických procesů patřili například národní socialistka a Milada Horáková, publicista Závěš Kalandra, Fráňa Zemínová či Heliodor Píka. O dva roky později, když se procesy reorientovaly i dovnitř komunistické strany v duchu boje proti sionismu, semlelo kolo procesů i samotného Rudolfa Slánského.

rok 1952, ale vlivem politických zásahů a smrti Stalina a Gottwalda byl postupně odsouván na další léta, přičemž se uskutečnil až v roce 1956. II. sjezd se konal v dubnu 1956 v Praze v budově Národního shromáždění a navazoval na sjezd KSSS, na němž došlo k vyjádření některých pochybností směrem k sovětské minulosti a kultu osobnosti. I na československém sjezdu se objevily první náznaky kritiky. Mezi nejodvážnější patřily projevy básníka a spisovatele Františka Hrubína a Jaroslava Seiferta, jehož samotná účast na sjezdu byla nečekaná. Došlo zde k vyslovení kritiky útlaku některých autorů, jejichž díla nesměla být publikována. Na sjezdu se rovněž objevily požadavky na svobodu projevu a Jaroslav Seifert nepřímou vyzval k propuštění uvězněných autorů.⁸³ Další, mnohem odvážnější kritice politických poměrů se věnovaly sjezdy spisovatelů v letech 1963 a 1966, přičemž IV. sjezd spisovatelů v roce 1968 se stal předehrdou Pražského jara.⁸⁴ Právě Pražské jaro bylo traumatizujícím prvkem pozdějšího normalizačního režimu, jehož legitimita se opírala o přítomnost vojsk Varšavské smlouvy.

2.2 Woodcraft – vzhůru do přírody

Jednou z významných tradic, ze které čerpalo pozdější ekologické hnutí, byl tramping. Tramping se profiloval jako apolitické hnutí, které se nikdy formálně neinstitutionalizovalo, a přesto jeho významu rozuměla většina obyvatel. Šlo o kulturu, způsob života, který kladl důraz na život v přírodě a její ochranu. Jeho vnímání se ustálilo v představě, že jde o alternativní životní styl, který znamená společný výjezd dobrých přátel z měst a velkoměst do přírody, kde všichni prožívají dobrodružství při absenci pohodlí, které všem dává civilizace. Trampingová kultura byla podporována romantickou představou o přežití v přírodě, kde je člověk odkázán jen sám na své vlastní síly nebo síly kamaráda a komunity. Tato atmosféra byla ideově inspirována dobrodružnou literaturou nebo zpíváním písní a z trampingu se stával životní styl, který kladl důraz na přirozené prostředí člověka a na život v přírodě. Politická angažovanost se v tomto životním stylu

---

⁸³ BAUER, Michal. II. sjezd Svazu československých spisovatelů 22. – 29.4. 1956. *Aluze: Revue pro literaturu filosofii a jiné*[online]. 2010, 96-106 [cit. 2015-03-07]. Dostupné z http://www.aluze.cz/2010_03/12_archivalie_bauer.pdf

⁸⁴ Více k tématu IV. Sjezdu československých spisovatelů: KAPLAN, Karel. *Všechno jste prohráli!: co prozrazují archivy o IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů, 1967*. 1. vydání. Praha: I. Železný, 1997, 178 s.

vyskytovala okrajově a většinou se opírala o kritiku moderního a industrializovaného světa a civilizace.⁸⁵

Myšlenkové kořeny trampingu, skautu a zálesáctví, stojí na základech woodcraftu. Trampské hnutí, které vzniklo ve 20. letech 20. století, se skládalo především z dospívajících členů klubů mládeže, kteří byli vychováni k hodnotám ochrany přírody, skupinové solidarity, skromnosti a soběstačnosti, tedy k hodnotám woodcraftu.

Obecně citový vztah k přírodě, vyjádření úcty k její moudrosti a učení se od ní vychází z principů tzv. woodcrafterského hnutí, které mělo silné kořeny i v československém prostředí. Každý, kdo byl skautem, pamatuje a ctí zákony woodcraftu tj. Ligy lesní moudrosti, jejímž myšlenkovým otcem je Ernest Thompson Seton, který pochopil díky své osobní zkušenosti a svému nevydařenému dětství zákony života indiánů v rezervacích a v divoké přírodě. Sám ve svých myšlenkách kritizoval chování většinové americké společnosti k Indiánům, u kterých obdivoval jejich soběstačnost, skromnost a vzájemný respekt. Oproti tomu Seton kritizoval americkou společnost na začátku 20. století a označil ji nemocnou, morálně zhrublou, nesoběstačnou a za společnost bez vlastní hrdosti a cti. Jasnými příznaky takového úpadku americké společnosti bylo nejen uzavření amerických indiánů do rezervací, ale také úpadek role rodiny, tradičních hodnot a neúcta k přírodě, která se dle Setona projevovala v nezměrném plýtvání se zdroji. Seton naopak obdivoval skromnost Indiánů., kteří si vystačí s minimem zdrojů a zároveň dokáží maximalizovat jejich užitek. Seton v roce 1906 poprvé formuloval základní myšlenky woodcrafterského hnutí v knize „The Birch Bark Roll“,⁸⁶ kde vyzdvihl roli života ve volné a necivilizované přírodě, potřebu její ochrany a zároveň její vnímání jako učitelky života nejen v materiální, ale také v duševní rovině, která zdůrazňoval tradiční hodnoty a

---

⁸⁵ FAGAN, Adam. *Environment and Democracy in the Czech Republic: The Environmental Movement in the Transition Process*. 1. Cheltenham: Edward Elgar, 2004, s. 55.

⁸⁶ SETON, Ernest Thompson. *The Birch Bark-Roll of the Woodcraft Indians*. New York: Doubleday, Page & Company, 1907.

rovněž důležitost komunity vzájemný vztahů.⁸⁷ V další knize *Rolf in the Woods* Seton ve své podstatě vysvětlil principy skautingu.⁸⁸

Myšlenky woodcraftu stály téměř za všemi aktivitami v českých zemích, které se dotýkaly myšlenky ochrany přírody, včetně trampingu, skautingu, ale byly také interpretovány jako filosofie, na které stály základy TISu či dalších ochrannářských organizací. Woodcrafterská kultura od svého vzniku (tj. počátek 20. století) ovlivňovala občanskou participaci a neformální aktivity v Československu, jak v období svobody, tak i následně v období nesvobody, a dokonce i v době normalizace. Tato „kultura“, která diagnostikovala nemocnou americkou společnost a nacházela lék ve světě divokého Západu a ve světě Indiánské říše, jejichž pravidla byla přenášena do výchovy mládeže a mládežnických kroužků, se otiskla do českého prostředí natrvalo.⁸⁹

Význam subkultury woodcraftu nelze podceňovat, neboť se z ní vyprofilovaly některé osobnosti ekologického disentu, ale také díky ní došlo k institucionalizaci pozdějšího ekologického hnutí. Mezi osobnosti ekologické subkultury vzešlé z tohoto prostředí patří například Bedřich Moldan. „Tak je třeba říct, že jde o vliv z mého mládí, kdy jsem byl členem Woodcraftovského kmenu, kdy jsem studoval gymnázium v Děčíně. Byl tam jeden takovej lesník, zrovna loni umřel v Kanadě založil kmen Woodcraftu. Založil to Seton je to takovej předchůdce skautingu pořád to existuje, takže tam jsem našel pár kluků, bylo nás tam asi pět šest a byl to zkrátka kmen. Já jsem s těma lidma vlastně v kontaktu zkrátka Woodcraft je takovej zvláštní vztah k přírodě, kterej se obejde bez civilizace, bez nějaký velký organizace. Nikdy nevytvořili nějaký velký hnutí, když to je, existuje to dokonce v Čechách a jmenuje se to Liga lesní moudrosti, má to i časopis, takže existuje to, a je to takové individualistické, je to hodně takové jako přístup hodně přátelskej k přírodě a spíše k po vzoru co si představovali, co dělali indiáni. Takže indiánské tradice myslím severo-americkéjch indiánů jsou tam velmi živý, takže to ve mně samozřejmě pořád a pořád bylo a já jsem vyštudoval analytickou chemii na

---

⁸⁷ JEHLICKA, Petr a Matthew KURTZ. Everyday Resistance in the Czech Landscape: The Woodcraft Culture from the Hapsburg Empire to the Communist Regime. *East European Politics*. 2013, **27**(2), 308-332. DOI: 10.1177/0888325413483550. ISSN 0888-3254. Dostupné také z: <http://eep.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0888325413483550>

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ *Ibid.*

univerzitě na Matematicko-fyzikální fakultě a jednoho dne někdy tak na konci 60. let jsem si řekl, že už mě to tak nebaví, a že se budu zabývat něčím jiným a to tedy něčím, co souvisí s přírodou, a tak jsem přišel, dovymyslel jsem si s různými kolegy v geologickém ústavu, tehdy se to jmenovalo Ústřední ústav geologický a dneska to je Česká geologická služba, kde jsem pracoval v laboratoři a kde jsem měl spoustu známých, dobrých kamarádů a myslel jsem si, že jsem založil takový nový obor to byla geochemie životního prostředí.“⁹⁰

Jak poznamenávají Jehlička s Kurtzem, woodcraft jako subkultura, zaznamenala svůj vývoj v českých zemích už ve 20. letech 20. století, přičemž jeho aktivity se zprvu zaměřovaly na čistě apolitickou výchovu mládeže.⁹¹ Vytváření tohoto podhoubí se posléze stalo podstatným pro existenci a kontinuitu ekologického myšlenkového proudu a hnutí v českém a slovenském prostředí. Oba autoři však zároveň upozorňují na jeho pestrost, která měla různé formy, přičemž klíčovou vlastností bylo, že woodcraft jeho přívržencům poskytoval autonomní prostor v podobě komorního prostředí, v jehož rámci se mohli realizovat, zapomenout na starosti běžného dne a ponořit se do hloubi přírody. Ve 20. letech se objevily velmi populární knihy, které přinášely do života ducha dobrodružství, mezi oblíbené tituly patřily slavné knihy od Karla Maye.

Český woodcraft oplýval samozřejmě i jistými specifiky, jež byla liberálněji laděna například v kontrastu s woodcraftem britským, jenž byl v českém prostředí vnímán jako příliš nacionalistický. Jeden z největších myšlenkových autorů a propagátorů v českých zemích, učitel biologie Miloš Seifert, ve svých spisech, které myšlenkově definovaly český woodcraft označil právě britskou odnož za woodcraftu za militantní.

Prostředí, které český woodcraft poskytoval, vytvořilo slovy Vaňka určitý „ostrůvek svobody“, jenž se osvědčil jak v době meziválečné, tak v době nastoupivšího

---

⁹⁰ Rozhovor autora s Bedřichem Moldanem, Praha, 16. 2. 2015.

⁹¹ JEHLICKA, Petr a Matthew KURTZ. Everyday Resistance in the Czech Landscape: The Woodcraft Culture from the Hapsburg Empire to the Communist Regime. *East European Politics*. 2013, 27(2), s. 308 - 332. DOI: 10.1177/0888325413483550. ISSN 0888-3254. Dostupné také z: <http://eep.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0888325413483550>

komunistického režimu.⁹² Jeho vliv přispěl k vytváření prostoru sounáležití a to i v období 20. – 30. let, kdy přispíval k potírání tensí nacionalismů, tak i v období komunistického režimu, neboť řada přívrženců této subkultury byla zároveň členy komunistické strany. Členství levicových politiků či angažovaných soudruhů v kultuře, která se inspirovala divokým Západem, nebyla náhodná, neboť někteří představitelé woodcraftu smýšleli levicově již od 30. let 20. století. Tato politizace se projevila především v oblasti vymezení se vůči určitým konzervativním trendům, které nebyly přijímány s oblibou a navíc toto členění posilovala i probíhající hospodářská krize.

Přestože se woodcraft stal kulturou, životním stylem a zároveň filosofií, která poskytovala úkryt před starostmi běžného dne a tedy i před politikou, objevila se také jeho politizace ve formě štěpení na různé skupiny. První náznak se projevil už ve 20. letech, kdy se někteří trampové a jejich organizace poměrně radikalizovaly. Tehdy ještě nešlo radikalizaci přímo politickou, jak poznamenávají Jehlička a Kurtz, ale spíše o radikalizaci ve formě revolty urbánní mládeže, jež pocházela z dělnických rodin. V tomto směru se v trampingu začaly propojovat mírně anarchistické směry, o čemž svědčí například název jednoho z trampských kempů „Ztracená naděje.“ S příchodem hospodářské krize na konci 20. let pak došlo v rámci hnutí k ještě silnější radikalizaci. Zejména v trampském hnutí, kde se realizovali především dospívající woodcraftaři, se profilovaly různé skupiny protestního či politického zaměření s tendencí směřovat na ideologické škále vlevo. Společným nepřítelem výše jmenovaných tendencí se stal kapitalistický řád, konzervativní a buržoazní hodnoty svazující svobodný rozvoj jednotlivce. To našla mladá a dospívající generace především o volných letních dnech a víkendech, kdy uprchla do světa jiné identity, identity světa amerických Indiánů.

K významnějšímu ideologickému zlomu v rámci woodcraftu došlo až v roce 1931, a to v reakci na nařízení, které stanovovalo zákaz stanování s opačným pohlavím. Toto konzervativní pravidlo vyvolalo negativní reakci v podobě pochodů a shromáždění, které vyvrcholily na pražských Vinohradech v květnu 1931 patnáctitisícovým protestem. Někteří z trampů vstupovali do KSČ nebo vytvářeli nové tábory, jež nazvali výmluvnými

---

⁹² VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: Votobia, 2002, s. 237-272.

názvy, mezi takové patřil například kemp Rudí partyzáni. Jedním z významných uskupení, které se profilovalo už v roce 1926, byla „Socialistická asociace woodcraftu“, jejíž členové vstupovali také do KSČ. Jejím představitelem a zakladatelem byl známý tramp Rudolf Noha, jenž se podílel také na vzniku levicové avantgardní prvorepublikové organizace „Jack London Club“, což mu bylo později osudné při procesu v roce 1949, kdy dostal třináctiletý trest za podporu trockismu, právě díky svému angažmá v této organizaci. Propuštěn byl až na v 60. letech, kdy se uvolňovaly politické poměry.⁹³

V době normalizace až do svého zrušení představoval hodnoty woodcraftu především TIS zejména svými aktivitami v oblasti vzdělávání dětí mládeže, a to až do konce roku 1979, kdy byl zrušen a nahrazen nástupnickou organizací Československého svazu ochrany přírody. V průběhu normalizace byla zakázána všechna tramská periodika, která se vydávala v 60. letech a jejich vydávání přešlo do samizdatu, ke konci 70. let došlo také ke spolupráci s Chartou 77. Strategie, kterou komunistický režim zvolil ke zmapování a ke kontrole tramského hnutí, se odvíjela od filosofie vyšší kontroly a zároveň zmenšování prostoru pro tramské aktivity. Jeho cílem byla rovněž snaha inkorporovat se do této subkultury a získat tak nad tramským hnutím vyšší dohled. Strategie se proto zaměřila na povolování omezeného prostoru pro aktivity a zároveň na vyšší míru kontroly. Mezi akce, které byly pod kontrolou režimu, patřily různé kulturní akce, ze kterých byl nejznámější hudební festival Porta. Režim poskytl festivalu finanční podporu, podporu na publicitu, ale i oficiální záštitu. Jako „náhradu“ za zrušené časopisy poskytl režim sloupek v časopisu Mladý svět, kde se však nesmělo hovořit o organizované činnosti woodcraftu jako o „tramském hnutí“.

Díky represím a realitě budovaného socialismu se proto měnil i levicový postoj jeho stoupenců. Z filosoficko-politického hlediska se profilovaly protilevicové tendence, ačkoliv stále mezi trampy vládly komunitní hodnoty, hodnoty sounáležitosti, důvěry a spolupráce. Otázkou vlastně je, proč byl tramping, který se nijak výjimečně politicky neangažoval a pokud ano, tak se profiloval levicově, nepřítelem komunistického režimu.

---

⁹³ JEHLICKA, Petr a Matthew KURTZ. Everyday Resistance in the Czech Landscape: The Woodcraft Culture from the Hapsburg Empire to the Communist Regime. *East European Politics*. 2013, 27(2), 308-332. DOI: 10.1177/0888325413483550. ISSN 0888-3254. Dostupné také z: <http://eep.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0888325413483550>

Jehlička a Kurtz tyto důvody spatřují především v kultuře, kterou se tramping a woodcraft inspirovaly. Byla to kultura Indiánů na americkém divokém Západu, ale také spolupráce s disentem a rovněž názory na život, které se vymezovaly proti konzumní společnosti, což nebylo v době normalizace myslitelné. Odklon od levicového, respektive socialistického smýšlení po 2. světové válce však neznamenal odklon od egalitářských tendencí, komunitarismu nebo principů sociálního začleňování v samotném hnutí.⁹⁴

Normalizační režim, který potřeboval pasivní občany, nemohl nekontrolovat aktivity, jejichž podstatnou náplní se stala osobní autonomie a rozvoj, důraz na komunitu, aktivismus, ale zároveň také soběstačnost. Normalizace se stala naopak do jisté míry konzumním systémem, jenž si „kupoval“ po srpnových událostech 1968 politickou letargii obyvatel. Uchýlil se proto k zavádění velkorysé sociální politiky, která měla občany vytěsnit v duchu „nepísané společenské smlouvy“ a z aktivit politické participace a zájmu o veřejný život, což bylo v přímém rozporu s aktivitami woodcraftu, který se projevil zejména jako široké sociální hnutí, do kterého se inkorporovaly myšlenky liberalismu.

„Kultura woodcraftu“, která vedla k vytvoření neformálního prostředí, jež se dlouhá léta profilovalo jako protest proti nedostatkům společenských neduhů období ve 20. či 30. letech, se svou kritikou nezůstalo pozadu ani v období komunistického režimu až do jeho konce v roce 1989. Jak se domnívá Jehlička s Kurtzem, vliv hodnot a principů woodcraftu se odrazil i v době politické transformace a stále trvá, neboť je stále součástí společenského podvědomí.⁹⁵

2.3 Od „malé“ k „velké“ ekologii TIS

Významnou ekologickou aktivitou v Československu byla organizace TIS – Svaz pro ochranu přírody a krajiny. V posledním roce své existence (1979) se počet členů této organizace rozšířil na 16 tisíc. Kořeny TISu sahají do roku 1958, kdy vznikl ještě jako „Sekce ochrany přírody“ pod tzv. Sborem ochrany životního prostředí, jehož zřizovatelem se stalo šest členů Přírodovědeckého sboru Společnosti Národního muzea.

---

⁹⁴ *Ibid.*, s. 28.

⁹⁵ *Ibid.*, s. 14.

Prvotně měla sekce šest zakládajících členů. Motivem zakladatelů, pracovníků Státního ústavu památkové péče, se stal určitý pocit dluhu směrem k ochraně přírody vůči veřejnosti. Členy později vzniklého TISu byly především obecně známé osobnosti v oblasti přírodovědecké subkultury – nejčastěji univerzitní profesori, docenti, vedoucí fakultních ústavů a členové akademie věd ČR. Jak popisuje Dana Zajoncová, z tohoto důvodu také docházelo k poměrně častému střídání předsedů organizace, a to zejména v letech 1968 – 1972, kdy stáli ve vedení postupně akademik Milan Málik, akademik Quido Záruba a RNDr. Slavomil Hejný. Mezi dalšími představiteli pozdějšího vedení se ocitli prof. Alois Zlatník a RNDr. Ing. Eliška Nováková, která dovedla TIS až k jejímu rozpuštění v roce 1979.⁹⁶

Nejvýraznější osobností, hlavním inspirátorem a člověkem, který přišel s myšlenkou hnutí, byl nedostudovaný zoolog Otakar Leiský. V době vzniku TISu mu bylo 33 let, byl zaměstnancem Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody, kde více než jeden a půl roku vedl de facto „nelegálně“ skupinu chlapců, tzv. „stopařů“ v duchu her, kamarádství a poznávání tajemství přírody a jejího bohatství. V podstatě to byl on, který vedl nejdříve Sbor ochrany přírody a později také samotný TIS. Po jedenácti letech se Sbor ochrany přírody osamostatnil od Národního muzea. Stanovy TISu byly po několika úpravách přijaty 28. srpna 1969, první sjezd organizace se konal 15. listopadu téhož roku. V této chvíli vznikla nová organizace TIS – *Svaz pro ochranu krajiny a přírody*, přičemž její vznik ovlivnily osobní kontakty Otakara Leiského s úředníky, kteří byli příznivě ovlivněni původními záměry organizace a činností, ze které organizace vycházela. Jak sám situaci pospal Otakar Leiský, žádost o registraci byla podána na jaře roku 1968 na Ministerstvo vnitra, kde potom ležela rok a čtvrt, tedy do roku 1969, přičemž v této době již docházelo k obměně lidí na ministerstvech v důsledku politických zvrátů.

Díky uvedeným skutečnostem došlo ještě k zaregistrování TISu, pravděpodobně jako poslední organizace, která neměla ve svých stanovách zakotvenu vedoucí úlohu strany a tudíž ani členství v Národní frontě.⁹⁷ V době nastupující normalizace, která decimovala

---

⁹⁶ ZAJONCOVÁ, Dana. TIS - Svaz pro ochranu přírody, krajiny a lidí: Dobrovolná ochrana přírody v období totality. In: KUBEŠ, Jiří. *Celostátní studentská vědecká konference - Historie 2003*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2004, 2003, s. 295-318.

⁹⁷ *Ibid.*, s. 303.

poslední zbytky občanské společnosti, zde byla organizace, které oplývala svou vlastní právní subjektivitou a mohla začít s nábořem nových členů, kteří platili příspěvky, jež sloužily k chodu organizace. TIS nabíral i kolektivní členy, přičemž jedním z prvních se stalo Národní muzeum. Členská základna Tisu se v době svého nejvyššího rozkvětu rozrostla na 16 000 členů a 35 kolektivních členů jak z řad odborníků, tak také z řad laiků, příznivců ochrany přírody. V době, kdy byl rušen Československý svaz mládeže (nahrazen Socialistickým svazem mládeže), Československý svaz spisovatelů (byl nahrazen novým shora), byl také zrušen svaz filmových a televizních pracovníků FITES. V tomto prostředí fungoval TIS se svým „oficiálně“ povolenými aktivitami, které zasahovaly do oblasti ochrannářských aktivit.⁹⁸

K diskusi ohledně možností existence TISu připívá i historik Bohuslav Blažek, který se naopak domnívá, že režim akceptoval fakt, že to byl právě levicový charakter ekologického hnutí, které vznikalo v západní Evropě, a proto neviděl v těchto iniciativách konkurenci, spíše naopak: a to pokud se iniciativy typu TISu budou pohybovat v ryze „profesní“ „ekologické“ či kutilské rovině. K této skutečnosti však lze přistoupit kriticky, neboť ekologické hnutí v západní Evropě vycházelo především z postmateriálních hodnot, které byly konzervativním komunistům normalizačního režimu naprosto lhostejné. Jiné vysvětlení přináší i socioložka Hana Librova, která přináší tezi o zvýšeném zájmu o přírodu v období, kdy dochází k propadu společenského života, kdy se tato sféra stává sférou úniku, kde je možné pole realizace – to se pochopitelně režimním představitelům mohlo hodit. Koncepce Čechů jako chatařů a chalupářů v období normalizace do této teze zapadá. Miroslav Vaněk, který se ekologickým hnutím dlouhodobě zabývá, se domnívá, že vysvětlením je možná specifická a apolitická ekologická subkultura. Dle Vaňka režim nevnímal silně nebezpečí ekologické subkultury z pohledu politiky a de facto jí vnímal jako apolitickou organizaci milovníků včel, ryb, zahrady, apod. Naopak tyto aktivity byly vítané, neboť odváděly pozornost od politické oblasti a byly ventilem, který se stal prevencí politických aktivit.⁹⁹ Poněvadž TIS jakožto organizace měl svou vlastní právní subjektivitu, mohl zakládat decentralizované pobočky, které mohly v místě působení poskytovat prostor a koordinaci pro ochrannářské

---

⁹⁸ VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. Praha: Maxdorf, 1996, s. 33.

⁹⁹ *Ibid.*, s. 33.

aktivity. Pobočky získaly podobu tzv. základních skupin, které působily po celém Československu. Tyto orgány se posléze sdružovaly do krajské formy, tzv. oblastního výboru, v každém kraji.

2.3.1 Aktivity TISu

Aktivity TISu sahají do konce 50. let, kdy ještě působil pod Národním Muzeem jako Sbor pro ochranu přírody. Pestré aktivity, které sdružení realizovalo, se programově vyprofilovaly v roce 1957, kdy byla shrnuta a představena programová náplň Československo – Zahrada Evropy, kterou TIS převzal v roce 1969. Její součástí bylo šest základních bodů:

1. Probuzení a rozvíjení zájmu o přírodu a její ochranu
2. Organizování i provádění soustavné výsadby a ochrany zeleně ve volné přírodě i v sídlištích
3. Usměrnování rekreačního tlaku na přírodu ve smyslu zásad ochrany přírody a krajiny
4. Úprava a očista znehodnocených částí přírody
5. Rozvíjení a propagace metod biologického boje proti škůdcům
6. Prosazování a šíření myšlenek ochrany přírody a krajiny v nejširší veřejnosti i v příslušných správních složkách a shromažďování

Výše uvedený program se stal obsahově závaznou činností pro základní skupiny TISu po celém Československu. Hlavní náplní byl především monitoring a dokumentace přírodního prostředí, ve kterém základní skupina působila. Vedle této činnosti se v rámci celého TISu zaváděly různé akce a výročí, které připomínaly důležitost ochrany přírody. Šlo o dvanáct tzv. „Dnů ochrany přírody“ které začínaly prvním jarním dnem 21. března a končily Dnem ptactva 1. dubna. Součástí jednotlivých aktivit základních skupiny bylo rovněž čištění potoků, uklízení lesů, mapování krajiny, čištění studánek a realizace doprovodných akcí, mezi které patřily například různé výstavy a besedy přímo v přírodě. Po celý rok se posléze realizovaly aktivity zaměřené na výsadbu stromků, výrobu budek a krmítek a celkově péče o zeleň. Touto aktivitou si rovněž některé základní skupiny přivydělávaly na svou činnost, přičemž inspirací k činnosti byly sofistikované metodické

pokyny centra TISu, které nesly název „Desatero ochranných zásad, leták ke Dni ptactva, Listy o zeleni a Depeše pro Kluby mladých ochránců přírody a krajiny.¹⁰⁰

Velmi důležitou oblastí práce TISu byla práce s mládeží, které se věnoval Otakar Leiský v rámci I. základní skupiny. Jednalo se o dnešní podobu ekologické výchovy. Na základě zkušeností a postupného vývoje došlo po čase k dotvoření vzdělávacího systému na teoretickém a praktickém základě. Programy byly přizpůsobeny věku dětí, od těch nejmenších až po dospívající, přičemž jejich aktivity se konaly každý měsíc za jakéhokoliv počasí. Ústředním heslem těchto aktivit se stalo heslo celého TISu – Poznej a chraň.

Mezi progresivní aktivity TISu patřila snaha zprostředkovat veřejnosti aktuální otázky vývoje ekologického hnutí na Západe. V tomto směru si získal své místo rozhlasový pořad, který odkazoval na četbu z knihy Rachel Carlsonové „Mlčící jaro“, ve kterém autorka poukazovala na děsivé dopady používání pesticidů v zemědělství. Pořad byl předtočen v roce 1966 formou sedmnácti komentovaných přednášek, jejichž účelem byla snaha upozornit obyvatelstvo na rizika spojená s poškozování životního prostředí. Politická moc, konkrétně ministr zdravotnictví Plojhar, však odvysílání nepovolila, nicméně díky osobnímu setkání ministra s Leiským se dospělo alespoň ke kompromisu. Pořad byl nakonec odvysílán, ale jen na nedávno zavedených krátkých vlnách rozhlasu, které neměly ve své době dostatečný dosah po celém Československu. Po odvysílání všech částí byly přednášky okopírovány a distribuovány v písemné podobě.¹⁰¹

Klíčovou aktivitou TISu se staly odborné expertízy a posudky, které se vyjadřovaly k různým projektům z pohledu vlivu na životní prostředí, ovšem na druhou stranu zůstávaly právně nevymahatelné. TIS se dostal do role výzkumné instituce s posvěcením a souhlasem generální prokuratury ČSR. Přesvědčivým příkladem úspěchu výzkumné aktivity TISu se stala výzkumná činnost v oblasti analýzy těžby uranu na Českolipsku. Těžbu kritizovaly oficiální instituce, mezi něž patřila například Československá akademie

---

¹⁰⁰ ZAJONCOVÁ, Dana. TIS - Svaz pro ochranu přírody, krajiny a lidí: Dobrovolná ochrana přírody v období totality. In: KUBEŠ, Jiří. *Celostátní studentská vědecká konference - Historie 2003*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2004, 2003, s. 304.

¹⁰¹ *Ibid.*, s. 305.

věd nebo přírodovědecká Fakulta Univerzity Karlovy. TIS, který byl osloven Krajským střediskem památkové péče v Ústí nad Labem, rovněž po čtyřletém výzkumu podal vyjádření, které s těžbou uranu nesouhlasilo. Vzhledem k politickým otázkám a důležitosti dodávek uranu do Sovětského svazu však těžba pokračovala, ale v daleko menším rozsahu než bylo původně plánováno.¹⁰² Zcela úspěšným projektem, kterému se podařilo na základě aktivity TISu zcela zabránit, byl případ křivoklátské vodní nádrže, jejíž projekt byl zrušen a dnes je celé Křivoklátsko chráněnou krajinnou oblastí. Sbor ochrany přírody se také zasadil o založení chráněné krajinné oblasti Šumava. Naopak neúspěšnou aktivitou TISu se stala aktivita, jež se snažila zabránit výstavbě přečerpávací elektrárny na Dlouhých Stráních v CHKO Jeseníky, TIS v tomto směru reagoval i skrze neúspěšné odvolání k prezidentovi Ludvíku Svobodovi v únoru 1971.¹⁰³

Nedílnou součástí aktivit TISu se staly odborné expedice do zahraničí, kterých se uskutečnilo celkem šestnáct. Jejich smyslem bylo mapování a analýza přírodních biologicky významných lokalit v zahraničí. Mezi výstupy těchto aktivit patřily například dokumentární snímky, které vysílala i média. Některé pracovní výstupy tisu vedly i k tomu, že díky této činnosti si TIS získal poměrně vysoké renomé v zahraničí, přičemž navázal i důležité kontakty. Dobrovolná aktivita TISu, která vycházela zdola, si touto činností získala mezinárodní respekt, který bránil režimu, aby jej likvidoval.

Záchrana plemena huculských koní z Muráně na Slovensku byla pravděpodobně jedním s nejviditelnějších počinů Otakara Leiského. 15. listopadu 1972 došlo k založení Hucul Clubu v rámci 1. základní skupiny TISu, jehož snažení se obrátilo směrem k záchraně likvidovaného chovu huculského koně na Slovensku. Svými akcemi se Hucul Club ukázal jako prostředek k záchraně vzácného druhu koní před existenční zkázou a zároveň jako společenská organizace, která svými aktivitami, propojenými se společným nadšením jeho členů, dokáže využít jejich potenciál. Hucul Club jako první ve střední Evropě zavedl v rámci svých volnočasových aktivit a environmentálně zaměřených táborů tzv. hippoterapii, a to pro léčení mentálně a zdravotně postižených dětí a dospělých. Aktivita

---

¹⁰² *Ibid.*, s. 306.

¹⁰³ *Ibid.*, s. 305.

a kempy spjaté s Hucul Clubem vyvolaly takovou odezvu v zahraničí, že se členkou Hucul Clubu stala rovněž autorka Příběhu lvice Elsy Joy Adamsová.

2.3.2 Ukončení činnosti

TIS byl k 31.12 1979 zrušen, respektive byl donucen ke svému „samorozpuštění“. V samotném nedemokratickém státě vydržel deset let a pod „kuratelu“ Sboru ochrany přírody plných 21 let. Postupně však docházelo ze strany režimu ke krokům, které komplikovaly jeho samotnou existenci. Otázku problematizovala skutečnost, že TIS nezakotvoval ve svých stanovách vedoucí úlohu komunistické strany a nebyl také součástí Národní fronty. Samotné státní orgány však o začlenění TISu nechtěly slyšet. Režim naopak kladl různé formalistické a někdy až absurdní důvody, které TISu znemožnily vstup do Národní fronty. Jedním z nich byl argument týkající se příliš nízkého počtu členů TISu vzhledem k počtu členů Národní fronty. Časy TISu se v tichosti a nenápadně chýlily ke konci, přičemž strategie režimu se odvíjela od vytváření nenápadných a formalistických překážek, které se stávaly pro představitele TISu nesplnitelnými. Pokud se hovořilo o reorganizaci TISu, šlo především o nerealistický úkol, který byl stanoven dopředu tak, aby se nedal splnit. Tato taktika vedla v realitě k tomu, že TIS se nátlakem režimních resortů rozpustil ve své podstatě sám, respektive byl k tomu nepřímo donucen.¹⁰⁴ Jistou ironií zániku TISu a vlastně i doby připomíná skutečnost, že o jeho konci nebyl vydán žádný oficiální dokument, zahájením činnosti nástupnické organizace (ČSOP) se úřady o TIS přestaly zajímat vyjma pracovníků ministerstva vnitra, kteří s TISem a O. Leiským sympatizovali. Otakar Leiský k tomu říká:

„[Byli] tam lidi, který mě vzali stranou, kde nebyly odposlouchávací zařízení a přímo řekli: „podívejte se, my nemůžeme dělat nic jinýho, protože politický orgány nás k tomu tlačej...“ tak nás takovým víceméně tichým způsobem zlikvidovali. „Hele, no tak vy se zlikvidujete a běda vám, když se nezlikvidujete.“ Asi tak to znělo v jednáních ... pak to přešlo do rukou těch lidí, který se zachovali k nám slušně, opravdu.“¹⁰⁵

---

¹⁰⁴ VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. Praha: Maxdorf, 1996, s. 34.

¹⁰⁵ ZAJONCOVÁ, Dana. TIS - Svaz pro ochranu přírody, krajiny a lidí: Dobrovolná ochrana přírody v období totality. In: KUBEŠ, Jiří. *Celostátní studentská vědecká konference - Historie 2003*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2004, s. 314.

Neopomenutelnou součástí nátlaku režimu na organizaci se stal spor uvnitř 1. základní skupiny, v rámci níž byl provozován Hucul Club – spolek na záchranu plemene huculských koní. V jejím rámci došlo k vnitřnímu sporu, kdy jezdecký oddíl podle mínění zbylého vedení části 1. základní skupiny a tedy i vedení TISu svou prací neadekvátně nakládal s ohroženým chovem, který se ocitl na prahu vyhynutí. Režim pochopitelně tohoto sporu využil a nabídl jezdeckému klubu část chovu koní za předpokladu, že pomůže rozvrátit Hucul Club. Zhruba 60 koní vzácného plemene se ocitlo před hrozbou jatek. TIS proto začal vyjednávat se zájemci z řad různých organizací a v mnoha případech došlo k dojednání dohody. V těchto okamžicích však zafungoval politický protitlak, který zakazoval dojednávat jakékoliv dohody.

Jednání o předání chovu koní zůstávalo na mrtvém bodě až do doby, kdy se vedení TISu podařilo zajistit předání chovu Českému svazu tělesné výchovy a sportu (ČSTV). Pod jeho křídla se dostal jednak chov huculských koní, ale také majetek TISu, který mohl začít svou vlastní likvidaci. Na základě těchto skutečností byla ustavena ze šesti členů TISu „Ústřední likvidační komise“, jejíž úlohou bylo administrativní ukončení činnosti organizace. V rámci ČSTV vznikla TJ Aster, která si pod svá křídla vzala jednak chov koní, bezplatně přebrala majetek TISu a převzala i jeho dosavadní pracovníky, včetně Otakara Leiského, který působil jako místopředseda a později i tajemník. TJ Aster také přebírala aktivity TISu týkající se terapeutických činností v souvislosti s chovem koní, rekreační a tělovýchovné aktivity, exkurze a vzdělávací programy, avšak již s absencí ochrany přírody a péče o krajinu.¹⁰⁶

Ministerstvo kultury, kam TIS organizačně spadal, již od léta 1978 uvažovalo o svém vlastním konceptu ochránářské organizace, a proto za součinnosti s Ministerstvem vnitra bylo rozhodnuto, že II. sjezd TISu se již neuskuteční. V dubnu 1979 došlo nakonec k dohodě mezi Ministerstvem vnitra a představiteli TISu na tom, že tento bude sám dobrovolně rozpuštěn, a to k 31. prosinci 1979.

---

¹⁰⁶ *Ibid.*

2.4 Pod „ochranou“ státních orgánů

Faktické zlikvidování TISu znamenalo nutnost nahradit jej organizací jinou, kterou by bylo možné lépe kontrolovat. Nicméně už od poloviny 70. let bylo patrné, že komunistický režim bude muset reagovat na zhoršující se situaci životního prostředí. V době nastupující normalizace, kdy docházelo ke zrušení řady spolkových aktivit a základů zdola budované občanské společnosti, jako byl například Svaz československých spisovatelů, Československý svaz mládeže (nahrazen Svazem socialistické mládeže), režim zároveň povoloval existenci ekologických a ochrannářských spolků a dalších nepolitických sdružení, aby saturoval pozvolna stoupající občanskou aktivitu na poli ekologie, čímž umožnil vytvoření určitého výpustního ventilu, který by veřejnost odvedl od snahy politicky se angažovat. Zároveň zde byla snaha režimu reagovat na kritiku zahraničních sousedů – rovněž členů RVHP. Na tehdejší poměry „liberální“ postoj režimu k ochrannářským aktivitám vysvětluje rovněž snaha předejít kritice ze strany mezinárodních organizací, především ze strany OSN a alespoň formální naplnění mezinárodních závazků, které vyplývaly z účasti na mezinárodních konferencích.¹⁰⁷

Jak ukazovala realita téměř dvaceti pěti let trvajícího budovatelského úsilí, většina společnosti, včetně části komunistického vedení, nevěřila v pozitivní společenský posun. Zatímco v Evropě se objevovala zásadní kritika industriálního rozvoje, československé vedení místo potřebné restrukturalizace průmyslového odvětví měřila kvalitu života dle počtu tun vyrobené oceli na hlavu. Preference těžkého průmyslu ve vazbě na SSSR, jež se zintenzivňovala i dalšími pojitky, zejména ideologickými a hospodářskými, vedla nutně k závažné devastaci životního prostředí. Stav dospěl až k situaci, kdy se Československo pohybovalo na 1. – 2. místě v intenzitě znečištění v Evropě. V polovině 80. let byla tzv. Severočeská hnědouhelná pánev nejvíce znečištěnou oblastí na celém světě. Devastace životního prostředí a s ní spojené náklady související se zdravím obyvatel se projevovala spíše než v ekonomickém růstu v ekonomické a hospodářské stagnaci¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: Votobia, 2002, s. 246.

¹⁰⁸ *Ibid.*, s. 250.

V rámci státního dohledu zde existovaly dvě organizace, kde se bylo možné v duchu tzv. „malé ekologie“ angažovat. Jednalo se o hnutí Brontosaurus, jehož počátky je možné sledovat od roku 1973 a Československý svaz ochránců přírody, jenž se stal nástupnickou organizací po zaniklém TISu. Vedle toho režim toleroval existenci různých zájmových sdružení, která se zabývala specifickými činnostmi. Jednalo se například o Svaz zahrádkářů nebo Svaz včelařů, tedy o ryze apolitická zájmová sdružení, jejichž účelem byl specifický zájem části veřejnosti, což poskytovalo prostor pro „odreagování se“ od politické reality. Vedení státu se domnívalo, že právě zájmovými a ochránářskými aktivitami těchto spolků nebude ohroženo. Vedle ochránářských aktivit, které se zabývaly malou ekologií, byly jedinou možností spontánní činnosti veřejnosti tzv. Akce Z.¹⁰⁹

V neposlední řadě svou významnou úlohu sehrála i Ekologická sekce, která však nebyla klasickým hnutím, jež by umožňovalo účast veřejnosti, ale etablovala se jako významná odborná platforma pracovníků ČSAV, kteří se pohybovali na poli tzv. „velké“ ekologie. Často upozorňovali představitele režimu na hrozící důsledky devastace a také zůstávali v kontaktu s činiteli Charty 77, kde se ekologická tematika významněji rozvíjela koncem 70. let.

2.4.1 Brontosaurus

Hnutí Brontosaurus, které bylo skutečně hnutím, neboť nemělo žádnou pevnou strukturu, patřilo mezi děti českého ekologa a ekologického ombudsmana Josefa Velka.¹¹⁰ Jeho historie sahá do roku 1973, kdy začaly první kroky k jeho přípravě na půdě Ústavu krajinné ekologie ČSAV, který vedl Emil Hadač. Impulsem k akci byla mimo jiné také motivace vedení ústavu více zaktivizovat a posílit ne příliš vysokou angažovanost svých pracovníků, a proto jeho vedení navrhlo, aby se na půdě Ústavu zřídila organizace SSM, jejíž náplní by byla ochrana přírody.¹¹¹

---

¹⁰⁹ Akce Zvelebování, Srov. VANĚK, Miroslav (ed.). *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. 2009. Praha: Academia, 2009. Historie (Academia), s. 212 – 251.

¹¹⁰ PATOČKA, Jakub. Josef Velek: ekologický ombudsman 80. let. *Sedmá generace* [online]. 2012, (2) [cit. 2016-05-14]. Dostupné z: <http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/josef-velek-ekologicky-ombudsman-80-let>

¹¹¹ VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1996. Praha: Maxdorf, 1996, s. 36.

Josef Velek již rok před samotnou akcí toužil po vytvoření vzdělávacího programu pro mládež v oblasti ochrany životního prostředí. „Pepík se naděje nevzdával a s nadšením začal vše plánovat a domlouvat. Oslovil i mě. Sešli jsme se v bytě mého staršího bratra Vladimíra. S dojetím vzpomínám na okamžik, kdy tento chytrý a tvůrčí člověk dostal nápad a nakreslil obrázek brontosaura. A tím dal novému projektu jméno. Tehdejší slogan byl: Brontosaurus to nepřežil, protože přerostl své možnosti – a co lidé?“¹¹²

Později se k iniciativě vytvořit Brontosaura přidal Ústřední dům pionýrů a mládeže. Rok 1974 byl vyhlášen Mezinárodním Rokem ochrany a tvorby životního prostředí. Jeho stěžejním bodem se stala akce Brontosaurus, mezi jejíž ideové vůdce patřili vědečtí pracovníci Ústavu krajinné ekologie ČSAV Eliška Nováková, Miroslav Martiš a Jan Šolc. Mezi dalšími iniciátory byl také Václav Šolc, ekonomický redaktor Mladého světa a kreslíř Vladimír Jiránek. Popularitě Brontosauru pomohly zejména články Josefa Velka, jejichž zajímavý obsah k tématům ochrany životního prostředí spolu se zajímavými kresbami Vladimíra Jiránka zvedaly oblíbenost Brontosaura.

Akce, na které se finálně podílely ZO SSM Ústavu krajinné ekologie ČSAV, Rada pro životní prostředí při vládě ČSR, Ministerstvo kultury ČSR, Ministerstvo vodního a lesního hospodářství ČSR, byla propagována mnoha periodiky, především v časopise „Mladý svět“, ale také v „ABC mladých techniků“, „Věda a technika mládeži“, „Sedmička pionýrů“ a v deníku „Mladá fronta.“ Zapojila se i další média jako Československý televize a rozhlas.

Na akci byl poutavý především její obsah, protože podle jejích autorů každý měsíc roku životního prostředí byl věnován určité problematice, například ochraně vod, či ovzduší. Tyto akce zvaly zejména mladé lidi k aktivitám na ochranu životního prostředí a svou náplní vzbudily obrovský ohlas, i proto akce Brontosaurus pokračovala i v následujících letech. Mediálně se těchto aktivit chopil časopis Mladý svět, a to díky Josefu Velkovi.

---

¹¹² JARUŠKOVÁ, Radka. Náš Brontosaurus držel v puse čtyřlístek.: Rozhovor s Jiřím Jiránkem ke 40 letům hnutí. *Hnutí Brontosaurus* [online]. [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <https://www.brontosaurus.cz/8-cestina/aktuality/355-nas-brontosaurus-drzel-v-puse-ctyrlistek-rozhovor-s-jirim-jirankem-ke-40-letum-hnuti>

Postupně se tato ad hoc akce přerodila v hnutí lidí, kteří měli společný zájem.¹¹³ Jednoroční akce se díky své popularitě přetvořila v celostátní hnutí, které je aktivní dodnes.

Celá akce v roce 1974 začala tak, že Josef Velek oslovil prostřednictvím Mladého světa širokou veřejnost s apelem ke zlepšení životního prostředí a zapojení se do jednoroční Akce Brontosaurus. Zároveň sám oslovil SSM a jeho okresní výbory, aby vše organizačně zajistily. Většinou se však jednalo o uklízení odpadků z lesů a řek. Podstatné nicméně bylo, že do akce se zapojilo několik desítek tisíc lidí. Organizátoři však byli trochu nešťastní, že se dominantně jednalo jen o akce, při kterých se uklízely odpadky a chyběl hlubší zájem o osvětovou činnost nebo o besedy. Přesto se, i když v menší míře, objevovaly akce například na podporu památek nebo v přírodě, kde se konaly tábory s programy vysvětlujícími, jak funguje přírodní systém. Při takto významné lidové spontaneitě, jež byla podporována i mediálně, režim nemohl nezpozornět, první problémy se objevily už v dalších ročnících, kdy průkopníci akce chtěli její trvání prodloužit na neurčito. Prodloužení se však stávalo problémem, protože režimu se nelíbila masová podpora akce a neměl ji zas úplně pod kontrolou, i když formálně se akce konala pod SSM.

Akci dokonce několikrát hrozilo ukončení v průběhu samotného projektu. V těchto chvílích nejvíce Brontosauru pomohla redaktorka Mladého světa Olga Čermáková, zapálená komunistka, která však uměla zatahat za správné nitky a Brontosaura se ve vhodné chvíli zastat. Iniciátoři a představitelé akce byli také několikrát vyslýcháni, přičemž jedno z nařčení osočovalo Brontosaurus ze sektářství.

Mezi akce, které Brontosaurus pořádal, patřila víkendová setkání nebo tábory, mezi které patřilo například tradičně Kokořínsko, Český kras, Nové Hrady nebo Krkonoše, kam příznivci Brontosaura jezdili pomáhat při úklidu. Součástí jejich činnosti se stal i archeologický výzkum a ochrana československých památek. Stát na ochranu památek

---

¹¹³ PATOČKA, Jakub. Josef Velek: ekologický ombudsman 80. let. *Sedmá generace* [online]. 2012, (2) [cit. 2016-05-14]. Dostupné z: <http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/josef-velek-ekologicky-ombudsman-80-let>

nevěnoval příliš finančních prostředků, proto si Brontosaurus vydělával na výzkum na lesních brigádách. „Jednu dobu jsem třeba byl nešťastný, jak chátrají vzácné historické zahrady. Tak jsme začali spolupracovat s výborným dendrologem Frantou Dobrkovským, který inventarizoval parky ve východních Čechách. Přitom zjistil, kde je zapotřebí pomoc Brontosaurů. Tak jsme se pustili do rekonstrukcí parků a zámků Opočno a Náchod. Myslím, že bez našich tehdejších zásahů by ze zahrady zámku Nové hrady dnes byla džungle.“¹¹⁴

Duchovní otec Brontosaura Josef Velek vedle akcí zaměřených na aktivity Brontosaura pořádal také jednorázové akce, mezi které patřila například soutěž „Hledáme nové projekty“, která byla příležitostí pro mladé architekty a projektanty v oboru ekologických staveb. Brontosaurus také nechal vzniknout filmovému festivalu, který nesl název „Týká se to také tebe“, který se každý rok konal v Uherském Hradišti a přicházel se snímky s ochranářskou tematikou. Velmi vypjaté a zároveň také otevřené se staly televizní diskuse s názvem „Příroda pro zítřek“, za kterými stál opět Josef Velek, jedna z nejvypjatějších se uskutečnila v Malostranské besedě v roce 1988, kdy Velek pozval Jaroslava Foglara, v té době zakázaného autora.

Brontosaurus a jeho duchovní otec Josef Velek se pohybovali v oblasti „malé ekologie“, přesto dokázali ukázat i velké kroky, které se mohly režimu znelíbit. V časopisu Mladý svět se velmi opatrně potácel na hraně „politické únosnosti“ a někdy i tuto hranici překročil, například tím, když zveřejnil rozhovor s Jaroslavem Foglarem. Hnutí Brontosaurus a další hnutí jemu podobné změnily vztah veřejnosti k aktivismu a společenské realitě.¹¹⁵

2.4.2 Český svaz ochránců přírody

Nová organizace, kterou byl TIS nahrazen, Český svaz ochránců přírody (ČSOP), byla již plně pod kuratelou režimních a stranických orgánů. Usnesením vlády č. 243 z 23.

---

¹¹⁴ JARUŠKOVÁ, Radka. Náš Brontosaurus držel v puse čtyřlístek.: Rozhovor s Jiřím Jiránkem ke 40 letům hnutí. *Hnutí Brontosaurus* [online]. [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <https://www.brontosaurus.cz/8-cestina/aktuality/355-nas-brontosaurus-drzel-v-puse-ctyrlistik-rozhovor-s-jirim-jirankem-ke-40-letum-hnuti>

¹¹⁵ *Ibid.*

srpna 1978 uložila jeho ustanovení Ministerstvu kultury ČSR, které následně připravilo ideovou koncepci na zřízení organizace ve spolupráci s Ministerstvem lesního a vodního hospodářství ČSR, Ministerstvem školství ČSR, bývalým Ministerstvem výstavby a techniky ČSR, Ministerstvem zemědělství a výživy ČSR a Československou akademií věd ČSR. Zpráva o přípravě a zřízení ČSOP byla předsednictvem federální vlády projednána 13. června 1979 a 21. srpna byla informace o zřízení ČSOP projednána na ÚV KSČ. Ustavující konference ČSOP se uskutečnila 11. září 1979. Konference přijala prohlášení, které bylo specifikováno a rozpracováno v dokumentu „Realizace závěrů XVI. sjezdu KSČ v činnosti Českého svazu ochránců přírody.“¹¹⁶

V oblasti programu se nová organizace vyprofilovala jako zprostředkovatel režimních postojů směrem k životnímu prostředí. ČSOP dle těchto vizí měla především rozvíjet ideově-výchovnou a propagandistickou činnost s cílem získat široké společenské vrstvy k ochraně přírody a životního prostředí v duchu, který prosazovala komunistická strana, především v oblasti práce s mládeží a v oblasti vlastního odborného působení. Cílem ČSOP bylo především rozvíjet kladný vztah k přírodě a ochranářství v duchu stranických a vládních usnesení. Závislost ČSOP na režimních orgánech se projevila především v úzké spolupráci s národními výbory, ale také s aparátem národní fronty ČSR, jejíž součástí se ČSOP stal až v červnu 1989. Další spolupráci měl ČSOP rozvíjet se Svazem socialistické mládeže (dále jen SSM), Československým červeným křížem, Českým mysliveckým svazem a Svazem turistiky ČSTV. Úkolem nově vytvořené organizace nebyla jen specificky vymezená oblast ochrany životního prostředí, ale součástí bylo vytvoření určitého prostředí, jež sloužilo zároveň k propagaci režimních idejí ve smyslu zachování mocenského monopolu KSČ. V tomto směru je však podstatné konstatovat, jak upozorňuje Miroslav Vaněk, že to byl právě mocenský monopol KSČ, který tak byl ze své podstaty budovatelského úsilí velmi často v rozporu se zájmy ochrany přírody. Tím nastávaly mnohé paradoxní situace, kdy na půdě ochránářsky zaměřené organizace, museli funkcionáři strany obhajovat a „legitimizovat“ kroky režimu (vládní usnesení), které velmi často měly blíže k devastaci přírody, nežli k její ochraně.¹¹⁷

---

¹¹⁶ VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1996. Praha: Maxdorf, 1996, s. 41.

¹¹⁷ *Ibid.*, s. 36.

V oblasti mezinárodní spolupráce, která vyplývala z referátu a tezí I. sjezdu ČSOP, měl svaz „věnovat větší pozornost otázkám ideologického boje, při němž naši nepřátelé zneužívají problematiku ochrany přírody a životního prostředí. V této souvislosti je třeba odhalovat politické provokace, především z NSR.“¹¹⁸ Pokud tedy v centrále ČSOP zněly hlasy o propagandě a nutnosti budovat socialistickou společnost a posilovat mocenský monopol také skrze ochranářskou činnost, na nižších stupních ČSOP, zejména mezi běžnými členy, byly ambice daleko skromnější, a to především chránit přírodu a pokračovat v ochranářských aktivitách zaniklého TISu. ČSOP v té době čítal na 23 000 individuálních členů v 350 organizacích, kteří mnohdy přešli ze zlikvidovaného TISu do ČSOP, aniž by věděli o jeho ideologicko-propagandistické náplni.

V prvních letech existence se zejména v její brněnské části vyskytovaly projevy silného ochranářského aktivismu. Například v brněnském okrese se činnost členů ČSOP společně se členy dalších organizací opírala o úctyhodný počet cca 50 000 příznivců, kteří se zabývali ochranářskými a zájmovými aktivitami.¹¹⁹ Jejich „apolitičnost“ se koncentrovala zejména v jejich činnosti spočívající v tzv. „malé“ ekologii, nebo slovy Erazima Koháka „flanelové ekologii“, která sice neměla na základní problematiku řešení zásadních problémů životního prostředí zásadní vliv, nicméně však působila jako únik do „světa přírody a jeho zázraků“ a také pomáhala s řešením lokálních environmentálních problémů. Nadšenci a dobrovolníci proto velmi často v rámci svých akcí čistili potoky, řeky, sázeli stromky nebo se starali o chráněné oblasti.¹²⁰

Jak upozorňuje Vaněk, později se z části ČSOP vyprofilovala občanská společnost jako základ společenského aktivismu v druhé polovině 80. let, kdy se některé organizace ČSOP ve snaze dostat se z praktické bezmocnosti spojovaly s neoficiálními ekology a představovaly nesporný základ pro aktivizaci společnosti, která svým záběrem mnohokrát přesahovala i ochranářský charakter. Základní organizace ČSOP přispívaly v mnoha případech svou aktivitou a konkrétními výsledky ochranářské práce ke kultivaci morálního prostředí v menších oblastech ČSSR. Pokud se ukázala nějaká činnost jako

---

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ FAGAN, Adam. *Environment and Democracy in the Czech Republic: The Environmental Movement in the Transition Process*. 1. Cheltenham: Edward Elgar, 2004, s. 60.

¹²⁰ *Ibid.*, s. 60.

ohrožující, šlo například o aktivity, které se zajímaly o zásadnější ekologické otázky, tedy o velkou ekologii. Mezi ně patřily například otázky související s ochranou ekosystémů, které chtě nechtě ze své podstaty zasahovaly také do politických záležitostí. Politizace ekologických aktivit se nejvíce projevovala v druhé polovině 80. let.¹²¹

* * *

Od poválečného roku dostihly řadu zemí napříč želenou oponou ekologické problémy. Zatímco západní svět reagoval restrukturalizací průmyslového odvětví se zaměřením na jeho odlehčení a inovace, ve východním bloku a zejména v Československu se stal měřítkem kvality života počet tun vyrobených na hlavu. Ekonomika a hospodářství zaměřené na těžký průmysl, jenž závisel na potřebách SSSR a zemí východního bloku, přinášely velké komplikace v oblasti kvality životního prostředí v podobě zvýšených nákladů, jež se negativně projevovaly v ekonomické stagnaci. Fráze „dohnat a předejít Západ“ se realizovala nikoliv v oblasti ekonomické prosperity, nýbrž v oblasti destrukce životního prostředí.

Reflexe stavu životního prostředí v 70. letech v západní Evropě způsobila mimo restrukturalizační změny v průmyslu také změny společenské a politické, kdy řada zdola vytvořených hnutí a iniciativ hovořila přímo do tvorby tzv. „velké ekologie“, přičemž se tyto organizace vyznačovaly značnou nezávislostí. V politicko-stranických procesech posléze došlo k vytváření nových zelených politických subjektů a následně také zelenání programů klasických stran, zejména sociálně demokratického typu. Požadavky takto strukturované občanské společnosti byly mnohdy revoluční a za možné přestupky aktivistům hrozila maximálně pokuta.

Naopak v Československu se situace zakonzervovala na několik formálně nezávislých ochránářských sdružení, která v tématu ochrany životního prostředí mohla působit jen v oblasti tzv. malé ekologie, jež se projevovala v dílčích krocích v podobě čištění potoků,

---

¹²¹ VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1996. Praha: Maxdorf, 1996, s. 94.

či ochraně památek a na regionální úrovni. To vše pod dohledem státních orgánů, které tuto dobrovolnou aktivitu mnoha občanů leckdy tvrdě trestaly.

2.4.3 Ekologická sekce

Významnou součást ekologické fronty představovala Ekologická sekce, ta se sice nestala ochránářským hnutím v pravém slova smyslu, nicméně byla součástí ekologické subkultury zejména ve vztahu k odborné stránce. Ekologická sekce sdružovala mnoho odborníků z nejrůznějších oborů, kteří společně hledali cesty, jak řešit otázky zhoršujícího se životního prostředí. Zázemí Ekologické sekci poskytovala oficiální státní instituce – Biologická společnost Československé akademie věd (ČSAV). Na činnosti této platformy se na počátku její existence podílelo několik desítek vědců. Později, zejména v roce 1989 šlo již o několik stovek vědců. Myšlenka zřídit odbornou ekologickou platformu se objevila již koncem 60. let v souvislosti s uvolněním politických poměrů. Již v polovině srpna 1969 byl na Ministerstvo vnitra zaslán návrh vlastních stanov, ale ve vlně nastupující normalizace nedošlo k jejímu vyřízení, i když úředníci žádost přijali. Myšlenka založit odbornou organizaci však zůstávala stále na živu, zejména na začátku 70. let se o její založení pokusili biochemik Bedřich Moldan, právník Václav Mezříčský, ekonom Jaroslav Stoklasa a biolog Pavel Trpák. Již od roku 1974 bylo všem budoucím představitelům Ekologické sekce jasné, že se ekologie stane významnou politickou otázkou. Režimní orgány sledovaly tuto situaci se znepokojením, proto zde byla snaha zlegalizovat jejich činnost a také na čas přerušit vazby s Chartou 77, například s Petrem Pithartem nebo Zdeňkem Pincem. Přesto spolupráce s chartisty nikdy neskončila.¹²²

Iniciátoři „legalizace“ uspěli až v roce 1978, kdy se jim díky „triku“ podařilo obejít Ministerstvo vnitra a navrhli vznik Ekologické sekce, která formálně spadala pod Biologickou společnost ČSAV. Tím se vymanili z povinnosti zřizování a schvalování stanov Ministerstva vnitra a stačilo své působení skrýt pouze pod křídla Československé biologické společnosti při ČSAV. Významnou postavou, která zaštiťovala Ekologickou společnost, se stal člen komunistické strany profesor Emil Hadač, ředitel Ústavu krajinné

---

¹²² *Ibid.*, s. 36.

ekologie, který byl předsedou Ústavu krajinné ekologie, a který byl zvolen předsedou výboru sekce. Hlavním hybatelem a tvůrčí osobností se stal Bedřich Moldan.¹²³

Neskončila ani spolupráce s chartisty, kteří byli pravidelně zváni na odborné semináře Ekologické sekce. Bedřich Moldan, který byl inspirací ES, neboť překládal nejvlivnější ekologické a environmentální knihy, které vyšly na Západě. V roce 1981 uspořádal pro chartisty jeden z bytových seminářů, jejichž cílem bylo vysvětlit, co znamená ekologická problematika a proč by se jí měla zabývat také Charta77, kde se toto téma prozatím rozvíjelo okrajově.

Václav Mezřícký na problematiku ochrany životního prostředí vzpomíná nejen jako na ekologickou otázku, ale zejména jako na otázku společenskou: „O tom, že se ekologie stala na počátku 80. let politikem, jsem byl spolu s B. Moldanem, J. Stoklasou, P. Trpákem a dalšími hluboce přesvědčen. Ekologii jsme pokládali za politikum a ekologické aktivity zároveň za způsob, jakým se pokusit destabilizovat systém a tím zpětně dosáhnout otevření a reflektování této problematiky. K tomuto cíli jsme napjali naše úsilí. Krok za krokem, cestou seminářů, besed, článků v tisku a seznamováním veřejnosti s řešením ekologické problematiky v cizině jsme chtěli dojít k pochopení nutnosti systémových změn. Snažili jsme se, aby si lidé uvědomili, že s čím se v našem státě hazarduje, je jejich život. Zpět ale ke vzniku Ekologické sekce. Hledali jsme neustále způsob, jak a s kým spolupracovat. B. Moldan přišel s návrhem spolupráce v rámci Akademie věd, kde existovala sekce specialistů. Z počátku byla činnost v Ekologické sekci bezbřehá a přírodovědně orientovaná, což mě neuspokojovalo, Věděl jsem, že nejde o věčný problém, ale o problém sociální a ekonomický. Brzy, asi tak za dva roky, jsme dospěli k názoru, že budeme muset jít na věc jinak a vymysleli jsme scénáře seminářů.“¹²⁴

Ve svém počátku se ES zabývala realizací obdobných přednášek, které se nejprve zabývaly obecnou ekologií, konkrétní ekologické problémy a témata těchto školení se probírala později v dobách, kdy se začaly významněji projevovat ekologické problémy

---

¹²³ SMOLÍKOVÁ, Dagmar. V životě jsem měl obrovskou kliku: rozhovor s Jaroslavem Stoklasou. *Sedmá generace* [online]. 2006, (5) [cit. 2015-03-11].

¹²⁴ VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1996. Praha: Maxdorf, 1996, s. 39 – 40.

v Československu. Významné v tomto směru se ukázaly několikadenní semináře. Cílem členů Ekologické sekce bylo dostat problematiku životního prostředí a jeho ochranu do multidisciplinárního obsahu. I když si všechny vůdčí osobnosti ES v roce 1978 byly vědomy toho, že režim jejich činnost sleduje, věděly, že režim nemůže příliš účinně zasáhnout, neboť problémy s životním prostředím měly konkrétní negativní dopady na život obyvatelstva. První seminář se uskutečnil na Klínovci už v roce 1980. Jeden z nejdůležitějších seminářů ekologické sekce se konal v Janských lázních, jehož se zúčastnili dle slov Jaroslava Stoklasy také režimní průmysloví „papaláši“, které seminář seznámil se stavem zhoršujícího se životního prostředí, které kvalitativně sestupnou tendenci nabíralo zejména od 60. let.¹²⁵

Tématem seminářů byla především velká ekologie, která musela mířit do oblasti systémového nastavení fungování československé společnosti. Terčem kritiky se ocitl nevhodný systém centralizovaného národního hospodářství nebo nevhodná finanční politika vůči životnímu prostředí. Jak upozorňuje Vaněk, nevýhoda seminářů spočívala ve svém zaměření především na úzkou odbornou veřejnost, která problematice životního prostředí rozuměla. Na druhou stranu se jednalo o jednu z mála organizací, která řešila tzv. „velkou ekologii“, což byla výhoda oproti hnutí Brontosaurus, které se věnovalo „malé ekologii“.

Do povědomí veřejnosti se Ekologická sekce dostala zejména díky „průšvihů“ se zprávou o životním prostředí v Československu v roce 1983, která unikla na veřejnost a dostala se také do západoevropských médií. Zpráva byla vypracována na podnět vlády, který jakožto požadavek vyplynul na semináři v Janských lázních, který se konal v říjnu 1983. Jeden z jeho účastníků, poradce předsedy vlády a pracovník Výzkumného ústavu strojírenské technologie a ekonomiky Václav Nešvera, projevil přání, aby o alarmující situaci věděli také G. Husák a L. Štrougal.

Zpráva s názvem „Rozbor ekologické situace v Československu“ byla zpracována na pokyn L. Štrougala pracovníky Ekologické sekce. Zpráva popisovala stav všech složek

---

¹²⁵ SMOLÍKOVÁ, Dagmar. V životě jsem měl obrovskou kliku: rozhovor s Jaroslavem Stoklasou. *Sedmá generace* [online]. 2006, (5) [cit. 2015-03-11].

životního prostředí a v kapitole „Člověk a hygienicko-ekologické aspekty“ kritizovala významná socioekonomická hlediska, včetně zdravotních. I přesto, že zpráva byla značně kritická, bylo vše v pořádku. Předmětem onoho „průšvihů“ se stal únik jednoho z exemplářů této zprávy do zahraničních médií. Distribuci dvaceti výtisků měl na starosti Jaroslav Stoklasa a zřejmě přes Václava Mezřického se dostala do rukou chartistů Pavlu Rychetskému a Rudolfu Slánskému. Charta okamžitě tento dokument zveřejnila ve svém samizdatovém zpravodaji Infoch spolu s průvodním dopisem L. Štrougalovi. V dopise mluvčí Charty 77 vyzývají premiéra, aby seznámil veřejnost s neutěšeným staven životního prostředí v Československu.¹²⁶

V lednu 1984, kdy zprávu zveřejnila zahraniční média, však šlo již do tuhého. Oficiální zpráva, že ČSSR patří mezi nejznečištěnější státy v Evropě, vedla ke kompromitaci režimu v zahraničí. Taková skutečnost vedla nutně k hledání viníka, který měl být zodpovědný za únik zprávy do zahraničních médií. Zpráva, která byla vytištěna v Infochu, nebyla pro režim vzhledem k nízkému nákladu tohoto nelegálního periodika zas tak drtivá jako skutečnost, že zprávu zveřejnil francouzský deník Le Monde. Její zveřejnění se dostalo také do vysílání Hlasu Ameriky a Svobodné Evropy. Tato skutečnost byla pro představitele režimu již provokací, a i když přispěla k seznámení veřejnosti s kritickou situací v oblasti životního prostředí, na druhé straně oslabila iniciátora této výzkumné studie L. Štrougala oproti V. Biřákovu, který ekology označoval za nepřátele socialismu. Zveřejnění studie na západě Štrougala oslabilo, neboť mu byla dána za vinu skutečnost, že celou kampaň zaměřenou na ochranu životního prostředí a důkladné prošetření situace zosnoval on. Odpovědným za únik informací byl nakonec shledán ten, který měl na starosti distribuci výtisků – Jaroslav Stoklasa. Na represii vzpomíná následovně: „Byl jsem asi desetkrát u výslechu. Zakázali mi pracovat v sekretariátu Komise prezidia ČSAV pro životní prostředí. Až do listopadu 1989 jsem musel dojíždět do Českých Budějovic, kam přestěhovali Ústav krajinné ekologie. Kdo zprávu dostal za hranice, ale StB nikdy nevypátrala, a tak mě nepotkalo nic horšího.“¹²⁷

---

¹²⁶ KOZLÍK, Jan. Rozbor ekologické situace ČSSR. *Informace o Chartě 77* [online]. 1983, (12), 1 - 18 [cit. 2014-08-22]. Dostupné z: http://www.vons.cz/data/pdf/infoch/infoch_12_1983.pdf

¹²⁷ SMOLÍKOVÁ, Dagmar. V životě jsem měl obrovskou kliku: rozhovor s Jaroslavem Stoklasou. *Sedmá generace* [online]. 2006, (5) [cit. 2015-03-11].

Nicméně jak upozorňuje Vaněk, komplexní zpráva o životním prostředí byla přínosná hned z několika pohledů:

1/ Byla prolomena informační blokáda vůči vlastnímu obyvatelstvu a zahraničí, které jen tušilo to, co se později oficiálně dostalo na stůl.

2/ Zveřejnění v médiích Le Monde, hlas Ameriky a Svobodná Evropa přispělo k zesílení mezinárodního tlaku na Československo v oblasti životního prostředí a také se s výstupy této studie mohlo seznámit daleko širší obyvatelstvo s ohledem na nízký náklad samizdatových edic.

3/ Vláda se chtě nechtě musela pod tímto tlakem zabývat více problematikou životního prostředí a jeho ochrany.¹²⁸

Projevem tohoto aktualizovaného zájmu bylo schválení nové koncepce ochrany životního prostředí, tentokrát do roku 2000.¹²⁹ Vládním usnesením 226/1985 bylo konstatováno, že dosavadní opatření zaměřená na ochranu životního prostředí nebyla dostatečně naplňována. Vláda proto rozhodla o vytvoření návrhů odvětvových a krajských koncepcí péče o životní prostředí.¹³⁰

Jaroslav Stoklasa k tomu uvádí: „Dosud [se] v každé pětiletce dávalo na investice do životního prostředí 4,5 až 5 miliard korun, což byly tak nepatrné částky, že to nemohlo nic napravit. Na základě té zprávy se na pětiletku 1985—1990 uvolnilo 17,5 miliard. Ty peníze se ale nevyužily, protože nebyly připraveny kapacity, projekty, prostě nic. Spolu s Poláky a východními Němci jsme byli největší znečišťovatelé v Evropě. Tlačili na nás i ze zahraničí. Naše kouřové vlečky se táhly až do Švédska, kde ničily lesy. Muselo se s tím něco dělat. V roce 1984 bylo proto založeno takzvané Vienna Centre. Východ a západ Evropy si tady měly vyměňovat informace o životním prostředí. Za Československo jsem

---

¹²⁸ VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1996. Praha: Maxdorf, 1996, s. 70.

¹²⁹ Koncepce tvorby a ochrany životního prostředí a racionálního využívání přírodních zdrojů ČSSR do roku 2000. Srov. VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1996. Praha: Maxdorf, 1996, s. 70.

¹³⁰ *Ibid.*

tam jezdil já, protože ředitel našeho ústavu, který měl být členem, neuměl moc dobře anglicky, tak to po prvním zasedání vzdal. Tehdejší předseda Komise prezidia ČSAV pro životní prostředí, akademik Baruš, ovšem rozhodl, že všechno, co budu někde publikovat, on musí číst. Nezbylo mi než psát dva materiály, jeden pro Baruše a druhý, který jsem tam skutečně prezentoval.“¹³¹

Jak popisuje Hana Librová, cíle, které byly sledovány ekologickými nadšenci a milovníky přírody, se staly v kontextu bližšího zkoumání rozporné s tím, co hlásalo budovatelské úsilí komunistické společnosti zaměřené na extenzivní ekonomický růst, jejímž cílem byl zejména v období normalizace legitimizující konzum, a to za cenu jakýchkoli nákladů, včetně ekologických. Ačkoli snahy a aktivity ekologických nadšenců a milovníků přírody nelze nijak marginalizovat či zpochybňovat, v tomto kontextu se staly naprosto okrajovými, neboť veškeré plány a záměry mohl režim zhatit jediným škrtem pera.¹³²

2.5 Charta 77

Téma Charty 77 a životního prostředí se stalo významněji relevantní od doby navázání kontaktů s Ekologickou sekcí, a to především skrze její odborné semináře. Zpráva o životním prostředí, kterou vydala Charta 77 v roce 1983, však nebyla první. Již v roce 1981 byl vydán dokument, který byl inspirován seminářem Ekologické sekce na Klínovci. Mluví Charty 77 k jejímu zveřejnění zdůraznili, že ji vítají, neboť životní prostředí a jeho kvalita se týká všech obyvatel bezvýtku a od jejího zveřejnění si slibovali především hledání společného jazyka, který by pomohl při řešení této problematiky. Ve svém vyhlášení také mluvčí Václav Malý, Bedřich Placák a Jaroslav Šabata projeví naději, že dílčí problémy budou projednány kompetentními orgány státu a zároveň přispějí k vytvoření konkrétních východisek problému, který se dle jejich názoru neprojevoval jen v odborné rovině, ale stal se otázkou základních práv člověka – práva na život. Na rozdíl od ostatních dokumentů, Charta 77 představovala i zevrubné návrhy řešení krize životního prostředí. Mezi nejzákladnější předpoklady řešení požadovala především informovanost občanů o stavu životního prostředí, která by

---

¹³¹ SMOLÍKOVÁ, Dagmar. V životě jsem měl obrovskou kliku: rozhovor s Jaroslavem Stoklasou. *Sedmá generace* [online]. 2006, (5) [cit. 2015-03-11].

¹³² LIBROVÁ, Hana. Kreuzwege und Paradoxa der tschechischen Umweltbewegung. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity.: Řada sociálněvědná*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 1991, s. 7 – 18.

otevřela prostor pro vlastní iniciativu občanů k řešení jednotlivých komplikací ze zdola, konkrétně ze spontánně vzniklých organizací, sdružení a iniciativ. Tento požadavek byl zcela ojedinělý a z jeho obsahu směřoval nejen k mocenskému aparátu, ale také k veřejnosti. Režimní orgány však na tuto výzvu nijak nereagovaly.¹³³

Ovšem izolace Charty ze strany režimu byla evidentní. K tomuto záměru však pomohla Charta sama, neboť záměr režimu posílila ze své podstaty, z mravního postoje, který byl vůči občanům nekompromisní. Lze buďto žít ve lži anebo žít v pravdě. V překladu to znamenalo dilema, ve kterém se většina obyvatel přiklonila na stranu „lži“. Rozhodování se stalo poměrně jednoduchým, neboť většině obyvatel bylo dáno na výběr, buďto žít ve lži, ale nechat vystudovat děti, neohrozit rodiny a nebýt vyhozen z práce, anebo přesný opak, který si mohla dovolit jen úzká skupina intelektuálů. Petr Pithart tuto situaci označil trefně jinými slovy. Je proto pochopitelné, že většina společnosti se přiklonila na stranu lži. Slovy Petra Pitharta Charta 77 se dobrovolně přetvořila v ghetto mravních „čistých“ intelektuálů, v uzavřené společenství lidí, které vytvářelo sektu opozice, jež se vymezovala oproti sektě vládnoucích.¹³⁴

Sama Charta si ve své existenci prošla několika fázemi, které se pokoušely definovat její vztah k politice a společenskému dění. Spektrum signatářů se vyznačovalo širokým ideologickým a sociálním rozsahem, od zastánců levice až pravice, od dělníků až po intelektuály. Společným znakem této heterogenní názorové skupiny však byla otázka lidských práv a jejich porušování. Obsahovou náplň Charty a její smysl vymezoval nejprve mluvčí Jan Patočka, jenž interpretoval Chartu jako koncept morální, spíše než akt politický. Tyto tendence však vzaly za své po jeho smrti, na což reagoval nový proud, který požadoval uvnitř Charty více politického aktivismu, jenž by se zaměřoval především na konkrétní příklady porušování lidských práv. Na podzim 1977 se v Chartě objevovaly skupiny mladší generace signatářů, zejména z undergroundu, která

---

¹³³ VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1996. Praha: Maxdorf, 1996, s. 72.

¹³⁴ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Maxdorf, 1994, s. 46.

požadovala politickou aktivizaci Charty. V reakci na smrt Jana Patočky přišel Václav Benda s konceptem Charty jako „paralelní polis.“¹³⁵

Významným vstupem do této stručně popisované diskuse byla esej Václava Havla „Moc bezmocných“, kde Havel analyzoval normalizační režim a zjistil, že podstatou kritiky systému není systém jako takový, ale jednotlivec, který si musí přiznat, že tím, že plní určité rituály doby a překonává rozpor mezi skutečností a realitou, žije de facto ve lži. Havel svým významným příspěvkem redukoval krizi společnosti na krizi jednotlivce a jeho morální selhání. Tím se však Havel dostal mimo oblast politiky, neboť redukoval otázku politické krize na krizi existenciální. Z tohoto okruhu myšlenek vyvěrající koncept „nepolitické politiky“ nereagoval jen na kritiku normalizačního režimu, ale také na existenciální krizi, která dle Havla postihla člověka i v západním světě:

„Planetární krize lidského postavení prostupuje ovšem západní svět stejně jako svět náš, pouze v něm nabývá jiných společenských a politických podob. Heidegger výslovně mluví o krizi demokracie. Nic skutečně nenasvědčuje tomu, že by západní demokracie – tj. demokracie tradičního parlamentního typu – otevírala nějaké hlubší východisko. Dalo by se dokonce říci, že oč více je v ní ve srovnání s naším světem prostoru pro skutečné intence života, o to lépe jen před člověkem krizovou situaci skrývá a o to hlouběji ho do ní ponořuje.

Skutečně: nezdá se, že by tradiční parlamentní demokracie nabízely způsob, jak zásadně čelit „samo-pohybu“ technické civilizace i industriální a konzumní společnosti; i ony jsou v jeho vleku a před ním bezradné; jen způsob, jímž manipulují člověka, je nekonečně jemnější a rafinovanější než brutální způsob systému post-totalitního. Ale celý ten statický komplex ztuhlých, koncepčně rozbředlých a politicky tak účelově jednajících masových politických stran, ovládaných profesionálními aparáty a vyvazujících občana z jakékoli konkrétní osobní odpovědnosti; celé ty složité struktury skrytě manipulujících a expanzivních ohnisek kumulace kapitálu; celý ten všudypřítomný diktát konzumu,

---

¹³⁵ Paralelní polis znamenalo v Bendově pojetí vytváření paralelní struktur v rámci Charty, které by zastávaly funkce, jež oficiální orgány nebyly s to zastávat. Její prvky autor spatřoval především v existenci tzv. „druhé kultury“, ale také v oblasti „druhé“ ekonomiky, vědy či školství. Autor svým konceptem reagoval na izolaci Charty, v níž se ocitla. Srov., OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Maxdorf, 1994, s. 42-43.

produkce, reklamy, komerce, konzumní kultury a celá ta povodeň informací, to všechno – tolikrát už rozebráno a popsáno – opravdu lze asi těžko považovat za nějakou perspektivní cestu k tomu, aby člověk znovu našel sám sebe. Solženicyn ve své Harvardské přednášce popisuje iluzornost svobod, nezaložených na odpovědnosti, a z toho pramenící chronickou neschopnost tradičních demokracií čelit násilí a totalitě. Člověk je tu sice vybaven mnoha nám neznámými osobními svobodami a jistotami, tyto svobody a jistoty mu však nakonec nejsou k ničemu: i on je posléze jen obětí „samo-pohybu“, neschopnou uhájit si svou identitu a ubránit se svému zvnějšnění, překročit rámec své starosti o soukromé přežití a stát se hrdým a odpovědným členem „polis“, participujícím reálně na tvorbě jejího osudu.“¹³⁶

Postmaterialista by se pravděpodobně radoval, protože Havel nabídl jako východisko z krize určitou formu „třetí cesty“, která by vyvedla společnost z krize na obou stranách železné opony do post-demokratického období. Jejím východiskem byla především angažovanost samotných občanů a řízení politických procesů „zdola“, nikoliv skrze vyprázdňené struktury masových centrálně řízených politických stran, které Havel kritizoval. Významnou úlohu dával naopak autenticky ad hoc vznikajícím organizacím, které označil jako „samo-organizace“:

Tyto struktury by měly vznikat „zdola“, jako výsledky autentické společenské „samo-organizace“, měly by žít ze živoucího dialogu se skutečnými potřebami, z nichž vznikly a s jejich zánikem by měly i samy zanikat. Měly by mít velmi rozmanité a zvenčí minimálně regulované principy vnitřní výstavby; rozhodujícím kritériem této „sebe-konstituce“ by měl být její aktuální smysl, nikoli tedy pouhá norma.¹³⁷

Otázka po novém společenském řádu a do jisté míry i anti-systémovost, byla ovšem do jisté míry blízká i nově vznikajícím zeleným stranám na západě Evropy.¹³⁸ Šlo především o požadavek nastolení nových politických poměrů skrze občanský aktivismus a skrze tzv.

---

¹³⁶ HAVEL, Václav. *Moc bezmocných* [online]. 1978 [cit. 2016-05-14]. Dostupné z: http://vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=eseje&val=2_eseje.html&typ=html

¹³⁷ *Ibid.*

grassroot democracy, jež jakožto myšlenka ovládala zelené strany v Západní Evropě, neboť právě zelené strany byly napojeny na občanské aktivisty, neziskové organizace či protestní hnutí. Pokud se v Evropě objevily postmaterialistické tendence vyprofilované na politické bázi, tak se takto vymezovaly především proti strnulosti klasických stranických formátů a masových politických stran, které si kartelizovaly politiku (například Rakousko, Nizozemí, Belgie). Odpovídal tomu i odpor proti klasickému ideologickému konceptu vymezení levice versus pravice, jenž byl redukován na koncept cesty „vpřed“. Tato a další ideje vedly zelené strany k podstatě k antisystémovým postojům, které však byly delší dobu neudržitelné, a i přes odpor aktivistických otců a zakladatelů se zelené strany později přizpůsobily politickému pragmatismu.

2.5.1 Krize společnosti a světa jako odraz filosofického v myšlení Jana Patočky

Výše uvedený intelektuální charakter Charty 77 však nezabránil úspěchu, se kterým se setkala esej Václava Havla „Moc bezmocných“, kterou napsal v roce 1978. Vedle klasických témat, kterými je Havlova esej proslavena, se v ní objevují i vlivy postmateriálního vnímání světa a reality, kterou Havel pravděpodobně zpracoval pod vlivem myšlení spoluzakladatele Charty 77 Jana Patočky. Havel v eseji hovoří nejen o výrazných tématech, jakými jsou například život v pravdě anebo nepolitická politika, ale rovněž hovoří o krizi, kterou vztahuje nejen jeho slovy na „post-totalitní režim“, ale také na celou západní civilizaci a západní svět, jehož kořeny jsou spatřovány v určitém dějinném samopohybu, jenž určuje technika.¹³⁹ Nelze popřít, že si podobné teze osvojil pravděpodobný inspirátor Václava Havla Jan Patočka (a dále Patočkův inspirátor Martin Heidegger), který v roce 1977 dopsal „Kacířské eseje o filosofii dějin“.¹⁴⁰ Na tomto místě je proto vhodné tyto základní myšlenky, které Patočka psal v době, kdy již byla známa kniha Římského klubu „Meze růstu“, připomenout, a to navzdory faktu, že rozměr knihy nebyl prvotně environmentalistický, ekologický, ale stal se spíše textem mravně existenciálním a do jisté míry i protestním hlasem autora, který v době pokročilé normalizace čelil nátlaku režimu, jež mu byl v posledních letech jeho života osudným.

---

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. 3. opravené vydání. Praha: Oikoymenh, 2007. Oikoúmené (OIKOYMENH), sv. 136.

Významný český fenomenolog Jan Patočka hledal odpovědi po skutečném smyslu života, po svobodě a životní pravdě. Tato otázka souvisí i s odpovědí na otázky volající po odpovědném zacházení s přírodou ve smyslu odpovědnosti za svůj lidský život. Základním předpokladem kritiky fenomenologů je fakt, že společnost je „tvarována“ vědou, jež je adorována do pozice absolutní pravdy, potlačující subjektivní stránku člověka. Vše je dáno a člověk jako takový je součástí jakéhosi procesu automatizace. Poznání tak není problémem, je samozřejmé – evidentní. Racionalizace, měřitelnost, přinášejí rozvoj „neomylné“ objektivní vědy, vytváří konstrukty života. Dochází ke zbožštění vědecké neomylnosti, které pod vlivem racionalismu 17. století vede ke krizi dnešního světa, ke krizi hodnot a filosofie.

Zakladatel fenomenologie, Edmund Husserl, hledal řešení právě v otázce poznání. Jeho fenomenologie hlásá heslo „k věcem samotným“, k jejich podstatě a uvádí je na půdu transcendentálního vědomí.¹⁴¹ Husserlovým konceptem se zabýval i jeho žák Martin Heidegger, který Husserlův koncept modifikoval a otázku pravého poznání přenesl na problém samotného bytí. Také Patočka modifikoval Husserlovy teze se svým konceptem asubjektivní fenomenologie.¹⁴²

Sám Patočka při své kritice společnosti a současného světa vychází z předpokladu, že člověk při smyslu své existence má touhu akumulovat Sílu, touží po moci, což je znakem nihilismu. Nihilismus vnímá jako ztrátu otevřenosti jsoucí k bytí, ztrátu svobodné otevřenosti – ztrátu dějin.

Jeho učitel, Edmund Husserl, hovoří o přírodě, kterou lidé propočítávají pomocí formalizující *matematické přírodovědy*. Ta je dle Patočky nejen dalším nihilismem přírody, ale i nás samotných. Problémem je formalizace, „ideový šat“, přesvědčení, že pravda je poznatelná jen základě formálních matematizujících metodologických postupů, které však zakrývají bezprostřední zkušenost přirozeného světa, který nelze převést do

---

¹⁴¹ Jak se dostaneme na půdu vědomí? Přes tzv. „epoché“. Epoché je jakési uzávorkování, vyřazení teze světa tak, abychom mohli vnímat věc „samu o sobě“.

¹⁴² Patočka rozvíjí koncept asubjektivní fenomenologie, opouští koncept Husserlova subjektu – tedy teze, kdy je jevení závislé na subjektu.

světa matematicko-fyzikálních formulí, neboť se jedná o svět formální, fragmentující na jednotlivé veličiny, monopolizující si poznání.¹⁴³

Nihilismus v podobě matematické přírodovědy nás zaslepuje svým nárokem na pravé poznání. Proč? Protože i přes svou účelnost oplývá matematickou distancí k přírodě, redukovatelností na fakta, měřitelnost a konstrukce. Příroda je nahlížena jako faktograficky modifikovatelná veličina beze smyslu, jako stav zásob, tepla, světla energie, plynu, vyčerpatelnosti. Absence smyslu relativizace přírody směrem k technologickému rozměru přírody vede člověka k úpadku.

Patočka rozvíjí do jisté míry i téma postmaterialismu, a to vztahu člověka k vlastní existenci. Člověk normativního typu se stává člověkem typu „hédonisty“, neboť primární není starost o naší existenci, tedy „BYTÍ“, ale starost o majetek, starost o to „MÍT“. Patočka se obrací k dějinám a tvrdí, že Evropa a evropské dějiny se posouvají právě tímto směrem, směrem od „péče o duši“ ke starosti o vytěžování přírody a schraňování majetku. Nihilismus Evropy a moderního světa – konce dějin – se u Patočky ocitá v dilematu každodennosti a orgiasmu. Člověk nepečující o svou duši se pohybuje mezi těmito dvěma dimenzemi. Mezi rutinou dne, vymáhanou oblastí práce a svátečností, orgiasmem. V obou dimenzích absentuje otázka po smyslu a odpovědnosti. Člověk každodennosti je v okovech práce, je povrchní a neptá se po svém pravém bytí. Svátkem je pro něj orgiasmus typu dočasného vysvobození z rutiny každého dne, prolomení každodennosti, ovšem bez odpovědnosti. Pro Patočku je to démonično a sexuálno, které však nevede k odpovědnosti. Vytržení z každodennosti jsme kladeni před dvě možnosti – možnost odpovědné cesty a možnost orgiasmu. Odpovědná cesta je dle Patočky řešením.

---

¹⁴³ Husserl v knize *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie* píše: „Náš konkrétní život v předvědeckém (přirozeném) světě je nám nepřetržitě bezprostředně dán jako skutečný. Geometrická a přírodovědecká matematizace naměřuje našemu předvědeckému světu - v otevřené nekonečnosti možných zkušeností – dobře padnoucí ideový šat objektivně vědeckých pravd, tj. konstruuje (jak doufáme) skutečnou a až do podrobností prováděnou a neustále ověřující metodu napřed určité číselné indukce aktuálních a možných smyslových náplní konkrétně názorových tvarů „přirozeného“ světa, čímž právě získává možnosti předvídat konkrétní události názorného světa našeho života, reálně nebo ještě neexistující ... ideový šat je matematika a matematická přírodověda, nebo místo něho šat symbolů, šat symbolicko matematických teorií, obepíná vše, co pro vědce i vzdělance jako „objektivně reálná a pravá příroda“ zastupuje a zastírá předvědecký svět našeho života. Ideový šat způsobuje, že považujeme pravé bytí za to, co je metodou, pomocí níž lze původně jedině možná hrubá předvídaní v rámci prožívaného předvědeckého přirozeného světa zlepšovat vědeckým předvídacím postupem do nekonečna: ideové přestrojení způsobuje, že vlastní smysl metody, vzorců a teorií zůstal nepochopitelný.“ In: HUSSERL, Edmund. *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie*. Praha: Československá akademie věd, 1972, s. 72-73.

Pozitivním momentem je vliv křesťanství, které člověka vytrhlo z jeho každodennosti a zároveň jej vymanilo z orgiastického východiska tázáním se po duši a její spáse.¹⁴⁴

Důsledkem lavírování mezi každodenností a orgiasmem je fenomén nudy. Nuda je produktem každodennosti našich všedních dnů, „vysvobozením“ je pak propadlost věcem, a tedy nový úpadek – orgiasmus. Nuda vystupuje na světlo světa v podobě konzumní nabídky. Člověka dostihuje fenomén „moderní bezdomovosti“. Člověk přestal být vztahem k bytí a stal se vztahem k věcem. Člověk se již nezajímá o hodnoty jako je krása, estetika, smysl, duše, ale ve své samotě masové společnosti se uzavírá sám do sebe. Jistotu mu přináší stálé hromadění a spotřeba. V soutěži mezi ostatními jedinci se snaží být jedinečným, individuálním, svou povrchností a zploštěním je však stále více konformní. Stejně jako příroda je člověk vytěžován a přepočítáván v domnělé představě, že akumulace majetku je smyslem jeho života.

Právě proto se největší „bezdomovost“ projevuje směrem k přírodě a k člověku samotnému. Člověk totiž „... *bydlí na rozdíl od ostatních živočichů jen proto, že není na světě doma, že je ze světa vykloněn, a právě proto k němu a v něm má poslání ... to mizí tváří tvář moderní pohyblivosti dobrovolné i nucené* ...“¹⁴⁵ Člověk se stává Silou a mocí. Za doprovodu průmyslu a techniky se stává akumulátorem moci a Síly. Z tohoto pohledu je příroda viděna nikoliv jako místo posledního spočinutí, ale jako zdroj Síly, energie. Není viděna její krása, ale je přepočítávána na možné statky.

Síla člověka fascinuje. Proto je 20. století stoletím válek, neboť je to dle Patočky právě válka, která je uvolněním této Síly. Výdobytky vědy a techniky přinášejí člověku komfort, rovnostářství a materiální pohodlí, avšak svou silou člověka stále více formalizují, odcizují jej sobě samému, vytěžují jej.¹⁴⁶

Martin Heidegger ve své stati hledajíc bytnost techniky s Patočkou v tomto smyslu koreluje. Ptá se po bytnosti techniky – po jejím smyslu.¹⁴⁷ Člověk vlivem techniky, stejně

---

¹⁴⁴ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. 3.. opravené vydání. Praha: Oikoymenh, 2007, s. 70 - 76.

¹⁴⁵ *Ibid.*, s. 101.

¹⁴⁶ Přesto však pro Patočku není technická civilizace úpadková. Stále je přítomna možnost zvratu a záchrany.

¹⁴⁷ V této souvislosti vycházím z analýzy Heideggerovy přednášky „Otázka techniky“, která v češtině vyšla spolu s přednáškou „Věda a zamyšlení“ pod názvem „Věda, technika a zamyšlení“ v edici Oikoymenh

jako u Patočky, přírodu vytěžuje. Jako by se zde Patočka inspiroval, když Heidegger hovoří o vymáhání přírody, příroda je viděna jako zdroj zásob, jako dodavatel energie a jest propočítávána. Sedlák obdělávající půdu s přírodou souzní, vytváří nový život, vnímá její hlubší horizont, zná její zákonitosti i hloubku celosti a to i třeba v náboženské symbolice. Vnáší a vytváří estetično. Přijímá to, co mu příroda dává. Cítí se být součástí přírody, stará se o ní, je součástí její complexity. Je pokorný, obdivuje její krásu a zároveň z ní má obavy. Je tvořivý. Uhelná sloj nebo měsíční krajina je opakem respektovaného vztahu k přírodě, je jejím vymáháním za účelem vytváření zásob a akumulace energie ve stylu „po nás potopa“. Příroda je redukována na „funkci“, tj. být jen pomyslným průzorem zásob, jehož vadou je jeho komplexnost, proto je nutné ho rozkouskovat partikulárními cíli, abychom mohli akumulovat energii. Absence diverzity, odpovědnosti a kontextuality vyvolává v člověku dojem nadvlády nad přírodou.

Zatímco Heidegger vidí možnost záchrany v úzké otevřenosti našeho bytí a v ohrožení vidí zároveň i záchranu, Patočka se ptá po smyslu dvacátého století a snaží se najít odpovědi v širokém kontextu dějin. 20. století vidí jako kontinuální válku, která jest vedena a symbolizována touhou po míru. Válka je uvolněním „Síly“, kterou člověk hledá a srocuje již od 17. století, kdy došlo k průlomů pochopení jsoucna v rámci matematické přírodovědy. Oproti historikům, kteří vidí dvacáté století jako období dvou oddělených válek, případně následné války studené, je Patočka skeptičtější a celé 20. století vnímá jako století jedné kontinuální války – století erupcí uvolňované energie a to buď v podobě samotného aktu války, fronty či v podobě mobilizace ve jménu „míru“.¹⁴⁸ Mezi jednotlivými konflikty jsou jen „doutnající výhně“.¹⁴⁹

Fascinace Silou je tím, co člověka nutí stále více kumulovat energii, a to je také důvod, proč se Evropa dle Patočky odhodlala k demobilizaci. Orientace na Sílu, fascinace jí samotnou vede Evropu paradoxně demobilizaci. V rámci míru „dne“ nikdy nedojde ke skutečnému míru, neboť válka je vedena v zájmu míru, tedy v optice každodennosti a

---

v roce 2004. In: HEIDEGGER, Martin. *Věda, technika a zamyšlení*. 1. vydání. Praha: OIKOYMENH, 2004. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 42.

¹⁴⁸ Historikové obvykle hovoří o dlouhém devatenáctém a krátkém dvacátém století v souvislosti s první světovou válkou, která dle jejich názoru patří do devatenáctého století. I studená válka byla pro Patočku jistým druhem války a mobilizace.

¹⁴⁹ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. 3. opravené vydání. Praha: Oikoymenh, 2007, s. 112.

strachu o život. Jinými slovy, v zájmu dalšího nového hromadění energie tak, aby mohla později vybuchnout další erupce válečného aktu.¹⁵⁰

Proč člověk neustále akumuluje Sílu tak, aby mohla znova vypuknout v podobě války? Proč stále akumuluje energii? Na vině je novověká „vědo-technika“, díky níž došlo k přehodnocení všech hodnot ve znamení Síly. Vše, co zbývá, je starost o moc, majetek a iracionalita Síly. Skutečná pravda a podstata života je skryta za starostí o osobní prospěch a hédonismus. Estetičnost přírody je opomíjena, příroda je ničena a její vnější destruktivní podoba se projevuje i ve vnitřním světě člověka – v jeho duši. Samotná válka – temná stránka je okamžikem, kdy život a strach před smrtí ztrácí svojí podstatu a relevanci. Otřes válkou, kde je život jen statistikou, materiálem a municí, je silným traumatizujícím faktorem. Noc je bojem nestálostí, konfliktem, kde člověk postrádá jistotu dne. Na druhou stranu se v tomto symbolu objevuje možnost otevřenosti bytí. Jakoby Patočka preferoval raději konflikt a boj, kde je naděje na záchranu v podobě možnosti otevřenosti bytí a lidské svobody, před strnulostí a strachem, které přináší rutina dne. Strach o život, mír a veškerá rutina je – v tuto frontou vypjatou chvíli – nepodstatná.

Zážitek z fronty píše Patočka, když zdůrazňuje teze Pierra Teilharda, je zároveň oblastí vpádu absolutní svobody do lidského života. Jakoby v pekle, boji a v ohrožení rostla možnost záchrany. Připomíná Heideggera a jeho „*kde je nebezpečí, tam je záchrana*“. Patočka zde hovoří o „solidaritě otřesených“. Solidaritě nepřátel – vojáků v zákopech první světové války, a tedy těch, kteří díky vpádu svobody pochopili, oč v životě běží. Fronta je místem, kde se odehrává drama svobody. Je to noc, boj, konflikt, v němž se však na druhou stranu ukazuje cesta záchrany: „... *ti, co jsou vystaveni tlaku Síly, jsou svobodní, svobodnější než ti, kteří zatím sedí v etapě a starostlivě přihlížejí, zda a kdy na ně rovněž dojde.*“¹⁵¹ Nepřítel již není absolutním protivníkem, ale je spoluúčastníkem výpadu absolutní svobody, jde o solidaritu otřesených.¹⁵²

---

¹⁵⁰ Den a noc, jsou Patočkovými symboly, které metaforicky zdůrazňují dimenzi klidu, stálosti rutiny - samozřejmosti a jistoty a konfliktu, boje nestálosti, otevřenosti. Noc znamená problematizování, hledání, boj, ale také potenci možnost nalezení smysluplného nového a to na základě otevřenosti, která je přinášena. Den - svět samozřejmého života, světla, světlý jasný, avšak jednotvárný bez možnosti otevřenosti. Takový svět ztrácí dimenzi odpovědnosti. V rámci míru - dne je člověk neustále připravován na novou válku tím je poután k životu a je snadno manipulovatelný.

¹⁵¹ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. 3. opravené vydání. Praha: Oikoymenth, 2007, s. 117.

¹⁵² *Ibid.*, s. 116.

Otřesení jsou schopni říci „ne“ rutinérům všedního dne, jsou schopni postavit se měřítkům každodennosti, jsou nekonformní, neboť chápou, že žít v touze po své individualitě je pouhým masovým konformismem a „ontologickým bezdomovectvím.“ Jsou schopni bojovat i na nových frontách. Frontách, kde jde také o přírodu jako součást našeho života. Vymykají se tradičním formám konzumu, jsou schopni upozorňovat na nové formy války naší existence, na válku s přírodou, jež vytěžuje nás i přírodu samotnou, válku s nepřítelem vzdáleným a pro nás neviditelným. Snaží se nás probudit z doutnající války konzumu, jež žijeme, z reklamních letáků, masových medií, marketingových akcí či normalizačního marasmu a propagandy. To jsou vše příznaky války vedené v zájmu míru.

Patočkova kritika směřuje mimo jiné i k panskému postoji člověka – jako vládce přírody, jež svět manipuluje pomocí techniky a vědy. Paradoxně je však sám objektem této manipulace v různých formách: může to být anonymizace – moderní bezdomovectví, nihilismus způsobený ztrátou smyslu světa, nuda, lavírování mezi každodenností a orgiasmem, fascinace Silou. Patočka nepřímou pojmenovává řadu procesů, které jsou dnes základem environmentalistické a postmateriální kritiky konzumního světa. „Otřesení“, kteří se ocitli v prostředí naprosté přírodní devastace, procitli v postoje typické pro účastníky „tiché revoluce“ západní Evropy.

Patočkova kritika vyvěrá ze dvou zdrojů. Prvním z nich je Husserlův koncept krize filosofie, Evropy obracející se na kritiku vědy jako konstruktu nárokujiící si monopol na poznání a pravdu. Druhým zdrojem je Heideggerova myšlenka funkcionalizace a automatizace společnosti, kdy dochází k funkcionalizaci jednotlivých jsoucen, jejich účelovému využívání s absencí veškeré kontextuality. Patočka, stejně jako Heidegger, hovoří o vytěžování člověka a přírody.

Environmentální rovina je v Patočkově myšlení bezpochyby obsažena, ale je součástí obecného systému kritiky současného světa. Ekologické myšlenky stojí na pozadí jeho tezí o společensko-existenciální krizi. Témata přírody a environmentální rovina jsou logickou součástí této problematiky, zejména rezonují v Patočkově konceptu Síly a její akumulace. Moderní věda člověku naší doby zavírá oči v domněnku, že je pánem světa. Proto Patočka sám vybízí k odpovědnosti, k boji a k otevřenosti, tedy i k dějinám.

2.5.2 Ekologická společnost

Významnou osobností v Chartě 77 se stal ekolog Ivan Dejmal, který se angažoval také ve vydávání samizdatového ekologického časopisu „Ekologický bulletin.“ Vydával jej od roku 1987, kdy v rámci Charty 77 vytvořil Ekologickou společnost. Ivan Dejmal však tento ekologický výbor založil až na sedmý pokus. První pokusy tuto problematiku institucionalizovat začaly na podnět Ivana Dejmala už v roce 1977, ovšem tlak policie tuto problematiku vytěsnil. Další pokusy charakterizovaly cestu Charty 77 k postupnému uvědomování a reflexe problematiky životního prostředí, která vyvrcholila v roce 1987 sedmým, tentokrát již úspěšným pokusem o vytvoření ekologického výboru. Obecně od druhé poloviny 80. let nepochopitelný charakter Charty 77 oslaboval, především v oblasti životního prostředí, jehož neuspokojivý stav vnímalo i obyvatelstvo, jež se začalo o problematiku intenzivněji zajímat.¹⁵³

Otázka životního prostředí se stala pro veřejnost zásadní otázkou, dle názoru Ivana Dejmala dokonce otázkou prioritní. V samotné Chartě se pak v souvislosti s nástupem nové generace o ekologii zajímali zejména ti mladší, kteří k tématu životního prostředí byli vnímavější. Jak poznamenává Ivan Dejmal, v Chartě se objevila nová generace lidí, jejichž kritický pohled na skutečnost se formoval později, nežli u generace zakladatelů Charty, tedy v 70. respektive v 80. letech. Taková skutečnost měla odlišný dopad na vnímání reality a na změnu myšlení v celé řadě oblastí. Tím byla otevřena cesta ke vzniku Ekologické skupiny kolem osoby Ivana Dejmala.¹⁵⁴

V rámci těchto aktivit docházelo k vydávání samizdatového časopisu „Ekologický bulletin“, který vydával Ivan Dejmal. Jeho úlohou bylo šíření informací o životním prostředí a zprostředkování reálných skutečností, které režim před obyvateli zatajoval. Vedle textů souvisejících s kritikou režimu (například dopisy režimním představitelům), se zde nacházely i odborné texty týkající se čistoty ovzduší, vod, dále informace, které šířily povědomí o aktuálních kauzách (například případ Stromovky, přečerpávací

---

¹⁵³ HORÁČEK, Milan. *Proměny politického systému v Československu na přelomu let 1989/1990: referáty a diskusní příspěvky přednesené na semináři, který ve dnech 10. a 11. prosince 1994 uspořádala Nadace Heinricha Bölla v divadle Kolowrat*. 1995. Praha: Jiří Pelikán, 1995, s. 23

¹⁵⁴ VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1996. Praha: Maxdorf, 1996, s. 77 - 78.

elektrárny na Křivoklátsku, záchrany zámku Jezeří), ale také texty a komentáře zprostředkující texty a osvětu publikací k tématu ochrany přírody a udržitelného rozvoje. Přímá participace Charty se projevila například aktivní účastí ve Spolku pro záchranu Jezeří. Jak popisuje Ivana Dejmal, objevila se zde mladá generace chartistů kolem Petra Uhla, která zdůrazňovala potřebu ochrany životního prostředí a neodkladnosti otázek souvisejících s jeho alarmujícím stavem. Tyto aktivity měly dva cíle: prvním byl skutečný apel na vládu a centrální orgány týkající se zlepšení životního prostředí, druhý smysl aktivizace se týkal snahy vymanit Chartu z oblasti nepolitické politiky a tím také její izolovanosti v době, kdy režim přinejmenším tápal a rozpačitě reagoval na akce širší veřejnosti, které se tvořily tzv. zdola.¹⁵⁵

Vedle Ekologického Bulletinu Ivana Dejmal a jeho týmu, se objevila kolem identické skupiny nezávislých ekologů stejnojmenná samizdatová tiskovina nesoucí název Ekomonitor. Úvodní prohlášení skupiny na jaře 1989 obsahovalo mimo jiné sdělení, že prvořadým cílem je sledování stavu životního prostředí, informování veřejnosti o situaci a usilování o její nápravu cestou podnětu k řešení. Iniciativa měla dle svého prohlášení spolupracovat se všemi lidmi doma a v zahraničí, kteří se cítili být ohroženi stavem životního prostředí, včetně již existujících ochrannářských organizací. Výbor iniciativy tvořili Lenka Marečková-Hrachová, Petr Kozánek, Pavel Křivka, Pavel Naumann, František Postupa a Vlastimil Šubrt.¹⁵⁶

Proč se však otázkou životního prostředí začala Charta 77 v praktické rovině zabývat až později, souvisí nejen s akutní situací v Československu, ale také s problematikou sílícího environmentálního povědomí na celém světě a klíčovými publikacemi, které vydával například Římský klub. Jak popisuje Ivan Dejmal, víra v budovatelský pokrok na straně východního bloku a víra v technologické řešení ekologických problémů nebudila v nikom strach z neočekávaného vyčerpání neobnovitelných zdrojů, což se dotklo jak východního bloku, tak i zemí kapitalistického světa. V případě východního bloku a československého

---

¹⁵⁵ HORÁČEK, Milan. *Proměny politického systému v Československu na přelomu let 1989/1990: referáty a diskusní příspěvky přednesené na semináři, který ve dnech 10. a 11. prosince 1994 uspořádala Nadace Heinricha Bölla v divadle Kolowrat*. 1995. Praha: Jiří Pelikán, 1995, s. 23.

¹⁵⁶ VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. 2002. Praha: Votobia, 2002, s. 260.

normalizačního režimu však byla zcela zastřena otázka rozvíjejícího se ekologického a postmateriálního proudu v západní Evropě a ve Spojených státech amerických.¹⁵⁷

---

¹⁵⁷ HORÁČEK, Milan. *Proměny politického systému v Československu na přelomu let 1989/1990: referáty a diskusní příspěvky přednesené na semináři, který ve dnech 10. a 11. prosince 1994 uspořádala Nadace Heinricha Bölla v divadle Kolowrat*. 1995. Praha: Jiří Pelikán, 1995, s. 23-24.

3. Od ekologie k aktivismu a politice

Klima normalizačního režimu se podstatněji měnilo od druhé poloviny 80. let. Z mezinárodně politického pohledu přispěl nástup M. Gorbačova k moci k uvolnění politické atmosféry v SSSR a jeho satelitech. Vedle mezinárodně politických faktorů, které významně ovlivnily i politické a transformační procesy ve vybraných lidových demokraciích, sehrály v případě Československa významnou roli vnitřní proměny, které se jednak projevovaly v neschopnosti režimu reagovat na dynamiku vývoje v zahraničí, zejména v sousedním Polsku. Vedle NDR a Rumunska se českoslovenští představitelé v rámci východního bloku řadili k těm konzervativním.¹⁵⁸

Významnější projevy nespokojenosti československé veřejnosti s životními a společenskými podmínkami se objevily v roce 1988, což dokazovala řada petičních akcí a protestů. Jak upozorňuje Otáhal, významnou skupinou, která s komunistickým režimem vyjadřovala nespokojenost, byli také dělníci. Nespokojenost s Jakešovým režimem projevovala také technicko-manažerská vrstva a nejznepokojenější postoje vyjadřovali především umělci, obzvláště herci, přičemž se postupně začínal stírat rozdíl mezi umělci, kteří působili v oficiálních institucích a disidenty. V důsledku těchto skutečností se režim na sklonku 80. let ocitl ve vnitřní a vnější izolaci.¹⁵⁹

Svou úlohu v tomto přelomu však sehrály i další významné faktory. Jedním z nich byla generační proměna uvnitř stranického aparátu, ale také uvnitř opozice. Ambice mladých disidentů a mladších představitelů režimu byly odvážnější a zdaleka se nemohly srovnávat s opatrným postupem Charty 77 na straně opozice a neochotou otevřeně řešit některé úkoly a problematické otázky konzervativního komunistického režimu na straně druhé. To vše navzdory skutečnosti, že režim musel čím dál intenzivněji řešit otázky, které narušovaly jeho legitimitu nejen z pohledu problematiky životního prostředí, ale

---

¹⁵⁸ BUREŠ, Jan. *Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému*. 1. vydání. Praha: Grada, 2012, s. 17-19.

¹⁵⁹ HORÁČEK, Milan. *Proměny politického systému v Československu na přelomu let 1989/1990: referáty a diskusní příspěvky přednesené na semináři, který ve dnech 10. a 11. prosince 1994 uspořádala Nadace Heinricha Bölla v divadle Kolowrat*. 1995. Praha: Jiří Pelikán, 1995, s. 12.

také pohledu „nepsané společenské smlouvy“ mezi režimem a obyvatelstvem, jež přestávala plnit svůj účel.¹⁶⁰

Nepsaná smlouva se stala synonymem pro normalizační režim, který svým občanům poskytoval určitou míru sociálního blahobytu, za což požadoval apatii a nezájem k veřejnému dění. Společnost přes nemožnost uplatňovat svá politická práva akceptovala poměrně stabilní sociální jistoty výměnou za politickou nečinnost. Ovšem od druhé poloviny 80. let přestával režim nepsaný kontrakt plnit. Vzhledem k ekonomické a mezinárodně politické situaci nemohly být podmínky výše uvedeného kontraktu spolehlivě plněny tak, jak tomu bylo v letech předcházejících. Svou roli sehrála řada faktorů, mezi něž patřila zanedbaná ekonomika a stoupající úroveň státního dluhu, zanedbané životní prostředí, a celkově demotivační charakter komunistického režimu. Ten podle Bureše přispíval celkově k postupnému odcizování občanů od režimu. Bureš uvádí několik znaků, kterým se demotivační charakter režimu projevoval. Za prvé se jednalo o rozpor mezi zájmem státu po co nejvyšším výkonu a zájmem jednotlivců po co největším materiálním zabezpečení. Plány podniků pak byly naplňovány podle nižších nároků tak, aby se plány daly jednodušeji plnit. V kombinaci s kádrovou politikou, která upřednostňovala politickou loajalitu před odbornými znalostmi a dovednostmi, docházelo ke snižování ekonomické produktivity. Dalším aspektem, na který Bureš upozorňuje, se stal fenomén stranické knížky jako vstupenky do lepšího zaměstnání nebo na vysokou školu. Sociologické průzkumy prokázaly, že až 20% dospělých mužů bylo tzv. statusově inkonzistentních (tj. postavení neodpovídalo jeho zaměstnání ani příjmům, jednalo se například o profesory, kteří pracovali jako topiči).¹⁶¹

Fenoménem konce 80. let se stalo veksláctví a obecně šedá ekonomika, která se rozvíjela především v oblasti nákupu tzv. bonů, umělé měny, za kterou si občané mohli kupovat zboží západní provenience v tzv. Tuzexech, které režim zřídil za účelem získání valut, jež v ekonomice díky nesměnitelnosti československé koruny chyběly. Terčem posměchu, ale také nechuti se staly povinně nepovinné volnočasové aktivity, mezi něž patřily například výročí svátku práce, pracovní soboty či angažovanost v aktivitách, které byly

---

¹⁶⁰ Srov. BUREŠ, Jan. *Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému*. 1. vydání. Praha: Grada, 2012.

¹⁶¹ *Ibid.*, s. 17 – 19.

realizovány v rámci zaměstnání občanů. V mnoha případech nešlo o aktivity a priori povinné, ale svou účastí či neúčastí dávali občané najevo svou loajalitu. Režim si tímto způsobem ověřoval věrnost občanů k socialistickému zřízení a informace o angažovanosti občana byla také součástí kádrového posudku.¹⁶²

Legitimitu režimu ale nahloďávaly klíčové problémy se životním prostředím, které ve své podobě nabývaly téměř gigantických rozměrů. Na začátku 80. let se problémy zintenzivňovaly především s nevyhovujícím stavem kvality ovzduší, které se zhoršovalo především v severozápadních Čechách, Praze a na Ostravsku. Místo toho, aby režim reagoval útlumem výrobní činnosti, uvažovalo se o zvýšení výšky komínů elektráren, další intenzifikaci výroby a v případě Severočeského kraje i nastolení „novodobého nevolnictví“, které spočívalo především v zákazu přijímat ze severních Čech lékaře na jiná pracoviště mimo tento kraj.¹⁶³ Opatření reagovalo na hromadný úprk lékařů a dalších obyvatel z kraje, neboť si uvědomovali závažné zdravotní důsledky špatného stavu životního prostředí. Region, který se nacházel ve smrtelném trojúhelníku tepelných elektráren, těžkého chemického průmyslu a povrchové těžby uhlí byl nadměrně vytěžován. Projevovalo se to zejména na stavu zdraví obyvatel regionu, které se ve statistických datech projevovalo nejvyšší novorozeneckou mortalitou, podprůměrným věkem dožití a závažnými onemocněními dětí a dospělých v souvislosti s nemocností horních a dolních cest dýchacích. Výzkumy provedené v 90. letech dokonce prokázaly, že se špatný stav obyvatel severočeské hnědouhelné pánve dodnes projevuje na změněném genetickém profilu zdejší populace.¹⁶⁴

---

¹⁶²Ambivalentní význam byl přikládán tzv. Akcím Z Akce Z, kde písmeno „Z“ znamenalo zvelebování. Jednalo se dobrovolné brigády například za účelem vystavění mateřské školky, nebo za účelem výsadby stromků či potoků. Tyto akce byly vnímány různě, podle toho jaký smysl byl dané akci přiřčen. V rámci těchto akcí se také konaly různé aktivity, které napomáhaly ke zlepšení životního prostředí, například se v rámci těchto brigád se čistily potoky nebo sbíraly odpadky. Srov. VANĚK, Miroslav (ed.). *Obyčejní lidé -?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009, s. 212-283.

¹⁶³Toto neformální opatření, které fungovalo na bázi domluvy krajských tajemníků strany trvalo do roku 1984. Srov. VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tadý dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1996. Praha: Maxdorf, 1996, s. 64.

¹⁶⁴ŠRÁM, Radim. *Přednáška o vlivu znečištěného životního prostředí na zdravotní stav* [online]. In: Český statistický ústav, 2015 [cit. 2015-12-14]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prednaska-o-vlivu-znecisteneho-zivotniho-prostredi-na-zdravotni-stav>

Ostatní obyvatelé severních Čech si režim kupoval stabilizačním příspěvkem, který se ve výši 2000,- Kč vyplácel jednou ročně, byl určen pro obyvatele pánevních oblastí, kteří v regionu žili nejméně 10 let. Místní lidé tento „úplatek“ přejmenovali na „pohřebné.“ Tento příspěvek se začal vyplácet od 1. ledna 1982.¹⁶⁵

Důvěryhodnost režimu významně nahodlala havárie v jaderné elektrárně v Černobylu 24. dubna 1986. Zatímco ostatní země varovaly své občany o výskytu nebezpečného záření nad Evropou, v Československu se z oficiálních médií o jaderné havárii dozvěděla československá společnost až 30. dubna. Situace byla rovněž alarmující v oblasti stavu kvality ovzduší, které putovalo i za hranice státu, čímž se Československo dostalo pod palbu mezinárodní kritiky. Problémem ze strany režimu vedle faktických problémů bylo i informační embargo, které se projevovalo nedostupnými informacemi a dezinformacemi v oblasti kvality životního prostředí, zejména kvality ovzduší jak v regionu severních Čech, tak i ve velkých městech.¹⁶⁶

3. 1 Nové opoziční subjekty

Postupné oslabování legitimacy režimu znamenalo rovněž aktivizaci dosavadního ekologického hnutí, ale i nových opozičních subjektů, které se objevily v souvislosti s radikálnějšími požadavky proti režimní politice v oblasti politického systému. V důsledku generačních změn se v druhé polovině 80. let objevily první opoziční subjekty, jež se vymezovaly proti nepolitickému charakteru Charty 77. Mezi tyto aktivity patřila v září 1987 vyhlášená „Demokratická iniciativa“ (DEI) Emanuela Mandlera, který dosud v rámci Charty 77 představoval určitý druh vnitřní opozice. Podobné cíle související s kritikou poměrů v opozici si stanovil i další subjekt „Hnutí za občanskou svobodu“ (HOS), který se vymezoval proti izolovanosti Charty 77. Jejím manifestem „Demokracie pro všechny“ v lednu 1988 HOS vyzývalo k politické práci a uplatňování principů demokracie pro všechny, což znamenalo odmítnutí vedoucího postavení KSČ spolu s požadavkem nové ústavy.¹⁶⁷

---

¹⁶⁵ Srov. VANĚK, Miroslav. *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009, s. 25-96.

¹⁶⁶ VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1996. Praha: Maxdorf, 1996, s. 66 – 88.

¹⁶⁷ Demokratická iniciativa - od září 1989 přejmenovaná na Československo demokratickou iniciativu (ČSDI), pojmenovala nepsaný kontrakt jako sociální smlouvu, viděla hlavní problém především ve společenské krizi. Tu však nevztahovala jen na krizi člověka obecně, ale vnímala ji jako krizi národa. Její

Skupinu bývalých reformních komunistů aktivistů z roku 1968 představoval nový Klub pro socialistickou přestavbu – Obroda, který vznikl na přelomu let 1988 a 1989. Tento klub bývalých komunistů, kteří byli vyloučeni z KSČ na základě čistek a výměny stranických legitimací, viděl budoucnost společenského vývoje v intencích pokračování politického vývoje, jenž byl zastaven okupací vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968. Obroda představovala snahu rozvíjet socialismus i nadále, ovšem na demokratických základech s naplněním humanitních ideálů a principů samosprávné demokracie. V jejich prohlášení prosazovali efektivní pluralitní hospodářství, občanskou rovnost a spravedlivost ruku v ruce se souborem sociálních jistot, zárukami právního státu, rozvojem duchovních hodnot, ale také se souladem člověka s přírodou. Jak upozorňuje Otáhal, Obroda jednak usilovala o kontakt s režimním establishmentem, kde byla ochota podporovat reformní kroky, ale také navazovala své kontakty na jiné opoziční struktury. Kontakty na režimní představitele však byly často vnímány jako pokus o prosazení trojského koně opozice dovnitř aparátu KSČ. Obava stoupala především v kontextu znovunastolení témat sociáldemokratismu a politiky, jež byla pro veřejnost v době Pražského jara populární. Režim naopak vnímal Obrodu jako největší nebezpečí pro normalizační status quo, které bylo budováno od 70. let.¹⁶⁸

Na konci 80. let se tyto „tradiční“ opoziční subjekty rovněž zaměřovaly na ekologickou problematiku, stejně jako specifické skupiny ekologů a ochranářů, které se etablovaly zejména z mladší generace. Například v prostředí Obrody, která se rekrutovala z řad starších osobností, především bývalých reformních komunistů, se v říjnu 1989 objevila snaha vytvořit hnutí „Zelených“ v Československu. K iniciátorům těchto snah patřil člen redakční rady samizdatového časopisu „Dialog“ Mikuláš Tomin, který spolu s dalšími členy klubu zpracoval ustavující prohlášení tohoto hnutí. Cílem této iniciativy bylo

---

příčinou se stala dle hlavního představitele, Emanuela dezintegrace národa na masu pracujících. Jako řešení navrhovala DEI zrovnoprávnění všech občanů, vzájemné odpuštění a práce všech v rámci obecného blaha. Jednou z hlavních programových zásad nebylo odstranění normalizačního režimu, ale postupná liberalizace politických a společenských poměrů. DEI uznávala mocenský monopol KSČ, ale pluralitu spatřovala především v liberalizaci kulturní, myšlenkové a náboženské. Odtud je patrný především vliv Polska a masového opozičního hnutí, které dle DEI v Československu na úrovni mas chybělo. Srov. OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Maxdorf, 1994, s. 63-65.

¹⁶⁸ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"*. 1994. Praha: Maxdorf, 1994, s. 68.

především přilákat do Obrody více mladých lidí a rovněž sjednocení činnosti ekologických skupin na území Československa. Ustavující shromáždění proklamovalo především svoji otevřenost „všem občanům Československa bez rozdílu politického a náboženského přesvědčení“, nezbytnost mravní svobody společnosti a úsilí mravních hodnot. Prohlášení zároveň zdůraznilo, že neusiluje o získání moci, neboť je taková snaha pošetilá a nepodstatná a jako taková patří do archivu dějin.¹⁶⁹

Proces vzniku jedné z prvních stran zeleného typu popisuje Mikuláš Tomin: „Už v září nebo v říjnu 1989 jsme se připravovali na založení Zelené alternativy, věděli jsme, že po nás půjdou a proto jsme všechno dělali tajně. Založení této skupiny znamenalo vypracování programu, a to nebylo lehké, nakonec jsme se inspirovali programem zelené strany ve Švýcarsku. Zelená alternativa vznikla nakonec jako spojení části hnutí Brontosaurus a dále z mé osobní iniciativy. Neměli jsme sice předsedu, ale na pozici dvou tiskových mluvčích jsem byl já a Zídek.“¹⁷⁰

3.1.1 Opozice a mladá generace na poli ekologie

V roce 1985 se již situace okolo životního prostředí zdála být nesnesitelnou zejména v severočeské hnědouhelné pánvi. Na Chomutovsku se proto několik mladých lidí dalo dohromady a dospěli k názoru, že je třeba přispět k ochraně jejich regionu aktivněji. Svou snahu začali tím, že se obrátili na své přátele ze Západočeského a Severomoravského kraje se záměrem zahájení občanské aktivity, která by se dokonce stala oficiálně součástí Národní fronty. Na skupinku naivních mladíků si nakonec dosáhla sama státní bezpečnost, která se zasadila o rozpuštění této iniciativy. Vyslýchala hlavní představitele například Františka Koulu, signatáře Charty 77 Pavla Šantoru a vyhrožovala jim dlouholetými tresty vězení, pokud by hodlali své aktivity rozvíjet mimo oficiálně povolenou ČSOP. Státní bezpečnost své odstrašující úsilí dokonale zúročila. Mnoho lidí odradila od podobných aktivit až do konce 80. let, kdy již vlnu ekologického aktivismu nebylo možné zvládnout. Mezitím se však zintenzivňovalo množství spadu popílku a škodlivin.¹⁷¹

---

¹⁶⁹ VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: Votobia, 2002, s. 261.

¹⁷⁰ Rozhovor autora s Mikulášem Tominem, Praha 3. 2. 2016.

¹⁷¹ Zánik ekologické skupiny na Chomutovsku. *Informace o Chartě* [online]. 1985, (8), 26 [cit. 2016-05-15]. Dostupné z: http://www.vons.cz/data/pdf/infoch/INFOCH_08_1985.pdf

O dva roky později, v roce 1987, se na Chomutovsku objevila další ekologická iniciativa, která se pokusila komunikovat se stranickými orgány na centrální a lokální úrovni. Iniciativa požadovala zlepšení stavu životního prostředí v severních Čechách. Reakce režimu a stranických orgánů již nebyla tak razantní, ale spíše rozpačitá, což svědčilo o změně společenského klimatu, které již nebylo zaměřeno jen na to, co občané v postižených oblastech dýchají. Postupně aktivizace společnosti posilovala i u dalších „kauz“ a projektů, které zneklidňovaly společnost. Mezi nejznámější aktivity se nejvýznamněji zapsala otázka přečerpávací elektrárny na Křivoklátsku a zásahy ve prospěch záchrany zámku Jezeří. Konkrétně z této aktivity vznikla Společnost na záchranu zámku Jezeří, která se etablovala na základě spolupráce Ekologického fóra Charty 77, Ekologické sekce, litvínovských a teplických Brontosaurů a různorodé širší veřejnosti. Další významnou akcí mladých lidí a aktivistů patřila brněnská petice proti umístění památníku J. Hybeše do parku Lužánky, jehož podoba měla necitlivě zasáhnout do podoby a zeleně parku. V tomto případě bylo dosaženo kompromisu a iniciativa samotná se stala iniciačním podnětem k realizaci tzv. Brněnských fór, která se věnovala debatám a diskusím o aktuálních otázkách životního prostředí.¹⁷²

V roce 1988 vznikly další tři subjekty, které sdružovaly zejména mladou generaci aktivistů. Jednalo se o hnutí České děti, Nezávislé mírové sdružení – iniciativa za demilitarizaci společnosti a Mírový klub Johna Lennona (MKJL). O nových iniciativách v rozhovoru pojednává tehdejší aktivistka Hana Marvanová: „Tak kolem poloviny 80. let se vedle Charty, která vznikla v roce 77, a kterou zakládali lidé, kteří už něco o politice věděli z 60. let a v mnoha případech zaplatili za ty odlišné postoje po roce 68, tak najednou se do toho, do té veřejné debaty dostala spousta mladých lidí, kteří sice spolupracovali s lidmi z Charty 77, ale chtěli to říkat svými slovy, prostě prosazovat nějaké vlastní myšlenky, a to vedlo podle mého názoru spoustu mladých lidí k tomu, že jako houby po dešti vznikla řada těch nezávislých iniciativ a mezi nimi i to Nezávislé mírové sdružení, ale je třeba zmínit, že vedle toho byly tady České děti, Mírový klub

---

¹⁷² VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: Votobia, 2002, s. 259.

Johna Lennona a další a další, a buď to byly více třeba různé ekologické skupiny, čili méně politické, anebo více politické jako třeba HOS.“¹⁷³

Nezávislé mírové sdružení – Iniciativa za demilitarizaci společnosti (NMS), artikulovala především zájem, který je vyznačen v jejím názvu – tedy požadavek ustoupit od zbrojení a zrušení povinné vojenské služby. Z tohoto pohledu nebyly jejich požadavky odlišné od požadavků podobných pacifistických organizací na Západě. Skupina usilovala o život v míru, který představitelé iniciativy vnímali jako jedno ze základních práv člověka. Přesto však podle jejich prohlášení z 16. dubna 1988 samotné odzbrojení nestačilo, dokud nebude zajištěno, že mír bude trvalý. Proto má být úkolem národa vytvářet podmínky pro trvalý mír a vytvářet předpoklady pro to, aby byl každý případný konflikt řešen mírovými prostředky. Jeho členové se vyjadřovali k aktuálním mezinárodním otázkám a požadovali alternativu pro odpírače vojenské služby. NMS nevyklučovalo ani vzájemné kontakty se Svazem socialistické mládeže a dalšími oficiálními organizacemi. Mezi představitele hnutí patřili například Hana Marvanová nebo Tomáš Dvořák.

Mírový klub Johna Lennona (MKJL) navazoval na činnost NMS. Ve svém prohlášení v prosinci 1988 vyhlásil, že chce usilovat o mír všemi dostupnými humanitárními prostředky. Klub navazoval na iniciativu mladých lidí, kteří se pravidelně setkávali ve výročí smrti Johna Lennona 21. srpna 1988 na Malé straně, aby uctili jeho památku.¹⁷⁴

Asi nejvýraznějším odrazem aktivit nové generace se stalo hnutí České děti (ČD), které ve svém ideovém základu vyjadřovalo pocity části generace zrozené v reálném socialismu, a která dávala najevo svůj odpor vůči zkorumpovanému a rigidnímu systému. „V původním manifestu se proklamovalo obnovení českého království jako svolání českého království, byla to taková věc jsme si říkali, nebo aspoň, něco co by mohlo být těm komunistům nějak asi nejčizější nejvzdálenější a nejnePOCHOPITELNĚJŠÍ. Český království bylo nasnadě, přitom to nebyla žádná věc, která byla de facto exotická, ale byla tady tradiční, takže exotický byli ti komunisti, který se sem prostě navezli po tý

---

¹⁷³ Labyrintem revoluce. In: *Česká televize* [online]. 2007 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095702390-labyrintem-revoluce/207452801320006-labyrintem-k-revoluci/1675-uryvky-z-vypovedi/?verze=04>

¹⁷⁴ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Maxdorf, 1994, s. 69.

bolševický revoluci a potom to bylo také i v tom, že jsme se chtěli odlišit od té starší disidentské generace, jejíž ideová východiska – jestli to tak mohu říct – nám nevyhovovala... jako text jsme to chápali, ale že by nám to bylo nějak blízký, tak to asi ne.“¹⁷⁵

I když kritika politických poměrů směřovala také k recesi, postavení ČD směrem k přírodě bylo pravděpodobně nejvýraznější ze všech skupin a iniciativ, které iniciovala mladá generace. V jejich manifestu se předpokládal nejen návrat k českému království. Panovník zde byl také vnímán jako garant ochrany životního prostředí a přírody. Příroda byla pro stoupence ČD platformou pro budování českého království a jeho obnovu. Stala se posvátnou veličinou, která měla usilovat o čistotu českého království, a proto ČD projevovaly ochotu vzdát se luxusu plynoucího z průmyslové revoluce, jež se intenzivně podílela formou velkovýroby na poškozování životního prostředí. Jak popisuje Vaněk, ČD kromě možná nadnesených a nereálných cílů přispěly k ochraně přírody i konkrétní činnostmi, a to v podobě brigád, například za účelem ochrany památek, ale i důraznějšími aktivitami v podobě demonstrací zaměřených na podporu záchrany královské obory (Stromovky). Právě na její podporu se konalo několik demonstrací, na které účastníci brali i své děti, a to i navzdory nebezpečné situaci, které mnohdy končily vypuštěním psů do davu demonstrantů.¹⁷⁶

České děti spolupracovaly aktivně s Ivanem Dejmalem a jeho Ekologickou společností Charty 77.¹⁷⁷ „Od těchto dob [od roku 1987 – rok založení Ekologické společnosti – pozn. autor] byla otázka ochrany životního prostředí vlastně politikum, které už nebylo opuštěno. Spolupracovali jsme ještě s jinými disidentskými organizacemi, především s Českými dětmi. Rok 1988 byl průběžným rokem, kdy jsme na veřejnosti bojovali o několik zásadních věcí. Jednak šlo o Gabčíkovo, dále o přečerpávací elektrárnu na Křivokláte a výstavbu nové České boudy na Sněžce. V roce 1988 to byly velké věci, ale odehrávaly se spíše jenom v peticích, kdežto v roce 1989 se začalo bojovat o první konkrétní věci, a to o čistší ovzduší na severu Čech, kde vznikla společnost pro záchranu

---

¹⁷⁵ Manifest Českých dětí: Rozhovor s Petrem Placákem. In: *Místa paměti národa* [online]. [cit. 2014-10-10]. Dostupné z: <http://www.mistapametinaroda.cz/?id=532>

¹⁷⁶ VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladá generace v 80. letech v Československu*. Praha: Votobia, 2002, s. 252.

Jezeří, jako symbolického místa znečišťování a plundrování severních Čech. V Praze došlo zase ke koncentraci boje proti komunikačnímu systému v jedné jeho nejhorší variantě – dálniční spojení přes Stromovku. K té Stromovce jsme ještě pořádali sedm demonstrací, proti pěti z nich policie zasáhla. Na podzim to vyvrcholilo 9. listopadu, kdy jsme uspořádali velkou demonstraci u Technického muzea a 15. listopadu se konala první veřejná demonstrace v této věci, kam přišlo tři a půl tisíce lidí.“¹⁷⁸

Případ Stromovky ukázal, že se zde již konaly první masovější demonstrace, jejichž primárním cílem bylo skutečně ochránit jediný větší pás zeleně v Praze před totální devastací, avšak sekundárně tyto akce demonstrovaly odpor vůči obecným politickým poměrům.¹⁷⁹ Společně s dalšími organizacemi ČD realizovaly otevřené demonstrace směřující ke kritice režimu, kde již docházelo k otevřené konfrontaci. Příkladem byla příprava manifestace pěti nezávislých sdružení, které spoluorganizovaly právě ČD při příležitosti 21. srpna 1988 v nebo v rámci příprav manifestace ke Dni lidských práv 10. prosince 1988.¹⁸⁰ Oficiálně povolená akce vyjadřovala požadavky propuštění politických vězňů nebo pozastavení politických perzekucí, přesto v médiích byla odsuzována jako protistátní. Další opoziční demonstrace již povolovány nebyly, což se projevilo v době tzv. Palachova týdne od 15. do 21. ledna 1989, kdy byly opoziční akce tvrdě potlačovány.

Významnou organizací, která se částečně vyčlenila od Českých dětí, byla skupina žen – nespokojených matek, které protestovaly proti neúnosné kvalitě životního prostředí v Praze. Na jaře 1989 samy sebe institucionalizovaly pod názvem „Pražské matky“, zároveň daly najevo, že nechtějí být politickou iniciativou. V březnu 1989 Pražské matky iniciovaly sepsání dopisu směrem k pražským radním, ve kterém vedení radnice vyzývalo k odpovědnějšímu přístupu k životnímu prostředí, zejména s ohledem na požadavek čistějšího ovzduší. Pod dopis tehdy aktivistky nashromáždily přes čtyři stovky podpisů. Daleko důraznější a viditelnější akci uskutečnily Pražské matky 29. května 1989, kdy prostřednictvím protestního korza s kočárky protestovaly za ochranu životního prostředí

---

¹⁷⁸ HORÁČEK, Milan. *Proměny politického systému v Československu na přelomu let 1989/1990: referáty a diskusní příspěvky přednesené na semináři, který ve dnech 10. a 11. prosince 1994 uspořádala Nadace Heinricha Bölla v divadle Kolowrat*. 1995. Praha: Jiří Pelikán, 1995, s. 23.

¹⁷⁹ BUREŠ, Jan. *Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému*. Praha: Grada, 2012, s. 29.

¹⁸⁰ *Ibid.*

a daly tak najevo, že protestují především za zájem svých dětí a jejich zdraví. Efektivní byla na celé akci především skutečnost, že v době 28. – 30. května se v Praze konalo setkání zástupců sousedních vlád k problematice ochrany životního prostředí. V tomto okamžiku byla Praha plná ekologů a zájemců o tuto problematiku, přičemž ve stejné chvíli v centru protestovaly matky s kočárky, jež požadovaly nápravu žalostného stavu životního prostředí. Vedle toho, že Pražské matky směrem k mezinárodnímu shromáždění směřovaly petici požadující zlepšení životního prostředí, dostalo se jim také výrazného zájmu ze strany veřejnosti, neboť v době, kdy byly veškeré protestní akce brutálně potlačovány, se objevila skupina matek s kočárky, proti nimž bylo nemyslitelné jakkoliv zasáhnout. K hlavním bodům petice patřil požadavek pravdivých informací o stavu životního prostředí, protest proti vodnímu dílu Gabčíkova-Nagymaros a proti jaderným elektrárnám. Akce chtěla především upozornit na zlehčování závažnosti stavu životního prostředí a zamlčování podstatných informací ze strany režimu směrem k veřejnosti. Podle signatářek petice by však otevřenost a ochota zveřejňovat pravdivé informace mohla vést k navrácení důvěry veřejnosti směrem k režimu.¹⁸¹

Ke změnám a k aktivizaci na konci roku 1989 docházelo rovněž v oficiálních ochránářských organizacích, v ČSOP a v jeho řídicích a místních strukturách. V některých místních organizacích začalo docházet ke snahám o osamostatnění, neboť z „ochranných křídel“ režimního systému se stávala spíše závaží, která bránila aktivnějšímu přístupu při ochraně přírody a památek. Z tohoto důvodu se začaly objevovat tendence k osamostatnění. To byl případ i bílinské organizace Děti Země, která vznikla z bílinské organizace Bořena, archeologického kroužku při bílinském gymnáziu v roce 1977. Po několika pokusech, aby se tento kroužek stal samostatnou základní organizací v okrese Teplice v roce 1984, se podařilo jeho členům založit samostatnou organizaci v Praze. Po několika vyjednáváních vznikla samostatná organizace Bořena v Praze, jež získala administrativní výjimky ze stanov ČSOP.¹⁸²

Děti Země, které vznikly z Bořeny, založilo asi šedesát členů, kteří se 28. září a 28. října 1989 setkali v pražském kulturním domě Delta. Z tohoto setkání vyšlo následné

---

¹⁸¹ VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: Votobia, 2002, s. 264.

¹⁸² *Ibid.*, s. 265.

prohlášení, ve kterém Jindřich Petrlík nabídl alternativu k dosavadním ekologickým iniciativám a ochranářským sdružením: „Je již dost organizací a institucí, které se s vážnou tváří zabírají ochranou a tvorbou životního prostředí, jak se to nazývá již nejméně deset let. Jak se vyjádřil můj profesor matematiky na gymnáziu, vše se realizuje, ale nic se neuskuteční. Možná se chceme svým nápadem přiřadit k proudu méně formálních aktivit okolo životního prostředí. Nechceme ale přispět k chaosu a tříštění masy zájemců skupin národních i na mezinárodním poli. Každá je něčím specifická, má svoji tvář, mentalitu, způsob vyjadřování. Podle toho se k nim lidé hlásí – například někomu v NSR vyhovuje BUND, někomu se více líbí Greenpeace apod. I my hledáme svoji tvář, své místo. Myslím, že bychom měli splňovat jednu náležitou podmínku – pomáhat na svět alternativám, alternativám v životním stylu, v myšlení, v průmyslu, prostě ve všem.“¹⁸³

Uvedená slova svědčí nejen o ochraně přírody, ale také o hodnotách, které souvisejí s pojetím celkového ohrožení světa, biocentrickým vnímáním přírody a pojetím úlohy lidstva v ní. V podobném duchu v létě 1989 vznikla další organizace, která se později stala obdobou celosvětového hnutí Greenpeace v českém prostředí. Jakub Patočka a Stanislav Beránek založili Hnutí Duha s úmyslem vytvořit alternativu Brontosauru a ČSOP. Duha chtěla být mnohem akčnější, a jak popisuje Jakub Patočka, chtěla se vyhnout povrchnosti, kterou v dosavadním ochranářském hnutí zakladatelé Duhy spatřovali: „Pamatuji si, jak nás za socialismu dráždilo, když ochránci nesmyslně vysazovali smrčky na hřebenech Krušných hor. Ty smrčky nemohly přežít a jenom se tak maskovalo jádro problému. My jsme chtěli řešit příčiny, ne důsledky. Naše první cesta sice vedla ke komínu, ale postupem času nás čím dál víc zajímaly sociálně politické struktury, které jsou za tím komínem.“¹⁸⁴

Chaos a vnitřní diferenciace v ekologickém hnutí, o kterém hovořili Jindřich Petrlík nebo Jakub Patočka, podtrhoval vznik dalších dvou organizací, mezi které patřil Severomoravský ekologický klub a Zelený klub v Litoměřicích. Severomoravský ekologický klub byl založen 5. září 1989 a měl plnit funkci jakési regionální pobočky Ekologické společnosti pro problematiku koksovny ve Stonavě. Naopak Zelený klub

---

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ PAPOUŠEK, Jiří. *Hovory o ekologii: cesty k trvale udržitelnému Česku*. Praha: Portál, 2000. Rozhovory (Portál), s. 135.

v Litoměřicích se měl orientovat především na problematiku severních Čech. Všechny tři organizace spojovalo podobné datum vzniku, ale především zájem mladší generace aktivistů. Ti se od starší generace lišili především svým vztahem k roku 1968, který nezažili, a nebyli jeho traumatickými událostmi zasaženi. Všechny tři organizace vznikly také v nejzdevastovanějších krajích republiky a 95% všech jejích členů se skládalo z mladé generace.¹⁸⁵

V létě 1989 začínaly přípravy ustavující schůze tzv. Zeleného sdružení, které se mělo, dle denních situačních zpráv StB, přetransformovat v Československou stranu zelených. Ustavující schůze „Zelených“ se měly zúčastnit všechny osoby, které se v rámci ekologického hnutí podílely na disidentských ekologických aktivitách. Schůze byla plánována na 8. 7. 1989, jejím výstupem měla být žádost na MVŽP o registraci. Podle jedné ze zakladatelek Marie Marečkové-Hrachové, program a žádost o registraci měly být formulovány tak, že nebylo možné ze strany úřadu vytknout jakoukoliv chybu. Vedle Marečkové, která dle svých slov měla zůstat v pozadí, byly do iniciativy zapojeny některé oficiální organizace jako Brontosaurus nebo SSM. Účelem schůze bylo schválit program, definovat cíle a taktéž založit a vytvořit tým členů výboru, jejichž úlohou by byla organizace a koordinace aktivit mezi plény. Státní bezpečnost nezajímala ani tolik program nového subjektu, jako osobnosti, které stály za jeho iniciativou, zejména pokud se jednalo o signatáře Charty 77. Bezpečnost se rovněž zajímala o informace, které by mohly vést k závěru, zdali není program v rozporu s vedoucím postavením KSČ ve společnosti. Státní bezpečnost sledovala jak disidenty, tak místa jejich setkání a písemnosti. Podle dokumentu analytického odboru II. správy SNB byla realizována opatření, která vedla k prohloubení rozporů a nedůvěry mezi EKO výborem Charty 77 a Ekomonitorem s cílem eliminovat jejich činnost.¹⁸⁶

Dalším tématem zkoumání Státní bezpečnosti, týkající se Ekologického sdružení, se stala infiltrace dovnitř již navázaných zahraničních styků, jednotlivci i organizacemi podobného ražení. Státní bezpečnosti se podařilo infiltrovat do jednání redakční rady Ekologického bulletinu – tedy do bytu disidenta Ivana Dejmalu – a získat informace o debatách, které

---

¹⁸⁵ VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: Votobia, 2002, s. 266.

¹⁸⁶ *Ibid.* s. 266.

vedly k návrhu Lenky Marečkové-Hrachové na osamostatnění připravované ekologické iniciativy.¹⁸⁷

Ze záznamů je patrné, že část ekologických aktivistů váhala nad otevřeným spojením s Chartou 77. Největší opatrnost projevovali zejména dobrovolní ekologičtí aktivisté z vědeckých kruhů, kteří zdůrazňovali především opatrnost k iniciativě, která je ze strany státních orgánů dlouhodobě a pečlivě sledována od svého založení. Státní bezpečnost byla nakonec úspěšná ve snaze zamezit konstituování Československé strany zelených. Strana samotná vznikla až po listopadu 1989.¹⁸⁸

Zájem státní bezpečnosti se rovněž soustředil na oficiální struktury, zejména na hnutí Brontosaurus, které u státní bezpečnosti ze sledovaných ekologických aktivit vzbuzovalo největší obavy. Archivy Státní bezpečnosti poukazují zejména na zaznamenané snahy uvnitř hnutí vytvořit zelenou politickou stranu po vzoru NSR. Podobné snahy uvnitř hnutí Brontosaurus zaznamenala státní bezpečnost už v roce 1986, kdy státní bezpečnost konstatovala, že „komise pro životní prostředí celoškolského výboru SSM v rámci hnutí Brontosaurus usiluje o vytvoření skupiny stejně smýšlejících svazáků, která by po vzoru strany Zelených (v NSR) získala politické ambice v ČSSR. V tomto směru prosazovali někteří vysokoškoláci vyčlenění hnutí Brontosaurus z rámce SSM a jeho konstituování v samostatnou složku Národní fronty s vlastním programem a se zastoupením v nejvyšších zastupitelských orgánech v ČSSR a s vlastním politickým programem. I poté, co byli někteří neaktivnější vysokoškoláci zbaveni funkcí v hnutí Brontosaurus, jsou tyto tendence i nadále aktuální zejména na úrovni fakultních výborů SSM pražských vysokých škol.“¹⁸⁹ Státní bezpečnost se

v rámci eliminace takových aktivit proto zasadila o reorganizaci personálního složení komise SSM pro ochranu životního prostředí. Obavy státní bezpečnosti byly navíc

---

¹⁸⁷ Terminologie kolem těchto sdružení je v pramenech a literatuře poměrně chaotická, spojovacím prvkem všech těchto iniciativ je existence redakčních výborů okolo Ekologického bulletinu (Ivan Dejmal) nebo Ekomonitoru (Lenka Hrachová Marečková). Kolem těchto jmen jsou známy tři uskupení: nejstarší neformální Ekologická společnost - uskupení založené v roce 1987, které StB označovala jako Nezávislou ekologickou iniciativu a Ekologické sdružení, spojované především s Ekomonitorem. Oba pozdější jsou spojovány především s druhou polovinou roku 1989.

¹⁸⁸ VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: Votobia, 2002, s. 266.

¹⁸⁹ *Ibid.*, s. 267.

posilovány podezřeními zneužívání hnutí Brontosaurus k protisocialistickým aktivitám v oblasti ekologie a mírového hnutí.¹⁹⁰

Další významnou akcí, která se později na poli ekologie projevila jako významná, bylo setkání mládeže ve Vimperku, které se uskutečnilo 1. – 6. června 1989. Festival s názvem „Bohemian forest Ecological and Peace meeting“, přilákal do Vimperku na 1500 mladých lidí z 27 zemí. Akce, kde se pořádaly debaty na téma ekologických a lidskoprávních aktivit, pořádal SSM, ČSOP a hnutí Československý mírový výbor. V rámci jednotlivých bloků diskutovali zástupci československých iniciativ se zahraničními organizacemi a hosty, včetně těch, kteří emigrovali v minulosti z Československa. Jedním z takových hostů byl Milan Horáček, který v roce 1968 emigroval z Československa a následně založil německou Stranu zelených. Sám pak působil jako zelený člen Spolkového sněmu a také jako člen Evropského parlamentu. Horáčkovu působení bylo detailně známo také bezpečnostním orgánům Československa například i proto, že Horáček aktivně psal do samizdatového časopisu Listy. Němečtí zelení podmínili svou účast právě účastí Milana Horáčka. Bezpečnost pochopitelně sledovala kontakty Horáčka s disidenty, zejména s Václavem Havlem a zároveň pojala podezření, že jsou zde zárodky vzniku nové Československé strany zelených: „Horáček vystoupil dne 2. 6. 1989 v diskusním centru (téma ekologické problémy nejen politických stran nejen v ČSSR, ale i v zahraničí), připomněl slova M. Gorbačova o možnosti existence několika politických stran v socialistickém státním mechanismu, v této souvislosti doporučil čs. Ekologickému hnutí vytvořit v ČSSR obdobnou politickou stranu, jako jsou Zelení v různých západoevropských zemích. Dne 3. 6. 1989 ve 13:45 byla s Horáčkem ve vesničce zahájena beseda. Ve svém vystoupení jmenovaný přítomné informoval o své emigraci z ČSSR deset dnů po 21. srpnu 1968, ve zkratce vylíčil své začátky v NSR a zapojení do politického života až do zvolení za poslance západoněmeckého parlamentu za stranu Zelení. Dále informoval o politickém programu své strany a cílech této strany, kterých chce v NSR dosáhnout. Poté v diskusi odpovídal na dotazy bez útoku na čsl. společenské a státní zřízení. Jednu z otázek mu položil i signatář Charty 77 Ivan Křivka z Pardubic. Z vystoupení Horáčka vyplynulo, že jeho posláním na setkání byla propagace politické a ideologické linie strany Zelení v NSR. Jmenovaný se setkal i se signatářkou Charty 77

---

¹⁹⁰ *Ibid.*

Lenkou Hrachovou, roz. Marečkovou. V další besedě, která proběhla téhož dne v 17:45 v kulturním domě ve Vimperku na téma „Úloha neformálních občanských organizací a iniciativ při ochraně životního prostředí“ se nejvíce angažovali zástupci nelegální, tzv. Ekologické společnosti a Charty 77, kteří zasahovali do diskuse s provokativními konfrontačními dotazy. Uvedené akce však zásadně nenarušily průběh akcí SNB.“¹⁹¹

Milan Horáček však v rozhovoru jakékoliv snahy o založení strany zeleného typu ze strany disidentů popírá: „Nevzpomínám si, že bych během setkání ve Vimperku dával někomu návod na založení politické strany v československém prostředí. To setkání se odehrávalo spíše kolem mé osoby a úspěchu, který jsem jako disident prožíval v německé politice. Vemte si, že jsem jako cizinec, emigrant z Československa, založil novou politickou stranu, která měla úspěch v komunálních a taky potom i v celostátních volbách. Příběh emigranta, který v Německu založil stranu nového typu, o které se říká, že je z těch zelených stran v Evropě nejhlavnější, tak ten každého zajímal. Už si přesně nepamatuju všechny osoby, který ve Vimperku byly, ale vím, že všichni byli očarováni tím, jak československý emigrant zavedl v Německu novou populární stranu. Takže jsem jim vyprávěl o svých přátelích, o svém prvním zasedání na zastupitelstvu kam jsme přišli v převlecích.“¹⁹²

3.2 Teplické demonstrace

Několik dní před listopadovými událostmi na Národní třídě, se teplické prostředí extrémně zhoršilo, což vedlo tamní aktivisty k organizaci jedné z velkých demonstrací za čistější vzduch. První letáky s informací o konání teplické demonstrace se v ulicích objevily už 8. listopadu 1989. Na tehdejší náměstí Zdeňka Nejedlého se 11. listopadu setkal dav osmi stovek demonstrantů, který požadoval čistý vzduch a kyslík pro Teplice. Demonstrace byla koncipovaná jako jednorázová akce, ale nakonec skončila výzvou „Zítřka zase tady!“. V období od 12. do 14. listopadu 1989 následovaly další demonstrace, jejichž hlavním výstupem bylo veřejnými činiteli slíbené setkání na zimním stadionu 20. listopadu, které se mělo zabývat otázkami životního prostředí na Teplicku. Nicméně ani události 11. a 12. listopadu se neobešly bez komplikací. Státní bezpečnost veškeré dění

---

¹⁹¹ *Ibid.* s. 268.

¹⁹² Rozhovor autora s Milanem Horáčkem, Praha 8. 12. 2015.

pečlivě monitorovala a v uvedené dny došlo také k použití obušků. Nejvytrvalejšími a nejradikálnějšími demonstranty se stali teplictí punkeři, kteří se sešli ještě 14. listopadu, kdy na demonstraci dorazilo už jen sedm desítek demonstrantů.¹⁹³

Inspirováni teplickými demonstranty vyšli do ulic také studenti Přírodovědecké fakulty UK v Praze, kteří se do pražských ulic vydali na podporu teplických demonstrujících, přičemž vydali prohlášení směřem k Federálnímu shromáždění ČSSR, ve kterém požadovali reálné a okamžité kroky vedoucí ke zlepšení životního prostředí v oblasti severočeské hnědouhelné pánve a vyšetření násilného postupu represivních složek na teplickém náměstí během 13. listopadu. V jejich požadavcích se objevila také odvážná výzva k odstoupení představitelů SNB, kteří byli za zásah v Teplicích odpovědní. Součástí požadavků byla také žádost, aby legislativa umožňovala svobodné shromažďování občanů a rovněž oddělení oblasti životního prostředí od agendy Federálního ministerstva vnitra.¹⁹⁴

Protestní akce kvůli teplickým událostem se ve slabší míře konaly i v dalších severočeských městech. Jedním z příkladů byl Litvínov, kde se 15. listopadu uskutečnil průvod mladých lidí, kteří požadovali jednání s představiteli městského národního výboru. Ten samý den se na setkání v Mostě na Náměstí Velké mostecké stávky setkala na dvě stovky občanů. 7. a 18. listopadu se setkaly hloučky lidí například v Děčíně nebo v Liberci. V dalších městech v Liberci, Mostě a Děčíně se objevily letáky s požadavkem svolat další demonstrace na podporu životního prostředí na 21. – 22. listopadu. Svou pozornost tyto akce ztratily zejména díky událostem na Národní třídě 17. listopadu 1989.¹⁹⁵

3.3 Situace uvnitř stranického aparátu

Komunistické vedení se již od počátku 80. let muselo vyrovnávat jednak s ekonomickými nedostatky systému, ale především se změnami, které o pět let později proběhly v hlavním

---

¹⁹³ VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1996. Praha: Maxdorf, 1996, s. 131 – 133.

¹⁹⁴ VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: Votobia, 2002, s. 271.

¹⁹⁵ *Ibid.*

centru východního bloku, v SSSR. Od poloviny 80. let, kdy se do čela státu dostal Michail Gorbačov, se československé komunistické vedení dostávalo do paradoxní situace. Sovětské vedení v duchu svých reforem perestrojky a glasnosti prosazovalo atmosféru reformu Pražského jara, vůči kterému se však československé komunistické vedení ostře vymezovalo, neboť jeho legitimita byla de facto ustanovena na základech okupace vojsk Varšavské smlouvy a popření ideálů pražského jara z roku 1968. Erozi systému podněcoval jednak demotivační charakter samotného režimu, ale i vlivy ze zahraničí, kdy koncem 80. let došlo v sousedních zemích k významnému uvolnění politických poměrů. Příkladem bylo Polsko, kde vlivem polosvobodných voleb obsadila demokratická opozice téměř celou horní komoru – polský Senát, ale i Maďarsko, kde došlo k rehabilitaci Imre Nagye, politika, který se v roce 1956 postavil na stranu maďarského povstání. I když nebylo zcela jednoznačně definovatelné reformní křídlo uvnitř KSČ, bylo možné rozlišit některé osobnosti, které si uvědomovaly nutnost reformu a reálného vnímání situace. Nicméně jakékoliv uznání pochybení a uvolnění politických poměrů by znamenalo ohrožení status quo pro konzervativní křídlo KSČ, jež ztrácelo legitimitu, ale i důvěru samotných členů KSČ. Jak popisuje Bureš, ve vedení KSČ dominovalo silné normalizační křídlo. Doposavad vítězilo nad reformátory – často z řad nové generace aparátčků. Už od počátku 80. let reformní křídlo KSČ upozorňovalo na nutnost politických reforem opřených o názory, že nelze rigidně lpět na odporu k reformám, které byly symptomatické pro Pražské jaro. Z tohoto důvodu šlo také především otázku, jak by mělo komunistické vedení ze sebe setřást stigma jara 1968. Jedním z takových kliše, které však zůstala většinou na papíře, byla snaha zdůraznit proměnu a reformy tak, aby se odlišily od těch z Pražského jara. Již nešlo o reformy, ale o „socialistickou přestavbu.“ Představitelé komunistického vedení velmi těžkopádně vysvětlovali rozdíly mezi pravicovou úchylnou předsrpnového období a novými reformami v rámci socialistické přestavby.¹⁹⁶

Významnou iniciativu už v roce 1983 představil Lubomír Štrougal, který se zajímal o rozbor situace životního prostředí, který vypracovala Ekologická sekce. Díky tomuto dokumentu musel předseda federální vlády, ale i ministr zahraničí, Chňoupek častěji čelit

---

¹⁹⁶ BUREŠ, Jan. *Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému*. Praha: Grada, 2012, s. 20 – 24.

mezinárodnímu tlaku, hlavně ze strany sousedních států. Oba vysocí funkcionáři si byli vědomi toho, že ve vyspělém světě se v oblasti životního prostředí realizuje mnoho opatření, která zmírňují jeho zátěž. Sám Štrougal si tuto skutečnost měl uvědomovat především v důsledku svého onemocnění. Pochopil, že ekologická devastace způsobuje mnohé zdravotní potíže. Chňoupek se k potřebě větší ochrany životního prostředí měl dostat skrze evropskou politiku a ideu společného Evropského domu, přičemž otázka ochrany životního prostředí byla tématem, ve kterém chtěl vyniknout.¹⁹⁷ Naopak proti tendencím, jež naznačovaly potřebu větší ochrany životního prostředí, ale i obecně politických reforem, se postavili Husák a Biľak. Jejich obava pramenila především z předpokladu, že pokud se uvolní cesta k řešení otázek životního prostředí, nastane v Československu s už tak špatnou ekonomickou situací země další hospodářský pokles: „Náš stát se od roku 1975 zadlužoval na Západě. Další zadlužení ve jménu životního prostředí nepovažoval Husák za přínos. S ohledem na svůj věk a ohledem na to, kdy by se vložené investice do ekologie projeví, nehodlal se v ochraně životního prostředí angažovat. G. Husák byl příliš sobecký, chtěl do dějin vstoupit jako velký muž Československa a především Slovenska. Ještě větší překážku pro stav životního prostředí představoval V. Biľak, který neustále mluvil o ekologické diverzi a o ekologii jako nástroji, jímž chce Západ rozložit stranu.“¹⁹⁸

Svou vlastní linii na poli ekologie rozvíjel Ladislav Adamec, i když se povětšinou věnoval otázkám ekonomickým. Otázku životního prostředí ovšem neopomíjel a často ji zmiňoval. Jeho poradci připravili v únoru 1989 velmi kritický rozbor ekonomické situace Československa, kde kritizují setrvačnost a zakonzervovanost ekonomicko-výrobních struktur, které nejsou schopny reagovat na pokrokovější politické systémy. Kritizována byla především drahá a nekvalitní výroba produktů, které nejsou schopny soutěže. „Socialismus v Československu se již nemůže pyšnit rozvojem životní úrovně všech vrstev obyvatelstva žijících v podmínkách plné sociální spravedlnosti, ve stále se lepším pracovním a zejména životním prostředí ... Rychlá destrukce životního prostředí, která se v plné míře dotýká i Československa je jedním z klíčových problémů dnešního světa. V Evropě patří ČSSR mezi tři státy (NDR a PLR) s nejvíce devastovaným životním

---

¹⁹⁷ VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1996. Praha: Maxdorf, 1996, s. 110.

¹⁹⁸ *Ibid.*

prostředím...Ekonomické ztráty se v souvislosti s neutěšenou ekologickou situací se odhadují na 5 – 7% národního důchodu. Investice věnované v ČSSR na ochranu životního prostředí jsou ve srovnání s evropským i světovým průměrem nízké.“¹⁹⁹ Analýza spatřovala důsledky neutěšeného stavu především v intenzifikaci a prudkém rozvoji ekonomiky a v nevhodné orientaci vědecko-technického rozvoje v ekologické oblasti. Kritika směřovala také na přílišnou centralizaci, která se projevovala v bezzubosti občanské lidosprávy a bezmoci místních orgánů.²⁰⁰ Adamec zmínil nutnost reformy v oblasti ochrany životního prostředí také na 4. zasedání ÚV KSČ v roce 1987, kde zdůraznil nutnost lepší koordinace a efektivnějšího využití vědecko-technického rozvoje při ochraně životního prostředí, přičemž zdůraznil, že dosavadní řešení těchto problémů je roztržité a nárazovité ve vládách, jejich poradních orgánech a v řadě resortů. Ochranu životního prostředí označil za závažnou celospolečenskou otázku a navrhl vytvoření samostatného orgánu s vysokými pravomocemi. Mělo se jednat o celofederální ministerstvo životního prostředí, které by pracovalo i v oblasti prevence ochrany životního prostředí místo řešení důsledků. Adamcovi se však zřízení ministerstva nepodařilo prosadit stejně tak jako navrhované ekonomické reformy.²⁰¹

V roce 1987 proběhla změna na postu generálního tajemníka strany, která naznačovala snahu strany po sebereflexi. Post generálního tajemníka strany opustil prezident Československa Gustáv Husák a na jeho místo nastoupil nevýrazný Miloš Jakeš, což prozrazovalo především formálnost celého procesu reformy. Jakeše do pozice navrhoval reformista Lubomír Štrougal, přičemž šlo o jeho taktiku, kterou sledoval především svůj zájem stát se generálním tajemníkem. Z tohoto důvodu v roce 1987 navázal styky přímo s Michailem Gorbačovem. Jméno Jakeše však bylo kompromisním východiskem mezi konzervativci a reformátory uvnitř vedení KSČ, a proto jeho jméno nakonec zvítězilo.²⁰² Boj o reformu skončil v roce 1988 rezignací federálního premiéra Lubomíra Štrougala, který byl nahrazen dosavadním českým premiérem Ladislavem Adamcem, který nepatřil do konzervativního křídla vedení strany. Po Jakešově nástupu vedle Štrougalovy

---

¹⁹⁹ *Ibid.*, s. 111.

²⁰⁰ *Ibid.*

²⁰¹ *Ibid.*

²⁰² OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Maxdorf, 1994, s. 80.

rezignace došlo k dalším personálním změnám, například na federálním Ministerstvu vnitra.²⁰³

Po volbě nového generálního tajemníka zástupci reformního vedení, ale i zástupci konzervativců očekávali od Jakeše razantnější přístup k otázce upevnění statu quo konzervativní anebo prosazení liberální linie. Nakonec zástupci obou protichůdných táborů vyhodnotili Jakešovo postavení jako slabé a bezúčelné.²⁰⁴ Stranické vedení, které proklamovalo reformy a neustále hovořilo o potřebě socialistické přestavby, nechávalo tyto činy na papíře. Komunistické vedení nedokázalo překročit mantinely a nastolit kroky vedoucí ke skutečným hmatatelným reformám. Zatímco Gorbačov vedl v SSSR diskusi o stalinismu a jeho zločinech, Jakeš v rámci vnitrostranického boje inicioval renesanci gottwaldovské tradice. O zamrzlém stavu uvnitř vedení strany svědčil také poslední XVII. sjezd KSČ v březnu 1986, který naznačil, že reformní snahy některých členů vyjdou nazmar, neboť se jeho průběh odehrával v duchu obhajoby dosavadních politických poměrů.²⁰⁵

Osobnosti reformního proudu uvnitř strany se rovněž ztotožňovaly na potřebě odpovědného přístupu k životnímu prostředí, pod jehož kartou bylo možné prosadit politické reformy a tím je skrýt pod „zelený plášť“. Fakticky taková taktika nebyla neuskutečnitelná, poněvadž zájem o kvalitu životního prostředí a ekologické otázky v sobě implikoval nutnost politických reforem. Mezi osobnosti podporující a zároveň angažující se v otázkách životního prostředí patřili Lubomír Štrougal, jehož ambice směřovaly ke křeslu generálního tajemníka strany, Ladislav Adamec a v neposlední řadě i Rudolf Hegenbart. Opačný názorový konzervativní proud zaujímal Gustáv Husák, Vasil Bilák, kteří otázku životního prostředí nechtěli nijak zohledňovat. Aby mohly být reformy realizovány, potřebovali získat moc, jejíž těžiště se nacházelo ve vedení strany, tedy na pozici generálního tajemníka ÚV KSČ.²⁰⁶

---

²⁰³ *Ibid.*, s. 81.

²⁰⁴ *Ibid.*

²⁰⁵ BUREŠ, Jan. *Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému*. Praha: Grada, 2012, s. 22.

²⁰⁶ VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1996. Praha: Maxdorf, 1996, s. 80.

3.3.1 Palácový převrat pod zeleným pláštěm?

Mezi další představitele, kteří vnímali důležitost otázek životního prostředí, patřil rovněž generál Alojz Lorenc, velitel Státní bezpečnosti, který před nástupem do své funkce působil jako náměstek federálního ministra vnitra a již v roce 1981 se stal 1. náčelníkem správy SNB v Bratislavě. Lorenc byl jeden z nejlépe informovaných lidí v politické sféře a své cíle prosazoval především prostřednictvím stranických funkcionářů, mezi které patřil i Rudolf Hegenbart. Hegenbart se v únoru 1989 stal vedoucím XIII. oddělení ÚV KSČ, které mělo ve své gesci bezpečnostní, brannou a právní politiku. Lorenc společně s Hegenbartem vypracovali „materiál“, který adresovali k rukám generálnímu tajemníkovi strany, ve kterém kritizovali politiku ÚV KSČ, a v němž společně proklamovali připojení se k perestrojce. V materiálu zároveň zdůrazňovali potřebu změnit dosavadní politiku směrem k hlubším reformám prostřednictvím „léčby společnosti“ i celého systému. Jejich motivem byly události, které se staly v lednu 1989 v rámci tzv. Palachova týdne. Materiál zmiňuje, že občané chápou snahy režimu o reformu pouze jako formální záležitost, stejně jako řada straníků a stranických funkcionářů. Materiál ukazuje na vnitřní rozpolcenost strany a také na vnitřní izolaci komunistického vedení, které se sestává z osobností, které jsou již nedůvěryhodné pro svou minulost spojenou především s událostmi ze srpna 1968. Materiál rovněž zmiňoval otázku životního prostředí, vzestup „nelegálních struktur“, ale také neadekvátní zásahy proti demonstracím v prvním lednovém týdnu 1989.²⁰⁷

Za závažný problém považuje materiál především rostoucí propast mezi komunistickým vedením a stranou, členstvem strany a společností. Právě proto – podle autorů dokumentu – část členské základny nedůvěřuje rozhodnutím a krokům, které vedení strany ve věci reformy uskutečňuje. Dle analýzy je příčinou situace, která se vyznačuje značnou diferenciací uvnitř strany na straně jedné a pasivitou členů na straně druhé, komplex z roku 1968, díky němuž musela ze strany odejít řada poctivých členů. Materiál však není jen kritickým, ale pokouší se rovněž navrhnout východiska, v rámci nichž by se měly uskutečnit kroky vedoucí k nápravě situace. Jedním z návrhů byla demokratizace uvnitř komunistické strany, která by zavedla tajné volby, ale také možnost předkládat alternativní nomenklaturní návrhy a vymezení pravomocí a kompetencí nevolených členů

---

²⁰⁷ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Maxdorf, 1994, s. 82 - 85.

stranického aparátu, úplnou informovanost stranických výborů všech stupňů o jednání jejich výkonných orgánů a ve výměně vybraných funkcionářů, kteří dle názorů veřejnosti brzdí přestavbu. Jedním z nejvýznamnějších požadavků však byla proměna Národní fronty, která se podle návrhu uvedeného v materiálu měla více podílet na principu tvorby politiky a v oblasti kontroly. Národní fronta, která sdružovala všechny politické strany a společenské organizace pod vedením KSČ, se měla stát „širokou platformou pro uplatňování demokratického socialismu“.²⁰⁸

Autoři dokumentu rovněž požadovali účast nestraníků a odborníků ve federální vládě i obou národních vládách. V rámci požadavků na lepší šíření informovanosti směrem k veřejnosti, požadovali vytvoření ohnisek glasnosti ve vybraných redakcích tisku, rozhlasu a televizi. Materiál rovněž požadoval založení týdeníku ÚV Národní fronty Fórum 99, který se měl zabývat otázkami reforem a přestavby, komunikací s veřejností za účelem veřejné diskuse k otázce demokratizace socialistického zřízení. Velkou pozornost materiál věnoval také ekologickým problémům, které Hegenbart vnímal jako projev technické nevyspělosti československého průmyslu a ekonomiky.²⁰⁹

Hegenbart, který materiál s Lorencem vytvořil, vylíčil i jeho osud: „Vypracovali jsme písemný dokument, jakési stanovisko pro generálního tajemníka s určením i pro další nejvyšší představitele. Byl to vlastně protidokument toho, který 26. ledna 1969 předsednictvo přijalo. Mimo jiné zde byla doporučena nutnost některých personálních změn ve vládách, nezbytnost většího zastoupení jiných politických stran, ale i odborníků a vědeckých pracovníků. Zvýrazněna byla potřeba dialogu s představiteli církví a některých disidentských hnutí o společensky aktuálních otázkách. ... Návrh byl předán M. Jakešovi. Uvítal jej a iniciativu ocenil. Současně jej předali k projednání a vyjádření ideologickému úseku, kde se tvořily koncepce politiky, tedy i politiky vůči disidentskému hnutí. Po určité době byl dokument vrácen M. Jakešovi s touto poznámkou: s. Jakeš, není třeba nic nového přijímat. Stačí to, co přijato bylo s. Fojtík.“²¹⁰

---

²⁰⁸ *Ibid.*, s. 82.

²⁰⁹ *Soukromý archiv Milana Otáhalo*, Hegenbart, R. Šedá eminence aneb ....? 17 kusých poznámek z práce a života let nedávno minulých, rukopis, s. 18.

²¹⁰ *Ibid.*, s. 54 -55.

Hegenbart, který většinu svého politického života věnoval především vědeckotechnickému rozvoji na úrovni různých funkcí, považoval vědu a technický rozvoj za základní předpoklad vyspělosti každého politického systému, a navíc v tomto případě ji považoval za podmínku pro nápravu neutěšených společenských poměrů.²¹¹ Zároveň pochopil změnu struktury uvnitř KSČ, která nastala vlivem generační obměny a nová očekávání stranických funkcionářů na nižší úrovni. V tomto získal výhodu například vůči Adamcovi, který se pokoušel systém reformovat z centra, zatímco Hegenbart chápal celý proces jako iniciativu vedoucí k reformnímu pohybu ze zdola, a i proto se osobně angažoval v různých ekologických projektech. Naslouchal straníkům na nižších úrovních a znal problémy z úhlu reality. Postoj Rudolfa Hegenbarta k ekologii a životnímu prostředí souvisel především s jeho „profesním“ tématem, které rozvíjel na svých pozicích uvnitř stranického aparátu, a to prostřednictvím vědeckotechnického rozvoje a potřebou aplikace nových sofistikovaných technologií, které by upadající normalizační systém nastartovaly. Hegenbart patřil přinejmenším myšlenkově k té generaci komunistů, která pocítovala nutnost reformy komunistického režimu směrem ke zvyšování společenského růstu, jímž by se domácí systém přiblížil vyspělým západním demokraciím své doby. Vnímал potřeby mladé generace komunistů, kteří dle jeho názoru: „... už mysleli v trošku jiných kategoriích a ta mladší generace se chtěla vyrovnat průmyslově vyspělým zemím západu a hledala, kde jsou překážky. Překážky byly ve strukturálních změnách a v naší orientaci na válečnou výrobu. Z toho přeci vše pramenilo. Rozpor mezi špičkou vedení a členskou základnou tady byl – proto ho nemohla chápat.“²¹²

V dalším z materiálů, který nesl název „Charakteristika některých tendencí současného vývoje ve světě“, Hegenbart navrhuje Jakešovi zrealizovat kroky, které zajistí

---

²¹¹ Po vystudování Vysoké školy politické v rámci stranické hierarchie Hegenbart působil na krajském výboru KSČ v Brně, odkud se přemístil do vedoucí stranické funkce ve Zlíně, kde se věnoval vědeckotechnickému rozvoji. Po osobní zkušenosti s M. Jakešem mu bylo nabídnuto místo v Praze, kde v rámci ÚV KSČ od roku 1986 pracoval jako zástupce Oddělení vědeckotechnického rozvoje, a následně se stal předsedou komise pro vědeckotechnický rozvoj při české vládě a také jejím místopředsedou, kde vydržel rok. V roce 1988, se vrátil opět na ÚV KSČ. Zde se stal vedoucím nevlivnějšího XIII. Oddělení ÚV KSČ - Oddělení státní administrativy. Srov. Soukromý archiv Milana Otáhal: Hegenbart, R. Šedá eminence aneb ....? 17 kusých poznámek z páce a života let nedávno minulých, rukopis, s. 18. nebo také: *Rudolf Hegenbart: osobní stránky předlistopadového politika* [online]. Cihháj [cit. 2014-11-25]. Dostupné z: <http://www.hegenbart.cz/>

²¹² *Soukromý archiv M. Otáhal. Rozhovor s Rudolfem Hegenbartem, 1. 7. 1996 Cihháj.*

ofenzivnější postup vedoucí k ekologické gramotnosti a zároveň upozorňuje na „...místa až kritický stav životního prostředí a způsob nakládání s přírodními zdroji.“ Tuto problematiku považuje napříč celou Československou společností za velmi závažnou a citlivou, která může mít do budoucna dalekosáhlé důsledky: „Rovněž tady lidé poukazují na to, že současné znečištění ovzduší, vod, divoké skládky atd. je důsledkem politiky minulých dvaceti let. Ale zároveň upozorňují na to, že kromě upozorňování a zveřejňování jednotlivých případů a výzev se mnoho konkrétního ve prospěch životního prostředí a jeho ochrany neděje (problém odsiřování, hnojení superfosfátovými hnojivy dovezené z Toga s velmi vysokým obsahem toxického kadmia způsobujícího zhoubné bujení a neplodnost, velmi často se někde objeví havárie s únikem ropy, kontaminace potravin je veřejným tajemstvím, nový vůz favorit se u nás prodává bez katalyzátoru apod.). Příčiny jsou v přetrvávajících přístupech k této problematice v technickém stavu zařízení, v nedbalosti apod. V životním prostředí se dle materiálu projevuje „... absencí účinného mechanismu k podněcování rozvoje vědy a techniky (za minulé období se v tomto směru nic nezměnilo) s důsledky prakticky ve všech sférách života společnosti. To samozřejmě ovlivňuje také myšlení nejen prostých lidí, ale také i vědců i techniků – sami pociťují nedostatečné vybavení přístrojovou technikou, prosazování skupinových zájmů apod., jako velký nedostatek.“²¹³

Hegenbart již po dobu, kdy se aktivně angažoval ve vysoké politice, ať už po stranické či státní linii, udržoval kontakty s ekology, se členy Ekologické sekce při ČSAV, ale také s ekologickým disentem. Sám chápal skutečnost, že kvalita životního prostředí je předpokladem pro společenský pokrok a nutné reformy. Nízkou kvalitu životního prostředí přitom vnímal jako základní bariéru vedoucí k vědecko-technickému rozvoji, což se posléze projevuje ve všech oblastech společenského života.²¹⁴

Jeho osobní iniciativa se v tomto směru aktivizovala od roku 1987, rok po té, co přišel do Prahy ze Zlína a Brna, kde byl dostatečně „ideově“ vybaven, neboť zde se setkal Františkem Čubou a navštěvoval slušovické družstvo, jež ve své době generovalo vysoké zisky a bylo často obviňováno z pravicových úchylek. Z pravicových úchylek byl později

---

²¹³ *Soukromý archiv Milana Otáhalo*, Hegenbart, R. II. Materiál vypracovaný pro M. Jakeše „Charakteristika některých tendencí současného vývoje ve světě“, únor 1989, s. 8 - 9 .

²¹⁴ *Ibid.*, s. 26.

obviňován i samotný Hegenbart, který ve zlínském družstvu viděl vzor pro řešení ekonomických problémů Československa.²¹⁵ Hegenbart byl zastáncem programů nových technologií a velkou perspektivu viděl právě v otázce životního prostředí: „Byl jsem přesvědčen, že právě tyto [*aspekty ochrany životního prostředí – pozn. autor*] spolu s jinými, především demokratizačními aspekty, musí být nebo budou muset být, naléhavějšími společenskými úkoly příštích let. V souladu s názory odborníků Akademie věd se měly stát jedněmi z prvořadých úkolů při strukturální přestavbě československé ekonomiky. Z těchto analýz vyplývala nutnost podstatně zvýšit podíl odvětví a oborů s výraznou účastí vědy .... Tedy oborů, které byly a jsou důležitými dynamizujícími a intenzifikačními faktory v rozvoji každého národního hospodářství.“²¹⁶ Ony demokratizační procesy, které Hegenbart zdůrazňuje, jsou omezovány demokratickým centralismem a „musismem“: „Život pod tíhou pouhé povinnosti z „musismu“ může být pouhou dočasnou redukcí člověka.“²¹⁷

Jeho „idea“ vědecko-technického pokroku založená jednak na realistickém vyhodnocení situace a jednak na teoretických předpokladech vycházejících ze skutečnosti, že kvalita životního prostředí je nezbytným předpokladem pro další rozvoj společnosti, se odrážela nejen v návrzích, které předkládal ve spolupráci s Lorencem na předsednictvo ÚV KSČ, ale také v osobních plánech, scénářích, které měly vést k provedení „palácového převratu.“ Jeho smyslem by bylo nasměrovat stranu a společnost k otevřenější politice Národní fronty, k pluralismu, anebo také k vytvoření nové strany zeleného typu. V dokumentu, který vypracoval ještě před XV. zasedáním ÚV KSČ, uvádí v návrzích politických opatření za klíčové „Pokládat ekologickou problematiku za jeden z možných

---

²¹⁵ Ve Zlínském okrese měl a má své hluboké kořeny Baťa. To bylo znát na každém kroku. Potvrzoval to neoficiální rozhovor s kýmkoliv. Byly zde Slušovice. Měl jsem jim věnovat mimořádnou pozornost. Byly označeny za kontrarevoluční hnízdo, za revizionistické centrum. Měl jsem jim na pomoci jeho likvidaci i k odstranění představitelů tohoto družstva. Zasadit se o to, aby z družstva odešli všichni, kteří byli vyloučeni nebo vyškrtnuti ze strany. Všichni, kteří vyznávali jiný světový názor, než ten oficiální, bez ohledu na jejich odbornost a životní zkušenosti .... Spolu doc. Čubou a dalšími funkcionáři jsme prošli pracoviště.... V podmínkách socialistického systému na vlastní oči poznávám oprávněnou platnost Baťova řídicího a pracovního systému. Vykonali mnoho pro jeho aplikaci. Pozorně jej studovali. Tehdy i tajně rozmnožovali a systematicky jej uplatňovali v každodenní činnosti. .... V závěru jsem učinil dílčí závěr: Rozhodující úlohu v tomto družstvu měla a má technologická aplikace. Člověk jako by nevyráběl jen užité hodnoty, ale daleko vyšší hodnoty. *Soukromý archiv Milana Otáhalo*, Hegenbart, R. Šedá eminence aneb ....? 17 kusých poznámek z práce a života let nedávno minulých, rukopis, s. 13- 14.

²¹⁶ *Soukromý archiv Milana Otáhalo*, Hegenbart, R. Šedá eminence aneb ....? 17 kusých poznámek z práce a života let nedávno minulých, rukopis, s. 18.

²¹⁷ *Ibid.*, s. 24.

zdrojů útoků na KSČ“ a v tomto smyslu navrhoval „...vypracovat návrh řešení všech problémů s tím souvisejících (postavení „zelených“ a činnost tzv. nezávislých struktur, vytvoření federálního orgánu pro životní prostředí, zvážit možnost založení „strany zelených“ kontrolované KSČ.²¹⁸

Jednou z příležitostí, jak změnit dosavadní linii strany směřující k liberálnějšímu postoji a otevření se společnosti v gorbačovském duchu se mělo stát plénium ÚV KSČ, které bylo plánováno na prosinec 1989, a kde se Hegenbart chystal vystoupit se zásadní kritikou společenských poměrů: „, Prostě jsem si myslel, že uděláme palácový zvrat a vytříbí se to s tím vším, co společnost potřebuje. To všechno jde za určitých podmínek rychle zorganizovat. Nitky jsme měli na akademických pracovištích, byla to síla, ti lidé, kteří dělali v oblasti životního prostředí. Počítal jsem, že tam bude největší zázemí, které nás podpoří. S nimi jsme vše dělali. Měl jsem výhodu, že jsem dělal na české vládě, že jsem z ústavů a akademických pracovišť znal hodně lidí. Měl jsem kontakty. Oni pro mě nějakým způsobem dělali, věřil jsem jim. Tady šlo o palácový převrat a pak nastolit vztahy.“²¹⁹

Jak vyplývá z rozhovorů s Rudolfem Hegenbartem, jeho snahy o politické změny ve společnosti a tedy i ve straně, byla inspirována i obecnými poznámkami představitelů „ekologické subkultury“, kam patřila například oficiálně ustanovená a legální Ekologická sekce pod vedením Bedřicha Moldana. Při svých záměrech Hegenbart hodlal využít především odborného zázemí takto erudovaných odborníků, nikoliv však jen po stránce životního prostředí, ale také obecných politických reforem, například po právní stránce: „Ono to ani nijak nešlo. Podle mě člověk to [*pokusy o reformu – pozn. autor*] musel brát tímto způsobem, protože na každém kroku i v aparátu, byl estébák a okamžitě vás brali. Myslím si, že i když mě nějak registrovali, tak jsem říkal, že přes vás uděláme převrat – přes ně.“²²⁰ Ekologické elity a odborníci se ocitli v pozici nástroje nositele reforem, a to nejen reforem v oblasti životního prostředí, ale celospolečenských reforem jako celku. Inspirací pro Hegenbarta byl právník Václav Mezřický a další odborníci z prostředí

---

²¹⁸ *Soukromý archiv Milana Otáhalo*, III. Materiál vypracovaný pro M. Jakeše před 15. zasedáním ÚV KSČ. s. 7.

²¹⁹ *Soukromý archiv M. Otáhalo*. Rozhovor s Rudolfem Hegenbartem, 1. 7. 1996.

²²⁰ *Ibid.*

oblasti ochrany životního prostředí: „...měli jsme s těmi lidmi dva nebo tři aktivity v Praze v hotelu Praha – Ekologická sekce apod., kde se hovořilo na téma Vídeňské jednání a náš právní řád, problém etika životní prostředí a řešení otázek. Svým způsobem to byl program společnosti. Dokumenty, které oni vypracovali, byly programem společnosti, který oni třeba odmítali ... my jsme tu bichli o naléhavém řešení otázek životního prostředí poslali Adamcovi a Jakešovi. Nikdo na to nereagoval ...“²²¹

Rudolf Hegenbart se stal známým svými kritickými příspěvky do periodik. Už v roce 1987 publikoval v Hospodářských novinách kritický článek směřující k propagaci inovací v oblasti technologického vývoje rozvoje vědy a techniky.²²² Další kritický článek zveřejnil v časopise Tvorba, kde jako první velmi kriticky pospal stav životního prostředí v Československu, zejména zanedbání čistoty ovzduší, vod, půdního fondu. Zároveň upozornil, že 32% obyvatelstva Československa žije v silně zanedbaném životním prostředí.²²³

Nejznámějším příspěvkem se stal jeho rozhovor pro sovětské noviny Izvestija, který vyšel 7. srpna 1989. Zde popsal kritický vztah k životnímu prostředí v Československu a s tím negativní vývoj zdravotního stavu československého obyvatelstva. Vedle toho v článku kritizoval velmi špatnou úroveň ekonomického vývoje Československa, protekcionismus, stínovou ekonomiku a celkový demotivační charakter režimu. K důvodům, proč uveřejnil takto kritický rozhovor v sovětských novinách, později uvedl: „Rozhovor pro Izvestije měl nejen naznačit složité ekonomické problémy, ale současně měl upozornit svět, vedení SSSR a československou veřejnost, že v pozadí vedení jsou síly, které jsou odhodlány vyvíjet aktivitu k návratu mezi vyspělé země. V článku jsem použil i údaje ze setkání s odborníky na tuto problematiku. V. Mezřický z Ekologické sekce dokonce formuloval některé problémy dílčích výstupů. Reakce Adamce a Jakeše na interview byla zlá. Přímo v Jakešově originálu rozhovoru jsem viděl, jak má všechno červeně a černě podtrhané. Mezi čtyřma očima mi Jakeš neřekl nic, na předsednictvu ale

---

²²¹ *Ibid.*

²²² *Hospodářské noviny: S benevolencí musíme přestat.* Praha, 1987, (33).

²²³ VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989.* 1996. Praha: Maxdorf, 1996, s. 112.

doporučoval, abych byl řešený. Cítil jsem obrovský tlak a nakonec jsem byl řešený v nemocnici.“²²⁴

Významný podíl na autorství článku měl však ve skutečnosti právník Václav Mezřícký z Akademie věd, a jehož svědectví svědčí o skutečnosti, že Hegenbart ekologům kolem Ekologické sekce důvěřoval: „Dostal jsem se do styku se Sávou Střelcem [*pomocník R. Hegenbarta – pozn. autor*], který za mnou přišel do ústavu, to bylo z ústředního výboru, ale to už jsme věděli, že už je tedy po žních a přinesl mi článek, který napsal bývalý agent. Ten článek mi dal a říká prosím vás, napište tam svoje připomínky, pokud jde o životní prostředí. No já jsem dostal do ruky prostě materiál, o kterém jsem nevěděl. Naznačil, že to má být v Sovětském svazu a já jsem využil příležitosti a napsal jsem tam a už nevím co, ale možná ho někde mám a určitě jsem sem tam zdůrazňoval problematiku životního prostředí, ale i jiné věci, samozřejmě jsem věděl, že musím postupovat velmi takticky a nebláznit, ale prostě tohle jsem tam nacpal všechno i ty řekl bych politický a ne jenom environmentální věci a vrátil jsem mu to no a pak mám dojem, že jsem se o tom dozvěděl až zase z Londýna nebo odkud, že Hegenbart zveřejnil v sovětském časopisem Izvestija článek a to byl ten článek do kterého já jsem dával ty poznámky. S ničím nehnuli, takhle já jsem psal do Izvestiji, no a přišel jsem za Rudou Zemanem, který byl spoluvydavatelem tehdejších Lidových novin, který začali ilegálně vycházet, a on mával rukou přede mnou těma novinami a říká: hele člověče, četls to?“²²⁵

Hegenbart se sám často setkával jak s lidmi z Ekologické sekce, tak i s ostatními ekology a aktivisty, kteří se snažili o pozastavení nebo alespoň omezení budovatelských projektů. Jedním z nich byla například záchrana křivoklátské krajiny, kdy ekologové za přispění Hegenbarta zabránili stavbě přečerpávací elektrárny. Díky jeho osobní iniciativě došlo také k zastavení plánů, které podporovaly zbourání zámku Jezeří v severozápadních Čechách. Hegenbart zde byl například v kontaktu s aktivistou a pozdějším zakladatelem Ekofóra Petrem Pakostou, který na něj vzpomíná: „... byl to člověk z lidu, prostě si na nic nehrál. V roce 88 přišel s Baťou třeba v Kanadě, aby sem přišel dělat předsedu vlády a podobně, protože zkrátka věděl, že to tady nemůže utáhnout nějaký laik nebo nějaký

---

²²⁴ *Ibid.*, s. 127.

²²⁵ Rozhovor autora s Václavem Mezříckým, Kutná Hora 24. 4. 2015.

partajní politik.... Hegenbart byl jeden z těch, ke kterému jsme se dostali de facto náhodou, protože Svobodná Evropa odvysílala informaci, že se devastuje zámek Jezeří, a že se tady koná veřejné diskuze. Hegenbart měl na starost životní prostředí taky mimo jiné a svolal v 86. roce všechny tajemníky do KSČ z Ústeckého kraje, který k té záchráně měli velký odpor. Nakonec to dopadlo tak, že 13 tajemníků schválilo památkovou ochranu zámku až na tajemníka z Chomutova. Často jsme jezdili také za ním, třeba tak, že jsme se setkávali na uzavřených místech, který nebyly veřejně vidět, tak tam jsme už dávali takový požadavky, kdyby to prasklo, byl by to skandál. Hegenbart tam pozval třeba generálního prokurátora nebo ministryni školství, tak jsme jim tam do toho mohli mluvit, říkali jsme jim, co je všechno špatně, bylo dobré, že to nikdo nenatáčel. Hegenbart se snažil režim zachránit.“²²⁶

Samotný Hegenbart ke své aktivitě popisuje: „Naše pracoviště [*v pozici místopředsedy české vlády a předsedy České komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj – pozn. autor*] se pomalu dostávalo do obrátek. Získávali jsme autoritu veřejnosti. Dokonce mnoho pracovníků pro vědecko-technický a investiční rozvoj k nám chodilo. Pomáhali. Podíleli se na některých pracích. Díky společnému úsilí bylo dosahováno některých dílčích výsledků. Nebyl však čas ani prostor jít dále. Máme však podíl na záchraně zámku Jezeří v Severních Čechách. Měl být zbořen. Měl ustoupit další těžbě hnědého uhlí. Bagry a buldozery měly pokračovat na devastaci této krajiny. Máme podíl i na záchraně před devastací Křivoklátska. Proti vůli představitelů vědy, ale i tamních obyvatel tam měla být postavena přehrada. Severočeská oblast burcovala pozornost k problému odsíření elektráren nebo o postupné zastavení těžby. Uhlí, které bylo v elektrárnách spalováno, obsahovalo vysoké procento síry. 13,3 miliónů tun oxidu siřičitého bylo naměřeno v našem ovzduší. Jinak řečeno, na každém metru čtverečním naší československé plochy se nacházelo 12,2 gramů síry. Snese to lidský organismus? Úděsný fakt nemohl nechat nikoho spát. Usilovali jsme o zásadní řešení, i kdyby bylo ekonomicky náročné. Co je přednější? Zdraví našich obyvatel nebo neustálé dokazování co je a není ekonomicky výhodnější? Nejvyšší ekonomikou je zdraví obyvatel. Vyžaduje nepřetržité investování.

---

²²⁶ Rozhovor autora s Petrem Pakostou, Hora sv. Kateřiny 20. 7. 2014.

S plným vědomím, že kdo rychle dává, dvakrát dává! Má nesmírnou společenskou návratnost!“²²⁷

Reformní snahy Rudolfa Hegenbarta se nakonec nenaplnily, důvodem „neúspěchu“ byl jednak odpor konzervativních komunistů, ale také roztržštěnost zájmů a pohledy na pojetí reformy z řad reformních komunistů. Svou roli nepochybně hrály i osobní ambice. Hegenbartovi nepřál ani čas, protože další jednání ÚV KSČ, kde se měl uskutečnit „palácový převrat“, se vlivem revolučních událostí uskutečnilo za zcela jiných podmínek. Přesto je nutné zdůraznit, že si Hegenbart získal důvěru především mezi řadovými komunisty, protože své kroky prosazoval „zdola“. Byl v kontaktu jak s komunisty, tak i ekology, kteří se ocitali na hraně či už za hranou tolerance ze strany komunistického režimu. Z tohoto pohledu je možné jeho působení hodnotit jako přínosné, neboť pomohl v praktické rovině občanům chránit jejich zájem a jeho vliv se v praktické rovině odrazil na záchraně konkrétních lokalit.

---

²²⁷ *Soukromý archiv Milana Otáhalo*, Hegenbart, R. Šedá eminence aneb ....? 17 kusých poznámek z práce a života let nedávno minulých, rukopis, s. 31.

4. „Zelená“ revoluce?

Listopadové události roku 1989 přinesly změnu pohledu ve společnosti i na ekologické aktivity a ochranu přírody. Kvalita životního prostředí hrála jednu ze zásadních otázek při přechodu k demokracii, neboť vedle lidských práv se právě ochrana životního prostředí stala nejpalčivějším tématem, jež vyžadovalo urgentní řešení situace. Pomyslný „zelený karabáč“ se stal pro dosavadní režim hrozbou, která jej zavedla k úvahám o vytvoření zelené politické strany a rozšíření limitovaného stranického systému o další stranické subjekty, včetně strany ekologického typu. Samotný přechod k demokracii je v politologické teorii chápán jako přechod „kolapsem starého režimu“, přičemž mu jsou přiznávány některé znaky přechodu sjednaného.²²⁸

Občanská platforma založená na ekologických a ochranářských iniciativách v Československu svými předlistopadovými aktivitami dávala v mezinárodním srovnání zemí střední Evropy jednoznačně najevo, že šlo o nejvýraznější ekologické hnutí ve státech východního bloku.²²⁹ Přesto, na rozdíl od západních zemí, bylo ekologické povědomí vedoucí k ochraně životního prostředí zcela odlišné od procesů, které se děly v západní Evropě. Tento stav byl zapříčiněn represivní povahou komunistického režimu a strachem z postihů běžného občana, kdy odvážnější kroky směrem ke kritice režimu se objevily až na konci 80. let. Obdobně tomu bylo i v dalších zemích východního bloku, zejména v Bulharsku, Maďarsku, Rumunsku a Polsku.²³⁰ Problematické je porovnávání vztahu československé společnosti k postmateriálním hodnotám západního typu.

V československé veřejnosti se objevovaly i těsně po revolučních změnách pozitivní inklinace k ochraně životního prostředí. Z výzkumů vyplývá, že myšlenky spjaté s environmentálním myšlením nebyly československé společnosti tak vzdálené. Ještě v roce 1990 83% obyvatel Československa označilo myšlenky ochrany přírody a život ve zdravém životním prostředí jako „velmi důležité.“ Význam kladného postoje však postupně klesal, v roce 1991 totožnou prioritu označilo za velmi důležitou 74%

---

²²⁸ Srov. BUREŠ, Jan. *Občanské fórum*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 155 - 164.

²²⁹ PAVLÍNEK, Petr a John PICKLES. *Environmental transitions: transformation and ecological defense in Central and Eastern Europe*. 2000. New York: Routledge, 2000, s. 169.

²³⁰ *Ibid.*

respondentů a v roce 1992 procentní počet klesl ve výzkumu na 62%.²³¹ Zvraty, které přinesl 17. listopad, přinesly s sebou chaotické období, během něhož se začaly konstituovat nové subjekty, mezi které patřilo Občanské fórum, na Slovensku Verejnost' proti násiliu (VPN) a také nově ustavená Československá strana zelených, jejíž přípravný výbor se rozpadl 22. prosince poté, co mu 19. prosince 1989 nedůvěru vyjádřili představitelé ekologických iniciativ.²³²

4.1 Občanské fórum nebo politická strana?

Řada ekologických elit, které se angažovaly jak v disentu a v Ekologické sekci, se přihlásily k OF, které se stalo hlavní společenskou silou při přeměně politického systému. Naopak většina ekologických představitelů odmítla svou aktivní participaci na vznikající Straně zelených, které byl přiřčen cejch strany založené tajnou policií. Proč většina „ryzích“ představitelů ekologického prostředí odešla do OF, si vysvětluje Ivan Rynda jednak rozdílným statusem a ideologickým vymezením představitelů ekologické subkultury, ale i prostým pragmatismem, který představoval reálnou možnost podílet se na změně společenských poměrů v rámci OF, které představovalo významnou společenskou sílu a tedy příležitost pro kariéru. Z OF pak mnozí ekologičtí odborníci a také bývalí disidenti přešli do alternativních nebo nástupnických subjektů po OF: Bedřich Moldan do Občanské demokratické strany (ODS), Ivan Dejmal do Křesťansko demokratické strany (KDS) a pak Občanské demokratické aliance (ODA), Josef Vavroušek do Občanského hnutí (OH), Miloš a Petr Kužvartovi do Sociální demokracie (ČSSD), Martin Bursík do OH-SD a pak Křesťanské a demokratické unie – Československé strany lidové (KDU-ČSL).²³³

Svůj přestup nejdříve do OF a posléze do nástupnického subjektu ODS vysvětluje Bedřich Moldan, který spatřuje nedostatky zelených stran především v jejich monotematicnosti, ale také v potřebě ozelenování jiných politických stran: „Vždycky jsem soudil, že je třeba ozelenit velké strany a nikoliv mít svou stranu, ale uznávám, že to není jediná alternativa. Rozhodně bych nikomu nechtěl vnucovat svůj pohled, ale já to

---

²³¹ *Ibid.*, s. 179.

²³² PEČÍNKA, Pavel. *Zelená zleva?: historie ekologických stran v Evropě*. 1. vydání. Praha: G plus G., 2002, s. 195.

²³³ Rozhovor autora s Ivanem Ryndou, Praha 19. 1. 2015.

takhle vidím sám osobně, proto jsem vstoupil hned, jak to šlo do ODS, a snažil jsem se uspět, což se mi teď krutě nepovedlo, takže jsem nakonec vystoupil, ale to je jiná story. Oni [*ekologické elity a kolegové B.Moldana – pozn. autor*] spíš tíhli k tomu, je že potřeba mít specifickou ekologickou politickou platformu a já jsem soudil, že prostě polická strana má mít velmi široký záběr, a že se má zabývat prostě nejružnějšími věcmi jako je sociální politika a já nevím fiskální politika a tak dál a tak dále. Navíc jsem konzervativec a vyhovovala mi ODS.“²³⁴

Ekologické téma a ochrana životního prostředí nechybělo v prvním pokusu OF o programové vymezení s názvem „Co chceme“.²³⁵ Na dokumentu se podílel Josef Vavroušek, který působil v programové komisi OF.²³⁶ Body, které byly zveřejněny 26. listopadu, obsahovaly v oblasti ochrany životního prostředí především požadavek napravit akutní stav zanedbaných lokalit, ale i ambiciózní úsilí proměny hodnotové orientace obyvatelstva ve vztahu k přírodě: „Všichni musíme hledat cestu k obnovení harmonie mezi člověkem a jeho životním prostředím. Budeme usilovat o postupnou nápravu škod, které jsme přírodě za poslední desítky let způsobili. Pokusíme se navrátit původní krásu naší krajiny a lidským sídlům, zabezpečit dokonalejší ochranu přírody a přírodních zdrojů. Zasadíme se o to, aby se v co nejkratší době podstatně zlepšily základní podmínky života člověka, aby byla zajištěna kvalitní pitná voda, čisté ovzduší a nezávadné potraviny. Budeme naléhat na zásadní zlepšení systému péče o životní prostředí, který bude zaměřen nejen na likvidaci dosavadních zdrojů znečišťování, ale především na prevenci dalších škod. Zároveň budeme muset změnit skladbu a zaměření národního hospodářství, a tím zejména snížit spotřebu energie a surovin. Jsme si vědomi, že to bude spojeno s oběťmi, které se dotknou každého z nás. To vše vyžaduje změnu hierarchie hodnot a životního stylu.“²³⁷

---

²³⁴ Rozhovor autora s Bedřichem Moldanem, Praha 16. 2. 2015.

²³⁵ BUREŠ, Jan. *Občanské fórum*. 2007. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 65-66.

²³⁶ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. Praha: Prostor, 2003, s. 97.

²³⁷ Vedle ekologických požadavků OF požadovalo zrušení mocenského monopolu strany, vytvoření demokratického parlamentního systému, integraci země do evropských struktur, vytvoření tržní ekonomiky s přiměřenou mírou sociální a ekologické politiky a odpoutání kultury a vzdělávání od ideologických zásahů státu. Srov.: BUREŠ, Jan. *Občanské fórum*. 2007. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 44.

Programové vymezení OF se týkalo spíše praktických otázek souvisejících s výraznou potřebou řešit naléhavé otázky, které v oblasti životního prostředí obyvatele trápily.

4.2 Zelený kruh – raději občanská platforma než nedůvěryhodná strana

První organizovaný ekologický spolek v době demokratizace vznikl 21. listopadu 1989 pod názvem Zelený kruh (ZK). Z jeho propagačních materiálů, které se sestávaly především z volně vylepených letáků, vyplývalo, že šlo především o iniciativu, která se snaží sjednotit různé ekologické iniciativy, hnutí, skupiny, i jednotlivce z Moravy, Slovenska, Čech i Slezska. Účelem se stalo úsilí o aplikaci jednotného postupu a vzájemné podpory při prosazování zájmu při ochraně životního prostředí. Snaha reagovala na roztržičnost, která postihla ekologické organizace a iniciativy v době před převratem. Ideovým otcem Zeleného kruhu byl disident, vydavatel samizdatového Ekologického bulletinu a představitel Ekologické společnosti Ivan Dejmal a Ing. Josef Vavroušek, oba členové koordinačního centra Občanského fóra.

Představitelé Zeleného kruhu 26. 11. 1989 představili své cíle a požadavky, mezi které patřilo vytvoření skupiny odborníků jmenované Federálním shromážděním ČSSR, která by v nejkratší možné době měla vytvořit návrh na ustavení nadresortního orgánu ochrany přírody a životního prostředí a tím naplnit klíčový předpoklad pro řešení kritického stavu životního prostředí v Československu. Dalším cílem bylo urychlení předložení zákona o životním prostředí do odborné a veřejné diskuse. Zástupci Zeleného kruhu rovněž požadovali jmenování pracovního týmu odborníků k vytvoření uceleného systému ekonomických nástrojů k efektivnímu prosazování péče o životní prostředí. Poslední bod zdůrazňoval neinformovanost občanů o stavu životního prostředí, proto zde byl vysloven požadavek na vytvoření systému informovanosti občanů o stavu životního prostředí a přístupu k veškerým informacím souvisejících s touto problematikou.²³⁸

29. listopadu vyšel článek v Mladé frontě, kde Karel Merhaut, pozdější tiskový mluvčí federálního ministra životního prostředí, vysvětluje v článku „Buch a je tu Zelený kruh“, který vysvětloval jeho účel a definoval jej jako volné ekologické seskupení organizací,

---

²³⁸ MAKÁSEK, Ivan. Poslední vývoj zeleného hnutí v Praze. *Depeše Niky: Samostatná příloha bulletinu Nika*. Praha: ČSOP, 1989, (11-12), s.1-2.

kteře stojí na přesvědčení, že společenské posuny nelze realizovat jen skřze politickou oblast, centřální a státní orgány, ale rovněž i prostřednictvím participace samotných občanů, v rámci níž dochází ke kontrole politických institucí. Merhaut citoval příznivce apolitického přístupu, kterým se vymezovali proti institucionalizaci ochrany životního prostředí do formy politické a tedy i do politizace směrem ke Straně zelených: „Široká veřejnost by měla plnit kontrolní funkci nad každou stranou, i nad Stranou zelených. Zelený kruh není žádnou předfází této strany. Jde o úplně jiný přístup. Zazelenat se musí programy všech stran.“²³⁹

Z propagačních materiálů ZK jasně vyplývala apolitická stránka ochrany životního prostředí: „Vycházíme z toho, že ekologické problémy nelze řešit pouze prostředky politické moci, ale zejména širokou občanskou účastí na rozhodování a kontrole. Smyslem Zeleného kruhu je potřebné sjednocení ekologického hnutí, a to především: vytvářením platformy pro vzájemnou výměnu informací; vzájemnou koordinaci jednotlivých aktivit; vytvořením společného informačního systému; postupným vytvořením návrhu programu trvale udržitelného rozvoje naší společnosti, který by respektoval mezinárodní souvislosti.“²⁴⁰

K iniciativě ZK se připojila řada organizací Ekologický bulletin, Brontosaurus, časopis Nika, Ekologická sekce, redakce Mladého světa, Josef Vavroušek (Kruh nezávislé inteligence), Děti Země, Archa, České děti, Pražské ekologické centrum Svazu socialistické mládeže, Ekologická sekce československého helsinského výboru, Místní výbor Českého svazu ochrany přírody v Praze, Ekologická společnost, Nezávislé mírové sdružení, Sdružení občanů Malé Strany, Zelený klub Litoměřice, Zelený klub Praha, Demokratická iniciativa a další.²⁴¹

Počet členů z řad občanských sdružení či iniciativ se v ZK rozšířil z původních tří na třicet v době svého vrcholu. Aktivity ZK se rozložily do různých typů činností, mezi které patřily i vzdělávací a osvětové akce, které šířily nutnost a prospěšnost občanské aktivity ze „zdola“. Zástupci ZK iniciativám a hnutím poskytovaly informační servis, školení a

---

²³⁹ *Ibid.*, s. 2.

²⁴⁰ *Ibid.*

²⁴¹ *Ibid.*

semináře, které přispívaly k posilování dovedností a síťování tehdy značně nezkušeného občanského sektoru v prostředí rodící se demokracie. První ředitelkou ZK se stala Marie Haisová, která zajistila potřebné zázemí v Praze. Později, v době, kdy již bylo ustanoveno Ministerstvo životního prostředí, byl ZK financován menšími granty ze zdrojů tohoto resortu, ale také dary a příspěvky sponzorů. Rok 1990 byl pro ZK rokem rozmachu, který podporovali jeho zakladatelé v řadě státních institucí.²⁴²

Jeden z pohledů na ZK představuje Ivan Rynda, který vzpomíná na Zelený kruh v kontextu vztahu ZK k Občanskému fóru: „Byla to pro mě klasická „nevládka“, která vydávala výlepy, v tehdejších omezených možnostech propagační, vzdělávací, výukové materiály, starala se o výsadbu stromů a zeleně na Vinohradech nebo v takových těch klasických rostlých městských částech. Podle mého názoru dělali konkrétní práci a od samého začátku nebyli tou zastřešující organizací, vznikli zespod. Tou konkrétní drobnou prací v konkrétním prostředí. Ta zastřešující funkce podle mě vznikla později, můžu se mýlit, ale já je znal takhle. Už vůbec jsem je neznal jako součást Občanského fóra, ale Václav Havel řekl jednu klasickou větu, kterou já s chutí cituji, protože mně připadá velmi přesná a velmi charakterizující pro osobu Václava Havla, který jako dramatik měl v oblibě vtipné tautologie. Ta věta zněla: ‚Členem Občanského fóra, může být každý, kdo se cítí být jeho členem.‘ Řekl ji už na památné schůzi v Činoherním klubu. V tomhle smyslu skutečně platilo, že členem Občanského fóra byl kde kdo a byl také přijímán, když byl užitečný. Rozhodně to nebylo formalizované a rozhodně ne od prvních dnů, protože já byl v prvních měsících občanského fóra předsedou organizační komise a předsedou občanského fóra v Laterně v magice později ve Špalíčku a moje práce byla původně organizovat výjezdy a později se starat o místní organizace Občanského fóra takže kdyby toto bylo formalizované tak bych to věděl.“²⁴³

Filosoficky se ZK opíral o čtyři témata, která byla závazná pro všechny aktéry, kteří chtěli být součástí tohoto uskupení. Zásady plynuly z přesvědčení, že lidstvu hrozí zkáza a nelze se proto spoléhat na sliby politiků a věřit jejich proklamacím. Je zde i patrný náznak

---

²⁴² FAGAN, Adam. *Environment and Democracy in the Czech Republic: The Environmental Movement in the Transition Process*. 1. Cheltenham: Edward Elgar, 2004, s. 79.

²⁴³ Rozhovor autora s Ivanem Ryndou, Praha 19. 1. 2015.

nepolitické politiky a snahy vymezit se vůči politickým stranám. Veškerá iniciativa vycházela „zdola“ od angažovaných občanů, kteří měli projevovat svůj aktivní zájem o ochranu životního prostředí skrze své aktivity ve spolcích, iniciativách. Nelze se vyhnout tvrzení, že šlo o pokus navázat na tradici a principy grassroot demokracie, které se rozvíjely v západní Evropě, a kde se objevovaly především požadavky na změnu rigidních stranických systémů a posílení participativních prvků ve společnosti.

První programové východisko všech členů ZK souviselo s pojetím ochrany životního prostředí. Ekologický zřetel se stal základního předpokladem a podmínkou pro aplikaci nástrojů politik a jeho celková nadřazenost se měla projevovat na všech úrovních moci, v oblasti politické, ekonomické, veřejné i soukromé. Ekologický aspekt se měl stát proto veličinou, která by byla závazná jak pro státní moc tak i opozici. Druhý filosofický předpoklad kladl důraz na otevřenost ZK ke všem občanům bez rozdílu politického nebo náboženského vyznání. Třetí zásada v sobě spojovala ekologickou a mravní obrodu, když proklamovala, že ekologická obroda není možná bez obrody mravní. Představitelé hnutí reflektovali skutečnost, kterou si společnost přinesla z let normalizace a upozornili na morální rozklad československé společnosti, a svůj ambiciózní cíl napravit její morální profil: „Podporovala-li léta stagnace morální defekty, pasivitu občanů, úplatnost, korupci, lhostejnost a nestatečnost, pak si hnutí klade za cíl obnovu nejprostších mravních hodnot. Úctu k práci a výkonu, poctivost, úctu k lidem i jiného přesvědčení.“²⁴⁴

Poslední zásada vycházela z vymezení se proti politickým stranám a subjektům, které by se chtěly ucházet o moc. ZK dal důrazně najevo, že nebude usilovat o politickou moc, neboť vzhledem k problémům planety považuje boj různých skupin o politickou moc za záležitost malichernou, přičemž představitelé kladli důraz, jenž je typický pro všechny zájmové či nátlakové organizace, a to možnost ovlivňovat ty, kteří jsou momentálně u moci. V tomto případě zde byl požadavek na „zazelenání“ programů všech politických stran.²⁴⁵

---

²⁴⁴ MAKÁSEK, Ivan. Zelený kruh se formuje – Ekologická sekce BS ČSAV zasedá. *Depeše Niky: Samostatná příloha bulletinu Nika*. Praha: ČSOP, 1989, (11-12), s. 3.

²⁴⁵ *Ibid.*

Občanské aktivity „zdola“ rovněž preferoval Ivan Dejmal, který v prosinci 1989 ve svém sdělení pro Depeši Niky varuje před chaotickým zakládáním různých politických stran a vyjadřuje nedůvěru některým jejím představitelům. Dejmal nejen z ideových, ale pravděpodobně i pragmatických důvodů varoval před sympatiemi k zeleným stranám, za kterými stojí neověření a nedůvěryhodní lidé. V oblasti dalšího postupu ochrany životního prostředí upřednostňuje především rovinu občanských aktivit a spolků: „První rovinou je spolupráce nejrozličnějších samostatných skupin i jednotlivých aktivistů. A to navenek i uvnitř státu. Celá řada skupin organizací jako jsou například Gaia, Greenpeace, Přátelé Země, apod. Snaha o domácí spolupráci vyústila 21. 1. 1989 ustavením Zeleného kruhu, který je chápán jako prostor pro setkávání, informace a spolupráci skupin i jednotlivých aktivistů. Strukturalizace otevřeného společenství ještě neskončila.“²⁴⁶ Druhou rovinu politické angažovanosti a ochrany životního prostředí viděl ve vytvoření politické strany, která by podporovala ochranu životního prostředí, kde však zdůraznil rizika náhlých a převratných dějinných událostí a radikálního otevření českého politického života. Kritizoval stav, kdy se po celé republice objevilo hned několik zelených stran, což v něm nevzbuzovalo důvěru: „O jedno zjištění se chci ale s čtenáři rozdělit. Stranu zelených, respektive její přípravný koordinační výbor, o které se již hodně mluvilo a psalo ve sdělovacích prostředcích a jejíž adresa byla nejprve Zborovská 29, Praha 5 a nyní je Pařížská 4, Praha 1, tvoří lidé, kteří buď důvěru ochránářské organizace ztratili, nebo se dokonce v rámci svého povolání zúčastňovali pronásledování ekologických aktivistů. Výzva této strany, aby nikdo jiný již o registraci nežádal a všichni se připojili k ní, jasně ukazuje k dnes již minulému způsobu přemýšlení jejich zakladatelů i k úloze, jakou by měla v centralizované podobě hrát.“²⁴⁷

Nedůvěra vůči nové straně zelených se nerekrutovala jen z nedůvěryhodnosti představitelů přípravného výboru, který se nakonec 22. prosince 1989 rozpadl, ale také z obecného principu, který je spjat s politikou.²⁴⁸ Dejmal nastínil princip ochrany přírody

---

²⁴⁶ DEJMAL, Ivan. Sociální ekologické hnutí versus politické strany. *Depeše Niky: Samostatná příloha bulletinu Nika*. Praha: ČSOP, 1989, X. (11-12), s. 3-4.

²⁴⁷ *Ibid.*

²⁴⁸ Rozpadu předcházela nevydařená tisková konference 19.12. 1989, kde zástupci regionů, ekologických aktivistů a Milan Horáček z německých zelených dementovali informaci o své spolupráci s ČSZ. Srov. PEČÍNKA, Pavel. *Zelená zleva?: historie ekologických stran v Evropě*. 1. vydání. Praha: G plus G., 2002, s. 195.

jako otázku odbornou a odkazoval se na praxi západoevropských zelených stran, které argumentují ve prospěch ochrany životního prostředí nikoliv odborně, ale politicky, což podle něj nevedlo k řešení samotných problémů v otázce životního prostředí, ale spíše jen k demonstrativním politickým aktům: „Politicky vynucené řešení může být zcela vázáno na trvání tlaku, který je prosadil. Politická strana se nadto musí vyslovovat ke všem problémům společnosti. Zahraniční zkušenosti ukazují, že tu buď prosazuje různé parciální zájmy skupin, které ji podporují (homosexuálové, radikální feministky apod.), nebo takovou stranu rozkládají spory o postup v otázkách přesahující životní prostředí.“²⁴⁹

Naproti tomu oblast aktivní spolupráce občanských iniciativ vnímal Dejmal jako strukturu, která aktivně prostupuje napříč celou společností. Výhodou je, že v tomto ohledu lze životní prostředí vyvázat z politické oblasti, a proto je díky této specializaci zaměřené na odbornost možné vyvarovat se různým konfliktům, které z politické oblasti vyplývají. I když zelené politické strany Dejmal přímo neodmítá, neboť kombinace participačního a politického principu při ochraně životního prostředí je, jak zdůrazňuje, součástí společenské atmosféry západoevropských zemí, je vhodné v bouřlivé revoluční době preferovat občanský aspekt. V prostředí a době několika porevolučních dní byl uvedený přístup pochopitelný, neboť bylo i mezi členy ekologické subkultury a jejími příznivci nutné najít si správnou cestu vedoucí k odpovídající formě práce a nepřihlašovat se slovy Ivana Dejmala k „organizačně vyhraněným formám“, které reprezentovaly nedůvěryhodné osobnosti v chaotické době porevolučních dní.²⁵⁰

Vznik ZK lze proto interpretovat z několika perspektiv. Jednak šlo o rychlou reakci na vznikající Stranu zelených, i proto se po jeho založení představitelé ZK spojení s ČSOP vrhli na kritiku programového prohlášení Československé strany zelených, které vyšlo 26. 11. 1989. Dalším zdrojem iniciace ZK byla potřeba sjednotit a koordinovat tehdy roztržštěné ekologické organizace, které vznikaly v období před 17. listopadem 1989 a v neposlední řadě se zde objevila potřeba tyto organizace ve svém úsilí podpořit, neboť

---

²⁴⁹ DEJMAL, Ivan. Sociální ekologické hnutí versus politické strany. *Depeše Niky: Samostatná příloha bulletinu Nika*. Praha: ČSOP, 1989, X. (11-12), s. 3.

²⁵⁰ *Ibid.*

se staly legitimní a legální součástí porevolučního vývoje. Velmi důležitou rovinou se stal princip participace, který se v pozdějších letech objevil u neziskového sektoru a již dvě desetiletí před tím byl spjat s neziskovým sektorem v západní Evropě a zelenými stranami, které prostřednictvím prosazování tohoto principu (grassroot democracy) oslovily řadu voličů.

4.3 Kolik bylo zelených?

Po událostech na Národní třídě v Praze 17. listopadu 1989 došlo k ustanovení několika významných subjektů. 19. listopadu bylo založeno Občanské fórum (OF), na Slovensku po té jeho obdoba VPN. Vzhledem k ambicím reformních komunistů, které nejvýrazněji představoval Rudolf Hegenbart, ale také představitelů ekologické subkultury, byla myšlenka vytvoření zelené politické strany, ať už s názvem „strana zelených“ nebo vytvoření jiné politické strany „zeleného typu“, velmi populární.²⁵¹

Několik dní po listopadových událostech nastalo období, kdy poměrně chaoticky vznikaly různé ekologické skupiny, iniciativy, platformy nebo zelené strany. I proto se osobnosti z oblasti ekologické subkultury obávaly diskreditace jejich úsilí a činnosti zejména s ohledem na vznikající Československou stranu zelených (ČSZ). Jedinou významnější akcí z pohledu ekologického aktivisty byl sjezd ČSOP. Delegáti, kteří na sjezd dorazili, vyjádřili podporu studentskému hnutí, i když – jak popisuje Ivan Makásek – mnozí z delegátů nezakrývali svou opatrnost, neboť netušili, jak se budou vyvíjet následující události. Přesto sjezd vyjádřil podporu studentskému hnutí, odsoudil ve svém stanovisku zásah státní moci a požádal o úplné objasnění událostí a všech okolností, které vedly k tak radikálnímu zásahu policejních složek. To vše se odehrálo za přítomnosti zástupců stranického aparátu tak, jak to bylo v prostředí limitovaného politického prostředí běžné. Během sjezdu se také přes nevoli některých funkcionářů k hlavnímu mikrofону dostalo několik zástupců studentstva, což bylo zásluhou především redaktora časopisu Nika. Na sjezd dorazili studenti Přírodovědecké fakulty UK, aby jej požádali o vyslovení podpory. Ve svých výstupech sjezd nakonec vyzval státní moc k urychlenému řešení otázek souvisejících s problematickými body ochrany životního prostředí.

---

²⁵¹ *Soukromý archiv Milana Otáhalu*, Hegenbart, R. Šedá eminence aneb ....? 17 kusých poznámek z práce a života let nedávno minulých, rukopis. s. 55.

Nejsilnějším požadavkem bylo usnesení, ve kterém sjezd požadoval zakotvení práva člověka na život v kvalitním životním prostředí a právo na informaci o stavu životního prostředí do československé ústavy. V rámci tohoto požadavku došlo rovněž k návrhu, aby vznikl zákon o ochraně životního prostředí a další normy a opatření, která by zajistila nevyhovující stav legislativy v této oblasti. Následně prohlášení studentů podporovaly i některé základní organizace ČSOP a dokonce některé z nich přispívaly na stávkový fond nebo protestovaly proti dezinformacím, které byly uváděny v Rudém právu nebo České tiskové kanceláři.

4.3.1 Strana zelených nebo Zelená alternativa?

Vedle představitelů občanského sektoru a ekologů, kteří se na poli ochrany přírody pohybovali, se v polistopadových dnech a týdnech objevovaly subjekty a skupiny, které se netajily svými ambicemi na politický úspěch skrze ochranu přírody. V různých částech republiky vznikaly přípravné výbory zelených stran a hnutí. Výsledkem se stal nepřehledný seznam celostátních, častěji ale regionálních subjektů, které byly nečitelné a které zastupovali lidé neznámí a často s nedůvěrou osobností z ekologického disentu.

Jedním z prvních subjektů se stala Československá strana zelených (ČSZ), jejíž vznik ohlásil přípravný výbor už 24. listopadu 1989. Představitelé přípravného výboru – mluvčí Adrian Sehnal a Vladimír Šiška vydali prohlášení, že jejich strana se tajně vytvářela již delší dobu a že má registrováno 5 200 členů. Dle autorů prohlášení se jejich iniciativa přenesla do mnoha měst, kde vznikají stranické organizace, které ještě nevědí o centrální platformě ČSZ. Autoři dokumentu informovali, že již byla podána žádost o registraci strany na příslušné státní orgány a informovali o tvorbě akčního programu strany a vyzvali všechny zájemce, aby se na něm podíleli. Strana údajně disponovala dalšími 11 000 podpisy občanů, kteří si přejí její legalizaci. 26. listopadu se ustavil koordinační výbor ČSZ, jehož členy byli: Viktor Šustr, Pavel Prchal, Jan Šafr, Alexandr Petrželka a Adrian Sehnal. Výbor jmenoval rovněž nové mluvčí: Ladislava Blažka, rozhlasovou redaktorku Danu Frantálovou, Salomona Věrného, Františka Chlaně a Jiřího Matějku.²⁵²

---

²⁵² PEČÍNKA, Pavel. *Zelená zleva?: historie ekologických stran v Evropě*. 1. vydání. Praha: G plus G., 2002, s. 194.

Prohlášení ovšem zaskočilo ochranáře a osobnosti ekologického disentu, kteří se ke straně a zejména jejím představitelům negativně vymezovali.²⁵³

Právě členové přípravného a následně koordinačního výboru vzbuzovali negativní emoce zejména mezi představiteli ekologického disentu. Mezi nejaktivnější kritiky patřil například Ivan Dejmal. Přípravný výbor ČSZ nejprve sídlil na Praze 5 ve Zborovské ulici 29, posléze jej strana změnila na Pařížskou 4 na Praze 1. O osobách a místě, kde měl sídlo koordinační výbor ČSZ, hovoří Jan Ječmínek, první předseda SZ: „Jejich sídlo byla nejdražší ulice v Praze. Tam měl úřadovnu nějaký chlap, vylezlo se tam nahoru po schůdkách a byla tam taková jako malá místnost nahoře. Je fakt, že to byl strašně chytrý chlap, měl tam strašně moc knížek a potom najednou zmizel, jak když praskne do bot, a to si myslím, že to byl někdo nastrčený z KGB, ten člověk mi vůbec neseděl, uměl perfektně cizí jazyky.²⁵⁴ Přípravný výbor ČSZ se sídlem v Pařížské ulici se rozpadl 22. prosince 1989.²⁵⁵

Ivan Dejmal ke vzniku ČSZ a její vazbě na StB řekl: „Samozřejmě úloha Státní bezpečnosti na samotném převratu a konstituování nového je otázkou hodně diskutovanou a já si myslím, že samozřejmě ve vlastním převratu sehrála klíčovou roli, i proto, že to bylo z velké části v jejich režii ta příprava té demonstrace 17. listopadu, protože to z nás nikoho do té doby ani nenapadlo, jako slavit 17. listopad, který byl ... ne proto, že by to neodpovídalo té tradici naší domácnosti, ale proto, že byl chycen jako mezinárodní hlas bolševiků tak že to byl tak znesvěcený svátek, že ho nikdo slušný slavit nechtěl, ale v tom samotném převratu samozřejmě něco bylo, protože ta státní bezpečnost měla také připraveno několik scénářů toho uvolnění a jedním z těch scénářů toho uvolnění samozřejmě bylo vytvoření ... dání prostorou vlastně jiným politickým stranám a tedy dalo by se říct, rozevřít tu Národní frontu, jako pluralitněji, vedle toho, že by třeba musela přijmout nějaký subjekt, jako se třeba vytvořilo Občanské fórum, které ještě neexistovalo, tak chtěli mít některé subjekty pod kontrolou a to byla vlastně ... oni připravovali vznik Strany zelených, vlastně pro takovýhle případ toho předání moci.

---

²⁵³ *Soukromý archiv Miroslava Rokose*, Prohlášení o založení Strany zelených – viz příloha A

²⁵⁴ Rozhovor autora s Janem Martinem Ječmínkem, 24. 4. 2015, Kolín.

²⁵⁵ SKRAMLÍK, Pavel. A jsme tady!. *Zelení: List zemské organizace Strany zelených v Čechách*. 1990, I.(1), s. 1.

Jednak oni i sami reflektovali, že tím je kanalizována spousta nespokojenosti, právě přes ty, bych řekl, iniciativy na ochranu životního prostředí, to znamená, že by je měli všechny pod kontrolou ty nespokojence, a že by to mohli vlastně nějakým způsobem ovlivnit a dál kanalizovat. Takže tohle to určitě do jisté míry bylo, ale už to nemohlo to... byly tam do jisté míry připraveny nějaké diverzní akce, o kterých se ví, ale to dělá každá policie, jak říkal Fuché, každá správná policie musí mít několik státních převratů v kapse...“²⁵⁶

Zprávy o založení zelené strany z dílny StB potvrdil i Jan Ječmínek, její první předseda: „Existují materiály z ÚV KSČ, který jsem měl v ruce. Na jednom z dokumentů bylo napsáno, že se komunistická strana se pokusí jako o vznik další komunistický strany zelených, půjčil mi to jeden doktor už nevím, jak se jmenoval, ten dokonce seděl potom v předsednictví a já když jsem odcházel a oni ho začali navrhopvat, že by tam mohl jít místo mě, tak jsem s tím praštil a už jsem nejel ani na ten sjezd a tohle mě upřímně nadzvedlo a potom mi volal, že přišel ke Kazdům a jestli bych tam nechtěl jít taky, ale nakonec jsem tam šel. Materiál měl půjčený od svého otce od krajského tajemníka KSČ.“²⁵⁷ O podílu StB na vzniku Strany zelených nepochyboval ani Ivan Rynda, který však antikomunistické tendence a předsudky vůči zeleným vnímal mnohem opatrněji, nežli veřejnost nebo někteří ekologičtí aktivisté: „U Zelených i v řadě dalších stran byla spousta lidí, kteří si opravdu trochu převlíkli kabáty nebo byli někdy komunisty nebo byli při nejmenším v StB a byli tím trochu podezřelý a neznamenal to nutně, že muselo jít o špatné lidi.“²⁵⁸ Slova prvního předsedy potvrzovala radikální snahu strany očistit se prostřednictvím škrtnutí v kandidátce. Je otázkou, k čemu tato forma naivního antikomunismu byla, neboť reálně bylo velmi těžké zbavit se vlivu bývalých komunistů i v jiných stranách, jak potvrdil Ivan Rynda. Naopak vlna nadšeného antikomunismu se později ukázala jako nerealistická, například v rámci pozdějších debat o lustracích.

Vedle osobností, vůči kterým se rozpoutala vlna nedůvěry a obvinění ze spolupráce s StB, vzbuzovala nevoli i poměrně rychlá komunikační strategie strany. Řada kritiků odkazovala na televizní spot odvysílaný Československou televizí už 5. 12. 1989, kde

---

²⁵⁶ Ivan Dejmal o StB a antikomunismu. In: *Demokratická revoluce 1989* [online]. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004 [cit. 2015-08-19]. Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/videa.html>

²⁵⁷ Rozhovor autora s Janem Martinem Ječmínkem, Kolín 24. 4. 2015.

²⁵⁸ Rozhovor autora s Ivanem Ryndou, Praha 19. 1. 2015.

vystoupil tiskový mluvčí ČSZ. Televizní spot sledoval také Jiří Čejka, pozdější člen SZ a také její předseda: „K nám na venkov se informace o Československé straně zelených nedostala. Poté se objevila výzva, která měla snahu o založení strany zelených. Byli to bratři Prchalové. V té době to organizovala StB, bylo to ke konci listopadu 1989 nebo začátkem prosince. Ta výzva šla z televize. Vzpomínám si, jak v televizi vystoupil člověk, který seděl na židli a dával výzvu těm, co by měli zájem o práci a členství ve straně zelených, aby kontaktovali nějakou adresu. Což hodně lidí udělalo, ale v podstatě už žádná další odezva nebyla.“²⁵⁹

Výzva, která se objevila na televizních obrazovkách 5. prosince, pobouřila některé představitele ZK. Televizní vystoupení vedlo k představení provolání, které otiskla *Depeše Niky* s požadavkem na urychlenou transformaci ZK v politickou stranu. Apel k založení strany, který sepsala pracovnice Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody v Praze Danuše Turoňová, upozorňoval na nutnost nezávislého ekologického sdružení, které by převzalo program OF v oblasti životního prostředí, a zdůraznil důležitost výběru nezkompromitované osobnosti, která by se ujala funkce tiskového mluvčího. Danuše Turoňová zároveň připomněla, že na její pracoviště chodí denně několik dotazů týkajících se informací o zeleném hnutí, a proto vyzvala: „Prosíme Vás proto, abyste neztráceli čas, požádali o vystoupení v Československé televizi a rozhlasu a rozšířili informace v denním tisku. Přece hnutí zelených nebudou zakládat neznámí lidé nebo třeba složky, které v minulosti rozvoj nezávislých systémů ochrany přírody brzdily.“²⁶⁰

26. listopadu 1989 ČSZ vydala programové teze, které byly záhy kritizovány v časopise *Nika*. Kritika se opírala především o skutečnost, že program se zabývá ryze politickými záležitostmi a neřeší problematiku životního prostředí. Program příliš neodpovídal programu západoevropských zelených a s ohledem na akutní problémy životního prostředí byl vnímán jako naivní, nekonkrétní a neobsahoval návody, jak řešit kritickou situaci v mnohých koutech republiky. Západoevropští zelení vycházeli z principů, které kritizovaly kapitalismus, globalizaci a vazbu ekonomického růstu na kapitalismus.

---

²⁵⁹ Rozhovor autora s Jiřím Čejkou, Brno 18. 2. 2014.

²⁶⁰ TUROŇOVÁ, Danuše. Otevřený dopis Zelenému kruhu. *Depeše Niky*. Praha: ČSOP, 1989, (11-12), s. 2.

Taková východiska však nekorespondovala s představami československé veřejnosti, která si přála začlenit se do klubu bohatého kapitalistického západu, od kterého naopak očekávala protekcionistický přístup k přírodě a pomoc při záchraně značně devastovaných lokalit v Československu. Situace svědčila o nepochopení procesů, které probíhaly v západní Evropě. Zatímco postkomunistická společnost viděla v kapitalismu spásu pro životní prostředí, západoevropští zelení v něm spatřovali zkázu. Někteří ekologičtí disidenti, kteří se procesy v západní Evropě zabývali, odmítali politizaci životního prostředí obecně a jeho ochranu chtěli ponechat pouze v odborné rovině. Například Ivan Dejmal politická řešení v oblasti životního prostředí vnímal s nelibostí, neboť se domníval, že klíčový je především odborný pohled, který by neměl být zakrýván laickým politickým stanoviskem.²⁶¹

Ve svém prohlášení se ČSZ přihlásila k OF a vyslovila nevyhnutelnost politických reforem a odmítla výluky nové ústavy ve prospěch jakékoliv strany a jejího vedoucího postavení v Československu. Představitelé ČSZ zdůraznili požadavek na svobodné volby, dále potřebu vyvinutí většího úsilí v oblasti zdravotnictví a zdravé výživy, nutnost ekonomické reformy, jejímž základem musí být přechod na ekonomiku tržního hospodářství, kde musí být všechny sektory hospodářství zrovnoprávněny. Program se zaměřil na potřebu reformy školství, jedním bodem se dotýkal i etiky lidských vztahů a morálky, avšak poněkud zmateně zdůrazňoval, že v životě bez lásky nemůže být nikdo šťastný, následovaný prohlášením „Ať žije třetí republika!“ Členové přípravného výboru ČSZ rovněž požadovali rozpuštění Severoatlantické aliance, Varšavské smlouvy, omezení výdajů na zbrojení a zavedení zákona o všeobecném plebiscitu.²⁶²

Kritika časopisu Nika vycházela především z oblasti absence programových nástrojů týkajících se životního prostředí: „Ptáte se, kde je v programu obsažena ekologie a konkrétní nápady, myšlenky, či recepty, které hodlají uplatňovat v oblasti tvorby a ochrany životního prostředí? Pouze 5. bod proklamativně vyhlašuje, že bude nutné přijmout radikální opatření i za cenu zastavení životní úrovně na několik let. V daném stavu je zdraví národa rozhodně důležitější než růst osobního konta kteréhokoliv občana,

---

²⁶¹ DEJMAL, Ivan. Sociální ekologické hnutí versus politické strany. *Depeše Niky*. Praha: ČSOP, 1989, (11-12), s.3.

²⁶² *Archiv Miroslava Rokose*, Program Strany zelených, listopad 1989.

pokud nějaké má. Nic proti tomu! Zájemci o členství v této straně si budou muset počkat, zatím jen fráze musí každého odrazovat.“²⁶³

Požadavky a programová východiska ČSZ byla v tomto smyslu hodnocena jako velmi obecná a neerudovaná, na rozdíl od požadavků Zeleného kruhu, které dle autora článku byly daleko realističtější a erudovanější.

30. listopadu vyšel v Lidové demokracii článek, který informoval o ustavení koordinačního výboru Strany zelených, a také rozhovor s jedním ze zakladatelů Liborem Šustrem. Ve svém rozhovoru uvedl, že smyslem založení Zelených je aktuální stav životního prostředí v Československu a také důvod, že dosud nikdo neřešil příčiny tohoto stavu. V rozhovoru vysvětloval, že nejde jen o otázku malé ekologie, tj. otázku ochranářů, ale o otázku prevence a systémových změn v národním hospodářství. V rozhovoru zdůraznil potřebu kvalitnějších potravin a potřebu oslovit zejména voliče z měst a venkova, a odtud posléze farmáře a zemědělce. Informoval také, že k 30. listopadu došlo k vytvoření výborů Strany zelených už ve 22 městech a poděkoval Československé straně lidové za poskytnutí azylu v Praze na Zborovské ulici.²⁶⁴

Uveřejněná slova sklidila kritiku především ze strany „autentických představitelů“ ekologického hnutí z předrevolučních dob. Z kritiky mimo jiné vyplynula určitá nevráživost mezi ČSOP, jehož zástupci byli v prvních porevolučních dnech zaskočeni ohlašovaným záměrem vzniku zelené strany: „Na otázku – proč jste se rozhodl založit stranu zelených, když v současnosti hájí ekologické zájmy Český svaz ochránců přírody – nedostal redaktor, dle našeho názoru, uspokojivou odpověď. Ing. Šustr neřekl, jakých chyb se ČSOP dopouští a neuvedl ani jaké recepty jeho strana užije, aby byly ekologické problémy řešeny lépe... tázaný bohužel neodpověděl, že ČSOP rozšířil své působení na celé životní prostředí de facto již před několika lety.“²⁶⁵ Komentář autora Depeše Niky se ohrazoval proti politizaci otázek životního prostředí, která nezaručí realizaci konkrétních programů na jeho ochranu. K tomu prý ani nepomůže 5 200 členů, kteří jsou

---

²⁶³ MAKÁSEK, Ivan. Poslední vývoj zeleného hnutí v Praze. *Depeše Niky: Samostatná příloha bulletinu Nika*. ČSOP, 1989, X. (11-12), s. 3.

²⁶⁴ Hlásí se Strana zelených. *Lidová demokracie*. Praha, 1989, XLV., s. 6.

²⁶⁵ MAKÁSEK, Ivan. Poslední vývoj zeleného hnutí v Praze. *Depeše Niky: Samostatná příloha bulletinu Nika*. ČSOP, 1989, X. (11-12), s. 3

již ve straně evidování. Kritika směřovala i k odbornosti strany zelených, která prý nemá dostatečný počet erudovaných osobností, které by se ochraně životního prostředí mohly věnovat.²⁶⁶ O den později 25. 11. 1989 se objevila další zpráva o vzniku zelené strany, tentokrát na Zlínsku (tehdy v Gottwaldově), který byl ohlášen v Československém rozhlase.²⁶⁷

První prosincový den roku 1989 se na scéně objevila další zelená strana s názvem „Zelená alternativa“ (ZA), účel ZA byl vysvětlen v šestibodovém prohlášení, které ohlašovalo, že Zelená alternativa je především pro humanisticky vzdělané a vědecké zaměřené odborníky z nejrůznějších profesí. ZA se hlásila k programovému vymezení Evropských zelených, kteří tehdy kandidovali do Evropského parlamentu. Členy přípravného výboru Zelené alternativy byli Tomáš Zídek, Mikuláš Tomin, filosof Milan Machovec, Rita Gabrielová. Mluvčím ZA se stal Mikuláš Tomin.²⁶⁸

Zelený „chaos“, který nastal v prvních porevolučních měsících, se postupně zintenzivňoval, proto se rozlišovalo nejen mezi názvy politických subjektů, ale také mezi jmény a adresami otců zakladatelů. Počet zeleně tvářících se politických subjektů byl již tak početný, že základním rozlišovacím kritériem bylo sídlo jejich přípravných a koordinačních výborů. Sídlem Zelené alternativy bylo Pražské ekologické centrum, v Budečské ulici na Praze 10. Jiné přípravné výbory sídlily například v Pařížské ulici nebo na Smíchově.²⁶⁹

4.3.2 Cesta k zelenému sňatku

Jeden z pokusů o společnou koordinaci zelených subjektů s ambicemi stát se politickou stranou se uskutečnil v sobotu 9. 12. 1989 v pražském hotelu Tichý v Praze na Žižkově. Setkání se zúčastnili především zástupci koordinačního výboru ČSZ, kteří akci koordinovali. Jednalo se o koordinační výbor, který sídlil v Pařížské ulici.²⁷⁰

---

²⁶⁶ *Ibid.*

²⁶⁷ *Ibid.*

²⁶⁸ MAKÁSEK, Ivan. Dvacet let s Nikou. *Nika*. 1999, 20(4), s. 10 - 12.

²⁶⁹ *Ibid.*

²⁷⁰ ZVONÍČEK, Jaroslav. Setkání Strany zelených. *Depeše Niky: Samostatná příloha bulletinu Nika*. Praha: ČSOP, 1990, XI.(1), s. 5.

Na jednání se objevily organizační zádrhly, navíc chyběli zástupci ze Slovenska. Ze strany účastníků byla kritizována především absence základních programových dokumentů, návrhu stanov, návrhu organizačního členění a návrhu vedoucích osobností. Tomuto stavu odpovídala i diskuse, která byla chaotická a bouřlivá. Na jednání se objevilo obvinění, že část členů koordinačního přípravného výboru je řízena StB. Na druhou stranu byla tato skutečnost velmi těžko prokazatelná, ovšem nezpochybnitelné bylo obvinění, které tvrdilo, že část členů přípravného výboru jsou bývalí komunisté. Jak poznamenává Depeše Niky (DN), někteří z nich se vzájemně oslovovali „soudruhu.“²⁷¹

Celá schůze byla svolána narychlo a bez potřebné publicity, což se projevilo na reprezentativnosti delegátů, kterou DN označila za pochybnou. Naproti tomu na jednání v prosinci vzpomínají Jan Ječmínek pozdější první předseda SZ a Jiří Čejka, pozdější předseda strany. Oba dva shodně potvrdili, že se o akci dozvěděli v novinách a také v televizi, kde vystoupil mluvčí ČSZ. Na jednání, které se posléze rozpadlo do několika skupin, vzpomíná Jan Ječmínek: „Sešlo se tam po schodech, a co bylo zajímavé, pak jsme se sešli venku, kde se řeklo, že se dají dohromady skupiny a já jsem se sešel s nějakou skupinou. Sedělo kolem toho stolu 6 – 8 lidí a co bylo zajímavý, tak se to natáčelo na video a nikdy jsem to video potom neviděl, a to si myslím, že už to bylo tenkrát obsazený StB.“²⁷²

Na schůzi vystoupili také členové jiného přípravného výboru ZA. Její členové podpořili vznik ČSZ s tím, že pokud se k takové iniciativě připojí i samotná ZA, budou v rámci ČSZ představovat odlišný názorový proud. Po té byli osloveni k účasti i zástupci studentů, kteří se však odmítli aktivněji angažovat, a to do té doby, než bude vytvořen kvalitní program strany a v jejím čele nebudou známé a důvěryhodné osobnosti. Nedůvěra se stala hlavní charakteristikou celého jednání. Punc kredibility mu nepřidávala ani skutečnost, že na něj nebyli pozváni zástupci ochránářských organizací ČSOP a jeho slovenské obdoby Slovenského Svazu ochránců přírody a krajiny. Podobnou kritiku jako celá akce sklidil i koordinační výbor, na jehož popud jednání vzniklo a kde chyběly

---

²⁷¹ *Ibid.*

²⁷² Rozhovor autora s Janem Martinem Ječmínkem, Kolín 24. 4. 2015.

významné osobnosti z oblasti ochrany přírody.²⁷³ 17. prosince vydali zástupci ZA a SZ společné prohlášení, ve které vyjadřují nedůvěru koordinačnímu výboru SZ v Pařížské ulici 4, Praha.²⁷⁴

Jak píše Jaroslav Zvoníček v DN, jedinou známější osobností z koordinačního výboru byl Ing. Barták z Ostravy ze Svazu socialistické mládeže, který v rámci Ekofóra SSM prosazoval zdravé potraviny. Nakonec si kritici setkání postěžovali, jak málo nově ustavovaná ČSZ stojí o spolupráci s takovými organizacemi, jako jsou Brontosaurus, ČSOP nebo další odborníci. Koordinační sjezd, který se podle Zvoníčka vyznačoval bouřlivou atmosférou, plnou rozporuplných emocí a bezkonceptností poukázal na rizika nově vznikající strany: „Nové straně hrozí příval málo schopných konjunkturalistů, vycitlivších, řečeno ekologicky, že vznikla nová nika, a snažící se jí vyplnit. Pokud strana nezíská schopné odborníky a organizátory, čeká ji v konkurenci ostatních stran podřadná úloha. Dá se říci, že všechny strany zelenají a usilovně vypracovávají své ekologické programy. Pro příslušníky dosavadních stran snažících se angažovat v ekologické politice jsou dvě cesty, buď tak činit ve své straně nebo opravdovost příklonu k nové straně stvrdit vystoupením z dosavadní. Nemůže být přeci důvěryhodná strana, zakládaná příslušníky strany jiné.“²⁷⁵ Autor článku tím upozornil na některé členy KSČ a jejich aktivní roli v procesu přípravy koordinační schůze. Na problematice osobnosti upozorňoval i M. Tomin: „Mezi pochybnými lidmi se pohyboval i známý redaktor československé televize, o kterém bylo všeobecně známo, že má vazby na StB.“²⁷⁶

Hodnocení koordinační schůze ČSZ však mělo zásadní význam pro pozdějšího předsedu SZ Jiřího Čejku, který jej vnímá jako přelom z pohledu očisty od identifikace komunistické infiltrace StB do struktur strany: „To bylo velice zlomové jednání. Podařilo se tam eliminovat lidi, kteří iniciovali založení strany zelených, dostat je mimo tuto stranu. Nerozštěpila se politická ideologie zelených. Zůstala a byla vůle vytvořit jednu jedinou stranu zelených v tehdejší Československu. A vím, že se na této organizaci

---

²⁷³ ZVONÍČEK, Jaroslav. Setkání Strany zelených. *Depeše Niky: Samostatná příloha bulletinu Nika*. Praha: ČSOP, 1990, XI.(1), s. 5.

²⁷⁴ *Archiv Mikuláše Tomina*, Společné prohlášení Strany zelených a Zelené alternativy, 17. 12. 1989 – příloha B.

²⁷⁵ *Ibid.*

²⁷⁶ Rozhovor autora s Mikulášem Tominem, Praha 3. 2. 2016.

neřešily otázky jak začít. Poměrně významnou osobností byl dr. Ječmínek, který byl poté významnou osobností ve straně zelených.“ O účasti StB na vzniku SZ říká: „Vnímám jsem to velmi nelibě, ale to byl případ všech politických stran. Byli tam nějakým způsobem zapojeni lidé, kteří pracovali s StB a mně to vadilo. Od ostatních politických subjektů ani od tehdejšího občanského fóra to nebylo fér, když nám vyčítali StB. Protože si myslím, že v regionálních fórech být mohlo. Nevylučuji však, že nemohli být agenti StB u nás. Ale my jsme poté přijali některá opatření včetně prvních lustračních osvědčení, která se vydávala v roce 1990, které hlavně funkcionáři strany zelených využívali, aby mohli vykonávat funkci. Takže se nám podařilo prvotní vliv StB kompenzovat.“²⁷⁷

Pro integraci všech zelených subjektů a názorových proudů do jedné politické strany se stalo klíčové jednání, jež se uskutečnilo 6. 1. 1990 v sále pražského hostince „U Kazdů.“ Setkali se zde zástupci přípravných výborů Strany zelených ze všech koutů Československa. Z Čech zde chyběli pouze zástupci Západočeského kraje a Středočeši, kteří měli v tu dobu jiné paralelní jednání. Na Moravě se současně vytvořil moravsko-slezský přípravný výbor a vytvořen již byl také celostátní přípravný výbor pro Slovensko. Jednání již nebylo tak chaotické jako předchozí setkání v hotelu Tichý. Nejdříve jednání probíhalo na celostátní úrovni, po té probíhalo jednání pouze na úrovni české. Projednávány byly organizační otázky, zejména nutnost vytvoření českého zemského výboru, návrh stanov strany a její program, zřízení informačního centra určení termínu celostátního sjezdu, název a symbol strany, vytvoření stranických tiskovin a zřízení komise pro tisk. Jednání bylo pochopitelně obtížné, neboť se projevovaly různé nesrovnalosti zejména mezi zemskými výbory strany. K posunu došlo zejména v oblasti ujasnění a sjednocení práce a organizace jednotlivých pražských přípravných výborů. Byl zrušen přípravný výbor na Pařížské ulici, který byl spojován s činností StB, a jeho zbylí členové měli pracovat na organizaci celostátního sjezdu. Přípravný výbor ZA prohlásil, že se slučuje se Stranou zelených a všichni zájemci byli vyzváni, aby tak učinili také a zároveň se podíleli na organizačním zajištění nové politické strany.

Pro přípravu politického programu, stanov a dalších náležitostí spojených se vznikem nové strany, vznikl koordinační výbor v Brně, který měl připravit první celostátní sjezd.

---

²⁷⁷ Rozhovor autora s Jiřím Čejkou, 18. 2. 2014 Brno.

Termín sjezdu byl stanoven na 17. – 18. února 1990 a měl se uskutečnit v Brně. Naopak programová skupina strany měla pracovat v Praze. Závazně byl také přijat název nově vznikajícího politického subjektu – Strana zelených.²⁷⁸ Časopis české zemské organizace jednání U Kazdů hodnotil jako klíčový okamžik vedoucí k očištění strany od estébáků: „Popud ke vzniku této strany byl sice dán již před tímto datem [17. listopadem – pozn. autor], ale mělo jít o nezlobivou a krotkou stranu, rudou stranickou odnož pod zeleným celofánem, přísně monitorovanou ze všech stran i zevnitř. Trapnost tohoto experimentu, provázaná následnými nedorozuměními po 17. 11. 1989, dozněla zhruba před vánocemi. 6. ledna se konečně zrodila, zformovala Strana zelených v karlínském hospodském sále U Kazdů a my věříme tomu, že tato hospoda téměř uprostřed učouzené Prahy bude mít pro čs. dějiny stejný význam jako ta Pod Kaštany v minulém století, když tam spatřila světlo světa sociální demokracie. Tam U Kazdů vznikla integrovaná politická strana stejného jména – všech krajů, Prahy a tzv. zelené alternativy, k nimž se připojila moravsko-slezská a slovenská strana zelených. Je tedy zde, právě před brněnským zakládacím sjezdem 17. února 1990, na němž bude posvěcen a fundamentalizován velký zelený sňatek. Je zde a důrazně si říká o svůj křestní list v době, kdy jsou prakticky ve všech západoevropských zemích zelené strany už od počátku osmdesátých let reálnou politickou silou v parlamentech (včetně evropské Štrasburku), vládách i na radnicích.“²⁷⁹

17. února 1990 se na celostátním slučovacím sjezdu Strany zelených setkala 167 delegátů z Čech, 69 z Moravy a 81 ze Slovenska, kteří odstartovali jedenáctihodinový diskusní maraton, kterému přihlíželi náměstek ministra životního prostředí ČSR Václav Mezřícký, Josef Vavroušek za ZK nebo zakladatel německých zelených Milan Horáček, který tuto stranu zastupoval a zároveň působil v poradním sboru Václava Havla.²⁸⁰

Průběh sjezdu odpovídal nezkušenosti nových členů, ale i předsedajícího výboru, který jednání vedl. Ivan Makásek jednání ironicky okomentoval tím, že zdůraznil, že na schůzích ROH patrně neposkytli dostatečnou průpravu pro řízení tak rozsáhlé akce. Sjezd však provázela upřímná snaha o demokratické jednání, ovšem na sjezdu byly patrné

---

²⁷⁸ Konečně Strana zelených. *Depeše Niky: Samostatná příloha bulletinu Nika*. Praha: ČSOP, 1990, XI.(1), s. 5.

²⁷⁹ SKRAMLÍK, Pavel. A jsme tady!. *Zelení: List zemské organizace Strany zelených v Čechách*. 1990, I.(1), s. 1.

²⁸⁰ Rozhovor autora s Milanem Horáčkem, Praha 8. 12. 2015.

komplikace související s hlasování českých a moravských delegátů na straně jedné a slovenských delegátů na straně druhé. I když jednání probíhalo komplikovaně, účastníci si z něj podle Makáska vzali ponaučení, že: „Předem připravená řízená diskuse, tak typická pro totalitní režim, je docela něco jiného než svobodná diskuse ve svobodné společnosti. V Brně fungovaly dva „lítačí“ přenosné mikrofony. Prostřednictvím tzv. faktických poznámek mohli tak delegáti vstupovat do diskuse řízené od hlavního mikrofonu téměř libovolně.“ Makásek rovněž popsal pokus o návrat představitelů ČSZ, tj. skupiny zelených, kteří byli podezíráni z členství v StB: „Pražští delegáti, většinou zastánci bývalého koordinačního výboru Čs. strany zelených – „Zeleného míru“, který se rozešel 22. prosince pro ztrátu důvěry veřejnosti, přijeli v silném obsazení na sjezd s opětovným cílem prosadit se do vedení strany. Již během dopoledního jednání dali o sobě velice brzo vědět, ale to se ještě dalo kvalifikovat jako dobře míněné volání po profesionálním vedení sjezdu. Když však večerní volby devítičlenné federální rady nepřinesly očekávaný úspěch jejich kandidátům, odešel pan Kulhavý ostentativně z předsednictva sjezdu, kde celý den jako jeho právoplatně zvolený člen zasedal, aby se připojil k pražským kolegům v plénu a za vydatné podpory svých kolegů začali společně kritizovat a zpochybňovat vše, co bylo do té chvíle vykonáno. Přes tyto rušivé tendence však slučovací sjezd strany zelených byl dotažen ke svému řádnému a úspěšnému konci.“²⁸¹

Sjezd nakonec schválil stanovy strany, znak, sídlení město Prahu, a protože šlo o stranu jak pro Čechy, Moravu i Slovensko, zvolil si do svého vedení tříčlennou federální radu, která se sestávala ze zástupců z Čech, Moravy a Slovenska. Předsedou SZ byl zvolen antikomunisticky vyhraněný lékař MUDr. Jan Ječmínek, místopředsedou byl zvolen RNDr. Milan Tichý z Brna a MUDr. Juraj Mesík z Banské Bystrice. SZ se stala jedinou stranou vedle komunistů, která měla celofederální úroveň a členila se na zemské sněmy. Strana zároveň přijala program s tím, že bude ještě dopracován podobně jako usnesení, které sabotovali zástupci pražského výboru. V únoru měla SZ přibližně 30 tisíc

---

²⁸¹ MAKÁSEK, Ivan. Zelení mají federální stranu. *Depeše Niky: Samostatná příloha ekologického bulletinu Nika*. Praha: ČSOP, 1990, XI.(2), s. 8.

registrovaných členů a její volební preference, které se pohybovaly kolem 13 % hlasů, vzbuzovaly vysoké naděje.²⁸²

Strana se přes své sjezdové očištění potýkala se stigmatem infiltrace StB. K očistě ani nepřispělo postavení nového vedení v čele s výrazně antikomunisticky naladěným předsedou MUDr. Ječmínkem. Stranický tisk měl potřebu vymezovat se proti osočení typu, že zelení jsou jako meloun, „navrch zelení, uvnitř červení.“ Na sjezdu bylo přijato usnesení, které mělo bývalé komunisty nyní hlásící se nové strany omezit ve výkonu stranických funkcí, které říkalo, že bývalí členové jiných stran mají do SZ dveře otevřeny, ale jako členové řadoví, jedno volební období nebudou voleni do žádných funkcí. Toto omezení, které mělo zpomalit převlékání stranického kabátu, vycházelo jednak z obav infiltrace komunistů do strany a vyhovovalo společenským antikomunistickým náladám s tím, že zároveň nelze prosazovat nedemokratické metody, neboť bychom „byli jako oni.“ Autoritu očisty strany měl osvětově podpořit i Ludvík Vaculík, který se sjezdu účastnil a 19. února 1990 potvrdil v rozhovoru pro Zemědělské noviny, že na sjezdu žádného estébáka neviděl.²⁸³ Strana však přesto čelila útokům jak ze strany různých politických subjektů, tak ze strany veřejnosti.

Jak ukazují některé rozhovory, zelené nadšení některých členů a jejich představa o vyrovnání se s komunismem především v prostředí nových politických stran byla velmi ambiciózní a neodpovídala politické realitě. Společnost, která byla několik desetiletí pod nadvládou jedné strany, se nemohla během několika měsíců zbavit vlivu bývalých komunistů. Taková představa byla zcela nereálná zejména v procesu transformace, který se proměňoval ve spolupráci s představiteli starého režimu. Jak ukázal další vývoj, antikomunistický diskurz se netýkal jen samotné KSČ či SZ, ale i dalších subjektů včetně OF. Nešlo jen o otázku pozitivní či negativní lustrace, ale o otázku celospolečenskou, otázku vlivu několika dekad na její strukturu a charakter.

---

²⁸² BUREŠ, Jan. *Občanské fórum*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 245.

²⁸³ SKRAMLÍK, Pavel. Komunisté musí počkat a L. Vaculík žádné estébáky neviděl. *Zelení: List zemské organizace Strany zelených v Čechách*. Praha, 1990, I(2), s. 1-2.

4.3.3 Zelení a první svobodné volby 1990

Strana se na sjezdu rozhodla jít do voleb samostatně jako jediný federální subjekt s vlastní kandidátkou. Vedení strany rovněž vymezilo vztah k OF a VPN, které proklamovalo, že oba subjekty jsou pro SZ důležitým partnerem a garantem toho, že první volby budou volbami svobodnými a regulárními. Nově prohlášená celostátní rada rovněž zdůraznila úlohu studentů během 17. listopadu a význam událostí, které umožnily návrat k politickému pluralismu. V dubnu 1990 vydala strana komuniké, v němž oznamuje, že na základě jednání s koordinačním centrem OF se oba politické subjekty dohodly na vzájemném dodržování morálního kodexu volební kampaně. Oba dva subjekty se označily za spolupracující partnery, kteří nejsou zatíženi dědictvím minulosti s výzvou, aby se na nižších stupních rozvíjela povolební spolupráce na veřejném politickém životě.²⁸⁴ Komuniké však bylo dodržováno jen jednou stranou, ze strany OF docházelo na účet SZ k mnoha útokům, na které vzpomíná M. Tomin: „Víte, my jsme s OF podepsali takový dokument, kterým se uzavřela vzájemná podpora OF a SZ. Podstatou toho dokumentu bylo, že oba subjekty nebudou na sebe útočit nebo se navzájem obviňovat a dokonce se tam mluvilo o spolupráci po volbách. Tu dohodu plnila pouze SZ, kdežto OF ne, což mě tehdy hodně naštvalo, protože si ty dva subjekty si byly blízký i po lidský stránce.“²⁸⁵

Samotné volby do Federálního shromáždění byly pro stranu velkým zklamáním. Volební preference přisuzovaly SZ 11% a v dubnu 1990 až 13% hlasů.²⁸⁶ Se stranou přesto spojovalo své naděje až 73% obyvatel Československa a podle výzkumů Gallupova ústavu byla problematika životního prostředí na prvním místě pro mnoho obyvatel. Vedení SZ si dělalo skutečně vysoké naděje na volební úspěch, které povzbudili i američtí novináři. Na setkání s představiteli amerických novinářů vzpomíná Jan Ječmínek: „Kdybyste viděl ty preference, že měli Američani, tak tomu nebudete věřit, tenkrát přijeli a měli jsme jednání. Bylo to někde nahoře nad Václavákem nevím přímo kde, ale byl jsem tam já a Honza Čarnogurský, ještě tam byli mám dojem sociální demokrati a ten

---

²⁸⁴ *Soukromý archiv Mikuláše Tomina*, Komuniké z jednání mezi stranou zelených a OF 24. 2. 1990 – viz příloha C.

²⁸⁵ Rozhovor autora s Mikulášem Tominem, 3. 2. 2016 Praha.

²⁸⁶ PEČÍNKA, Pavel. *Zelená zleva?: historie ekologických stran v Evropě*. 1. vydání. Praha: G plus G., 2002, s. 196.

americký novinář mi říkal, že podle jejich průzkumu děláme přes 20% hlasů.²⁸⁷ Strana však nakonec získala 3,1% hlasů do Sněmovny lidu a 3,44% do Sněmovny národů Federálního shromáždění, zisk v České národní radě představoval 4,1 % hlasů.²⁸⁸

Důvodů a příčin, které vedly k neúspěchu strany, bylo několik. V první řadě strana čelila podezření ze spolupráce s komunisty a vazbou na StB. Často se na veřejnosti objevovaly informace, že zelení jsou vlastně kryptokomunisté, kteří po volbách uzavřou koalici s KSČ. Významnou roli v neprospěch zelených hrála především role OF, kam přešly osobnosti z ekologického disentu a odborníci na životní prostředí z akademické oblasti, kteří byli známější, nežli kandidáti SZ. Navíc i oni vyjadřovali nedůvěru k nově ustanovené straně bez tradice a vazeb na předchozí desetiletí. Jiří Čejka k ekologům a zklamání z neúspěšného volebního klání uvádí: „Abych se vám přiznal, tak pro mě bylo velikým překvapením, že při zrodu Strany zelených nestály ekologické elity, ať to byl pan Ivan Dejmal, Josef Vavroušek nebo Bedřich Moldan apod. Když jsem měl možnost hovořit s panem Vavrouškem, tehdy byl v občanském hnutí. Ptal jsem se jeho i pana Ivana Dejmalu. Oba měli pocit, že chtějí ozeleňovat ostatní politické subjekty. A díky tomu se jim něco podaří udělat pro ekologii. To šlo mimo rámec mého chápání. Na jednu stranu jsem rozuměl, že jim je jedno, s kterým politickým subjektem jdou, hlavně, že to pomůže životnímu prostředí, ale překvapilo mě to z toho důvodu, že když pan Ivan Dejmal přišel k nám, tak přiznal, že se mu ozelenění těch jiných subjektů nepodařilo.“²⁸⁹

Nezastupitelnou roli neúspěchu zelených sehrál i charakter prvních svobodných voleb. Volby se uskutečnily poprvé po 44 letech ve svobodném prostředí a byly provázeny naprostou neustáleností politického systému. Politické strany vzniklé na historickém základě stěží oživovaly svou tradici a nově vzniklé strany, kam patřila i SZ, teprve vznikaly a hledaly své programové ukotvení. Volbám proto dominovaly dva hlavní politické subjekty OF a KSČ (na Slovensku VPN), a proto byly vnímány značnou částí veřejnosti jako společenský plebiscit, který měl vyjádřit vztah občanů k minulosti a poskytnout legitimitu revolučnímu procesu – význam voleb byl tedy retrospektivní a vedl

---

²⁸⁷ Rozhovor autora Janem Martinem Ječmínkem, 24. 4. 2015 Kolín.

²⁸⁸ PEČÍNKA, Pavel. *Zelená zleva?: historie ekologických stran v Evropě*. 1. vydání. Praha: G plus G., 2002, s. 196 – 197.

²⁸⁹ Rozhovor autora s Jiřím Čejkou, 21. 4. 2015 Brno.

vůli k inklinaci k jednomu ze dvou politických celků, ostatní politické subjekty se staly marginální.²⁹⁰ Volby v červnu 1990 a jejich výsledek reflektovaly definitivní rozchod s minulostí. Čas na institucionalizaci stranického systému zcela chyběl a doba potřebná k jeho stabilizaci se naskytla až po červnu 1990 a v následujícím období, kdy se po OF vyprofilovaly jeho nástupnické subjekty.²⁹¹ První politické klání proběhlo v prostředí nestrukturovaného stranického systému, který se vyznačoval svou neustáleností, a nově vzniklé politické strany měly v prostředí čerstvě rodící se demokracie mělké zakotvení. Jak upozorňuje Bureš, politická moc v první fázi vývoje stranického systému, byla do jisté míry jinými prostředky, než-li prostřednictvím klasických politických stran.²⁹² Svou významnou roli hrál i obecně antistranický styl vedení kampaně v duchu hesel „Strany jsou pro straníky, OF je pro všechny“, případně „Kdo nevolí OF, volí komunisty“.²⁹³

Samotní představitele SZ neúspěch ve volbách přičítali nedokonalostem volebního programu, který nebyl úspěšně dokončen. Navíc vedení strany a odborné komise byly zaneprázdněny tím, jak se zbavit vlivu bývalých komunistů a setřít ze sebe nálepky strany založené StB. Veřejnosti nebylo ani příliš sympatické, že pražští zelení nechtěli realizovat lustrace komunistů uvnitř strany. Mikuláš Tomin, představitel ZA, upozorňoval především na nedůslednost při naplňování stranických stanov a omezení kandidatury u těch členů, kteří byli dříve členy jiné politické strany. Jednalo se zejména o bývalé komunisty, kteří dle Tomina stanovy strany porušili a nakonec v několika obvodech kandidovali i přes stranický zákaz. „Ta pražská část byla radikální a osvojili si různý

---

²⁹⁰ BUREŠ, Jan. *Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému*. Praha: Grada, 2012. s. 113.

²⁹¹ *Ibid.*

²⁹² Bureš má na mysli osobní vztahy mezi členy nové politické elity. Zdůrazňuje, že politické strany nebyly doposud vnímány jako reprezentanti a zprostředkovatelé zájmu jednotlivých skupin obyvatel, jelikož i sociální struktura společnosti procházela překotným procesem transformace. Z pohledu vývoje českého stranického systému Bureš rozděluje tři základní fáze vývoje stranického systému: 1) fázi znovuoobnovení pluralismu v období od 17. 11. 1989 do prvních svobodných voleb 1990, 2) fázi první vlny strukturační stranického systému od voleb 1990, která potvrdila dominantní postavení OF až do jeho rozpadu, 3) fázi druhé vlny strukturační stranického systému od rozpadu OF v únoru 1991 do parlamentních voleb 1996. V této fázi již docházelo k zjednodušování stranického spektra a profilací mechanismů fungování stranického systému. Srov. BUREŠ, Jan. *Občanské fórum*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 275-276.

²⁹³ BUREŠ, Jan. *Občanské fórum*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 238.

techniky a kličky, kterými porušovali stranická pravidla. Oproti ostatním částem strany se chovali jako profesionálové, kteří už mají určité zkušenosti.“²⁹⁴

K porušování tohoto zákazu se vyjádřil Jan Ječmínek, který vzpomíná na své předsednictví a tento zákaz, který byl dle jeho slov zjevně porušován: „Tenkrát se za mě nesměl do stranických funkcí dostat vůbec nikdo, kdo měl nějaké styky s KSČ, tj. kdo tam byl členem nebo i jenom čekatel, tak nesměl do stranických funkcí po prvním sjezdu. To bylo teda to první, co jsme si odhlasovali, aby nemohli do stranických funkcí komunisti. Třeba ministr Kubát, jestli si pamatujete zemědělského ministra, tak toho jsem nechal vyškrtnout, protože byl kandidátem KSČ a to jsem se s ním sdílel určitou dobu kancelář, protože jsem neměl kde úřadovat, takže když jsem přijel do kanceláře dřív jak on, tak jsem mu obsadil stůl.... já jsem všechny ty své kandidáty nechal prolustrovat a nechal jsem je vytisknout na kandidátky a vyškrtnl jsem je, takže oni byli na kandidátkách a mysleli si, že budou voleni, ale nebyli volitelní, protože de facto na tom závěrečném seznamu nefungovali tak takže vím, že na těch kandidátkách jsme měli plno spolupracovníků StB, ale oni nevěděli, že jsou už vyškrtnutý.“²⁹⁵

V této atmosféře bylo velmi těžké smazat stigma „strany založené estébáky.“ Dalším problematickým bodem v kampani bylo nenavázání vztahů a spolupráce se subjekty z řad občanské společnosti, zejména s ekologickými iniciativami. V tomto ohledu chyběla především spolupráce se ZK, který veškerou činnost v oblasti ekologických iniciativ koordinoval a podporoval. Politikaření a boj o vliv ve straně pochopitelně oslaboval její pozici. Patrně nejvýznamnějším projevem těchto bojůvek bylo napadení šéfredaktora časopisu „Zelení“, který díky celé události na svou funkci rezignoval v období tří měsíců před volbami. Josef Vavroušek považoval za klíčovou roli volebního selhání absenci významných osobností, což platilo podle jeho názoru zejména pro české země. Strana, která kandidovala téměř s monotematickým programem ve volbách, nemohla mít podle Vavrouška ve volebním klání, které mělo systémový charakter, šanci. Vavroušek připomněl i absenci vazeb mezi ZK a ekologickými iniciativami a stranou, přičemž

---

²⁹⁴ Rozhovor autora s Mikulášem Tominem, 3. 2. 2016 Praha.

²⁹⁵ Rozhovor autora Janem Martinem Ječmínkem, 24. 4. 2015 Kolín.

upozornil na rozdíl od Slovenska, kde došlo k propojení s ochranářským hnutím, které spolupracovalo jak s VPN, tak i se SZ.²⁹⁶

V dalším období se Strana zelených ucházela o podporu v komunálních volbách na podzim 1990, získala pouhých 3,2 % hlasů a jen 892 mandátů. Podle Pečínky se proto nedalo hovořit o zakotvení v komunální politice tak, jako tomu bylo na Západě.²⁹⁷ I po roce 1990 SZ procházela složitým obdobím, které prodělávala zejména v souvislosti s pražskou SZ, která v průběhu roku 1990 spolupracovala s kontroverzními stranami, jako byla Strana přátel piva nebo Sládkovi republikáni. Excesem bylo vystoupení předsedy pražské SZ na jedné demonstraci společně s Miroslavem Sládkem 25. června 1991, což vyvolalo v celé straně odpor. V té době měla strana své příznivce především mezi ženami a její obliba stoupala u elektorátu s mladším věkem, čímž se začala podobat západoevropským zeleným z pohledu voličské podpory. Českou část SZ však dle průzkumů volili hlavně vyučení a osoby vykonávající rutinní nemanuální práce.²⁹⁸

Rok 1991 byl pro SZ ve znamení slučování a spolupráce s jinými politickými subjekty. Členská základna čítala zhruba 12 000 členů, čehož strana nevyužila a geograficky se rozštěpila de facto do čtyř samostatně vystupujících zemských výborů. Za účelem úspěchu v parlamentních volbách roku 1992 se strana spojila v prosinci 1991 s Liberálně sociální unií (LSU), kterou tvořila ještě ZS a Československá strana socialistická (ČSS). Šlo o účelovou koalici, která vyvolala nesouhlas mezi členy SZ, zejména kvůli Zemědělské straně. ZS zastupovala zájmy družstevních rolníků, kteří byli zelenými obviňováni ze čtyřicetileté devastace krajiny a životního prostředí. Nabíledni byl i ideologický spor, dle údajů Pečínky bylo 51 % členů SZ pravicových, a tedy i jejich přístup ke straně zastupující zájmy rolníků byl podezřívavý. V červnových volbách však koalice uspěla a těsných 6,5 % hlasů do České národní rady přinesly SZ tři mandáty. Všichni tři zelení poslanci postupně odešli do ČSSD.²⁹⁹ Do Federálního shromáždění

---

²⁹⁶ KAMARÝT, Roman. Volby - úspěch či neúspěch Strany zelených: Redaktoři Niky hovoří s předními osobnostmi ekologického hnutí. *Nika*. Praha: ČSOP, 1990, XI.(7-8), s. 15 - 19.

²⁹⁷ PEČÍNKA, Pavel. *Zelená zleva?: historie ekologických stran v Evropě*. 1. vydání Praha: G plus G., 2002, s. 198.

²⁹⁸ *Ibid.*

²⁹⁹ Jednalo se o Miroslava Rašku, Pavla Seifera a předsedu strany Jiřího Vlčka, který vstoupil do ČSSD po dohodě s Milošem Zemanem. Srov. PEČÍNKA, Pavel. *Zelená zleva?: historie ekologických stran v Evropě*. 1. vydání. Praha: G plus G., 2002, s. 200 – 201.

strana získala 6% úspěchem dva mandáty, které však krátce po rozdělení Československa zanikly.³⁰⁰

4.4 Zelení na Slovensku

Vývoj SZ na Slovensku se odvíjel podle odlišného scénáře, jenž však skončil podobně jako příběh českých zelených. Vedoucím uskupením proti starému režimu na Slovensku byla Verejnosc' proti násiliu (VPN), jež podstatně stála na základě ekologického hnutí, které se na Slovensku tvořilo od 80. let. Mezi zakladateli VPN byli redaktori a spolupracovníci časopisu Bratislava / Nahlas, který se už v roce 1987 kriticky vyjadřoval k problematice poškozování životního prostředí. Ekologické iniciativy a aktivisté se stejně jako v českém případě stali součástí hlavní protirežimní síly. Skrze ně se podařilo vytvořit dobře organizovanou opozici proti režimu, která je srovnatelná s rolí Charty 77.³⁰¹ V průběhu sametové revoluce na Slovensku se ukázalo, že slovenští ekologičtí aktivisté byli dobře organizovanou skupinou, což se projevilo i na spolupráci s VPN v začátcích revolučního procesu..³⁰²

Vazbu slovenských zelených a Revolučního výboru VPN symbolizovaly i společné prostory, které oba subjekty sdílely, původně umístěné v prostorách Slovenského svazu ochrany přírody a krajiny. Zhruba polovina klíčových osobností VPN byla z ekologického a ochránářského prostředí. Podoba označuje sametovou revoluci na Slovensku za „zelenou sametovou revoluci,“ aby odrážela její environmentální nádech.³⁰³ Slovenská Strana zelených byla založena 28. listopadu 1989 jako jedna z prvních stran po revoluci. Na rozdíl od českých zelených bylo její jádro v začátcích revoluce synergicky napojeno na slovenský ekologický disent, který se podílel na jejím fungování. Strana chtěla prosazovat ochranu životního prostředí politickými prostředky. V únoru se na sjednocovacím sjezdu v Brně vyprofilovala celofederální strana pod názvem Strana

---

³⁰⁰ *Ibid.*

³⁰¹ BUDAJ, Ján. Nasadli sme. In: HUBA, Mikuláš. *Ponovembrové Slovensko I-II*. Bratislava: EuroUniPress, 1994, s. 107.

³⁰² V protikladu s českým hnutím nelze zcela hovořit o organizovanosti OF, kde se řešily především komplikované vztahy mezi centrem a oblastními fóry. Srov. BUREŠ, Jan. *Občanské fórum*. 2007. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 173-234

³⁰³ PAVLÍNEK, Petr a John PICKLES. *Environmental transitions: transformation and ecological defense in Central and Eastern Europe*. New York: Routledge, 2000, s. 184.

zelených. Na Slovensku, stejně jako v české části, se rovněž objevovaly vysoké preference této strany, kdy jí agentury predikovaly 16% úspěch. Na federální úrovni však strana neuspěla a do Slovenské národní rady získala podporu 3,5%, což postačovalo k získání 3 mandátů. V tomto ohledu se dá konstatovat, že úpadek SZ na Slovensku byl totožný s českým případem. K pádu SZ na Slovensku však přispěl konflikt mezi bývalými ochranáři v SZ a ve VPN, který se projevil především v předvolební kampani a představoval spor mezi ekology a představiteli bývalých ochranářů z VPN. Jádrem sporu se stala předvolební rétorika bývalých ochranářů, kteří se angažovali ve VPN a obvinění z nezájmu o životní prostředí v době předcházející prvním svobodným volbám. O tom, že osobní přátelství a pouta z dob předrevolučních byla přetrhána, svědčilo i označování bývalých kolegů za fundamentalisty v případě, kdy kritizovali nedostatečný akcent na ochranu životního prostředí kooptovaných zástupců VPN do zastupitelských sborů. Gabriela Kaliská, přední představitelka ekologického hnutí, kritizovala v dubnu 1990 nezáměr zástupců VPN o životní prostředí, přesto že v jeho řadách stojí skupina bývalých ekologů a ochranářů. Kritika se zaměřila na absenci nástinu řešení problematických oblastí a cestu, jakou se chce VPN při ochraně přírody ubírat. Zároveň vyjádřila politování nad tím, že jejich bývalí kamarádi je označují za naivní osobnosti a přirovnávají je k naivním a manipulativním osobám typu V. Biľaka.³⁰⁴

Je však třeba připomenout, že SZ do prvních voleb vstoupila jako celofederální subjekt: „Ve straně jsme se snažili zamezit nacionalismu, a proto jsme na tenhle problém pamatovali. Tehdy jsme do organizačních pravidel zavedli princip rotace ve vedoucích funkcích. Díky rotaci se na různých postech mohli střídat funkcionáři strany z české, moravské a slovenské části strany. Myslím, že v tomhle byla SZ nejpokrokovější ze všech stran, protože jsme si uvědomovali možný problém nacionalismu, který se pak ukázal třeba ve Federálním shromáždění.“³⁰⁵

Podobně jako Slovenská část SZ upadala i důležitost ochrany životního prostředí mezi samotnými Slováky. Volby prokázaly ztrátu zájmu o otázky životního prostředí ve slovenské společnosti, a navíc ve srovnání s českým prostředím byl tento propad ještě

---

³⁰⁴ MESÍK, Juraj. Polčas rozpadu. In Huba, M. (ed.): *Ponovembrové Slovensko IV*, Bratislava: EuroUniPress a STUŽ SR, s. 62-64.

³⁰⁵ Rozhovor autora s Mikulášem Tominem, 3. 2. 2016 Praha.

markantnější. Po květnu 1990, kdy byl zájem Slováků o životní prostředí nejsilnější a oslovoval většinu společnosti, následoval ostrý propad, který v říjnu 1990 zredukoval sympatie Slováků k ochránářským aktivitám na pouhých 7 % podpory.³⁰⁶

---

³⁰⁶ PAVLÍNEK, Petr a John PICKLES. *Environmental transitions: transformation and ecological defense in Central and Eastern Europe*. New York: Routledge, 2000, s. 184.

5. Zelená euforie a deziluze

Po základní stabilizaci politického systému a ustanovení nových vlád na národní a federální úrovni se objevil politický prostor pro ekologické aktivisty a odborníky ve vazbě na OF a Václava Havla, který byl zvolen v prosinci 1989 československým prezidentem. Řada aktivistů a ochránců, kteří byli navázání především na OF a později i na OH, byla zainteresována ve vládních či jiných významných administrativních funkcích. Aktivní účast významných osobností ekologického disentu a odborníků v exekutivních křeslech byla významnou příležitostí pro naplnění jejich záměrů, o jejichž realizaci dosud neúspěšně usilovali.

Z pohledu ochrany životního prostředí sehrály nejdůležitější roli osobnosti z Akademie věd Bedřich Moldan, Josef Vavroušek a bývalý disident Ivan Dejmal. Jejich role byla klíčová nejen v oblasti ochrany životního prostředí, ale i v oblasti síťování a podpory občanské aktivity a úlohy neziskového sektoru při ochraně přírody. Československá a obě národní vlády kladly na ochranu životního prostředí důraz, proto v roce 1990 vzniklo při české a slovenské vládě Ministerstvo životního prostředí. V české vládě se ministerského křesla ujal Bedřich Moldan (jeho náměstkem se stal Václav Mezřický) a ve slovenské vládě roli ministra životního prostředí převzal její předseda Milan Čič. Vlády veskrze podporovaly ochranu životního prostředí a také ji ve svých programových prohlášeních identifikovaly jako jeden z nejvýraznějších problémů doby.

Období od počátku roku 1990 naznačovalo příznivé období pro realizaci myšlenek a hodnotových východisek ekologických elit, které se částečně spoléhaly na svou dobu velmi pokrokové myšlenky, jimiž si procházela západní Evropa především v době 80. let. Období konsolidace politického systému bylo příznivé rovněž pro neziskový sektor a neziskové organizace působící v oblasti životního prostředí. Zároveň lidé kolem Václava Havla vnímali potřebu občanské demokracie ze zdola, což bylo typické především pro zelené strany v Evropě, jež vystupovaly antistranicky a do jisté míry jejich étos odpovídal myšlenkám nepolitické politiky za co nejširší účasti občanů. Období „zeleného nadšení“ však trvalo jen do první poloviny roku 1991, kdy se výrazněji projevoval vliv Václava Klause, jenž společnosti nabídl vizi rychlé ekonomické transformace a privatizace, jež ovládla veřejné mínění a společnost toužící po bezodkladném vyrovnání se s komunismem.

5.1 Zelený parlament

Významnou roli pro participaci občanského sektoru představoval tzv. „Zelený parlament“, který umožňoval zástupcům občanského sektoru promlouvat do připravované legislativy. Český ministr životního prostředí Bedřich Moldan pochopil, že je třeba spolupracovat s neziskovým sektorem a občanskou společností. Proto inicioval vytvoření tzv. Zeleného parlamentu (dále jen ZP), který zprostředkovával komunikaci se zástupci neziskových organizací. Na vzniku komunikační platformy na půdě oficiální veřejné instituce se zástupci občanského sektoru sešla svou roli potřeba koordinace aktivit v oblasti životního prostředí, ale také určitý sentiment vycházející z dob předrevolučních. V dobách postkomunismu šlo o téměř revoluční krok, který přispěl k nastavení nového vztahu mezi ekologickými aktivisty a státem. Založení ZP znamenalo především vytvoření diskusní platformy mezi oficiálními představiteli státu, kteří byli zodpovědní za politiku ochrany životního prostředí a reprezentanty mnohých ochránářských organizací, kteří byli ochotni se na takové platformě podílet. Tento druh spolupráce hledal cesty, jak zajistit urgentní potřebu legislativních úprav v oblasti ochrany přírody a také způsob vypořádání se s dědictvím komunistické minulosti. Hlavní myšlenku ZP charakterizovala víra, že do jeho aktivit se zapojí všechny skupiny ochránářů, od radikálních zelených skupin až po umírněná a konzervativní uskupení, včetně vědeckých pracovišť, která budou společně hledat východiska a společné cesty řešení vedoucí ke zlepšení stavu životního prostředí v Československu.³⁰⁷

Role a funkce ZP byla vyjádřena v dokumentu, který nesl název „Duhový program“, ve kterém byl ZP definován jako shromáždění neziskových organizací, kterému budou poskytnuty veškeré materiály v oblasti ochrany životního prostředí k připomínkám. Setkání ZP probíhala pravidelně na úřadu českého Ministerstva životního prostředí ČR. Přijatá usnesení nebyla pro jednotlivá ministerstva nijak závazná, naopak jednalo se o poradní hlas, který měl pomoci prostřednictvím stanovisek jednotlivým představitelům státu, kteří neměli zkušenosti s ochranou životního prostředí, přesto hlas ZP byl slyšet. Bedřich Moldan vnímal tuto platformu jako prostor pro diskusi a uplatňování rozdílných názorů do agendy rozvoje problematiky ochrany životního prostředí. Navíc, ZP mohl

---

³⁰⁷ MOLDAN, Bedřich. *Životní prostředí České republiky: vývoj a stav do konce r. 1989*. Praha: Academia, 1990, s. 22.

velmi dobře sloužit jako preventivní opatření vedoucí ke klidnému řešení možných problémů s aktivisty a hledání společných stanovisek vedoucích k řešení problematických bodů v oblasti ochrany přírody. Tento dialog na platformě ZK proto přispíval k legitimizaci vládní politiky, která poskytovala prostor pro názory tzv. ze „zdola“. Výhodou ZP byla i zpětná vazba, kterou mohly státní orgány poskytovat ochranářům, zejména těm aktivistickým s důrazem na realistickou stránku věci, mnohdy se tak díky této platformě zabránilo násilnostem a nereálným požadavkům ze strany některých organizací, což naopak vedlo k efektivnímu dialogu, který ochranáře svou účastí zainteresoval na poklidném řešení jednotlivých problémů. Moldan zároveň zdůraznil potřebu určité citlivosti, kterou měly státní orgány uplatňovat.³⁰⁸

V praxi se ZP pravidelně vyjadřoval k otázkám koncepčním, mezi které patřil například rozvoj energetiky nebo vztah k jaderným elektrárnám. Účastníkům ZP bylo rovněž umožňováno přezkoumávat zásadní politické dokumenty vztahující se k ochraně životního prostředí. Užší přístup a vliv na politické prostředí získali především organizace jako Greenpeace, Děti Země a Hnutí duha. V prvních měsících po založení ZP byl vztah některých ekoaktivistů k politické elitě úzký, například Greenpeace pomáhala s formulacemi týkajícími se nové legislativy v oblasti životního prostředí. Na druhou stranu se ukazovalo, jak ZP svou úlohu zástupce ekologických iniciativ ztrácí po té, co bylo jeho osazenstvo čím dál tím více nahrazováno státními úředníky. Začátkem roku 1992 ZP zanikl zcela. Příčiny jeho zániku lze shledávat především v rozlišení jednotlivých názorů, ale také v radikalitě názorů jednotlivých aktérů, která byla projevem atomizovanosti ekologického hnutí i po revoluci. Svobodné prostředí nyní znamenalo možnost svobodného rozhodování a vyjadřování, zároveň vyostřovalo neautentický pocit jednoty tím, že se ve svobodné době v ekologickém hnutí projevovaly různé názory a postoje, které by jinak pod vlivem nedemokratického režimu byly potlačeny v zájmu společného postupu proti komunistické moci. Svou, nikoliv nepatrnou roli, sehrály i individuální ambice, posilující soutěživost neziskových organizací, jež nově musely usilovat o financování prostřednictvím grantů a dotací.

---

³⁰⁸ *Ibid.*

Dalším významným oslabujícím faktorem pro hnutí a jeho akceschopnost byla ztráta mnoha významných osobností, které odešly do státní administrativy, vědecká pracoviště či vysoké školy. Mnoho z nich bylo zapojeno do vlády, jejich poradních orgánů a dalších státních institucí (Moldan, Vavroušek a později i Ivan Dejmál). Přestože spolupráce mezi novými elitami státu a zástupci ekologického hnutí byla poměrně blízká, jejich odchod byl pro organizace a aktivisty značnou újmou. I když se ekologické iniciativy se ocitly přímo v ději transformace, tak nelze nepoznamenat, že jim chybělo profesní zázemí osobností, jež se nyní angažovaly ve státních institucích. S výjimkou organizací, které čerpaly své „know-how“ ze zahraničí, ekologickým iniciativám nezbylo nic jiného, než čerpat nové naděje v okruhu mladé generace.³⁰⁹

5.2 Ekologické nadšení už jen mezi elitami?

Po volbách v roce 1990 vznikl na vládní celofederální úrovni Federální výbor pro životní prostředí, do jehož vedení se postavil Josef Vavroušek. Výbor byl koncipován jako platforma, na níž by mělo docházet ke koordinaci úsilí jednotlivých ministerstev při ochraně životního prostředí. Josef Vavroušek byl v podstatě typický ekologický aktivista a odborník na otázky životního prostředí. Neraď nosil kravaty a ve svém přístupu v jednání s ekology a ekologickými aktivisty jednal neformálně a přátelsky. Jeho hlavní zásadou se stala otázka spolupráce při ochraně životního prostředí a udržení jeho kvality v podmínkách tržní ekonomiky.

Cíl výboru se projevoval především v úsilí rozvíjet roli vlády v prosazování environmentálního řízení do nově vznikající legislativy, která potřebovala reformu po politických zvratech v Československu. Nejpřednější cíle, které Výbor pro životní prostředí definoval, se zabývaly informovaností obyvatelstva o stavu životního prostředí, kam zapadala i snaha o zavedení kvalitního monitorovacího systému, zejména v postižených oblastech Československa. Výbor si rovněž vytyčil za cíl spolupracovat se západními státy a státy východní Evropy v oblastech ekologického managementu.

---

³⁰⁹ FAGAN, Adam. *Environment and Democracy in the Czech Republic the Environmental Movement in the Transition Process*. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2004, s. 82.

Nicméně ani Výboru se nevyhnuly problémy, po celou dobu se potýkal se spory mezi českými a slovenskými členy komise.³¹⁰

Ekologická problematika se rovněž stala zásadním programovým bodem federální vlády po prvních svobodných volbách v červnu 1990. Premiér Čalfa, který byl po červnových volbách 1990 jmenován opět federálním předsedou vlády, představil 30. srpna 1990 klíčový dokument s názvem „Scénář ekonomické reformy“. Materiál, do něž byla zakomponována i ekologická strategie, byl produktem federálního ministra financí Václava Klause, jehož koncepce ekonomické transformace zvítězila nad gradualistickým a umírněným pojetím reformy, která vycházela z per ministrů české vlády.³¹¹ Nedílnou částí byla také příloha zabývající se „Ekologickou strategií v podmínkách ekonomické reformy.“ Celý dokument zdůrazňoval potřebu prostupnosti ochrany životního prostředí v oblasti ekonomické, očekával zavedení motivačních a sankčních prvků v oblasti ochrany životního prostředí a jako klíčovou cestu k naplnění těchto východisek viděl především nutnost přijetí legislativy v oblastech ochrany životního prostředí, ochrany ovzduší a v oblasti nakládání s odpady. Nicméně obsah dokumentu se stal i předmětem sporů ekologů a odborníků ve státní administrativě. Rada ZK v čele s Ivanem Dejmalem cíle ekologické strategie odsoudila jako obecné a přirovnala jeho rétoriku k materiálům z dob minulého režimu. Podepsaní autoři (Dejmal, Trpák, Šulc) označili snahu „Scénáře“ za „nepostačující k ochraně životního prostředí.“ A přirovnali jej ke starému duchu předchozího režimu.³¹²

Josef Vavroušek, který čelil kritice za obsah návrhu ekologické strategie ze strany ekologických aktivistů (kritika ze ZK ale také Ekologické společnosti), jej hájil jako první pokus o vytvoření skutečného provázaného systému nástrojů „cukru a biče“ a odkázal na ostatní země vyspělého světa, kde jsou podobné nástroje uplatňovány, zároveň dodal: „Plně jsem podporoval – a budu podporovat – úplnou nezávislost ekologických i jiných nevládních hnutí a iniciativ, jako projev svobody jednotlivce i jako významnou součást

---

³¹⁰ PAVLÍNEK, Petr a John PICKLES. *Environmental transitions: transformation and ecological defense in Central and Eastern Europe*. New York: Routledge, 2000, s. 178.

³¹¹ Na koncepci ekologické strategie se podílel Josef Vavroušek.

³¹² VAVROUŠEK, Josef. Vyjádření ke stanovisku Rady Zeleného kruhu. *Ekologický bulletin*. Praha: Ekologická společnost, 1990, (23), s. 150 - 151.

zpětných vazeb ve společnosti nezbytnou pro její rozumný (nebo chcete-li, trvale udržitelný) život. Ovšem jsem zcela přesvědčen, že každá organizace, tedy i Zelený kruh, by si měla řádně rozmyslet, pod jaký text se podepíše. Jinak riskuje ztrátu neformální autority a tím i smysl své existence.“ Svou reakci zároveň doplnil o ujištění, že si je vědom, že v ZK je mnoho odborníků, kterých si váží, o to více nechápe jejich reakci.³¹³

Napětí mezi ekology a představiteli státní moci, které se objevovalo i po té, co se do vládních a parlamentních křesel dostalo mnoho ekologům spřízněných osobností. Ocítaly se ovšem v podmínkách transformace a v kruhu politiky, která je posouvala v duchu kompromisu k ústupkům a politickému realismu, jenž vyplýval z politického prostředí. Ekologické iniciativy dále lobbovaly například v neprospěch jaderné energetiky proti jaderné elektrárně Tetov a Temelín, ve prospěch pražské Stromovky, proti gigantickému dílu Gabčíkovo-Nagymaros nebo za lepší, intenzivnější řešení otázek ochrany životního prostředí v severozápadních Čechách či v Praze, kde Pražské matky iniciovaly demonstrace za změnu Základního komunikačního systému hlavního města Prahy, tzv. Zákosu.³¹⁴

Porevoluční vývoj a vztah společnosti k reformě odrážela situace v OF, jež bylo napojeno na ekologický disent a iniciativy. Vlivem odchodu některých představitelů OF do státních vedoucích funkcí došlo k posílení izolace centrálního vedení OF, které bylo posilováno i odlišným vztahem a názorem k politické reformě OF ze strany regionů. Klíčovým tématem, které zastínilo otázky životního prostředí, se stala ekonomická reforma následovaná požadavky na radikálnější vyrovnání se s komunismem (vyplývala z deziluze některých členů OF ze znovujmenování Mariana Čalfy federálním premiérem), ale i otázka vnitřního upřádání OF. Především liberálními představiteli pražské centrály OF byl vyčítán příliš kompromisní přístup ke komunistům.

Nestabilní situace celého hnutí (OF) vyvrcholila celospolečenskou debatou nad reformou politického systému, její rychlostí a cestou, kterou by měla vést. Zatímco představitelé liberálního proudu včetně osob kolem Václava Havla a představitelů české vlády

---

³¹³ *Ibid.*

³¹⁴ *Ibid.* s. 49 - 52.

požadovali gradualistické reformy, Václav Klaus vyslyšel požadavky zejména regionálních představitelů OF a prosazoval radikální ekonomickou reformu, která přinášela vizi znovuoobnovení tržní ekonomiky. Klaus zároveň odmítl jakékoliv úvahy o „třetí cestě“, jejímž horlivým zastáncem byl například Josef Vavroušek. Klaus se vymezil rovněž proti „levicovým intelektuálům“ v KC OF. Svou rétorikou a svými články a proslovy oslovil většinu představitelů OF v regionech, kteří dominovali jednak v rámci celého OF, ale také v parlamentě, kam se v mnoha případech dostali ze zadních míst kandidátních listin, a který se vzdaloval vedení KC OF. Debaty a vnitřní napětí v OF nakonec vyvrcholilo transformací OF z širokého celospolečenského hnutí do strukturované politické strany a zvolení Václava Klause do funkce předsedy OF v říjnu 1990. Tím došlo i k oslabení pozice ekologů a ekologického disentu uvnitř OF, které se připravovalo na rozdělení do dvou hlavních nástupnických subjektů. Konečný zvrat přišel v únoru 1991, kdy se navzdory úsilí Václava Havla nepodařilo zabránit rozpadu OF do dvou nástupnických subjektů, Občanské demokratické strany (ODS) a Občanského hnutí (OH).³¹⁵

Na vládní linii už od jara 1990 probíhala debata o ekonomické reformě a její podobě. Hlavní součástí této debaty se stala postava federálního ministra financí Václava Klause, který po dlouhém konfliktu prosadil radikální podobu ekonomické transformace bez přívlastků, a to na úkor gradualistů, kteří požadovali mírnější a pomalejší cestu ekonomické reformy. Klaus se stejně jako v OF stal vítězem pomyslné bitvy a v září 1990 Federální shromáždění přijalo kompromisní variantu „Scénáře ekonomické reformy“, která však neztratila punc radikálních nástrojů, které Klaus do scénáře navrhoval.³¹⁶

Klausovi se také podařilo vyřešit konflikt s některými členy české vlády tím, že někteří z členů OH rezignovali na své posty.³¹⁷ Tento okamžik poukazoval na změnu orientace zájmu společnosti ve prospěch ekonomické reformy, která byla nazývána „šokovou

---

³¹⁵ Od OF se dále oddělila Občanská demokratická aliance a další dvě sociálně demokratické skupiny, ze kterých se v parlamentních lavicích etablovaly dvě poslanecké skupiny: Klub sociálně demokratické orientace a Asociace sociálních demokratů. Srov. BUREŠ, Jan. *Občanské fórum*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 270.

³¹⁶ BUREŠ, Jan. *Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému*. Praha: Grada, 2012, s. 129.

³¹⁷ *Ibid.*

doktrínou“. Václav Klaus se svou koncepcí zvítězil. I když byl jeho materiál prezentován jako kompromis mezi českou a federální vládou, podstatné body reformy v materiálu zůstaly. Kritiky své koncepce obviňoval z pokusů o „polopuč“ a označoval je za nepřítelé demokratizace a transformace. Klaus postupně zesiloval svůj politický vliv a v říjnu 1991 se stal místopředsedou federální vlády. Premiér Čalfa jej současně označil za „klíčovou osobnost vlády“. Klaus, jehož vliv neustále narůstal a stal se symbolem ekonomické transformace, odmítal z pozice konzervativce a propagátora významu politických stran „grassroot“ principy, které byly blízké představitelům ekologických iniciativ. Vnímal je totiž jako nelegitimní snahu prosazovat politické cíle skrze nepolitické nátlakové organizace. S rozpadem OF se ekologické iniciativy tříštily, neboť mnohé z nich byly navázány jak na samotné OF, tak některé vazby měly svou kontinuitu i na Chartu 77, příznivci této linie se posléze stali nepřáteli ekonomické transformace.³¹⁸

Na ekonomickou reformu vzpomíná Jiří Čejka: „Abych řekl pravdu, tak v prvních chvílích jsem k tomu byl neutrální. Spoustu věcem jsem nerozuměl, neboť jsem nebyl ekonom a národohospodář. Poté byla přijata některá opatření, která byla velice zajímavá. Jednalo se o průnik české ekonomiky do zahraničí a obráceně, což znamenalo, že se dalo cestovat a dalo se prvním normálním důstojným způsobem dojít pro devizy. Pak se začaly objevovat zprávy, kdy se objevili někteří kritičtí ekonomové a hospodáři, kteří kritizovali názory, že něco není v pořádku, že některé věci nemusí být ekonomicky tak, jak nám řekl pan Klaus. Já jsem zbystřil v okamžiku, kdy pan Klaus postavil ekonomiku proti ekologii a některá jeho prohlášení byla na hraně. Dával občanům na vybranou, že se buď budou mít lépe a půjdou jeho cestou, anebo se zahrabou a půjdu cestou ekologickou. V té chvíli jsem se o to začínal zajímat hlouběji a ve spoustu věcech to byla další a další opatření. Později, kdy jsem trošičku mohl nahlédnout do privatizace dalších fabrik.“³¹⁹

V průzkumech veřejného mínění jeho ODS dominovala jako nejoblíbenější strana.³²⁰ Společnost toužila po radikální reformě a ekonomické transformaci směrem k tržní ekonomice, kterou ve svých vizích nabídl Václav Klaus. Ekologie a ochrana životního

---

³¹⁸ FAGAN, Adam. *Environment and Democracy in the Czech Republic the Environmental Movement in the Transition Process*. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2004, s. 86.

³¹⁹ Rozhovor autora s Jiřím Čejkou, Brno 21. 4. 2015.

³²⁰ BUREŠ, Jan. *Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému*. Praha: Grada, 2012, s. 129.

prostředí ustupovala do pozadí. Klausovo přesvědčení vyplývalo z premisy, že nejdříve je nutné nastavit tržní prostředí a v jeho podmínkách následně a úspěšně realizovat ochranu životního prostředí. To bylo v příkrém rozporu s názory Josefa Vavrouška a představitelů OH, kteří pokládali za nutné vyřešit klíčové problémy v oblasti životní prostředí a po té klást důraz na ekonomický růst v duchu udržitelného života.³²¹

Vavroušek varoval před ukvapenými kroky, které by mohly vést k extrémnímu řešení. Odmítal jakákoliv nařčení, kterými odpůrce radikální ekonomické reformy častoval Václav Klaus, když je označoval za „nepřátele“ svobody a demokracie. Svou koncepci udržitelného života se vymezoval jak proti přílišnému kolektivismu a monopolizovanému hospodářství předchozího režimu, tak i neuvážené ekonomické transformaci, která dle jeho přesvědčení obsahovala přílišný nedostatek etických hledisek a nedokázala docenit hodnoty, které se nedají spočítat v penězích: „Kyvadlo dějin z pozice totálního kolektivismu – nereálného a zhoubného – se dostalo do vypjatého individualismu, což je stejně nebezpečná věc. Neplatí totiž primitivní pojetí smyslově neviditelné ruky přenesené i na oblast mimoekonomickou. Tedy tvrzení, že pokud se někdo stará o vlastní prospěch, jaksi automaticky tím přispívá ku prospěchu všech lidí. Chamtivost je nepochybně určitým motorem, ale sama o sobě nestačí.“³²² Jednou z nevýhod trhu bylo především upřednostňování krátkodobých cílů nad cíli dlouhodobými, dle Vavrouška tak systém odkládal dlouhodobé problémy na skládku dějin pro budoucí generace. Zároveň odmítal nařčení z dirigistických tendencí, neboť volný trh skutečně neposkytuje všem stejné příležitosti, neboť už v té době byla nesouměřitelná míra svobody v globalizovaném světě.³²³ Udržitelný život a rozvoj by měl prostřednictvím lokální participace občanů poskytnout co nejvyšší míru svobody jednotlivci, prostřednictvím níž by se měli občané podílet na veřejných záležitostech.³²⁴ Tyto mechanismy však potřebují aktivní občany zajímající se o veřejné dění, a je tedy otázkou, do jaké míry byla československá společnost aktivní či aktivistická, aby se v jejím duchu tento model mohl aplikovat. Nicméně jak poznamenává Rynda, myšlenky trvale udržitelného života nejsou

---

³²¹ PAVLÍNEK, Petr a John PICKLES. *Environmental transitions: transformation and ecological defense in Central and Eastern Europe*. New York: Routledge, 2000, s. 178.

³²² KELLER, Jan. *Přemýšlení s Josefem Vavrouškem*. Praha: G plus G, 1995. Zde a nyní, s. 92.

³²³ *Ibid.*, s. 97.

³²⁴ PLOS, Jirí (ed.) a Josef VAVROUŠEK (ed.). *Lidské hodnoty a společnost v pohybu*. 1. Praha: Kruh nezávislé inteligence, 1994, s. 50.

a ani nemohou být sociálním inženýrstvím tak, jak je z toho obviňují někteří neoliberalní myslitelé, neboť jde právě o to ponechat budoucí generaci možnosti uspokojit své potřeby tak, jak uzná za vhodné.³²⁵

I přes výše uvedené rozpory lze období jako etapu do poloviny roku 1991 označit z pohledu ochrany životního prostředí za pozitivní: „Mé pocity byly jednoznačně kladné, protože tehdy byla opravdu otevřená spontánní vůle zlepšit stav životního prostředí a postarat se o přírodu, která se už nikdy později neopakovala. Tohle úsilí skončilo relativně velmi brzy, kolem roku 1991, kdy po rozštěpení Občanského fóra vypukl boj, který můžu popsat relativně detailně. Mezi občanskou demokratickou stranou a občanským hnutím šlo o jakési vedoucí postavení v oblasti životního prostředí. To místo přirozeně připadlo občanskému hnutí, ale lidé, kteří měli jisté zásluhy z toho šedého disentu z doby před listopadové, usilovali o to, aby nějakým způsobem prodali třeba aktivitu Josefa Vavrouška, vedoucího občanského hnutí, jako aktivitu občanské demokratické strany. To můžu později detailně popsat. Ale v tom prvním roce do poloviny roku 1991 rozhodně byla všeobecně dobrá vůle všeobecně prospět a pomoci životnímu prostředí. Musím říci, že tehdy nebyla politická strana, která by byla jednoznačně proti tomu. Dalo se s každým mluvit, později dokonce i s komunisty. Ale třeba se slovenskými stranami. Dokonce bych řekl, že byly antagonističtější, protože sledovaly vlastní cíle, ale taky slovenskou nezaměstnanost, nižší životní úroveň. Tady se začaly probouzet první náznaky celkem i věcně podložených odporů proti příliš přepjaté ochraně životního prostředí. Ty byli tam ne například u těch komunistů. Obecně ta atmosféra byla výtečná a vůle přijímat zákony byla velká.“³²⁶

Jedním z klíčových pozitivních témat, která přineslo porevoluční období a působení ekologů ve státních funkcích, byl zákon o životním prostředí. I když téma životního prostředí bylo postupně vytlačováno problematikou ekonomické transformace, žádný z nástupnických subjektů ODS a OH nechtěl ztratit pověst autora první normy, která se ochranou životního prostředí zabývá:

---

³²⁵ Občan a životní prostředí, trvale udržitelný život, rozvoj a růst a otevřená liberální společnost. RYNDÁ, Ivan. *Demokracie a ústavnost*. 2. rozšířené vydání. Praha: Karolinum, 1999, s. 258-269.

³²⁶ Rozhovor autora s Ivanem Ryndou, Praha 19. 1. 2015.

„Bylo to jakési soupeření a pokus i na poli environmentálním, protože politika má řadu resortních prostorů, tak i na tomto bodě se občanská demokratická strana pokoušela s občanským hnutím soupeřit. Konkrétně se to projevilo tak, že Josef Vavroušek v tehdejší federálním výboru pro životní prostředí ve spolupráci s celou řadou lidí, mezi kterými jsem zaujímal specifické postavení. Takže tu pozici jsem tam institucionálně měl. Společně jsme připravovali střešový zákon o životním prostředí, jehož ambicí bylo definovat základní pojmy v té oblasti a nějak nově konstituovat celou tu oblast, dát legislativní rámec dalším zákonům. Té práce bylo hodně a Josef Vavroušek jak známo byl člověk až posedlý systematicností a neustálým descartovským vytvářením výčtů, systémů a zejména matic a tabulek, ve kterých bylo jasně svisle a vodorovně obsaženo všechno. Vavroušek ho neustále přepracovával ve spolupráci s námi k dokonalejším verzím tak, aby ten zákon pokud možno zahrnoval vše a v jistém okamžiku do jisté míry oprávněně došla občanské demokratické straně trpělivost, oni vycítili příležitost a podali jednu z Vavrouškových verzí zákona, já mu říkám Vavrouškův zákon, ale bylo to kolektivní dílo pod jeho vedením. Tak jednu z těch starších verzí podali jako poslanecký návrh. Tomu velela trojice poslanců, tehdy to byl Gandalovič, kterého asi znáte jako pozdějšího dlouholetého velvyslance, to byl středoškolský učitel angličtiny z Ústí nad Labem, tedy Petr Gandalovič, Ondřej Huml, který měl přírodovědné vzdělání, zatímco Gandalovič byl především aktivista z toho postiženého Ústí a Miloslav Solda, který měl přírodovědné vzdělání do jisté míry, protože byl vystudovaný chemik. A oni tři podali tento zákon jako poslanecký návrh, čímž občanské hnutí předběhli, aby získali body, tu politickou čárku, že občanské hnutí, které se tolik honosí, nebylo schopné akce, zatímco oni ano. A strhla se z toho jakási relativně gentlemansky vedená bitva na půdě toho federálního shromáždění, která nakonec byla ve vztahu k životnímu prostředí kontraproduktivně škodlivá. Tam přestávalo jít o věc, protože šlo o to, kdo třeba prosadí návrh z těch inovací po té původní pracovní verzi, o kterém předkladatelé věděli, že je velmi dobrý, ale oni ho prostě nechtěli přijmout z ryze taktických důvodů, protože nebyli jejich. A to byl jeden z prvních okamžiků, kdy se naprosto zřetelně na té politické půdě vytratila věcnost ve prospěch politického soupeření. Tam to prostě bylo úplně zřetelně vidět. Došlo k souboji, který byl docela zajímavý svým taktickým průběhem, protože mně se podařilo to federální shromáždění převálcovat (když se mám pochlubit). Vycvičil jsem jednotlivé členy občanského hnutí, kteří třeba k životnímu prostředí neměli žádný osobní

vztah. Tak jsem si s nimi dal práci, s každým jsem poseděl hodinu, dal jsem mu „nalejváru“ k jisté kapitole nebo třeba k jedinému paragrafu toho zákona. To oni se pečlivě naučili a v okamžiku, kdy to bylo projednáváno, tehdy ještě nebyl takový důraz na práci ve výborech a to mělo větší pravomoci než podle současného jednacího řádu, tak na daný pokyn příslušník, poslanec občanského hnutí povstal a citoval své repliky. Opravdu to bylo svým způsobem zábavné. A pak když došlo k sumaci, shrnování a k tomu zda má být přijat celá podoba zákona, tak to poslanec Huml nevydržel, přihlásil se o slovo a řekl ty zásadní námitky z projednávání ve výborech. Schůzi předsedal můj kolega Josef Stank, což byl jednak místopředseda sněmovny národů, ale současně i předseda výboru životního prostředí ve sněmovně národů. Já jsem byl ve sněmovně lidu, ty výbory zasedaly zpravidla společně a my jsme se ve vedení střídali. Byl to slovenský komunista a musím říci, že slušný a korektní člověk. A já jsem ho obelstil tím, že jsem se přihlásil o slovo, které mi nechtěl dát a já jsem říkal: „Pane předsedající, já jsem povinen referovat o projednávání ve výboru pro životní prostředí, jak to předepisuje jednací řád“. Tím jsem získal poslední slovo a zarecitoval jsem výsledky, že při projednávání ve výborech životního prostředí byly projednávány všechny námitky, o kterých referoval kolega Huml, a bylo jasně řečeno, že všechny byly vyvráceny nebo přehlasovány. Část té sněmovny dokonce pochopila tu hru a docela dobře se bavila. My jsme v tomto souboji slavně zvítězili, byla přijata naše verze zákona. Prosadili jsme vše, co jsme chtěli a dokonce mám velmi autentickou vzpomínku, po kterých každý orální historik pátrá, že mě vyhledal přímo v kuloárech Miloš Zeman, se kterým jsem se v té době velmi dobře znal, a pravidelně jsme se bavili a stýkali, říkal: “Víš, Ivane, já jsem si myslel, že jsi takový moula, ale po dnešku vidím, že jsi to měl teda zatraceně vymyšlené“. Na přesné citaci netrvám, ale ten smysl je stejný.“³²⁷

Společenská podpora ekologického povědomí prudce padala s tím, jak se proměňovala společenská situace a „objednávka“ po nových změnách ve společnosti, které ji měly dovést na bohatý břeh evropského západu. Přestože byl ekologický diskurs významnou součástí kritiky komunistického režimu, kleslo ekologické povědomí poměrně viditelně, a to i navzdory skutečnosti, že se životní prostředí nijak významně nezlepšilo ani v horizontu dvou let po pádu režimu. Ve výzkumu veřejného mínění klesla podpora

---

³²⁷ Rozhovor autora s Ivanem Ryndou, Praha 19. 1. 2015.

ochrany životního prostředí z prvního místa v březnu 1991 na sedmé místo v roce 1992. Pro srovnání, v červnu 1990 bylo 44% obyvatel České republiky nespokojeno s kvalitou prostředí a do července 1993 se jejich počet snížil na 28%, přestože v severních Čechách vrcholila celková devastace životního prostředí právě v tomto roce. Interpretace tohoto poklesu byla rozdílná, zatímco vláda se domnívala, že jde o projev důvěry lidí v její ekologickou politiku tím, že prosazuje zásadní změny v ekologické legislativě, ekologové se domnívali, že jde především o změnu preferencí ve prospěch otázek souvisejících s politickou a ekonomickou transformací.³²⁸ Otázka životního prostředí byla v rukou erudovaných odborníků, a toto přesvědčení veřejnosti zřejmě postačovalo k tomu, aby se její pozornost přesunula jinam, tentokrát k vidině bohatého evropského světa.

Nevýhody vyplývající ze systému centrálního plánování na jedné straně, a kapitalismu na straně druhé, si uvědomovala řada ekologických představitelů, mezi nimi například Josef Vavroušek. Stejně přesvědčení sdílel i Václav Havel, který snesl svou kritiku i na kapitalistické systémy v eseji „Moc bezmocných“. Na úrovni elit byla problematika postmaterialistických hodnot dostatečně známá.³²⁹

5.3 Postmaterialismus v Československu?

Silný ekologický akcent, který byl používán v boji proti komunistickému režimu, nemůže nevyvolat otázky, které se pojí s rozvojem postmateriálních hodnot v Československu. Na to, zdali vykazovala česká společnost v roce 1990 postmateriální znaky tak, jako tomu bylo v západní Evropě, je odpověď spíše skeptická. Určité indicie hrající ve prospěch postmaterialismu se zde ovšem vyskytovaly. Jednalo se například o skutečnost, že Československo bylo spolu s Německou demokratickou republikou „nejvyspělejší“ ekonomikou a zemí s nejvyšší životní úrovní ze zemí bývalého východního bloku. Ekonomický blahobyt byl však svou úrovní nesrovnatelný s úrovní vyspělých západních ekonomik. Navíc právě nedostatek zboží a nedostatečná životní úroveň nahlodávala legitimitu komunistického režimu od poloviny 80. let.³³⁰

---

³²⁸ HOLÝ, Ladislav. *Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, s. 170.

³²⁹ Rozhovor autora s Bedřichem Moldanem, Praha 16. 2. 2015.

³³⁰ Československo mělo nejvyšší počet automobilů na 1 000 obyvatel. Srov. VANĚK, Miroslav (ed.). *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. 2009. Praha: Academia, 2009, 3 sv. Historie (Academia).

Skutečnost, že se československá společnost nevyznačovala postmateriálními hodnotami, naznačuje i její lehký obrat směrem k rychlé ekonomické transformaci, jež měla přetvářet zastaralý a rigidní komunistický systém, založený na těžkém průmyslu a neefektivních technologiích, s přízviskem „budovatelský socialismus“, k systému extenzivního hospodářství a modle hospodářského růstu. Vztah československé společnosti k postmateriálním hodnotám popisuje Ivan Rynda: „Víte, to české prostředí bylo samozřejmě výrazně specifické a česká společnost oproti všem západním i východním byla velmi nivelizovaná, velmi rovnostářská a tuhle charakteristiku má dodnes. To je do značné míry její výjimečný rys. Ten dissent navíc sdružoval jak známo lidi nejrozličnějších profesí nebo úrovní vzdělání v jedné hospodě nebo v jednom bytě u nějaké příležitosti. Byl v tom smyslu velmi demokratický. To štěpení začalo samozřejmě potom po listopadu a to, co já jsem pozoroval jako určitý spontánní vývoj, se spíš týkalo něčeho jiného, ono to mělo znaky trochu postmateriální společnosti, ale spíše smyslu vytvoření svého osobního životního prostoru, který by si nezaplatil za žádnou cenu s komunisty a nezaprodal by se jí, takže já jsem sám měl řadu přátel, kteří hlásali, že nemá smysl vůbec se pokoušet něco dělat ve veřejném prostoru nebo dissent a Charta, že to bylo něco čemu se posmívali, třeba jsem vedl velmi ostrou hádku v roce 88 a 89 o dissentu, o Chartu a později o Několik vět s Tomášem Sokolem, který by to nepochybně dneska nerad slyšel, protože on se tomu tehdy nepokrytě, ale až jako vášnivě vysmíval, že tohle to vůbec nemá cenu a byli to tedy lidi, kteří hledali hodnotu někde jinde, než v profesní kariéře, což je někdy dovedlo k jisté míře skromnosti nebo, to blbě zní, k autentickému životu někde na venkově, ale třeba k horolezení, k lyžování a tak dál, kde ty lidi byli na jednu stranu skromní a na druhou stranu byli třeba nároční na nádobíčko, na ty lyže, na ty karabiny a tak dál, ale nebyli rozhazovační, netoužili po bohatství, jo? Čili ono to trochu tíhne k tomu postmaterialismu.“³³¹

Uvedeným změnám a požadavkům odpovídala i „zelená rétorika“, která se situovala do pozice kritiky konkrétních problémů, jež ohrožovaly přímo lidské zdraví, kvalitu vnějšího prostředí, čistotu vzduchu apod. Proto se nejednalo o zásadní požadavky ve smyslu kritiky systému, které se objevovaly v západní Evropě v souvislosti s tzv. tichou revolucí.

---

³³¹ Rozhovor autora s Ivanem Ryndou, Praha 19. 1. 2015.

Klíčovým tématem se naopak stalo úsilí napravit smutnou realitu zdevastovaného prostředí předchozím režimem. Pokud šlo v této fázi o ochranu životního prostředí, jednalo se především o aplikaci antropocentrického pohledu. Podle Jiřího Čejky představoval počet stoupenců antropocentrického pojetí zhruba 70% společnosti.³³² Československo se nezařadilo do řady zemí, kde byl člověk vnímán jako integrální součást životního prostředí a přírody tak, jako tomu bylo v západních zemích od 60. let 20. století. Naopak, v československém prostředí dominovalo postavení člověka, který využívá výdobytky přírody pro své potřeby a zachování sebe sama. Holý tento stav vysvětluje tradičním západním pohledem, založeným na křesťanské tradici, který měl silné postavení v českých zemích, a jenž kladl člověka do role správce přírody využívané pro jeho potřeby. Holý zdůrazňuje rovněž roli protestantismu, který poskytl této tradici rozměr individuální odpovědnosti za racionální pochopení využívání přírody, jež dává člověku právo využívat její plody, ale zároveň ho nutí k odpovědnosti, neboť ji musí respektovat jako boží výtvar.³³³

Rozdílnost pohledů na přírodu rovněž podtrhoval i sociální status příznivců zelených a aktivistů a zejména příznivců Strany zelených, kteří se od západních současníků lišili svým většinou technickým vzděláním. Jak popisuje Jehlička, většina z nich nespádala do kategorie vysokoškolsky a humanitně vzdělaných profesionálů, v nichž by se vzbudily hodnoty směřující k postmaterialismu. Představa zelené rétoriky byla založena na představě životního prostředí jako problému lidského zdraví, a na tomto argumentačním základu získávala své další příznivce. V kontextu srovnání se západními ekologickými organizacemi šlo pochopitelně o zásadní rozdíl.³³⁴

Od počátku 90. let jistou výjimku tvořila subkultura ekologů a čtenářů kolem časopisu Nika, kteří se pojetím vnímání přírody a její ochrany k západním ekologům přeci jen přibližovali. Jak popisuje Jehlička, jednalo se o skupinu lidí, kteří byli často vysokoškolsky vzdělaní, a kteří působili buď v akademické sféře, nebo ve veřejném

---

³³² Rozhovor autora s Jiřím Čejkou, Brno 21. 4. 2015.

³³³ HOLÝ, Ladislav. *Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, s. 168.

³³⁴ JEHLIČKA, Petr. The Development of Czech Environmental Policy 1990-1995. *Czech Sociological Review*. 1999, (7), s. 45.

prostoru. Nika rovněž velmi často své čtenáře edukovala právě v oblasti západního ekologického myšlení a vysvětlovala procesy, které se děly v evropském diskursu, přičemž neopomíjela holistický charakter myšlení, jež se zabývalo vztahem přírody a člověka. Dle Jehličky však i tato obdoba československého postmaterialismu získala vůči evropským poměrům menší trhliny. První spočívala v charakteru vzdělání stoupenců této skupiny, který se vyznačoval především technickým vzděláním a vzděláním v oblasti přírodních věd, zatímco většina stoupenců postmaterialismu patřila mezi humanitně vzdělanou vrstvu stoupenců. Další odlišností byla pravicová vyhraněnost, a tedy i podpora pravicových stran. Tyto skutečnosti tedy potvrzovaly, že byl-li v československé společnosti přítomen v době několika porevolučních měsíců postmaterialismus, jednalo se o téma okrajové vymezené do úzké skupiny jeho stoupenců.³³⁵ Naopak, jak ukázal pozdější vývoj, v české společnosti v rámci utváření stranického systému, začínaly posilovat tradiční konfliktní linie, především socio-ekonomická.³³⁶

Na celospolečenské úrovni bylo zcela naivní očekávat postmateriální tendence, které souvisely například s dobrovolnou skromností či sebeomezováním. Naopak, vidina ekonomického růstu vyvolávala představy o větším bohatství a také konzumu. Postkomunistická společnost, která byla nedobrovolně skromná posledních 40 let, neměla pochopení pro vznešená postmaterialistická hesla a hodnoty a velmi ochotně dala přednost Klausovu scénáři ekonomické transformace bez přívlastků. Klaus už 7. prosince 1989 v *Občanském deníku* a jeho úvodníku s názvem „Reforma a ekologie“ naznačil svůj postoj k ekologii přirovnáním ke „šlehačce na dortu“, na kterou si společnost musí nejdříve vydělat. Z řad ochranářů se na něj svalila kritika, která varovala před adorací neregulované tržní ekonomiky a upozorňovala na zkušenosti ze Západu. V tomto ohledu byly myšlenky některých ekologů na svou dobu velmi vyspělé a dá se říci, že předběhly svou dobu. Odpovídaly zkušenosti a realitě v zemích západní Evropy.

---

³³⁵ *Ibid.* s. 46 – 47.

³³⁶ Srov. BUREŠ, Jan. *Občanské fórum*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 275 - 282.

V časopise Nika varoval Petr Kužvart v reakci na Klausův úvodník před přeceňováním úlohy neregulovaného trhu, když psal, že „Ze Západu k nám přijíždějí experti, kteří nás varují před iluzemi, že trh vše vyřeší.“ Zdůraznil, že jejich názory se dnes kryjí s přesvědčením, že ekologie musí být organickou součástí „státem určeného rámce, v němž probíhá tržní ekonomika.“ V duchu těchto myšlenek neopomněl zmínit i globální otázky související rozvojem zemí třetího světa. Zdůraznil, že je samo o sobě pochybné tvrdit, že tržní ekonomika vcelku uspokojivě řeší ekologické problémy, neboť jde právě o země bohatého Severu, které sice mohou „své“ životní prostředí relativně úspěšně udržovat, avšak za cenu prohlubování sociálních a ekologických na úkor Jihu, kde vlivem hospodářského systému dochází k prohlubování bída a drancování přírodních zdrojů.³³⁷ Tyto myšlenky byly bezesporu postmateriální a konvenovaly myšlenkám nové levice na Západě.

Tyto hlasy však byly okrajové. Společnost postupně přecházela z pohledu ochrany přírody od jednoho extrému k druhému. Od centrálně řízeného budovatelského socialismu, jehož kvalita se posuzovala tunami vyrobené oceli, počtem gigantických staveb, k vizi zcela opačné směřující k pasivní nekritické společnosti, adorující systém neregulovaného volného trhu, který měl zajistit materiální statky v podobě nekončícího konzumu. Tyto tendence lze vysvětlit vnímáním environmentalismu v rovině hodnot, které generují přístup k environmentálním myšlenkám. Ve východoevropském prostředí bylo ekologické povědomí formováno především praktickým ohrožením obyvatel a osobní zkušeností se špatným životním prostředím, jež se prakticky odráželo na zdravotních dopadech. Naopak v prostředí západní Evropy vycházely environmentální tendence ze systému nových politických hodnot založených nejen na ochraně přírody, ale také ze sociálních a „globálních“ témat.³³⁸

---

³³⁷ KUŽVART, Petr. Dort a šlehačku. *Depeše Niky: Bulletin pro ochranu přírody a životního prostředí*. 1990, XI.(12), s. 6.

³³⁸ JEHLIČKA, Petr (ed.). Environmentalism in Europe: an east - west comparison. In: ROOTES, Chris a Howard DAVIS. *Social change and political transformation: A new Europe?*. London: UCL Press, 1994, s. 112 - 131.

ZÁVĚR

Ochrana přírody v Československu poskytovala mnoho možností od apolitického a zájmového sdružování až k celospolečenským tématům, která souvisela s velkou politikou a se změnami společenského systému. Otisk, který zanechalo téma ochrany životního prostředí v Československu, je intenzivnější zejména s ohledem na jeho průmyslovou tradici od dob Rakouska Uherska. Pokračoval silnou industrializací v době První republiky a neúměrným ekologickým zatížením v dobách komunistického režimu, který považoval za základní měřítko kvality života počet tun vytěžené rudy a vyprodukované oceli. Zvláštnost ekologické tematiky se projevovala především v dobách nesvobody, kdy se stala pololegálním ventilem pro aktivity související s politikou na straně jedné, na druhé straně však byla vnímána jako oblast, kterou by se mohly „zabavit“ masy před politizací společnosti, což platilo především pro období „fungující“ normalizace.

Významným faktorem, který přispěl k popularitě fungování ochránářských spolků a významně posiloval ekologické povědomí, byl fenomén tzv. woodcraftu. Kultura, která odkazovala na indiánskou moudrost a soužití s přírodou, umožňovala únik do romantického prostředí nespoutané přírody, kde se člověk ocitl bez pomoci civilizovaného světa. Z těchto důvodů, které zintenzivňoval fakt, že především společnost byla tradičně industrializovaná, se ze skautingu, vodáctví a trampingu stal v české společnosti fenomén trvající dosud. Styl života vyličený v románech Karla Maye se stal atraktivní zejména mezi mládeží a dalšími příznivci, kterým zůstal tento přístup k přírodě po celý život. I dnes je trampování, sjíždění řek a pobyt v přírodě v české společnosti fenoménem.

Sdružování a realizace ochránářských aktivit korespondují se samotným vývojem nedemokratického systému v Československu. Šlo především o zákaz spolčování v roce 1951, který podkopával veškeré základy vybudované občanské společnosti. V době politických zvratů a procesů však ekologové nebyli hlavním nepřítelem režimu v případě, že se aktivně nezapojovali do politiky a veřejných záležitostí. Tento případ je patrný zejména na příkladu ochránářské organizace TIS Otakara Leiského, který jakožto ideový otec prosazoval ekologickou výchovu mládeže. Nakonec se však i TIS znelíbil, a to koncem 70. let v době, kdy se představitelé TISu aktivněji zapojovali do témat

souvisejících s tzv. „velkou ekologií,“ tedy oblastí, jež se stávala celospolečenským tématem a mohla ohrožovat legitimitu režimu. Právě tato témata nebyl režim ochoten tolerovat, stejně jako zprostředkování zahraniční literatury, která popisovala společenské změny v západní Evropě v souvislosti s knihami varujícími před ekologickou zkázou koncem 70. let. Z těchto důvodů byl TIS zrušen, ačkoliv do jeho řad vstoupilo několik tisícovek členů, ochránců přírody. Režim proto přistupoval k samotnému rušení obezřetně a nabídl celkem 16 tisícům členům nové „útočiště“ pod správou státem kontrolované organizace.

Téma životního prostředí ve společnosti rezonovalo s tím, jak se proměňovala kvalita životního prostředí. Od vděčného tématu ochrany přírody, které se komunistickému režimu hodilo pro depolitizaci společnosti zejména v období normalizace, až ke kritickému stavu životního prostředí, které nahloďovalo legitimitu komunistického vedení. Klíčovým obdobím pro politizaci problému životního prostředí se stalo období 80. let a zejména období v druhé polovině této dekády, kdy ve společnosti rezonoval jednak katastrofální stav životního prostředí v severozápadním regionu Československa, ale také stoupající nedůvěra veřejnosti v souvislosti s událostmi v jaderné elektrárně Černobyl na Ukrajině. Režim obvykle mlžil prostřednictvím mizivé a často zkreslující informovanosti, která ve spojitosti se zhoršujícím stavem ovzduší vzbuzovala ve společnosti emoce. Chatrné zdraví obyvatel postižených regionů, nekonečné inverze byly reálným dopadem na obyvatele regionů. Stav životního prostředí se stal realitou, která dopadala na každého zcela hmatatelně a nebylo možné před ní zavřít oči a ignorovat ji, což bylo možné v případě porušování lidských práv. Aktivita obyvatelstva se proto zvyšovala v postižených regionech. I proto se první listopadová demonstrace uskutečnila v Teplicích. V posledních předlistopadových měsících se staly zcela běžnými petice a akce vycházející tzv. „zdola.“ Vést polemiku a argumentačně lavírovat bylo možné v oblasti lidských práv a dodržování zákonnosti, případně v oblasti tzv. přestavby, nikoliv však v oblasti životního prostředí, která byla denním chlebem obyvatel postižených regionů.

Téma ochrany přírody a tzv. „zelená karta“ v kontextu děsivého stavu životního prostředí se staly předmětem zájmu jak opozičních subjektů, tak i především reformované části KSČ. Ve stranickém aparátu proto vznikaly iniciativy volající po reformních snahách

nikoliv jen v oblasti životního prostředí, ale také v oblasti ekonomické a společenské. Vedle Lubomíra Štrougala a Vladislava Adamce, byla nejvýznamnější iniciativou snaha Rudolfa Hegenbarta, který na pozici vedoucího XIII. oddělení ÚV KSČ projevil významnou osobní iniciativu v oblasti ochrany životního prostředí, jehož kvalitu považoval za základní předpoklad jakéhokoliv rozvoje. Už z tohoto důvodu byl v kontaktu s představiteli odborníků československé Akademie věd, ale také s ekologickými aktivisty v terénu, kterým pomáhal řešit konkrétní problémy související s ochranou přírody. Díky jeho úsilí došlo k záchraně zámku Jezeří nebo také pozastavení projektu přečerpávací elektrárny na Křivoklátsku.

Oproti jiným reformním snahám měl Hegenbart výhodu především díky reálné zkušenosti, neboť pomáhal řešit přímo jednotlivé „kauzy“ a problémy v terénu. Tím si získával sympatie běžných straníků a veřejnosti. Ovšem jeho aktivity se nepohybovaly jen na poli činností v regionech. Sám, výrazněji od začátku roku 1989, podával návrhy na reformu systému spočívající v zavedení větší plurality v rámci systému národní fronty. Pluralitou nebyla myšlena jen větší svoboda satelitních stran, ale také vytvoření strany zeleného typu pod kontrolou KSČ, která by se profilovala na tématu životního prostředí. Na jednom z vybraných materiálů spolupracoval s Alojzem Lorencem, náčelníkem Státní bezpečnosti. Jejich iniciativa však nebyla stranickým vedením, včetně generálního tajemníka strany, akceptována. Tento fakt je klíčový především z pohledu otázek souvisejících se založením Strany zelených tajnou bezpečností. Zdali za pozdějšími peripetemi Strany zelených stáli tito dva aktéři, se však nepodařilo prokázat, a to vzhledem k chybějícím písemným pramenům. Práce naopak prokázala Hegenbartovu snahu o provedení „palácového převratu“ za pomoci spřízněných straníků na prosincovém jednání ÚV KSČ, ke kterému již v důsledku listopadových událostí nedošlo. V případě úspěchu Hegenbart počítal s pomocí skupiny odborníků na životní prostředí, kteří se etablovali zejména z prostředí československé Akademie věd. Hegenbart vnímal jejich odbornost, která dle jeho názoru mezi dosavadními elitami zásadně chyběla, proto plánoval využití služeb Václava Mezřického nebo Bedřicha Moldana z Biologické společnosti ČSAV.

Samotná transformace politického systému a revoluční události přinesly do života ekologických aktivistů otázku, jak se mají postulovat základní zelená témata jednak mezi

ekologickou subkulturou, ale také ven do společnosti. Veřejnost podle průzkumů považovala v prvních měsících po revoluci v drtivé většině otázku ochrany životního prostředí za zásadní téma, což představilo i velmi silný politický potenciál. Ten se však rozplynul s prvními volbami v roce 1990.

Debata, která byla vedena v otázkách, jak etablovat téma ochrany životního prostředí, byla ovlivněna několika skutečnostmi. Za prvé se jednalo o dosavadní praxi, která byla dlouhá léta typická pro „ekologické hnutí“ nebo lépe řečeno, ochranářské aktivity. Přestavovala do různé míry apolitickou či politickou činnost (v závislosti na vývoji situace), jež byla závislá na procesech rozhodování a jednání „zdola“ v prostředí nedemokratického režimu. Tyto procesy se v podobném, avšak nutno zdůraznit v daleko menším měřítku podobaly procesům odehrávajícím se v západní Evropě – avšak s rozdíly, které plynou z povahy nedemokratických režimů. Zatímco tyto procesy byly v Západní Evropě legální a nebyly postihovány (spíše naopak), v československém prostředí se náznaky rozvoje občanské společnosti postihovaly. Jediným ochranným štítem se stala ekologie, případně ochrana přírody jako „apolitická“ záštita, která měla jistý potenciál ochránit aktivisty před represemi ze strany režimu, a to jen v případě, šlo o tzv. „malou ekologii.“ Z těchto důvodů se řada představitelů ekologického disentu, z nichž nejvýrazněji vyčníval Ivan Dejmal, přikláněla k principům ochrany přírody na bázi občanské společnosti s tím, že je potřeba „ozelenit“ nově vznikající politické subjekty. Sám Dejmal odmítal vnímat ochranu životního prostředí jako téma politické a viděl jej jako téma v prvé řadě odborné. V tomto směru se jeho myšlenky zásadně odlišovaly od procesů v západní Evropě, kde otázky ochrany životního prostředí nebyly viděny jen optikou odborných přírodovědných tezí (tezí exaktních věd), ale tezí celospolečenských, souvisejících s tématy typickými pro mladou generaci revoltérů z řad materiálně zabezpečených a humanitně vzdělaných obyvatel, kteří svá témata vymezovali nejen směrem k ochraně životního prostředí, ale i ke společenskému systému rigidních centralizovaných stran, k problematice postavení žen ve společnosti nebo k tématům směřujícím k pacifismu. Tato témata nové levice pochopitelně byla v rozporu s tím, o co usilovala většina členů ekologické subkultury v čerstvě postkomunistickém Československu. Ekologové rovněž odmítli vstoupit do nově ustanovené Strany zelených. Jak ukázal průzkum, vedlo je k tomu několik důvodů. Patřil mezi ně postoj prosazující ekologii jen na bázi občanské společnosti „zdola“, dále přesvědčení některých

hlavních osobností, že SZ jako monotematický projekt nemá svůj význam a měly by se ozelenovat programy jiných stran. V neposlední řadě se jednalo o pragmatické důvody, vstup do OF byla reálná příležitost ovlivňovat společenské záležitosti ještě před volbami, ale i po nich, neboť společenská atmosféra naznačovala vítězství OF v červnových volbách.

Za druhé, realita a okolnosti vzniku Strany zelených v Československu ukázaly opačný přístup. Existující ekologické hnutí, ekologický disent, zelenou stranu odmítlo nejen z obav infiltrace tajné policie, ale i z principů, které odmítaly politickou stranu jako způsob prosazování myšlenek ochrany přírody. V Československu nastává paradoxní situace, neboť na tématu širokého hnutí se etablovaly právě decentralizované západoevropské zelené strany, vzniknuvší právě ze základů občanské společnosti a společenského hnutí.

V revolučním prostředí vzniklo decentralizované Občanské fórum – široká platforma, jejímž principem bylo vymezení se proti stranickosti a politickým stranám, což ilustrovalo heslo „Strany jsou pro straníky, Občanské fórum je pro všechny.“ Stejně jako na Západě, se OF stalo hnutím s decentralizovanou strukturou, založeném na protestu proti starému režimu. Hnutí, které bylo formálně řízené „zdola“, mělo své problémy, které v důsledku znamenaly nejprve transformaci OF v politickou stranu a následně její rozpad v roce 1991. Uvedená analogie má jistě své nedostatky vzhledem k tomu, jaká společenská prostředí práce porovnává. Ovšem nelze ji zcela ignorovat, neboť myšlenky a principy, na kterých OF stálo, velmi připomíná principy „grassroot“ demokracie. Tedy principy, které byly v českém prostředí zprostředkovány osobnostmi, jež se podílely na tvorbě zelené politiky v Německu. Mezi ně se řadil Milan Horáček, zakladatel německých Zelených, který zprostředkoval Václavu Havlovi a disidentům aktuální procesy, které se odehrávaly v souvislosti se vznikem zelené strany v Německu. „Matka zelených stran“ kladla důraz na sílu a potenciál občanské společnosti, kladla důraz na principy přímé demokracie a možnosti odvolatelnosti politiků.

Samotná československá Strana zelených se ustanovila až v únoru roku 1990, nicméně již několik dní po 17. listopadu se objevila řada zelených stran po celé republice včetně Prahy. Vysoký počet členů a podpisů pod podpisovým archem posílil podezření, že Strana

zelených je dlouho připravovaným projektem. Důvěru si strana nezískala. Skepsi vyjadřoval především ekologický disent. Ti, kteří se nakonec do strany přidali, posléze poznávali své „estébáky“ na přípravných shromážděních. Chaos do celého procesu tvorby SZ vnášel jednak počet několika zakládajících výborů, ale také vzájemná nedůvěra, která se posilovala zejména mezi pražským výborem a ostatními republikovými částmi. Ze slov pamětníků je patrné, že řada nových členů, kteří do strany vstupovali, si uvědomovali riziko infiltrace tajnou bezpečností, přesto vnímali toto téma jako klíčové pro vývoj politického systému. Životní prostředí a jeho kvalita představovaly v očích většiny politických aktérů významný potenciál. Nicméně stigma, které si SZ odnesla z dob svého zrození, je tak trochu nespravedlivé, neboť další vývoj ukázal, že i další strany a subjekty se potýkaly s problémem infiltrace StB do svých struktur, včetně OF.

Vedle „estébáckého“ stigmatu, které si SZ nesla do zakladatelských voleb v červnu 1990, sehrály významnou roli i další aspekty, které stranu znevýhodňovaly v politické soutěži. V prvé řadě šlo o charakter prvních demokratických voleb v červnu 1990. Volby, které se realizovaly po čtyřech dekáдах nesvobody, byly realizovány v naprosto neetablovaném stranickém prostředí. Volební klání se proto blížilo společenskému plebiscitu, v němž na jedné straně stál starý režim a na druhé straně celospolečenské hnutí představované OF v českých zemích a VPN na Slovensku. I když OF a SZ uzavřeli „dohodu o neútočení,“ mnohdy se tak nedělo, zejména s ohledem na avizovanou infiltraci spolupracovníků StB do strany. Další vývoj ukázal, že ani potřeby společnosti nekořespondovaly s nabízeným politickým programem, jenž se inspiroval vizemi západoevropských zelených stran, které se držely postmateriálních témat, a jež byla československé společnosti cizí. Vedle důrazu na ochranu životního prostředí se vymezovaly proti společenskému konzumu, vládě nadnárodních korporací či rigiditě stranických systémů. Tato veskrze postmateriální témata založená na dobrovolné skromnosti vycházející z biocentrických tendencí, nekořespondovala s antropocentrickým pojetím ochrany životního prostředí v Československu.

Samotné téma ochrany životního prostředí se postupně dostávalo na okraj společenského zájmu. Na druhou stranu v prostředí nově ustanovených vlád k tématům pozitivně přispívaly zejména v období do voleb 1992 ekologické elity, které se v období komunistického režimu pokoušely přispět k nápravě nejpálčivějších problémů

v postižených oblastech Československa. V exekutivě se prosadili odborníci jako Josef Vavroušek, Ivan Dejmal nebo Bedřich Moldan. Svůj aspekt získávala ochrana životního prostředí také „zdola“, a v době tzv. „zeleného parlamentu“ (komunikační platforma mezi českým ministrem životního prostředí a ekologickými aktivisty) získaly vliv na podobu legislativy. Mezi nejvýznamnější normy patřil zákon o ochraně životního prostředí, který byl pozitivně hodnocen. Symbolem ochrany životního prostředí a záruk společenského rozvoje se stalo usnesení Pithartovy vlády z roku 1991 o těžebních limitech, které poskytovaly garanci rozvoje měst a obcí v oblasti nejpostiženější Mostecké pánve. Stanovené limity těžby se staly symbolem ochrany obyvatel před dalším vytěžování nejen uhlí, ale také jich samotných.

Nicméně už po volbách v roce 1990 ekologické povědomí společnosti oslabovalo. Pozornost veřejnosti byla odvedena směrem ke sporům uvnitř OF, které ovládala diskuse o jeho struktuře, ale také o „vyrovnání se komunismem.“ Řadě představitelů OF v regiorech vadilo znovujmenování komunisty Mariána Čalfy premiérem. Významným aspektem ovlivňujícím veřejný prostor byla debata o podobě ekonomické reformy, kterou prosadil federální ministr financí Václav Klaus. Klaus nabídl scénář, který odkládal ekologii a ochranu životního prostředí na druhou kolej. Naopak zdůrazňoval, že ekologii si bude společnost moci dovolit, až si na to společnost vydělá. Jeho pojetí ekologie jako „šlehačky“ na dortu je dnes pověstné. Zásadně se odlišovalo od pojetí, které chápalo zdravé životní prostředí jako základní předpoklad pro společenský a tedy i ekonomický rozvoj a k čemu ve své době směřovaly nové myšlenky v západní Evropě.

Klaus, který zvítězil se svou koncepcí OF jako politické strany, se stával dominantní osobností české politiky. Jeho vize ekonomické transformace bez přívlastků, která byla přijata Čalfovou vládou, dominovala ve společenském diskurzu, které pomalu opouštělo téma ochrany životního prostředí. Vize nového demokratického státu spočívala v ekonomické transformaci, jež byla pozitivně přijata společností a přinášela vidinu vysokého ekonomického růstu a na něj navázané zbohatnutí společnosti. Touha zbohatnout, privatizovat vše a nejlépe hned, odvedla pozornost od ekologických problémů, které v postižených oblastech Československa gradovaly i na počátku 90. let. V nastoleném scénáři měla ekologie marginální postavení, neboť ohrožovala „volnou ruku trhu“, jež byla cestou k budování nové demokracie kapitalistického typu. Klaus,

který byl příznivcem programově vymezených politických stran, navíc odmítal participační úlohu občanské společnosti, jež byla s principy environmentalismu neoddělitelně spojena. Společenská poptávka se proto otočila k rychlé transformaci a společenskému rozvoji založenému na hodnotách spojených s neviditelnou rukou trhu. Po desítkách let normalizační šedi a nedostatečné životní úrovni to bylo i pochopitelné. Na druhou stranu je třeba poznamenat, že v západní Evropě docházelo k opačnému směru, tj. kritice globalizačních aspektů a nadměrného konzumu. K definitivnímu zlomu došlo po volbách v roce 1992, kdy v české části republiky zvítězila Klausova ODS a na Slovensku Mečiarovo Hnutí za demokratické Slovensko. Navíc československou společnost začalo postupně ovládat další téma, a to problematika vztahů mezi Čechy a Slováky.

SEZNAM ZKRATEK

AKCE Z	Akce Zvelebování
ČD	České děti
ČSAV	Československá akademie věd
ČSDI	Československá demokratická iniciativa
ČSOP	Český svaz ochránců přírody
ČSR	Česká socialistická republika
ČSSD	Česká stran sociálně demokratická
ČSSR	Československá socialistická republika
ČSTV	Český svaz tělesné výchovy
ČSZ	Československá strana zelených
DEI	Demokratická iniciativa
DN	Depeše Niky
HOS	Hnutí za občanskou společnost
CHKO	Chráněná krajinná oblast
KC OF	Koordinační centrum Občanského fóra
KDS	Křesťanská demokratická strana
KDU-ČSL	Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová
KSČ	Komunistická strana Československa
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
MKJL	Mírový klub Johna Lennona
NDR	Německá demokratická republika
NMS	Nezávislé mírové sdružení – Iniciativa za demilitarizaci společnosti
ODS	Občanská demokratická strana
OF	Občanské fórum
OH	Občanské hnutí
OSN	Organizace spojených národů
PLR	Polská lidová republika
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SPD	Sociálně Sociálně demokratická strana Německa

SSM	Socialistický svaz mládeže
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SZ	Strana zelených
TJ	Tělovýchovná jednota
UK	Univerzita Karlova
ÚV KSČ	Ústředí výbor Komunistické strany Československa
VPN	Verejnost' proti násiliu
ZA	Zelená alternativa
ZK	Zelený kruh
ZO SSM	Základní organizace Svazu socialistické mládeže
ZP	Zelený parlament

LITERATURA

BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí, 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003, 180 p. ISBN 978-802-1042-506.

BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Levice v postrevoluční době: občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. Politika a společnost. ISBN 80-732-5033-0.

BĚLOHRADSKÝ, Václav a Karel HVÍŽĎALA. *Myslet zeleň světa: rozhovor s Karlem Hvižďalou*. Praha: Mladá fronta, 1991. ISBN 80-204-0239-X.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. ISBN 80-202-0368-0.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti: eseje z pozdější doby*. Vyd. 2., (opr. a dopl.). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-007-0.

BÍZKOVÁ, Rút. *Životní prostředí v České republice 1989-2004: The environment in the Czech Republic 1989-2004*. Praha: CENIA, 2005. ISBN 80-850-8756-1

BUREŠ, Jan. *Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4283-0.

BUREŠ, Jan. *Občanské fórum*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-86855-28-8.

BURCHELL, Jon. *The Evolution of Green Politics: Development and Change within European Green Parties*. Sterling, VA: Earthscan Publications, 2002, 202 p. ISBN 18-538-3752-0.

CARSON, Rachel. *Silent spring*. 40th anniversary ed., 1st Mariner Books ed. Boston: Houghton Mifflin, 2002. ISBN 06-182-5305-X.

CLARK, Ed a Anna. SOULSBY. *Organizational change in post-communist Europe: management and transformation in the Czech Republic*. New York: Routledge, 1999. ISBN 04-152-0333-3.

CONNELLY, James. a Graham SMITH. *Politics and the environment: from theory to practice*. New York: Routledge, 1999. ISBN 04-151-5068-X.

DAHRENDORF, Ralf. *Úvahy o revoluci v Evropě v dopise, který měl být zaslán jistému pánovi ve Varšavě*. Praha: Evropský kulturní klub, 1991. ISBN 80-852-1217-X.

DAVIS, Charles E. *Western public lands and environmental politics*. 2nd ed. Boulder, CO: Westview Press, 2001. ISBN 08-133-3768-2.

DOBSON, Andrew. *Green political thought*. 4th ed. New York: Routledge, c2007. ISBN 978-020-3964-620.

DONELLA H. MEADOWS .. [ET AL.]. *Limits to Growth, a report for the club of Rome's project on the predicament of mankind*. New York: Universe Books, 1981. ISBN 08-766-3918-X.

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra a Jiří KUNC. *O přechodech k demokracii*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901-4248-6.

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Základní modely demokratických systémů: komparace politických systémů*. V Praze: Oeconomica, 2008, 255 s. ISBN 978-80-245-1357-7.

FAGAN, Adam. *Environment and Democracy in the Czech Republic the Environmental Movement in the Transition Process*. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2004. ISBN 18-589-8876-4.

GÁL, Fedor. *Z prvej ruky*. Bratislava: Archa, 1991. ISBN 80-711-5017-7.

GILL, Graeme. *Democracy and post-communism political change in the post-communist world*. London: Routledge, 2002. ISBN 02-031-6641-8.

GOLDSMITH, Edward. *A Blueprint for survival*. Harmondsworth: Penguin, 1972. ISBN 01-405-2295-6.

GORE, Al. *Země na misce vah: ekologie a lidský duch*. Překlad Jan Jařab. Praha: Argo, 2000. ISBN 80-720-3310-7.

HARRIMAN, Richard a Paul ERLICH. *How to be a survivor*. New York: Ballantine Books, 1975. ISBN 978-034-5248-367.

HAVEL, Václav., Jiří MUSIL a Tomáš VRBA. *The view from Prague: the expectations of world leaders at the dawn of the 21st century*. New York: Central European University Press, 2007. ISBN 978-963-7326-929.

HEGENBART, Rudolf. *Šedá eminence aneb ....? 17 kusých poznámek z práce a života let nedávno minulých*. rukopis, bez ISBN.

HEIDEGGER, Martin. *Věda, technika a zamyšlení*. Praha: OIKOYMENH, 2004. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 42. ISBN 8072980831.

HEYWOOD, Andrew. *Politická teorie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-868-6141-4.

HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 4. vyd. Překlad Zdeněk Masopust. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 362 s. ISBN 9788073801373.

HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-864-3295-5.

HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2004. ISBN 80-210-3449-1.

HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada, 2010, 310 s. ISBN 978-802-4731-926.

HOLÝ, Ladislav. *Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Vyd. 2. Překlad Zdeněk Uherek. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-018-6.

HUSSERL, Edmund. *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*. Praha: Academia, 1972. ISBN 50821865.

JECHOVÁ, Květa. *Lidé Charty 77: zpráva o biografickém výzkumu*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003. Hlasy minulosti. ISBN 80-728-5033-4.

JIČÍNSKÝ, Zdeněk. *Charta 77 a právní stát*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 80-857-6543-8.

KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-0145-8.

KAPLAN, Karel. *Všechno jste prohráli!: co prozrazují archivy o IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů, 1967*. Vyd. 1. Praha: I. Železný, 1997, 178 p. ISBN 8023735497.

KELLER, Jan. *Abeceda prosperity*. Brno: Doplněk, 2003. Sociálně-ekologická edice. ISBN 80-723-9125-9.

KELLER, Jan. *Přemýšlení s Josefem Vavrouškem*. Praha: G plus G, 1995. Zde a nyní. ISBN 80-901-8961-X.

KELLER, Jan. *Šok z ekologie, aneb, Politické systémy v rozpacích*. Praha: Český spisovatel, 1996. Svazky. ISBN 80-202-0606-X.

KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-031-5.

KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5025-7.

KLAUS, Václav. *Ekonomická teorie a realita transformačních procesů*. Praha: Management Press, 1995. ISBN 80-859-4305-0.

KLOKOČKA, Vladimír. *Ústavní systémy evropských států*. Praha: Linde, 1996, 415 s. ISBN 80-720-1010-7.

KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství H&H, 1993. ISBN 80-857-8721-0.

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2., přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5086-9

KRAFT, Michael E. *Environmental policy and politics*. 5th ed. Upper Saddle River, N.J.: Pearson Prentice Hall, 2011. ISBN 02-057-4537-7.

KREJČÍ, Oskar. *Nová kniha o volbách*. Praha: Professional Publishing, 2006. ISBN 978-808-6946-016.

KUNC, Jiří a Zdeněk PINC. *Demokracie a ústavnost*. 2. rozš. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-718-4868-9.

KUNC, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*. Praha: Sociologické nakl., 2000, 262 p. Studie Slon, sv. 20. ISBN 80-858-5079-6.

LIBROVÁ, Hana. Kreuzwege und Paradoxa der tschechischen Umweltbewegung. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity.: Řada sociálněvědná. Brno: Filosofická fakulta, Masarykova univerzita, 1991, 7 -18. ISBN 80-210-0551-3. ISSN 0231-5122.

LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*. Brno: Hnutí DUHA, 1994. ISBN 80-853-6818-8.

LORENC, Alojz. *Ministerstvo strachu?: neskartované vzpomínky generála Lorence*. Praha: Tatrapress, 1992. ISBN 80-852-6020-4.

LORENZ, Konrad. *Osm smrtelných hříchů*. Praha: Academia, 2000. ISBN 978-802-0008-428.

MACHONIN, Pavel a Milan TUČEK. *Česká společnost v transformaci: k proměnám sociální struktury*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5017-6.

POTUČEK, Martin a Miroslav Purkrábek. *Zrod teorie veřejné politiky: Úv. studie k analýze formování a realizace veřejné politiky v Čes. rep. po r. 1989*. Praha: Vesmír, 1994. ISBN 978-809-0113-169.

MĚCHÝŘ, Jan. *Velký převrat, či snad, Revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech, 1989-1992*. Praha: Progetto, 1999. ISBN 80-863-6600-6.

HORÁČEK, Milan. *Proměny politického systému v Československu na přelomu let 1989/1990: referáty a diskusní příspěvky přednesené na semináři, který ve dnech 10. a 11. prosince 1994 uspořádala Nadace Heinricha Bölla v divadle Kolowrat*. 1995. Praha: Jiří Pelikán, 1995, 128 s.

MLČOCH, Lubomír. *Úvahy o české ekonomické transformaci*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-702-1389-2.

MOLDAN, Bedřich. *Ekologie, demokracie, trh*. Praha: Informatorium, 1992. ISBN 80-853-6819-6.

MOLDAN, Bedřich. *Podmaněná planeta*. Druhé, Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2999-5.

MOLDAN, Bedřich. *(Ne)udržitelný rozvoj ekologie: hrozba i naděje*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0286-5.

MOLDAN, Bedřich. *Životní prostředí České republiky: vývoj a stav do konce r. 1989*. Praha: Academia, 1990. ISBN 80-200-0292-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Proč tak snadno--: některé rodinné důvody sametové revoluce : sociologický esej*. 3. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-013-1.

MÜLLER-ROMMEL, Ferdinand a Thomas POGUNTKE. *Green parties in national governments*. Portland, OR: F. Cass, 2002, 168 p. ISBN 07-146-8240-3.

NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5022-2.

OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. Praha: Erika, 1999, 188 s. ISBN 80-719-0804-5.

OTÁHAL, Milan a Miroslav VANĚK. *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu - životopisná vyprávění*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-710-6337-1.

OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Maxdorf, 1994, 124 s. Historia nova. ISBN 8085800128.

OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2003. Bod (Dokořán). ISBN 80-865-6952-7.

PAPOUŠEK, Jiří. *Hovory o ekologii: cesty k trvale udržitelnému Česku*. Praha: Portál, 2000. Rozhovory (Portál). ISBN 80-717-8483-4.

PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. 3., opr. vyd. Praha: Oikoymenh, 2007, 135 s. Oikoúmené (OIKOYMENH), sv. 136. ISBN 978-807-2982-752.

PAUL R. EHRLICH AND RICHARD L. HARRIMAN. *How to be a survivor*. London: Ballantine Books Ltd, 1971. ISBN 978-034-5021-250.

PAVLÍNEK, Petr a John PICKLES. *Environmental transitions: transformation and ecological defense in Central and Eastern Europe*. New York: Routledge, 2000. ISBN 04-151-6269-6.

PEČÍNKÁ, Pavel. *Zelená zleva?: historie ekologických stran v Evropě*. Praha: G plus G., 2002, 261 p. ISBN 80-861-0358-7.

PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie: [11 improvizovaných přednášek]*. Praha: Herrmann & synové, 1997. ISBN 80-238-1741-8.

PITHART, Petr. *Po devětaosmdesátém: Kdo jsme?: mezi vzpomínkami a reflexí : texty z let 1992-1996*. Bratislava: Kalligram, 1998. ISBN 80-714-9204-3.

PŠEJA, Pavel. *Stranický systém České republiky: politické strany a jejich vývoj 1989-1998*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. Srovnávací politologie. ISBN 80-732-5069-1.

PŠEJA, Pavel. *Stranický systém České republiky: politické strany a jejich vývoja 1989-1998*. Brno: Centrum pro Studium Demokracie a Kultury, 2005. ISBN 978-807-3250-690.

PULLMANN, Michal. *Konec experimentu: přestavba a pád komunismu v Československu*. Praha: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-31-5.

RICHARDSON, Dick. a Chris ROOTES (eds.). *The Green challenge: the development of Green parties in Europe*. New York: Routledge, 1995. ISBN 04-151-0650-8.

ROOTES, Chris. *Environmental movements: local, national, and global*. London: Frank Cass, 1999. ISBN 07-146-8066-4.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií: [empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě]*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8461-3.

SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Překlad Jana Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-048-3.

SCRUTON, Roger a Jitka UHDEOVÁ. *Slovník politického myšlení*. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-710-8184-1.

SETON, Ernest Thompson. *The Birch Bark-Roll od the Woodcraft Indians*. New York: Doubleday, Page & Company, 1907.

SCHAPIRO, Leonard Bertram. *Totalitarianism*. London: Pall Mall Press, 1972. ISBN 02-690-2706-8.

STRMISKA, Maxmilián. *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7038-0.

SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. Praha: Prostor, 2003. Obzor (Prostor). ISBN 80-726-0099-0.

SUK, Jiří. *Občanské fórum: listopad - prosinec 1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997. Knihy dokumenty. ISBN 80-852-7072-2.

ŠTROUGAL, Lubomír. *Paměti a úvahy*. Praha: Epoque, 2009. ISBN 978-80-7425-026-2.

TALSHIR, Gayil. *The political ideology of green parties: from the politics of nature to redefining the nature of politics*. New York: Palgrave, 2002. St. Antony's series (Palgrave (Firm)). ISBN 03-339-1986-6.

VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-089-1.

VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. Praha: Maxdorf, 1996. Historia nova. ISBN 80-858-0058-6.

VANĚK, Miroslav (ed.). *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. 2009. Praha: Academia, 2009. Historie (Academia). ISBN 9788020017918.

VANĚK, Miroslav. *Orální historie: metodické a "technické" postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0718-3.

VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: Votobia, 2002. ISBN 8072201247.

VANĚK, Miroslav. *Veřejné mínění o socialismu před 17. listopadem 1989: Analýza výsledků výzkumu veřejného mínění prováděných ÚVVM od roku 1972 do roku 1989*. Praha: Maxdorf, 1994. Historia nova. ISBN 80-858-0010-1.

VANĚK, Miroslav a Pavel URBÁŠEK (eds.). *Vítězové? Poražení?: životopisná interview*. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). ISBN 80-726-0141-5.

VAVROUŠEK, Josef, Martin POTŮČEK a Miroslav PURKRÁBEK. *Zrod teorie veřejné politiky v České republice: Úvodní studie k analýze formování a realizace veřejné politiky v České republice po r. 1989*. Praha: Vesmír, 1994. Veřejná a sociální politika. ISBN 80-901-1316-8.

VAVROUŠEK, Josef. *Životní prostředí a sebeřízení společnosti*. Praha: Institut řízení, 1990. Knihy Institutu řízení. ISBN 80-701-4026-7.

VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. *Politický systém České republiky: historie a současnost*. Praha: Portál, 2003, 351 p. ISBN 80-717-8718-3.

WARE, Alan. *Political parties and party systems*. New York: Oxford University Press, 1996. ISBN 01-987-8077-X.

ŽENÍŠEK, Marek. *Přechody k demokracii v teorii a praxi*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-738-0008-X.

Články a statě

BUDAJ, Ján. Nasadli sme. In: HUBA, Mikuláš. *Ponovembrové Slovensko I-II*. Bratislava: EuroUniPress, 1994, s. 107.

DEJMAL, Ivan. Sociální ekologické hnutí versus politické strany. *Depeše Niky*. Praha: ČSOP, 1989, (11-12), 3.

HAVEL, Václav a Milan HORÁČEK. Bída systému: Rozhovor Václava Havla s Milane Horáčkem. *Listy: Časopis československé socialistické opozice*. Praha, 1989, XIX.(5), 26 - 27.

Hlásí se Strana zelených. *Lidová demokracie*. Praha, 1989, XLV., 6.

HRUBEŠ, Jan. Jan Patočka: Povznést se z ontologického bezdomovectví. *Sedmá generace: společensko-ekologický měsíčník*. 2012, 2012(4), 27. ISSN 1212-0499.

INGLEHART, Ronald. The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies. *The American Political Science Review*. 1971, (65).

JEHLICKA, P. a M. KURTZ. Everyday Resistance in the Czech Landscape: The Woodcraft Culture from the Hapsburg Empire to the Communist Regime. *East European Politics*. 2013, 27(2), 308-332. DOI: 10.1177/0888325413483550. ISSN 0888-3254. Dostupné také z:

<http://eep.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0888325413483550>

JEHLIČKA, Petr (ed.). Environmentalism in Europe: an east - west comparison. In: ROOTES, Chris a Howard DAVIS. *Social change and political transformation: A new Europe?*. London: UCL Press, 1994, 112 - 131. ISBN 1857281489.

JEHLIČKA, Petr. The Development of Czech Environmental Policy 1990-1995. *Czech Sociological Review*. 1999, (7), 37-50.

KAMARÝT, Roman. Volby - úspěch či neúspěch Strany zelených: Redaktoři Niky hovoří s předními osobnostmi ekologického hnutí. *Nika*. Praha: ČSOP, 1990, XI.(7-8), 15 - 19.

Konečně Strana zelených. *Depeše Niky: Samostatná příloha bulletinu Nika*. Praha: ČSOP, 1990, XI.(1), 5.

KOZLÍK, Jan. Rozbor ekologické situace ČSSR. *Informace o Chartě 77*. 1983, (12), 1-18.

KUŽVART, Petr. Dort a šlehačku. *Depeše Niky: Bulletin pro ochranu přírody a životního prostředí*. 1990,XI.(12), 6.

LIBROVÁ, Hana. Kreuzwege und Paradoxa der tschechischen Umweltbewegung. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity.: Řada sociálněvědná*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 1991, 7 -18. ISBN 80-210-0551-3. ISSN 0231-5122.

Lipset, M. S. - Rokkan, S. (1967): Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction, In: *Party Systems and Voter Alignments. Cross – National Perspectives*, The Free Press, New York.

MAKÁSEK, Ivan. Dvacet let s Nikou. *Nika*. 1999, 20(4), 10 - 12.

MAKÁSEK, Ivan. Poslední vývoj zeleného hnutí v Praze. *Depeše Niky*. ČSOP, 1989, (11-12), 1-2.

MAKÁSEK, Ivan. Zelení mají federální stranu. *Depeše Niky: Samostatná příloha ekologického bulletinu Nika*. Praha: ČSOP, 1990, XI.(2), 8.

MOLDAN, Bedřich: Meze růstu po 40 letech, *Sedmá generace*, Vol. 21 (2012), No. 3, s. 38 – 39.

SKRAMLÍK, Pavel. Komunisté musí počkat a L. Vaculík žádné estébáky neviděl. *Zelení: List zemské organizace Strany zelených v Čechách*. Praha, 1990, I(2), 1-2.

TUROŇOVÁ, Danuše. Otevřený dopis Zelenému kruhu. *Depeše Niky*. Praha: ČSOP, 1989, (11-12).

VANĚK, Miroslav. O některých problémech v českých zemích před rokem 1989. *Soudobé dějiny* 2. 1995, (1), 42 - 58.

VAVROUŠEK, Josef. Vyjádření ke stanovisku Rady Zeleného kruhu. *Ekologický bulletin*. Praha: Ekologická společnost, 1990, (23), 150 - 151.

ZAJONCOVÁ, Dana. TIS - Svaz pro ochranu přírody, krajiny a lidí: Dobrovolná ochrana přírody v období totality. In: KUBEŠ, Jiří. *Celostátní studentská vědecká konference - Historie 2003*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2004, 2003, s. 295-318. ISBN 80-7194-697-4.

ZVONÍČEK, Jaroslav. Setkání Strany zelených. *Depeše Niky: Samostatná příloha bulletinu Nika*. ČSOP, 1990, XI.(1), 5.

Internetové články

BLAŽEK, Jan. Novodobé okrášlování. *Sedmá generace* [online]. 2010, (6) [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.sedmagerace.cz/text/detail/novodobe-okraslovani>

GROHMANN, Dominik. Nejde jenom sázet stromy: Rozhovor s Dalimilem Tomanem. *Sedmá generace* [online]. 2014, (5) [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.sedmagerace.cz/text/detail/nejde-jenom-sazet-stromy/>

HAVEL, Václav. *Moc bezmocných* [online]. 1978 [cit. 2016-05-14]. Dostupné z: http://vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=eseje&val=2_eseje.html&typ=html

JARUŠKOVÁ, Radka. Náš Brontosaurus držel v puse čtyřlístek.: Rozhovor s Jiřím Jiránkem ke 40 letům hnutí. *Hnutí Brontosaurus* [online]. [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <https://www.brontosaurus.cz/8-cestina/aktuality/355-nas-brontosaurus-drzel-v-puse-ctyrlstek-rozhovor-s-jirim-jirankem-ke-40-letum-hnuti>

PATOČKA, Jakub. Josef Velek: ekologický ombudsman 80. let. *Sedmá generace* [online]. 2012, (2) [cit. 2016-05-14]. Dostupné z: <http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/josef-velek-ekologicky-ombudsman-80-let>

SMOLÍKOVÁ, Dagmar. V životě jsem měl obrovskou kliku: rozhovor s Jaroslavem Stoklasou. *Sedmá generace* [online]. 2006, (5) [cit. 2015-03-11].

SOBOTKA, Milan. Heidegger o technice. *Literární noviny* [online]. Praha: Společnost pro Literární noviny [cit. 2012-05-01]. ISSN 1210-0021. Dostupné z: http://www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=915&rok=2004&cislo=42

ŠRÁM, Radim. *Přednáška o vlivu znečištěného životního prostředí na zdravotní stav* [online]. In: . Český statistický ústav, 2015 [cit. 2015-12-14]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prednaska-o-vlivu-znecisteneho-zivotniho-prostredi-na-zdravotni-stav>

Zánik ekologické skupiny na Chomutovsku. *Informace o Chartě* [online]. 1985, (8), 26 [cit. 2016-05-15]. Dostupné z: http://www.vons.cz/data/pdf/infoch/INFOCH_08_1985.pdf

Internetové odkazy

Denní situační zprávy FMV: Březen 1989 - prosinec 1989 [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008 [cit. 2016-05-29]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/denni-situacni-zpravy-1989>

Informace o Chartě 77: Kompletní elektronická verze samizdatového časopisu [online]. Praha: VONS, 2007 [cit. 2016-05-29]. Dostupné z: <http://www.vons.cz/informace-o-charte-77>

Ivan Dejmal o StB a antikomunismu. In: *Demokratická revoluce 1989* [online]. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004 [cit. 2015-08-19]. Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/videoa.html>

Labyrintem revoluce. In: *Česká televize* [online]. 2007 [cit. 2016-05-15]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095702390-labyrintem-revoluce/207452801320006-labyrintem-k-revoluci/1675-uryvky-z-vypovedi/?verze=04>

Manifest Českých dětí: Rozhovor s Petrem Placákem. In: *Místa paměti národa* [online]. [cit. 2016-05-15]. Dostupné z: <http://www.mistapametinaroda.cz/?id=532>

Rudolf Hegenbart: osobní stránky předlistopadového politika [online]. Cikháj [cit. 2014-11-25]. Dostupné z: <http://www.hegenbart.cz/>

Rozhovory

Rozhovor autora s Jiřím Čejkou, Brno 18. 2. 2014.

Rozhovor autora s Petrem Pakostou, Hora sv. Kateřiny 20. 7. 2014.

Rozhovor autora s Bedřichem Moldanem, Praha 16. 2. 2015.

Rozhovor autora s Ivanem Ryndou, Praha 19. 1. 2015.

Rozhovor autora s Janem Martinem Ječmínkem, Kolín 24. 4. 2015.

Rozhovor autora s Václavem Mezřickým, Kutná Hora 24. 4. 2015.

Rozhovor autora s Milanem Horáčkem, Praha 8. 12. 2015.

Rozhovor autora s Mikulášem Tominem, Praha 3. 2. 2016.

Rozhovor vedený Milanem Otáhalem s Rudolfem Hegenbartem, 21. 4. 1995.

Rozhovor vedený Milanem Otáhalem s Rudolfem Hegenbartem, 14. 7. 1995.

Rozhovor vedený Milanem Otáhalem s Rudolfem Hegenbartem, 1. 7. 1996.

PŘÍLOHOVÁ ČÁST

Příloha A - Prohlášení o vzniku Strany zelených

Příloha B - Společné prohlášení Strany zelených a Zelené alternativy

Příloha C - Komuniké z jednání SZ a OF

PŘÍLOHA A – Prohlášení o vzniku Strany zelených

Prohlášení o založení STRANY ZELENÝCH

Z podnětu široké veřejné diskuse a různých společenských iniciativ byla v Praze dne 21.11.1989 ustanovena nová politická strana - STRANA ZELENÝCH. Naše hnutí se organizuje již delší dobu, ale až události těchto dnů nás přesvědčily, že toto rozhodnutí již nelze dále odkládat. K tomuto dni bylo registrováno přes 5200 členů a přes 11000 podpisů podporujících legalizaci této strany. Členů a podpisů každým dnem přibývá!

Iniciativa celostátního koordinačního výboru SZ se přenesla do mnoha míst naší republiky. Vznikají dokonce stranické organizace, které ještě o nás nevědí, a proto je prosíme, aby vyslali do Prahy svého zástupce v zájmu sjednocení strany.

Žádost o legalizaci a registraci jsme již zaslali příslušným orgánům a proto žádáme všechny organizace vzniklé nezávisle na nás v různých místech republiky, aby již o registraci nežádaly a spojily se přímo s ústředím, po případě svou žádost vztáhly zpět. V této věci je nutno postupovat společně a jednotně.

V jednotě je síla !

V současné době se zpracovává návrh akčního programu strany. Žádáme všechny občany kteří s námi souhlasí, popřípadě vstoupí do naší strany, aby nás podpořili při legalisaci této strany a zasílali veškeré své podněty a návrhy na adresu mluvčích celostátního koordinačního výboru a SZ.

Návrh akčního programu strany je otevřený dokument, který bude doplněn o další významné podněty členů i široké veřejnosti a konečné znění schválí ustavující konference strany, jejíž termín bude zveřejněn.

Za celostátní koordinační výbor SZ

Mluvčí :

Adrien Sehnal
Adrien Sehnal

Praha 5 150 00 -

Vladimír Šiška

Vladimír Šiška

Praha 10 100 00

V Praze dne 24.11.1989

PŘÍLOHA B – Společné prohlášení Strany zelených a Zelené alternativy

Společné prohlášení Strany zelených a Zelené alternativy

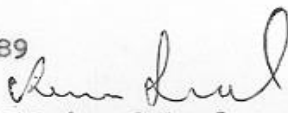
V minulých dnech jste se mohli ze sdělovacích prostředků dozvědět, že ^{Koordinace vlna pro Českou republiku} Strana zelených se sídlem v Praze 1, Pařížská 4, nemá důvěru ^{Strana a} ochranářské obce. Stejně jako Greenpeace, i my se plně od této skupiny, která zneužívá název "Strana zelených", distancujeme. Prohlášení této skupiny poznáte podle hesel "nikdo nás nezaložil - nikdo nás neřídí - nikdo nám nedal prostředky k činnosti - - začněte pracovat - klidná práce - demokratický socialismus" a podobně. Naopak chybí požadavek úplné demokracie a podpora Občanskému fóru.

Celostátní koordinační centrum Strany zelených se proto rozhodlo nerespektovat Stranu zelených v Pařížské ulici a vyzývá všechny zájemce o registraci, aby psali výhradně na adresu: mluvčí CKC SZ Adrien Sehnal, Na Václavce 20, 150 00 Praha 5.

Podobně jako v jiných zemích není jen jedna strana zelených, vznikla u nás iniciativa založit stranu "Zelená alternativa". Má podobný návrh programu jako Strana zelených, rozdíly jsou v některých politických bodech. Svůj úmysl vstoupit do strany Zelená alternativa můžete oznámit na adrese: Pražské ekologické centrum, Dubečská 8, 100 00 Praha 10.

V budoucnu není vyloučeno spojení obou stran nebo společná kandidátka do voleb.

V Praze dne 17.prosince 1989

za Stranu zelených: mluvčí Adrien Sehnal

za Zelenou alternativu: mluvčí PhDr.Mikuláš Tomin

*Od této strany se distancuji Greenpeace, dále Strana zelených
SSR a Strana zelených Morav, Komunistická strana
nau v Čechách.*

PŘÍLOHA C – Komuniké z jednání SZ a OF

Komuniké z jednání mezi Stranou zelených a Občanským fórem
ze dne 24. 4. 1990.

Při jednání představitelů Koordinačního centra OF Praha a Stranou zelených konaném dne 24. 4. 1990 v Praze se obě politické iniciativy dohodly na vzájemném dodržování morálního kodexu účastníků volební kampaně.

Vycházejí z toho, že jsou a budou vzájemně spolupracujícími partnery, představiteli občanských iniciativ nezatížených politickým dědictvím minulosti. Obracejí se na své nižší organizační články, aby prosazovaly v předvolebním období vztahy partnerství a spolupráce založené na blízkosti společných cílů. Vytvoří tím dobré výchozí podmínky pro povolební spoluúčast na veřejném politickém životě.

Za
Stranu zelených:

MUDr. Jan Ječmínek, předseda
Dr. Martin Tichý, místopředseda

Za
KC OF Praha

Jan Urban
Petr Kučera

